

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

EDİTÖRLER

PROF. DR. HASAN KAVRUK
DOÇ. DR. SALİM DURUKOĞLU
DR. TUĞRUL GÖKMEN ŞAHİN
DR. ELİF MERVE KOÇ

SAYI-14

YIL / YEAR 6 SAYI / ISSUE 14 NİSAN / APRIL 2024

Değerli okuyucular,

DergiPark çatısı altında yayın hayatını sürdüren Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi USBAD'ın 6. yılının 1. sayısı olan 14. sayısını, Nisan 2024 sayısını yayınlamış bulunuyoruz. Bu sayıda, yine sosyal bilimlerin, eğitim bilimlerinin güncel konularını ele alan makaleler ve analizler bulacaksınız. Bu içeriklerin, bilim insanlarımızın düşünce dünyasını zenginleştireceğini ve toplumsal sorunlara daha derin bir bakış açısı kazandıracağını, Türkiye Cumhuriyeti'nin akademik birikimini çoğaltacağını umuyoruz. Bu bağlamda ve bu sayıda sizlere sosyal bilimler alanındaki önemli konuları sunmaktan gurur duyuyoruz.

DergiPark sayfasından aldığımız bilgilere göre dergimiz 387 bin makale indirme ve 118 bin de tıklanma sayısı ile toplamda yaklaşık 505 bin okur sayısına ulaşmıştır. İlaveten 14. sayımızda yayınladığımız 7 makale ile toplamda 230 makale yayınlamış bulunmaktayız. Süreci devam eden, geri çekilen, iade edilen, reddedilenler toplamı olarak da 117 makale istatistiğimiz vardır. Bu rakamlar katlanarak artmaktadır.

USBAD, bilimsel dergicilik ölçütlerinden ve nitelikli yayıncılık ilkelerinden ödün vermeden Türk bilim insanlarına ve bilim dünyasına akademik yayıncılık alanında katkı sunmaya devam edecektir. USBAD'ın Nisan 2024 sayısının sizlerle buluşmasını sağlayan, yayınlanmasına emeği karışan bütün editörlerimize, yazarlarımıza, hakemlerimize ve dergimize nitelikli yayın ortamı sağlayan DergiPark yetkililerine teşekkür ederiz.

Malatya, 22.04.2024

EDİTÖR

Dear Readers

We have published the 14th issue, April 2024, which is the 1st issue of the 6th year of USBAD, the International Journal of Academy of Social Sciences, which continues its publication life under the roof of DergiPark. In this issue, you will again find articles and analyzes on current issues of social sciences and educational sciences. We hope that these contents will enrich the world of thought of our scientists and give them a deeper perspective on social problems and increase the academic accumulation of the Republic of Turkey. In this context and in this issue, we are proud to present you important topics in the field of social sciences.

According to the information we received from the DergiPark page, our journal has reached a total of approximately 505 thousand readers with 387 thousand article downloads and 118 thousand clicks. In addition, with the 7 articles we published in our 14th issue, we have published a total of 230 articles. We have a statistic of 117 articles in total, including those that are in process, withdrawn, returned and rejected. These numbers are increasing exponentially.

USBAD will continue to contribute to Turkish scientists and the scientific world in the field of academic publishing without compromising the criteria of scientific journalism and qualified publishing principles. We would like to thank all our editors, authors, referees who contributed to the publication of the April 2024 issue of USBAD and the DergiPark authorities for providing a qualified publishing environment for our journal.

Malatya, 22.04.2024

EDITOR

Yayıncı / Publisher

Doç. Dr. Salim DURUKOĞLU

Editörler / Editors

Prof. Dr.	Hasan KAVRUK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Salim DURUKOĞLU	İnönü Üniversitesi
Dr.	Tuğrul Gökmen ŞAHİN	İnönü Üniversitesi
Dr.	Elif Merve KOÇ	Yeditepe Üniversitesi

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İktisadi İdari Bilimler
Dr.	Esra MACİT	İlköğretim Ana Bilim Dalı
Dr.	Gökçen DURUKOĞLU	Türk Dili ve Edebiyatı

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board

Yurtdışı-Yurtiçi Alfabetik Sıra İle / Abroad-Domestic Alphabetical Order

Prof. Dr.	Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet KARA	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali AYHAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali DUMAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ESGİN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ayşe YÜCEL ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Aytek MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Doç. Dr.	Bahadır KÖKSALAN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Baktygul KULZHANOVA	Al-Farabi Kazakh National Üniversitesi
Prof. Dr.	Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr.	Bilal GENÇ	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Cemile KINACI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Ebru ŞENOCAK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ersan ERSOY	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Esmâ ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fatih ARSLAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fuzuli BAYAT	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Prof. Dr.	Gürer GÜLSEVİN	Ege Ün. Türk Dünyası Arşt. Enstitüsü
Prof. Dr.	Hatice İÇEL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr.	Hülya ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İnönü Üniversitesi

Prof. Dr.	Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Ass. Prof.	Ljubica Jocic KNEZEVIĆ	Belgrade University – Serbia
Doç. Dr.	Mahmut AÇAK	İnönü Üniversitesi
Dr.	Margareta ASLAN	Universitatea Babeş – Bolyai
Doç. Dr.	Marufjon YULDASHEV	Özbekistan Devlet Sanat ve Medeniyet Enst.
Prof. Dr.	Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr.	Neslihan DURAK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nesrin SİS	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nurullah ÇETİN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr.	Oğuz HACİYEV	Nahcivan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr.	Süleyman Kaan YALÇIN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Turgut BAYDAR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr.	Ülker MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Dr.	Yelena ÇEKUŞKİNA	Churagh Devlet Üniversitesi
Prof. Dr.	Yüksel GÖĞEBAKAN	İnönü Üniversitesi

Yabancı Dil Sorumlusu / Responsible for Foreign Language

Doç. Dr. | Bilal Genç | Erciyes Üniversitesi

II

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue

Hakem – Makale – Kurum - Alan

Ali Rıza Erdem, *Okullarda Karşılaşılan Örgüt Yanlısı Etik Olmayan Davranışlar Hakkında Öğretmen Görüşleri*, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Yönetimi.

Aysun Akçay Güngör, *Okullarda Karşılaşılan Örgüt Yanlısı Etik Olmayan Davranışlar Hakkında Öğretmen Görüşleri*, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitim Yönetimi.

Vicdan Altınok, *Okullarda Karşılaşılan Örgüt Yanlısı Etik Olmayan Davranışlar Hakkında Öğretmen Görüşleri*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Yönetimi.

Nalan Özhan Elbaş, *Hemşirelik Eğitimi Üzerine 2000-2023 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Eğilimleri: Bir İçerik Analizi*, Başkent Üniversitesi, Hemşirelik.

Sevgi Hatipoğlu, *Hemşirelik Eğitimi Üzerine 2000-2023 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Eğilimleri: Bir İçerik Analizi*, Karatay Üniversitesi, Hemşirelik.

Zeynep Arabacı, *Hemşirelik Eğitimi Üzerine 2000-2023 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Eğilimleri: Bir İçerik Analizi*, Kastamonu Üniversitesi, Hemşirelik.

Mert Akcanbas, *İnternet Bağımlılığının Sosyal Temsilleri*, Uskudar University, Bilişim.

Merve Koçak Çapkın, *İnternet Bağımlılığının Sosyal Temsilleri*, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Adli Psikoloji Anabilim Dalı, Uygulamalı Ve Gelişimsel Psikoloji, Adli Psikoloji, Travma Psikolojisi, Cinsiyet Ve Suç.

Orhan Kaya, *İnternet Bağımlılığının Sosyal Temsilleri*, Sosyal Psikoloji.

İbrahim Şenay, *İnternet Bağımlılığının Sosyal Temsilleri*, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Ve Kişilik Psikolojisi.

M. Fatih Demirci, *Doğu Kültür Tarihinin Unutulmaz Bilim Adamı – Nasireddin Tusi*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Felsefe, Mantık, İslam Felsefesi.

Meriç Bilgiç, *Doğu Kültür Tarihinin Unutulmaz Bilim Adamı – Nasireddin Tusi*, Kocaeli Üniversitesi, Metafizik, Etik, Zihin Felsefesi, Modern Felsefe, Eskiçağ Felsefesi, Mantık, Sanat Felsefesi, Estetik, Eğitim Felsefesi, Din Felsefesi, Değer Felsefesi, Bilim Felsefesi, Bilgi Felsefesi.

Ahmet Durmaz, *Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersindeki Yeri Ve Önemi İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi.

Sinan Özer, *Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersindeki Yeri Ve Önemi İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi*, Milli Eğitim Bakanlığı, İlköğretim, Sınıf Eğitimi, Dijital Oyun Tasarımı, Hane Halkı Finansmanı Ve Finansal Okuryazarlık, Sosyal Bilgiler Eğitimi.

Ümit Özer, *Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersindeki Yeri Ve Önemi İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi*, Sosyal Bilgiler Eğitimi.

Kübra Baysal, *Two Sides Of The Same Hegemony: Human, Control, Power Struggles And The Hunger Games*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İngiliz Ve İrlanda Dili, Edebiyatı Ve Kültürü.

Selena Özbaş, *Two Sides Of The Same Hegemony: Human, Control, Power Struggles And The Hunger Games*, İstanbul Yeni Yüzyıl University, Edebi Teori, İngiliz Ve İrlanda Dili, Edebiyatı Ve Kültürü.

Niyazi Ayhan, *Kripto Para Borsası Piyasalarında S-Ticaret Özelliklerinin Diyalojik İletişim Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi: Btcturk Örneği*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Siyasal İletişim, İletişim Ve Medya Çalışmaları, İletişim Çalışmaları.

İbrahim Hakan Dönmez, *Kripto Para Borsası Piyasalarında S-Ticaret Özelliklerinin Diyalojik İletişim Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi: Btcturk Örneği*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Ve Medya Çalışmaları, İletişim Kuramları, İletişim Teknolojisi ve Dijital Medya Çalışmaları, İletişim Sosyolojisi, Sosyal Medya Çalışmaları, Kitle İletişimi.

Necmettin Özgen, *Gastronomide Görsellerle Yiyecek İçecek Stilistliği*, İstanbul Kültür Üniversitesi, Gastronomi.

Nurudin Kıdıraliyev, KTMU, *Gastronomide Görsellerle Yiyecek İçecek Stilistliği*, Gastronomi.

Suat Akyürek, *Gastronomide Görsellerle Yiyecek İçecek Stilistliği*, Gümüşhane Üniversitesi, Gastronomi.

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi (USBAD), İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Yerleşke / Malatya

Telefon: 0533 5438933, <https://dergipark.org.tr/pub/usbad> -- sdurukoglu@gmail.com -- usbaddergi@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

**Mukadder BOYDAK ÖZAN - Ahmet Alper KARAGÖZOĞLU
Murat DEMİRKOL**

OKULLARDA KARŞILAŞILAN ÖRGÜT
YANLISI ETİK OLMAYAN
DAVRANIŞLAR HAKKINDA ÖĞRETMEN
GÖRÜŞLERİ | TEACHERS' OPINIONS ON UNETHICAL
PRO-ORGANIZATIONAL BEHAVIORS
ENCOUNTERED IN SCHOOLS
6-22

Elif KOCAAĞALAR AKİNCE - Duygu Ceren GÜNGÖR

HEMŞİRELİK EĞİTİMİ ÜZERİNE 2000-
2023 YILLARI ARASINDA YAPILAN
LİSANSÜSTÜ TEZLERİN EĞİLİMLERİ:
BİR İÇERİK ANALİZİ | TRENDS OF GRADUATE THESES ON
NURSING EDUCATION BETWEEN
2000-2023: A CONTENT ANALYSIS
23-37

Eda DELİGÖZ

İNTERNET BAĞIMLILIĞININ SOSYAL
TEMSİLLERİ | SOCIAL REPRESENTATIONS OF
INTERNET ADDICTION
38-63

Aytek ZAKİRKIZI MEMMEDOVA

DOĞU KÜLTÜR TARİHİNİN
UNUTULMAZ BİLİM ADAMI -
NASİREDDİN TUSİ | UNFORGETTABLE SCIENTIST OF
EASTERN CULTURAL HISTORY -
NASIR AL-DIN TUSI
64-78

Merve AVCI - Seyit TAŞER

KÜLTÜREL COĞRAFYANIN SOSYAL
BİLGİLER DERSİNDEKİ YERİ VE
ÖNEMİ İLE İLGİLİ ÖĞRETMEN
GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ | EXAMINATION OF TEACHERS
OPINIONS ABOUT THE PLACE AND
IMPORTANCE OF CULTURAL
GEOGRAPHY IN SOCIAL STUDIES
COURSE
79-109

Kemal ÇAPOĞLU

TWO SIDES OF THE SAME
HEGEMONY: HUMAN, CONTROL,
POWER STRUGGLES AND THE
HUNGER GAMES | AYNI HEGEMONYANIN İKİ YÜZÜ:
İNSAN, KONTROL, GÜÇ
MÜCADELELERİ VE
AÇLIK OYUNLARI
110-122

Çetin Murat HAZAR - Esin DEMİR

KRİPTO PARA BORSASI	EVALUATION OF S-COMMERCE
PİYASALARINDA S-TİCARET	FEATURES IN CRYPTOCURRENCY
ÖZELLİKLERİNİN DİYALÖJİK İLETİŞİM	EXCHANGE MARKETS IN THE
KURAMI BAĞLAMINDA	CONTEXT OF DIALOGICAL PUBLIC
DEĞERLENDİRİLMESİ: BTCTURK	RELATIONS THEORY: BTCTURK
ÖRNEĞİ	EXAMPLE
123-148	

Seda COŞKUN - Esra ÖZATA ŞAHİN

GASTRONOMİDE GÖRSELLERLE	FOOD AND BEVERAGE STYLING WITH
YİYECEK İÇECEK STİLİSTLİĞİ	VISUALS IN GASTRONOMY
149-164	

OKULLARDA KARŞILAŞILAN ÖRGÜT YANLISI ETİK OLMAYAN DAVRANIŞLAR HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ*

TEACHERS' OPINIONS ON UNETHICAL PRO-ORGANIZATIONAL
BEHAVIORS ENCOUNTERED IN SCHOOLS

Mukadder BOYDAK ÖZAN

Prof. Dr., Eğitim Fakültesi,
Eğitim Yönetimi Bilim Dalı,
Fırat Üniversitesi,
Elazığ/Türkiye.
Prof. Dr., Faculty of
Education, Department of
Educational Management,
Fırat University,
Elazig/Turkey.
mboydak@firat.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-
5690-6985

Ahmet Alper KARAGÖZOĞLU

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı,
Elazığ/Türkiye
Dr., Ministry of Education,
Elazig/Turkey.
alperkaragozoglu@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-
5416-7274

Murat DEMİRKOL

Öğr. Gör. Dr., Bilgisayar
Teknolojileri Bölümü,
Kovancılar MYO,
Fırat Üniversitesi,
Elazığ/Türkiye.
Lect. Dr., Department of
Computer Technology,
Kovancilar Vocational
School,
Fırat University,
Elazig/Turkey.
mdemirkol@firat.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-
3108-3219

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1328618

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 17.07.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 01.01.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.04.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Boydak Özkan, M., Karagözoğlu, A. A., & Demirkol, M. (2024). Okullarda Karşılaşılan Örgüt Yanlısı Etik Olmayan Davranışlar Hakkında Öğretmen Görüşleri. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(14), 6-22.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbadderji@gmail.com

Öz: Bu araştırmanın amacı resmî okullarda görev yapan öğretmenlerin, okul müdürlerinin örgüt yararına sergiledikleri etik dışı davranışlara ilişkin görüşlerini incelemektir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenoloji) deseniyle tasarlanmıştır. Araştırma 2022-2023 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi alanında tezsiz yüksek lisans eğitimi gören 38 öğretmen ile gönüllü olarak yürütülmüştür. Araştırmada öğretmenlerin görüşlerini belirleyebilmek amacı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiş ve betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Öğretmenlerden alınan görüşler çerçevesinde, okul müdürlerinin örgüt yararına sergilediği etik dışı davranışların; kuruma maddi kaynak sağlamak, kurum imajını korumak, siyasilerin ve paydaşların baskısını önlemek amacıyla yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların etik ilkeler konusunda hassas olduğu görülmektedir. Okul müdürünün örgüt yararına sergilediği etik dışı davranışların, örgütün; işleyişini bozabileceği, kültürüne ve imajına zarar vereceği, itibar yitimine uğrayacağı ifade edilmektedir. Araştırmada elde edilen başka bir bulgu; katılımcıların, örgüt yararına etik olmayan davranışların örgüte büyük zarar vereceği ve hukuki sorunlarla karşı karşıya kalılabileceği algısına sahip olduklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgüt Yararına Etik Olmayan Davranışlar, Etik, Okul Müdürü, Öğretmen

Abstract: The aim of this research is to examine the views of teachers working in public schools about the unethical behaviors of school principals for the benefit of the organization. This study was designed in the phenomenology pattern, which is one of the qualitative research methods. The research was carried out voluntarily with 38 teachers who received a non-thesis master's degree in the field of Educational Administration at the Fırat University Institute of Educational Sciences in the 2022-2023 academic year. In the research, a semi-structured interview form was developed in order to determine the opinions of the teachers and the descriptive analysis method was used. Within the framework of the opinions received from the teachers, the unethical behaviors of the school principals for the benefit of the organization; It was found that it was done in order to provide financial resources to the institution, to protect the image of the institution, and to prevent the pressure of politicians and stakeholders. It is seen that the participants are sensitive about ethical principles. The unethical behaviors of the school principal for the benefit of the organization, the organization; It is stated that it may disrupt its functioning, damage its culture and image, and cause loss of reputation. Another finding obtained in the research is that the participants; It shows that they have the perception that unethical behaviors for the benefit of the organization will cause great harm to the organization and that they may face legal problems.

Key Words: Unethical Behaviors for the Benefit of the Organization, Ethics, School Principal, Teacher

Giriş

Etik kavramının geçmişten günümüze birçok tanımı yapılmıştır. Etik, farklı meslek alanları arasında tarafların kaçınması veya uyması gereken davranışların tamamı biçiminde tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022). Bazı filozoflara göre, etik, ahlakın felsefi düzlemde incelenmesidir (Feldman, 2016). Bu durumda ahlak ile ahlâk felsefesi arasındaki ayırmadan söz etmek gerekmektedir. Ahlak belli bir dönemde belli bir toplum tarafından kabul edilen değerler ve ilkeler bütünüdür.

Etik (ahlak felsefesi) ise ahlaki meselelerin özüne ve temeline ilişkin kavramları ve ilkeleri araştıran felsefe dalıdır (Grünberg, 2005).

Etik, yanlış ve doğru davranış teorisi; teorinin pratiğe dönüştürülmüş hali ise ahlaktır. Ahlâkî ilkeler yerine etik prensiplerden; etik yerine ahlâkî davranış biçiminden bahsetmek daha doğru olabilir. Etik, insan davranış prensipleri; ahlâk da belirlenen prensiplerin kısmi biçimde uygulanması durumudur (Billington, 2011). Etik dışı davranış ise, başkaları üzerinde zarar verici sonuçları olan yasa dışı veya toplum için ahlâkî olarak kabul edilemez davranışlar olarak ifade edilir (Brass, Butterfield ve Skaggs, 1998).

Yönetim ve organizasyon literatüründe etik dışı davranışlara yönelik kuramsal ve ampirik çalışmalara rastlanmaktadır. Son zamanlarda ise örgüt yararına etik olmayan davranışlar akademik camiada ilgi konusu olmuştur (Coşkun ve Ülgen, 2017; Ulu, 2021). Etik olmayan örgüt yanlısı davranış, kuruluşun veya üyelerinin (örneğin liderler) etkin işleyişini teşvik etmeyi amaçlayan ve temel toplumsal değerleri, adetleri, yasaları veya uygun davranış standartlarını ihlal eden eylemler olarak tanımlanır (Umpress ve Bingham, 2011).

Etik olmayan örgüt yararı kapsamına giren davranışlar ikiye ayrılır: Birincisi resmî iş tanımlarında belirtilmeyen veya üstler tarafından emredilmeyen, ancak örgüte fayda sağlamak veya yardım etmek için gerçekleştirilen örgüt yanlısı davranışları, ikincisi ise ürünün tehlikeleri hakkında bilgi vermemek, stok bilgilerinde yanlış bilgi verme gibi davranışları içermektedir (Umpress, Bingham ve Mitchell, 2010).

Umpress ve Bingham (2011), örgüt yararına sergilenen davranışların üç sınır koşulu olduğunu ifade etmiştir. Birincisi, şursuz ihmal içeren veya hatalı işle ilgili eylemler. Örneğin, bir çalışanın kusurdan haberi olmadığı için ürün kusurunu müşterilere bildirmemesi. Bu eylemler örgüte kasıtlı olarak fayda sağlamak amacıyla yapılmadığından, etik olmayan örgüt yanlısı davranış teşkil etmez. İkincisi, iş görenler yardım etmeyi amaçlamış olsalar da eylemlerinin sonucu niyetleri bakımından tutarsız olabilir. Örnek olarak bir çalışan, örgütü korumak amacıyla potansiyel açıdan suçlayıcı bilgi veya belgeleri imha etmeyi tercih edebilir, fakat bu belgelerin ortadan kaldırılması herhangi bir kurumsal fayda ile sonuçlanmayabilir. Etik olmayan davranışların nihai sonucu önemlidir. Üçüncüsü, örgüt ya da üyeleri değil, öncelikle kendine fayda sağlama niyetiyle gerçekleştirilen etik olmayan davranışlar örgüt yararına etik olmayan davranış olarak kabul edilmez. Bu sınırlardaki odak nokta örgüte kasten fayda sağlama, eylemin sonucunun tutarlı olması ve kişisel fayda gözetilmemesidir.

Örgüt yararına etik olmayan davranışlar diğer örgütlere, sosyal kurumlara, örgüt dışında yer alan müşterilere vb. paydaşlar aleyhine gerçekleştirilmektedir. Hatalı olduğu bilinen bir ürünün müşteriye bilinçli olarak kusuru bildirilmeden satılması, örgütün gerçekleştirdiği işin veya ürettiği ürünün çevreye verdiği zararların kamuoyundan yahut resmî otoritelerden gizlenmesi, muhasebe işlemlerinde usule aykırı işlemler yapılarak vergi kaçırılması gibi sosyal toplum kurallarına aykırı

olmasına rağmen, örgütün menfaatlerine olan bu tür ahlaki olmayan davranışlar örgütler tarafından sergilenebilmektedir (Coşkun ve Ülgen, 2017).

İş görenler bazen çalıştıkları örgüte fayda sağlamak için etik dışı davranışta bulunabilirler (Thau, Pitesa, Mitchell, ve Pillutla, 2015). Volkswagen'in araçlarındaki emisyon fiyaskosu, Wells Fargo'nun yanıltıcı biçimde yapılan satış uygulamaları, ya da Uber'in gizlilik ihlalleri, kurumsal görev suistimalleri küresel iş dünyasının değişmeyen gerçeğidir (Epley ve Kumar, 2022; Hosain, 2019). Ashforth ve Anand (2003) örgütleriyle güçlü bir şekilde özdeşleşen bireylerin, kişisel ahlaki standartları göz ardı etmeyi ve muhtemelen örgüt dışındakilerin aleyhine olsa da örgütün lehine eylemlerde bulunmayı seçebileceklerini iddia etmektedir.

Örgüt yararına etik olmayan davranışlar, örgüt menfaati gözetildiği için verimlilik, etkinlik, kârlılık gibi rasyonel göstergeler açısından kısa vadede örgüte maddi anlamda katkı sağlayabilir fakat uzun vadede örgüt; itibar kaybı, maddi tazminat ödemeleri, satış gelirlerinde ve hisse değerinde düşüş, çalışan ve müşteri kaybı ve neticede iflasla dahi karşılaşabilir (Coşkun ve Ülgen, 2017).

VW grubunun "Dieselgate" olarak adlandırılan skandalı birçok ülkede çok yönlü hukuki tartışmaları gündeme getirmiştir. Dünya çapında tahminen 11 milyon VW grubu dizel arabada emisyon manipülasyonu yapılmıştır. Bu manipülasyon, VW tarafından geliştirilen emisyon testlerinde devreye giren bir yazılım (software) yolu ile yapılmış ve böylece emisyon değerlerinin testlerde standartlara uygun çıkması sağlanmıştır. VW'in dizel motorlardaki emisyon manipülasyonunu ilk tespit eden ülke ABD bu hilekârlığa ilişkin hukuki ve cezai müeyyideler ile gündeme gelmiştir (Pinar, 2016). Skandalın ortaya çıkmasının ardından Ceo Martin Winterkorn istifa etmiş. Yeni Volkswagen Grubu CEO'su Matthias Müller VW'in yıkılan imajı için hemen imaj restorasyonuna başlamıştır (Çetin ve Toprak, Yıl 2016).

İşletme örgütlerinde örgüt yararına etik dışı davranışların incelendiği araştırmaların uluslararası ve ulusal yazında kısıtlı olduğu görülmektedir. Detaylı literatür taraması sonucunda okul örgütüyle ilgili örgüt yararına etik dışı davranışlarla ilgili araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda okulların yönetiminde örgütün amaçları doğrultusunda varlığını sürdürmesi için başvuru olan örgüt yararına etik dışı davranışların incelenmesi önemli görülmektedir. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen bu çalışmada, katılımcıların anlatılarının politika yapıcılara ve uygulayıcılara bakış açısı kazandıracığı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, resmî okullarda görev yapan öğretmenlerin, okul müdürlerinin örgüt yararına sergiledikleri etik dışı davranışlara ilişkin görüşlerini incelemektir. Bu ana amaç doğrultusunda öğretmenlerin, görev yaptıkları okullarda örgüt yararına etik dışı davranışların sergilenip sergilenmediği ve etik dışı davranışlar var ise okul yöneticisinin sergilediği bu tarz davranışlara ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin yönetici olmaları

durumunda örgüt yararına etik dışı davranışlara yaklaşımlarının nasıl olacağı ve bu tarz davranışların olası sonuçlarına ilişkin görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Resmî okullarda görev yapan öğretmenlerin, okul müdürlerinin örgüt yararına sergiledikleri etik dışı davranışlara ilişkin görüşlerinin ortaya konmasını amaçlayan bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenoloji) desenindedir. Yunanca görünümeler anlamına gelen fenomen kelimesinden türemiş olan fenomenoloji kendi deneyimlerimizin, nesnelere ve olayların bize nasıl göründüklerinin incelenmesidir (Holt ve Sandberg, 2013). Farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır. Bize tamamen yabancı olmayan ancak tam olarak anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmada uygun bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Fenomonolojik desen; birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerini tanımlanmasıdır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015; Creswell, 2018).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışmaya Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi alanında tezsiz yüksek lisans eğitimi gören 38 öğretmen gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı (yargısal) örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alır (Balci, 2005). Amaçlı örneklemede ana olguyu anlamamızda bize en iyi şekilde yardım edecek bireyler seçilir (Creswell, 2017). Diğer bir ifadeyle araştırmacı katılımcıları belirli gereklilikleri karşılayacak şekilde oluşturur (Cohen, Manion ve Morrison, 2021). Araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin demografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Uygulamacıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Branş	Kıdem	Katılımcı	Cinsiyet	Branş	Kıdem
K1	Erkek	Türkçe	11	K20	Kadın	Türk Dili ve Edebiyatı	9
K2	Erkek	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	7	K21	Kadın	Türk Dili ve Edebiyatı	8
K3	Erkek	Matematik	10	K22	Kadın	Sınıf	8
K4	Erkek	İngilizce	7	K23	Kadın	Sınıf	14
K5	Erkek	Özel Eğitim	13	K24	Kadın	Rehberlik	6
K6	Erkek	Fen Bilgisi	15	K25	Erkek	Rehberlik	12
K7	Kadın	Okul Öncesi	16	K26	Kadın	Okul öncesi	13
K8	Erkek	Bilişim Teknolojileri	21	K27	Kadın	Türkçe	10
K9	Kadın	Okul öncesi	9	K28	Kadın	Hasta ve Yaşlı Hizmetleri	8
K10	Erkek	Sınıf	11	K29	Erkek	Görsel Sanatlar	11

K11	Erkek	Beden Eğitimi	6	K30	Kadın	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	1
K12	Kadın	Sınıf	12	K31	Kadın	Bilişim Teknolojileri	16
K13	Kadın	Sınıf	11	K32	Kadın	Fen Bilgisi	14
K14	Kadın	Türk Dili ve Edebiyatı	6	K33	Kadın	Beden Eğitimi	4
K15	Kadın	Müzik	8	K34	Kadın	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	3
K16	Erkek	Türkçe	9	K35	Erkek	Müzik	17
K17	Erkek	Felsefe	18	K36	Kadın	Okul öncesi Bilişim Teknolojileri	4
K18	Kadın	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	8	K37	Erkek	Teknolojileri	15
K19	Kadın	Okul Öncesi	11	K38	Kadın	El Sanatları	10

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya 15 erkek, 23 kadın öğretmenin katıldığı görülmektedir. Öğretmenlerin kıdemleri 1 ile 21 yıl arasında değişmektedir. Branş ve okul düzeyinde farklı öğretmenler araştırmada bulunmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formlarında sorular esnektir, genellikle her katılımcıdan spesifik veriler toplanır, görüşmenin büyük bir kısmı açıklığa kavuşturulması istenen sorular veya sorunlardan oluşur (Merriam, 2015). Görüşme sorularının hazırlanması öncesinde öncelikle kapsam geçerliliğinin sağlanabilmesi amacıyla ilgili alanyazın incelenmiştir. Taslak görüşme formundaki sorular buna göre hazırlanmış, nitel araştırma konusunda deneyimli iki akademisyenin görüşlerinden yararlanılarak görüşme formuna son hali verilmiştir. Uzman görüşleri ve pilot uygulama sonucunda son halini alan görüşme formuna ait sorular, araştırmacının esas katılımcılarına yöneltilmiştir. Görüşmelerde katılımcılara "Çalıştığınız okulda örgüt yanlısı etik olmayan davranışla karşılaştınız mı?, Okul müdürünün örgüt yararına sergilediği etik olmayan davranışın okula sağlayacağı fayda ve zarar hakkında görüşleriniz nelerdir?, Çalıştığınız okulda yönetici olsanız, bu tür davranışlara yaklaşımınız ne olurdu?, Örgütün yararı mı, etik mi önceliğiniz olurdu?, Sizce bu tür davranışların muhtemel sonuçları nedir?, Örgüt açısından hukuksal sorunlar doğurur mu?" gibi sorular sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde "betimsel analiz" yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz; analiz için çerçevenin oluşturulması, temaların tespiti, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamalarından oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Betimsel analiz, anlatıları aktarmak için kişi ve yer betimlemelerine detaylı şekilde yer verir (Creswell, 2017). Anlatılara

doğrudan yer vermek nitel araştırmalarda kullanılması gereken geçerlik stratejilerinden biridir (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve metin içerisinde doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Araştırmada görüşme formları ile öğretmenlerden elde edilen yanıtlar incelenerek tüm (n=38) görüşme formları geçerli kabul edilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın betimsel geçerliğini sağlamak için araştırmacı çeşitlemesine gidilmiştir. Betimsel geçerliği elde etmenin yollarından biri de verilerin toplanması ve yorumlanmasında birden çok araştırmacının kullanılmasıdır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Araştırma üç kişi ile yürütülmüştür. Araştırmacılar tarafından, araştırmanın betimsel geçerliğini sağlamak için katılımcılardan gelen yanıtlar bağımsız bir şekilde okunmuş, görüş ve algıları belirten önemli cümleler belirlenmiş ve kodlar oluşturulmuştur. Katılımcılara araştırma ile ilgili bilgi verilmiştir. Ayrıca katılımcıların kendilerini açık bir şekilde ifade edebilmeleri için; çalışmada gerçek isimlerinin kullanılmayacağı belirtilmiş ve her katılımcıya farklı bir kod isim verilmiştir. Gizliliği korumaya yönelik olarak katılımcılar K1., K2., ... olarak kodlanmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Okul Müdürünün Örgüt Yararına Sergilediği Etik Dışı Davranışlara İlişkin Bulgular

Katılımcıların çalıştığı okullarda, okul müdürlerinin örgüt yanlısı etik dışı davranış sergilemesine şahit olup olmadıklarını belirlemek amacıyla görüşme formundaki ilk soru "Çalıştığınız okullarda örgüt yanlısı etik olmayan davranışla karşılaştınız mı?" şeklindedir.

Katılımcılardan K7, K11, K19 ve K31; okul müdürlerinin örgüt yanlısı etik olmayan davranış sergilediğini belirtmiştir. Katılımcılar bu davranışların, ders saati dışında yapılması gereken toplantıların ders saatinde yapılması, destekleme kurs yönergesine uygun davranılmaması, Tübitak projelerindeki ödeneklerin amacı dışında kullanılması, okulun imajına zarar verecek olayların gizlenmesi veya soruşturma ile değil kişisel ilişkilerle çözüm bulmaya çalışılması, veli ve siyasilere baskılarına maruz kalmamak amacıyla öğretmenlerden öğrenci notları için yüksek not talep edilmesi olduğunu söylemişlerdir. Diğer 34 katılımcı; okul müdürlerinin örgüt yararına etik olmayan herhangi bir davranış sergilemediğini ifade etmiştir. Okul müdürlerinin örgüt yanlısı etik dışı davranışların öğretmen, öğrenci ve velileri memnun etmek veya kurumsal imaja zarar gelmemesi amacıyla sergiledikleri görülmüştür. Bu davranışlarda genellikle okul yöneticilerinin bireysel faydadan ziyade kurumun örgütsel menfaatlerini gözettileri söylenebilir. Katılımcıların okul müdürünün örgüt yararına sergilediği etik dışı davranışlara ilişkin görüşleri aşağıda doğrudan alıntılarla verilmiştir.

K7: *Ders saatlerinde öğretmenler kurulu toplantısı yapması. Derslerden sonra yapıldığında öğretmenler isteksiz olup bir an önce gitmeyi düşünebilir. Ders saatlerinde yapılması etik değil ama örgütün işleyişi bakımından faydalıdır. Velilerden hiçbir şekilde başış ya da yardım adı altında ücret alınmayacağı söylene de velilerden okul aidatı alması. Velilere karşı öğretmenin gerçek olmayan beyanlarla korunması veya öğrencinin yazılıdan veya ödevden aldığı notun düşük olmasına rağmen öğrencinin lehine notunun yükseltilmesi gibi olaylarla karşılaşıyorum.*

K11: *Okul müdürünün okulda karşılaştığı bir taciz olayında okulun imajını zedelememek için veliyi okula çağırarak olayın üstünü kapatması. Destekleme ve yetiştirme kursları kapsamında yönergede belirtilen sayının (10 öğrenci) altına düşmesine rağmen öğretmenlerin ek ders ücreti alması ve öğrencilerin kursa devam etmeleri için kursları kapatmaması. Tübitak projesi için gelen ödeneğin okulun diğer giderleri için harcandığını biliyorum. Okul müdürünün, okulunu Milli Eğitim Müdürlüğü ve veli baskısından kurtarmak için öğrencilere geçer not verilmesini istemesi...*

K19: *Siyasî ve ekonomik gücü olanların öğrenci kayıt isteklerini reddetmemek için birkaç kişilik boşluk bırakılır. Okul müdürünün okulun ihtiyaçlarını gidermek için esnaflardan veya siyasi kişilerden beklentisinin olması, para istemesi etik olarak uygun görünmese de sonuç itibarıyla okulun ihtiyacı karşılanmakta ve eğitim öğretim hizmetini kolaylaştırmakta. Okula katkı sağlayacağı düşünülen velilerin istekleri yerine getirilmeye çalışılır.*

K31: *Eski çalıştığım bir okulda okul müdürümüz velilere yanıltıcı bilgi veriyordu.*

Örgüt Yararına Sergilenen Etik Olmayan Davranışın Okula Nasıl Yansıdığına İlişkin Bulgular

Okul müdürünün örgüt yararına sergilediği etik olmayan davranışın okula sağlayacağı fayda ve zararlar hakkındaki görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda katılımcıların tamamı örgüt yararına da olsa okul müdürünün etik olmayan davranış sergilemesinin kuruma zarar vereceğini ifade etmiştir. Katılımcılar genel olarak etik ilkelerin dışına çıkılmaması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Çünkü kurallara uyulmaması veya kuralların esnetilmesinin kuruma olan güveni azaltabileceği, verilen tavizlerin yenilerine yol açabileceği dile getirilmiştir. Bu kapsamda öne çıkan öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

K7: *Genel itibarıyla bir kez dahi olsa bir kural çiğnenirse veya etik olmayan davranış sergilenirse bunun arkası kesilmez. Ancak okul yararına olduğu düşünülmeye etik olmayan davranışlar esası bozmamak üzere yapılıyor. O an içinde okula yarar sağlıyor diye düşünülüyor. Bence örgüt yararına etik dışı hareketlerin olağan hale gelmesi en kötü durum.*

K8: *Öğrenci veya veli tarafından tespit edilirse okula karşı büyük bir güven kaybı olur.*

K14. Okulun işleyişini bozabilir.

K19: Kısa vadede geçici çözüm olsa da günü kurtarma açısından yararlı görülmekte, uzun vadede "Daha önce yapıldı, şimdi neden olmasın?" durumları ortaya çıkacak. Farklı durumlar içinde örgüt yararına da olsa etik dışı uygulamalar kuruma zarar verecektir. Yönetmeliklerde, mevzuatlarda açık aranacak veya usulsüz işler yapılmasında sakınca görülmeyecektir.

K25: Okulun imajını zedeler.

K31: Okul müdürüne olan güvenimizi sarstı.

K34. Okul müdürüne karşı güven azalır.

K38: Okul kültürüne ve imajına zarar verir.

Öğretmenlerin Örgüt Yararına Etik Dışı Davranış Niyetine İlişkin Bulgular

Katılımcıların okul müdürü olması durumunda örgüt yararına etik olmayan davranışları mı sergileyeceklerini yoksa etik ilkeleri mi dikkate alacaklarını öğrenmek amacıyla "Çalıştığınız okulda yönetici olsanız, örgütün yararı mı, etik mi önceliğiniz olurdu?" sorusu yöneltilmiştir.

Bu soruya katılımcılardan K14, K16, K18, K22 örgüt yararına etik olmayan davranışları sergileyebileceklerini, kendileri için örgütün daha önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazılarının görüşleri aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

K14: Örgütün devamlılığı için örgüt yararına etik dışı davranışlar sergileyebilirim.

K16: Yerine ve konusuna göre değişirdi tavrım. Bazen örgütün bazen de toplumun yararını düşünmek icap edebilir. Örgütüm benim için önemli...

K18: Olaya göre değişirdi galiba, ama örgüt yararı ağır basardı.

K22: İkisini birlikte yürütmek amacım olurdu. Etik çok önemli bizler için evet ama önceliğim örgüt yararı olurdu sanırım.

K2: Etik ve kanunlar önceliğim olur.

Örgüt Yararına Etik Dışı Davranışların Muhtemel Sonucuna İlişkin Bulgular

Katılımcılara örgüt yararına etik dışı davranışların muhtemel sonucu hakkında görüşlerini almak üzere "Sizce bu tür davranışların muhtemel sonuçları nedir? Hukuksal sorunlar doğurur mu?" sorusu yöneltilmiş ve şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

Katılımcıların büyük çoğunluğu örgüt yararına etik dışı davranışların idari ve adli sorunlara sebep olacağına vurgu yapmıştır. Katılımcılardan K7, K17 ve K23; Örgüt yararına etik dışı davranışların herhangi bir hukuki sorun oluşturmayacağını, hukukun caydırıcı olmadığını, yapılan işlerin hukuka uydurularak veya gizlenerek bir şekilde icra edildiğini belirtmişlerdir.

Bu bağlamda K7: "Bu tür davranışlar yapılmadan önce yöneticiler tarafından zaten hukuksal kılıfına uydurulmuş oluyor. O yüzden yöneticiler örgüt yanlısı etik olmayan davranışların sergilenmesinde bir sakınca görmüyorlar. Çünkü işin hukuki boyutunu hallettikleri için vicdanımız rahat diyorlar." şeklinde görüş bildirmiştir.

K17: Resmîyete dökülmeyen işlerin hukuksal açıdan sorun oluşturmayacağını düşünüyorum.

Diğer katılımcılar hukuki olarak sorun doğuracağını ifade etmiştir. Aşağıda örgüt yararına etik dışı davranış sergileyen okul müdürünün hukuki sorunlar yaşayacağını ifade eden katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

K19: Para ile ilgili konularda idari ve adli soruşturma açılabilir.

K31: Yapılan işler her ne kadar örgüt yararına olsa da etik dışı davranış sergileyen müdür hukuk ile karşılaşır.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada, MEB resmî kurumlarında görev yapan bazı öğretmenler, okul müdürlerinin örgüt yararına etik dışı davranışlar sergilediğini ifade etmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ise okul müdürlerinin örgüt yararına etik olmayan davranışlar sergilemediğini belirtmiştir. Katılımcıların ifade ettiği örgüt yararına etik olmayan davranışlar; ders saatinde toplantı yapılması, amacı dışında para harcanması, destekleme ve yetiştirme kurs yönergesine uygun hareket edilmemesi, örgütü dış paydaşların baskısından kurtarmak amacıyla yanlış not değerlendirmesi talebine olumlu yanıt vermesi ve velilere yanıltıcı bilgi verilmesidir.

Araştırmada, bazı okul müdürlerinin destekleme ve yetiştirme kurslarında (DYK) öğretmenin ek ders ücreti alması için yönergeye uygun olmayan (Kursiyer sayısının 10'dan az olmaması esastır.) şekilde kursu devam ettirdiği, öğretmene haksız bir şekilde finansal kaynak sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum bazı okul müdürlerinin kamu kaynaklarını keyfî bir şekilde kullandığına ve kamu zararına sebep olduğuna işaret etmektedir. Kamu kaynaklarının keyfî kullanımı, kamu zararı oluşturmak etik olmamakla beraber yasal değildir. Katılımcılardan bazıları ise bu konuda, destekleme yetiştirme kursunun kapatılmamasının öğrenciyi mağdur etmeme amacı taşıdığını ifade etmiştir. Okul müdürü her iki durumda da örgüt yararına etik dışı davranış sergilemektedir. Sonuçta bu durum okul müdürlerinin etik ikilem yaşadıklarını da göstermektedir.

Destekleme ve yetiştirme kurslarındaki bazı olumsuz gelişmeler Sayıştay raporlarında da yer almıştır. T.C. Sayıştay Başkanlığı (2020) Millî Eğitim Bakanlığı 2019 Yılı Sayıştay Denetim Raporu'nda "Destekleme ve yetiştirme kursları için ek ders ücretinin %100 fazlasıyla ödenmesi ve bu kurslar için belirlenen 10 saatlik sınırlamaya uygulamada riayet edilmemesi, destekleme ve yetiştirme kursları kapsamında derse girmeyi hafta içi ek derse girmekten daha cazip hale getirmekte, okullarda görevli kadrolu öğretmenler alanlarında ihtiyaç olduğu halde aylık karşılığı dışında hafta içinde derse girmeyip hafta sonunda aynı alanda 19 saate

kadar destekleme ve yetiştirme kursuna katılırken, bahse konu ihtiyaç için ders ücreti karşılığında öğretmen görevlendirilmek suretiyle kaynakların etkin ve verimli kullanılmaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.” şeklinde görüş belirtilmiştir.

Araştırmanın finansal kaynaklı bir başka örgüt yararına etik dışı davranışı, TÜBİTAK projelerindeki ödeneklerin amacı dışında kullanılması, karşılıklı fayda esasına dayalı olarak velilerden yardım ve bağış talep edilmesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okulların kaynak yetersizliğinden dolayı örgüt yararına etik dışı davranışlar sergilemesi oldukça önemli bir bulgudur. Hoşgörür ve Arslan (2014)'in araştırmalarında ulaştıkları; aktarılan yetersiz kaynaklarla okulu ayakta tutabilmenin zor olduğu ve okulların ek kaynaklar yaratmak durumunda kaldığı sonucu araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir. Altunay (2017), Çinkır (2010), Toker Gökçe ve Uslu (2018) eğitim finansmanındaki kaynak yetersizliğinin Türk eğitim sisteminin en temel sorunu olduğunu, okulları da doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilediğini ve bu sorunla okul müdürlerinin muhatap olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcılar örgüt yararı için etik dışı sergilenen davranışın örgütün işleyişini bozabileceğini, kültürüne ve imajına zarar vereceğini, itibar yitimine uğratacağını ifade etmiştir. Epley ve Kumar (2022) etik olmayan davranışların örgütün itibarını zedeleyeceğini, çalışanın motivasyonunu düşüreceğini, düzenleme maliyetlerini artıracaklarını ve sonuç olarak örgütü tamamen olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmektedir.

Araştırmanın bir diğer sonucu katılımcılardan bazılarının örgütün faydası için etik dışı davranabilecekleri, büyük bir çoğunluğunun ise kesinlikle etik ilkeler ışığında hareket edecekleri yönündedir. Katılımcılardan bazıları örgüt yararına etik dışı davranış sergilemenin olağan bir hâl alabileceğini ifade etmiştir. Aydın (2016) araştırmasında, bu görüşe benzer olarak iş görenin, etik dışı davranışları örgütün yarar sağlayacağını düşündüğü için ussallaştırabileceğini vurgulamıştır. Shu (2015) araştırmasında, çalışma arkadaşlarının etik dışı örgüt yanlısı davranışları ile bireysel davranışları arasındaki ilişkide ahlaki gerekçelendirmenin aracı bir rol oynadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda en büyük tehdit, işgörenlerin, örgüt yararına sergilenecek etik dışı davranışları örgütün amaçlarına hizmet ettiği düşüncesiyle içselleştirmesi olacaktır. Bunun sonucunda örgüt ahlaki kayıtsızlığa eğilim gösterecektir.

Araştırmada elde edilen son bulgular, katılımcıların; örgüt yararına etik olmayan davranışların örgüte büyük zarar vereceği ve hukuki sorunlarla karşı karşıya kalılabileceği algısına sahip olduklarını göstermektedir. Bu sonuç öğretmenlerin kamu yönetiminde etik davranış kurallarından biri olan hukukiliğe (Çalık, 2012) (kanunlara ve etik kodlara uygun davranma) sadık olduğunu göstermektedir. Hosain (2019) örgüt yanlısı etik olmayan davranışların istenmeyen sonuçlarından birinin de yasal işlem uygulanması olduğunu vurgulamaktadır. Shu (2015) örgüt yararına etik dışı davranışlar kontrol altına alınmazsa diğer örgüt üyelerine de bulaşabileceğini ve yayılabileceğini ifade etmiştir.

Bu araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara genel olarak bakıldığında katılımcıların kıdem, cinsiyet ve bransa göre etik anlayışında farklı bir bakış açısı olmadığı görülmektedir. Araştırmanın bu bulgusunun Shu (2015), Uzunbacak ve diğerlerinin (2019) araştırmalarıyla örtüştüğü görülmektedir.

Sonuç olarak sınırlılıklar ve konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde bu araştırma eğitim yönetiminde ilk çalışma niteliğindedir. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile yürütüldüğünden sonuçlarını genellemek mümkün değildir. Bulguların genellenebilirliği katılımcıların doğasıyla sınırlıdır.

Araştırma bulgularından yola çıkılarak uygulayıcılar ve araştırmacılar için bazı öneriler sunmakta fayda bulunmaktadır. Öncelikle destekleme ve yetiştirme kurslarına denetim gerektiği görülmektedir. Yönergeye göre kursun devamı için gerekli öğrenci sayısı yeterli değilken bazı okul müdürleri tarafından kursun devam ettirildiği görülmektedir. Bu konu ile alakalı yönergenin tekrar gözden geçirilmesinde fayda olduğu söylenebilir. Kursun kapatılması durumunda öğrencinin mağduriyet yaşamaması için aynı eğitim bölgesindeki başka bir okulda devamı sağlanabilir.

Türk eğitim sisteminin en büyük ve kronik sorunlarından biri eğitim finansmanındaki kaynak yetersizliğidir. Temel eğitim basamağındaki (okul öncesi eğitim kurumları, ilkokullar ve ortaokullar) okul müdürlerinin büro, temizlik, kırtasiye malzemesi ihtiyaçları için kaynak araması büyük bir sorundur. Bu sorunu okul müdürlerinin çözmesinde etik dışı davranışların sergilendiği görülmektedir. Temel eğitimde ilk olarak 2022-2023 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı okulların öğrenci sayısına göre kırtasiye ve temizlik için ödenek göndermiştir. Temel eğitimde de okul bazlı ödenek sisteminin hayata geçirilmesi okul müdürlerinin örgüt yararına etik dışı davranışını önleyebilir.

Bu araştırma resmî okul öğretmenleri ile yürütülmüştür. Aynı araştırma özel okul ve resmî okul öğretmenleri ile yapılarak karşılaştırma yapılabilir. Örgüt yararına etik olmayan davranışlar konusunda ölçek geliştirme çalışması yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Altunay, E. (2017). Okul Yöneticilerinin Görüşleri Doğrultusunda Eğitim Finansmanı Politikaları: Sorunlar, Nedenler ve Çözümler. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 689-714. <https://doi.org/10.14686/buefad.304498>
- Ashforth, B. E., & Anand, V. (2003). The Normalization of Corruption in Organizations. *Research in Organizational Behavior*, 25, 1-52. [https://doi.org/10.1016/S0191-3085\(03\)25001-2](https://doi.org/10.1016/S0191-3085(03)25001-2)
- Aydın, İ. (2016). *Eğitim ve Öğretimde Etik*. Pegem Akademi.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Billington, R. (2011). Felsefeyi Yaşamak: Ahlak Düşüncesine Giriş. (A. Yılmaz, Çev.) Ayrıntı Yayınları.
- Brass, D. J., Butterfield, K. D., & Skaggs, B. C. (1998). Relationships and Unethical Behavior: A Social Network Perspective. *Academy of Management Review*, 23(1), 14-31. <https://doi.org/10.2307/259097>
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2015). *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz*. (A. Aypay, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2021). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*. (E. Dinç, & K. Kiroğlu, Çev.) Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9786257676748>
- Coşkun, A., & Ülgen, B. (2017). Örgüt Yararına Ahlaki Olmayan Davranış. *İş Ahlakı Dergisi*, 10(2), 177-201. <https://doi.org/10.12711/tjbe.2017.10.2.0008>
- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim Araştırmaları Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi*. (H. Ekşi, Çev.) İstanbul: Edam.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma Deseni*. (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çalık, K. (2012). *Kamu Yönetiminde Etik Değerlerden Sapma: Bir Kamu Örgütü Üzerine Alan Araştırması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Çetin, M., & Toprak, Y. E. (Yıl 2016). Kriz İletişimi ve Sosyal Medya: Emisyon Krizinde Volkswagen'İN Facebook Kullanımı. *Selçuk İletişim*, 9(3), 54- 68. <https://doi.org/10.18094/si.51665>
- Çinkır, Ş. (2010). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Sorunları: Sorun Kaynakları ve Destek Stratejileri. *İlköğretim Online*, 9(3), 1027-1036. <http://ilkogretim-online.org.tr> adresinden alındı.
- Epley, N., & Kumar, A. (2022, 10 12). Etik Bir Organizasyon Nasıl Tasarlanır? *Harvard Business Review Türkiye*, s. 1-8. <https://hbrturkiye.com/dergi/etik-bir-organizasyon-nasil-tasarlanir> adresinden alındı.
- Feldman, F. (2016). *Etik Nedir?* (F. B. Aydar, Çev.) Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Grünberg, D. (2005). *Etik ve Yaşamın Anlamı*. *ERDEM*, 15(44), 147-160.
- Holt, R., & Sandberg, J. (2013). *Fenomenoloji ve Örgüt Teorisi*. H. Tsoukas, & R. Chia içinde, *Felsefe ve Örgüt Teorisi* (İ. Anıl, Çev., s. 215-249). Ankara: Nobel.
- Hosain, M. S. (2019). Unethical Pro-organisational Behaviour: Concepts, Motives and Unintended Consequences. *Asia-Pacific Journal of Management Research and Innovation*, 15(4), 133-137. <https://doi.org/10.1177/2319510X19883084>
- Hoşgörür, V., & Arslan, İ. (2014). Okul Örgütünün Finansal Kaynaklarının Yönetimi Sorunu (Yatağan İlçesi Örneği). *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 91-102.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Pınar, H. (2016). Volkswagen (VW) grubu dizel arabalarındaki emisyon manipülasyonu ve hukuki sonuçları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 74(2), 843-877.
- Saban, A. (2008). Okula ilişkin Metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* (55), 459-496.
- Shu, X. (2015). Contagion Effect of Unethical Pro-Organizational Behavior among Members within Organization. *Metallurgical and Mining Industry* (5).
- T.C. Sayıştay Başkanlığı. (2020). Milli Eğitim Bakanlığı 2019 Yılı Sayıştay Denetim Raporu.
- TDK. (2022, 08 06). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- Thau, S., Pitesa, R. D.-R., Mitchell, M. S., & Pillutla, M. M. (2015). Unethical for the Sake of the Group: Risk of Social Exclusion and Pro-Group Unethical Behavior. *Journal of Applied Psychology*, 100(1), 98-113. <https://doi.org/10.1037/a0036708>
- Toker Gökçe, A., & Uslu, Ö. (2018). İlkokullarda okul müdürlerinin mali kaynak gerektiren ihtiyaçları karşılama yolları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 315-334. <https://doi.org/10.17679/inuefd.311995>
- Ulu, S. (2021). *Yaptım Ama Bir Sor Niye Yaptım! Örgüt Yanlısı Etik Olmayan Davranışlar*. F. Üstün, & A. İ. Ballı içinde, *Örgütsel Davranış Şimdi Bu Konular Konuşuluyor* (s. 1-27). Detay Yayınları.

- Umphress, E. E., & Bingham, J. B. (2011). When Employees Do Bad Things for Good Reasons: Examining Unethical Pro-Organizational Behaviors. *Organization Science*, 22(3), 621–640. <https://doi.org/10.1287/orsc.1100.0559>
- Umphress, E. E., Bingham, J. B., & Mitchell, M. S. (2010). Unethical Behavior in the Name of the Company: The Moderating Effect of Organizational Identification and Positive Reciprocity Beliefs on Unethical Pro-Organizational Behavior. *Journal of Applied Psychology*, 95(4), 769–780. <https://doi.org/10.1037/a0019214>
- Uzunbacak, H. H., Akçakanat, T., Dinç, M., & Bayrakçı, E. (2019). İyi Niyetli Kötü Davranışlar: Banka Çalışanlarının Örgüt Yararına Ahlaki Olmayan Davranışları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 12(18), 658-683. <https://doi.org/10.26466/opus.590468>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Etik, yanlış ve doğru davranış teorisi; pratiğe dönüştürülmüş hali ise ahlaktır. Ahlaki ilkeler yerine etik prensiplerden; etik yerine ahlaki davranış biçiminden bahsetmek daha doğru olabilir. Etik, insan davranış prensipleri; ahlak da belirlenen prensiplerin kısmi biçimde uygulanması durumudur. (Billington, 2011). Etik dışı davranış ise, başkaları üzerinde zarar verici sonuçları olan yasa dışı veya toplum için ahlaki olarak kabul edilemez davranışlar olarak ifade edilir (Brass, Butterfield ve Skaggs, 1998). Etik olmayan örgüt yararı kapsamına giren davranışlar ikiye ayrılır: Birincisi resmî iş tanımlarında belirtilmeyen veya üstler tarafından emredilmeyen, ancak örgüte fayda sağlamak veya yardım etmek için gerçekleştirilen örgüt yanlısı davranışları, ikincisi ise ürünün tehlikeleri hakkında bilgi vermemek, stok bilgilerinde yanlış bilgi verme gibi davranışları içermektedir (Umphress, Bingham ve Mitchell, 2010). Örgüt yararına etik olmayan davranışlar, örgüt menfaati gözetildiği için verimlilik, etkinlik, kârlılık gibi rasyonel göstergeler açısından kısa vadede örgüte maddi anlamda katkı sağlayabilir fakat uzun vadede örgüt; itibar kaybı, maddi tazminat ödemeleri, satış gelirlerinde ve hisse değerinde düşüş, çalışan ve müşteri kaybı ve neticede iflasla dahi karşılaşabilir (Coşkun ve Ülgen, 2017). Bu araştırmanın amacı, resmi okullarda görev yapan öğretmenlerin, okul müdürlerinin örgüt yararına sergiledikleri etik dışı davranışlara ilişkin görüşlerini incelemektir. Bu ana amaç doğrultusunda öğretmenlerin, görev yaptıkları okullarda örgüt yararına etik dışı davranışların sergilenip sergilenmediği ve etik dışı davranışlar var ise okul yöneticisinin sergilediği bu tarz davranışlara ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin yönetici olmaları durumunda örgüt yararına etik dışı davranışlara yaklaşımlarının nasıl olacağı ve bu tarz davranışların olası sonuçlarına ilişkin görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenoloji) desenindedir. Yunanca görünümüne anlamına gelen fenomen kelimesinden türemiş olan fenomenoloji kendi deneyimlerimizin, nesnelere ve olayların bize nasıl göründüklerinin incelenmesidir (Holt ve Sandberg, 2013).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışmaya Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi alanında tezsiz yüksek lisans eğitimi gören 38 öğretmen gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve metnin içerisinde doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Araştırmada görüşme formları ile öğretmenlerden elde edilen yanıtlar incelenerek tüm (n=38) görüşme formları geçerli kabul edilmiştir.

Bulgular, Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada, MEB resmî kurumlarında görev yapan bazı öğretmenler, okul müdürlerinin örgüt yararına etik dışı davranışlar sergilediğini ifade etmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ise okul müdürlerinin örgüt yararına etik olmayan davranışlar sergilemediğini belirtmiştir. Katılımcıların ifade ettiği örgüt yararına etik olmayan davranışlar; ders saatinde toplantı yapılması, amacı dışında para harcanması, destekleme ve yetiştirme kurs yönergesine uygun hareket edilmemesi, örgütü dış paydaşların baskısından kurtarmak amacıyla yanlı not değerlendirmesi talebine olumlu yanıt verilmesi ve velilere yanıltıcı bilgi verilmesidir. Araştırmada, bazı okul müdürlerinin destekleme ve yetiştirme kurslarında (DYK) öğretmenin ek ders ücreti alması için yönergeye uygun olmayan (kursiyer sayısının 10'dan az olmaması esastır) şekilde kursu devam ettirdiği, öğretmene haksız bir şekilde finansal kaynak sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum bazı okul müdürlerinin kamu kaynaklarını keyfî bir şekilde kullandığına ve kamu zararına sebep olduğuna işaret etmektedir. Kamu kaynaklarının keyfî kullanımı ve kamu zararı oluşturmak etik olmamakla beraber yasal değildir. Katılımcılardan bazıları ise bu konuda, destekleme yetiştirme kursunun kapatılmamasının öğrenciyi mağdur etmeme amacı taşıdığını ifade etmiştir. Okul müdürü her iki durumda da örgüt yararına etik dışı davranış sergilemektedir. Sonuçta bu durum okul müdürlerinin etik ikilem yaşadıklarını da göstermektedir. Araştırmada okul müdürlerinin finansal kaynaklı örgüt yararına etik dışı davranışları olarak Tübitak projelerindeki ödeneklerin amacı dışında kullanılması, karşılıklı fayda esasına dayalı olarak velilerden yardım ve bağış talep edilmesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okulların yetersizlikten dolayı örgüt yararına etik dışı davranışlar sergilemesi oldukça önemli bir bulgudur. Katılımcılar örgüt yararı için etik dışı sergilenen davranışın örgütün; işleyişini bozabileceğini, kültürüne ve imajına zarar vereceğini, itibar yitimine uğrayacağını ifade etmiştir. Araştırmanın bir diğer sonucu katılımcılardan bazılarının örgütün faydası için etik dışı davranabilecekleri, büyük bir çoğunluğunun ise kesinlikle etik ilkeler ışığında hareket edecekleri yönündedir. Katılımcılardan bazıları örgüt yararına etik dışı davranış sergilemenin olağan bir hâl alabileceğini ifade etmiştir. Araştırmada elde edilen son bulgular, katılımcıların örgüt yararına etik olmayan davranışların örgüte büyük zarar vereceğini ve hukuki sorunlarla karşı karşıya kalılabileceği algısına sahip olduklarını göstermektedir. Sonuç olarak araştırmanın sınırlılıkları ve konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde bu araştırma eğitim yönetiminde ilk çalışma niteliğindedir. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile yürütüldüğünden sonuçlarını genellemek mümkün değildir. Bulguların genellenebilirliği katılımcıların doğasıyla sınırlıdır. Araştırma bulgularından yola çıkılarak uygulayıcılar ve araştırmacılar için bazı öneriler sunmakta fayda bulunmaktadır. Öncelikle destekleme ve yetiştirme kurslarına denetim gerektiği görülmektedir. Yönergeye göre kursun devamı için gerekli öğrenci sayısı yeterli değilken bazı okul müdürleri tarafından kursun devam ettirildiği görülmektedir. Türk eğitim sisteminin en büyük ve kronik sorunlarından biri eğitim finansmanındaki kaynak yetersizliğidir. Temel eğitim basamağındaki (okul öncesi eğitim kurumları, ilkokullar ve ortaokullar) okul müdürlerinin büro, temizlik, kırtasiye malzemesi ihtiyaçları için kaynak araması büyük bir sorundur. Bu sorunu okul müdürlerinin çözmesinde etik dışı davranışların sergilendiği görülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT: Ethics is the theory of right and wrong behavior, and its practical implementation is morality. It might be more appropriate to mention ethical principles instead of moral principles, and rather than ethics, we can discuss moral conduct. Ethics pertains to human behavioral principles, while morality involves the partial application of those established principles (Billington, 2011). Unethical behavior is described as actions that are illegal or morally unacceptable, causing harmful consequences to others or society (Brass, Butterfield, and Skaggs, 1998). Unethical behaviors that serve the organization's interests can be categorized into two types: The first involves organizational citizenship behaviors, which are not officially specified in job descriptions or commanded by superiors but are undertaken to benefit or assist the organization. The second type includes

behaviors such as withholding information about product hazards or providing false information in stock records (Umphress, Bingham, and Mitchell, 2010). Unethical behaviors that serve the organization's interests may contribute to the organization financially in the short term, in terms of productivity, efficiency, and profitability. However, in the long run, the organization may face reputation damage, financial compensations, declines in sales revenues and stock value, loss of employees and customers, and ultimately even bankruptcy (Coşkun and Ülgen, 2017). The purpose of this study was to examine the views of teachers working in public schools regarding unethical behaviors displayed by school principals for the benefit of the organization. In line with this main objective, the aim was to identify whether unethical behaviors for the benefit of the organization were exhibited in the schools where the teachers work, and if such behaviors existed, to determine the teachers' opinions about the school administrators' display of such behaviors. In addition, the research tried to investigate how teachers' attitudes would be towards unethical behaviors for the organization's benefit if they were in a leadership position, and to explore their views on potential consequences related to such behaviors.

Method

This study adopted a qualitative research approach using the phenomenology design, which focuses on understanding the appearances or phenomena. The term "phenomenology" derives from the Greek word "phenomenon," meaning appearances. It involves examining our own experiences and exploring how objects and events appear to us (Holt & Sandberg, 2013).

Study Group

38 teachers enrolling in the non-thesis master's program in Educational Management Program at Fırat University, Faculty of Educational Sciences participated in the study on a voluntary basis. In the selection of study group, purposive sampling method was used in order to include participants with specific characteristics or experiences relevant to the research questions.

Data Collection Tool

A semi-structured interview form was used in the study. It was developed by the researchers and consisted of open-ended questions. The form enabled flexibility in the interview process and ensured that certain key topics were covered during the interviews.

Data Analysis

The data were analyzed using a descriptive analysis method. Also direct quotations of the participant responses were reported. The responses obtained from the participants were examined, and all (n=38) interview forms were considered valid and included in the analysis.

Findings, Discussion and Conclusion

Some of the participants stated that school principals displayed unethical behaviors for the benefit of the organization. However, the majority of the participants stated that school principals did not display unethical behaviors for the benefit of the organization. The unethical behaviors reported by the participants included conducting meetings during class hours, misusing funds for purposes other than intended, not adhering to the guidelines for support and development courses, yielding to pressure from external stakeholders to improve the organization's image through biased grading, and providing misleading information to parents. It was also found that some school principals sustained support and development courses (DYK) for teachers in a manner that did not comply with the guidelines (the minimum number of students required is 10), providing the teacher with unjustified additional payment. This indicated that a number of school principals used public resources arbitrarily and caused financial harm to the public. Arbitrary use of public resources is not only unethical but also illegal. Some participants, however, expressed that keeping the support and development courses open aimed to prevent students from being disadvantaged. In both cases, the school principal engaged in unethical behaviors for the

benefit of the organization. Ultimately, this situation also indicated that school principals faced ethical dilemmas. The study identified another unethical behavior for the benefit of the organization: the misuse of financial resources. This included the misallocation of funds from TÜBİTAK projects and the solicitation of assistance and donations from parents based on mutual benefit. The finding that schools engaged in unethical behaviors for the benefit of the organization due to inadequacy was highly significant. The participants expressed that unethical behaviors carried out for the benefit of the organization could disrupt the organization's functioning, damage its culture and image, and lead to a loss of reputation. Another finding was that some participants indicated they might engage in unethical behavior for the organization's benefit, while a significant majority stated they would definitely act in accordance with ethical principles. Some participants also mentioned that engaging in unethical behaviors for the organization's benefit could become a norm under certain circumstances. The findings indicated that participants had the perception that unethical behaviors for the benefit of the organization could cause significant harm to the organization and lead to potential legal issues. In conclusion, considering the limitations of the research and examining related studies, this research holds the significance of being the first study in the field of educational management on this specific topic. Since the research was conducted using a qualitative research method, it is not possible to generalize the results. The generalizability of the findings is limited to the nature of the participants involved. Based on the findings of the present study, some recommendations for practitioners and researchers can be put forward. First, it is evident that support and development courses require proper supervision. It was observed that some school principals continued the courses even when the required number of students, as specified in the guidelines, was not met. One of the most significant and chronic problems of the Turkish education system is the inadequacy of financial resources. School principals at the primary education level (preschools, primary schools, and secondary schools) face a major challenge in sourcing funds for office supplies, cleaning, and stationery needs. It seems that some school principals resorted to unethical behaviors to address this problem.

**HEMŞİRELİK EĞİTİMİ ÜZERİNE 2000-2023 YILLARI ARASINDA
YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN EĞİLİMLERİ: BİR İÇERİK ANALİZİ**
TRENDS OF GRADUATE THESES ON NURSING EDUCATION BETWEEN
2000-2023: A CONTENT ANALYSIS

Elif KOCAAĞALAR AKİNCE

Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Hemşirelik Eğitimi Anabilim Dalı,
Kayseri/Türkiye.
Res. Ast., Erciyes University,
Faculty of Health Sciences,
Department of Nursing Education,
Kayseri/Türkiye.

elifkocaagalar1@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9623-5335

Duygu Ceren GÜNGÖR

Arş. Gör., Ege Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi,
Hemşirelikte Öğretim Anabilim Dalı,
İzmir/Türkiye.
Res. Ast., Ege University,
Faculty of Nursing
Department of Nursing Education,
İzmir/Türkiye.

duygucerenmasa@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3614-7835

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1334253

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 01.08.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25.01.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.04.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kocaağalar Akince, E., & Güngör, D. C. (2024). Hemşirelik Eğitimi Üzerine 2000-2023 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Eğilimleri: Bir İçerik Analizi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(14), 23-37.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışmada, hemşirelik eğitimi üzerine yapılan lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından eğilimlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Ulusal Tez Merkezi veri tabanında, 2000-2023 yılları arasında yayınlanmış olan lisansüstü tezler "Hemşirelik Eğitimi" ve "Nurse Education" anahtar kelimeleri kullanılarak taranmıştır. Veri tabanından, 54 teze ulaşılmıştır. Araştırmada dahil edilme kriterlerini karşılayan 45 lisansüstü tez değerlendirilmeye alınmış ve betimsel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Dahil edilen araştırmaların %53,4'ü yüksek lisans, %46,6'sı ise doktora tezi olup, en çok araştırma 2019 yılında yapılmıştır. Hemşirelik eğitimi üzerine yapılan lisansüstü tezlerde; %47'sinde en çok ön test son test kontrol gruplu deneysel desen kullanıldığı, yayın dillerinin ise tamamının Türkçe olduğu saptanmıştır. Lisansüstü tezlerin çoğunluğu erişime açıktır. Türkiye genelinde tüm üniversiteler kapsama alındığında az sayıda üniversitede hemşirelik eğitimi konusunun çalışıldığı, üniversiteler arasında ise en çok %8,88 Ege Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde konu alanında çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca en sık kullanılan anahtar kelimenin ise "hemşirelik eğitimi" olduğu saptanmıştır. Hemşirelik eğitimi konulu lisansüstü tezlerin sınırlı sayıda olduğu görülmüş olup, bunun artırılması hemşirelik eğitiminin geleceği açısından oldukça önem taşımaktadır. Gelecekte planlanan araştırmalarda tema, araştırma deseni seçiminde çalışma bulgularının hemşirelik eğitimi alanında üretilmek istenen bilimsel bilgi açısından yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, sınırlı sayıda araştırma olması nedeniyle hemşirelik eğitimi araştırmalarının desteklenmesi ve yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik Eğitimi, İçerik Analizi, Lisansüstü Tez

Abstract: This study, it is aimed to reveal the tendencies of postgraduate theses on nursing education in terms of different variables. The document analysis method, which is one of the qualitative research designs, was used in the study. Postgraduate theses published between 2000-2023 in the database of the National Thesis Center were searched using the keywords "Nursing Education" and "Nurse Education". From the database, 54 theses were reached. 45 postgraduate theses that met the inclusion criteria in the research were evaluated and analyzed by the descriptive content analysis method. 53.4% of the included research is master's and 46.6% are doctoral dissertations, and most research was done in 2019. In postgraduate theses on nursing education; It was determined that the experimental design with the pretest posttest control group was used mostly in 47%, and the publication languages were all Turkish. The majority of postgraduate theses are open to access. When all universities in Turkey are taken into account, it is seen that the subject of nursing education is studied in a small number of universities, while the most 8,88% of universities are studied in the field of Ege University, Istanbul University, Marmara University, and Hacettepe University. In addition, it was determined that the most frequently used keyword was "nursing education". It has been determined that the number of postgraduate theses on nursing education is not at the desired level, and increasing this is very important for the future of nursing education. In choosing the theme and research design in future research planned; considering the findings of this study will be guiding in terms of the scientific knowledge desired to be produced in the field of nursing education. However, due to the limited number of studies, it is recommended to support and disseminate nursing education research.

Key Words: Content Analysis, Nursing Education, Postgraduate Thesis

GİRİŞ

Bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler hemşirelik mesleğini de etkilemekte, bu kapsamda hemşirenin rolleri de değişmektedir. İnsanın gereksinimlerinden doğan ve birey, aile ve topluma verilen bütüncül bir sağlık hizmeti olan hemşireliğin işlev ve rolleri tüm değişimlere rağmen özünü koruyarak, kuramsal-bilimsel bilgi temelli bakım yöntemlerini geliştirme ve her alanda

uygulamaya geçirme sorumluluğu ile çağdaş meslek kapsamında ilerlemesini sürdürmektedir (Taylan, Alan ve Kadioğlu, 2012; Gedük, 2018). Hemşirelik mesleği bu değişimlerle beraber özerk, çeşitli ortamlarda iş tanımları olan, toplumsal sorumluluklarda rol alan ve sadece hastalığa odaklanmış bir meslek olmaktan çıkarak sağlığa odaklanmış bir meslek haline gelmiştir. Aynı zamanda hastayı bir bütün olarak ele alan hemşirelik mesleği hastayla olan iletişimi açısından da önemli gelişmeler kaydetmiş, hastayla iş birliği yapan, hastanın kararlarını önemseyen ve saygı duyan bir meslek haline dönüşmüştür (Griffin, 1993; Karadağ ve Taşçı, 2005; Birol, 2013).

Hemşireliğin modern hemşirelik rolleri bakım verici, eğitici, araştırmacı, yönetici, karar verici, savunucu, iletişim ve koordinatörlük, rehabilite edici, rahatlatıcı, tedavi edici, kariyer geliştirici, özerk ve sorumluluk sahibi olma rolü ve danışman rolü olarak ele alınabilir. Birey, aile ve toplumun fizyolojik ve ruhsal gereksinimlerini bütüncül bir yaklaşımla karşılamak hemşirenin temel sorumluluğudur. Bu bağlamda hemşirelik mesleğinin rol ve işlevleri her yönden dikkate alınması ve üzerinde durulması gereken önemli bir konudur (Gedük, 2018). Hemşirenin ele aldığı hasta/birey ve ailesinin sağlığına ve gereksinimine yönelik bilgi eksikliklerinin neler olduğunu belirlemek, hastanın/bireyin sağlığını koruma, geliştirme ve hastalık halinde iyileştirmeye yönelik doğru sağlık davranışları kazandırma amacıyla eğitimler planlamak ve uygulamak eğitimci rolünün bir parçasıdır (Velioğlu, 1999). Hemşire eğitimci rolü ile aynı zamanda topluma da bilgi aktarmaktadır. Verdiği sağlık eğitimlerinin içeriğini düzenlemek, eğitimde kullanacağı yöntemi ve tekniği seçmek, sonrasında eğitimi değerlendirmek bu rolün birer parçasıdır. Hemşire aynı zamanda meslektaşlarının, öğrenci hemşirelerin, ekip olarak çalıştığı diğer sağlık meslek mensuplarının eğitiminden de sorumlu olmakla birlikte, bu eğitimleri planlamadan verebildiği gibi, hizmet içi eğitim programları kapsamında planlayarak da verebilmektedir.

Literatür Türkçe olarak incelendiğinde hemşirelik ile ilgili tezlerin incelendiği çalışmaların olduğu ve sistematik derleme ya da bibliyometrik çalışma olarak yayınlandığı (Yılmaz vd., 2017; Yılmaz ve Güven, 2021; Yorulmaz, & Karadeniz, 2021; Akpınar ve Özcan, 2022; Açar ve Kızıltan, 2023; Türk, Yılmaz, Kuşuoğlu ve Avcı, 2023) görülmüştür. Hemşirelik eğitimi konu alan içerik analizi çalışmasına literatürde rastlanmamıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen bu çalışmada, hemşirelik eğitimi üzerine yapılan çalışmaların araştırma konusu, anahtar kelimeleri, yöntemleri, erişilebilirlik açısından incelenmesi ve varsa eksikliklerinin ortaya çıkarılması adına içerik analizine başvurulmuştur. Bu çalışmanın sonuçları, hemşirelik eğitimi konulu araştırmalar için, araştırma alanının belirlenmesinde önemli veriler sağlayacağı, mevcut çalışmaların bütüncül olarak incelenmesi adına literatüre katkı sağlayacağı, gelecekte yapılacak hemşirelik eğitimi konulu araştırmalara yol haritası oluşturacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, hemşirelik eğitimi üzerine yapılan lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından eğilimlerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmalardan elde edilen veriler doğrultusunda, şu araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Hemşirelik eğitimi konulu lisansüstü tezlerin türlerine ve yayın yıllarına göre dağılımları nasıldır?
2. Hemşirelik eğitimi konulu lisansüstü tezlerin yazım diline göre dağılımları nasıldır?
3. Hemşirelik eğitimi konulu lisansüstü tezlerin erişilebilirliklerine göre dağılımları nasıldır?
4. Hemşirelik eğitimi konulu lisansüstü tezlerin konularına göre dağılımları nasıldır?
5. Hemşirelik eğitimi konulu lisansüstü tezlerin üniversite ve üniversite statülerine göre dağılımları nasıldır?
6. Hemşirelik eğitimi konulu lisansüstü tezlerin araştırma desenlerine göre dağılımları nasıldır?
7. Hemşirelik eğitimi konulu lisansüstü tezlerin anahtar kelimelere göre dağılımları nasıldır?

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Veriler betimsel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Doküman incelemesi tek başına bir araştırma yöntemi olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Doküman incelemesi yöntemi, araştırılan konuya ait yazılı veri setini oluşturan dokümanların elde edilmesi ve analizi olarak tanımlanmaktadır (Özkan, 2019). Betimsel içerik analizinde, belirli bir konu alanında gerçekleştirilen çalışmaların eğilimlerini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır (Cohen, Manion ve Morrison, 2007; Büyüköztürk vd., 2016). Yüksek lisans ve doktora tezlerinde doküman incelemesi yöntemine sıklıkla başvurulmaktadır (Patton, 2014; Sönmez ve Alacapınar, 2019). Bu nedenlerle bu çalışmanın amacı doğrultusunda, doküman incelemesi yöntemi kullanılmış ve araştırma konusunu yansıtan lisansüstü tezler incelenmiştir.

Veri Setinin Oluşturulması

Bu çalışmada, veri kaynakları "Ulusal Tez Merkezi" konu kapsamında taranarak elde edilmiştir. Bu veri kaynaklarında Ocak 2000- Haziran 2023 tarihleri arasında yayımlanan araştırmalar incelenmiştir. Örneklem seçiminde, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada kullanılan amaçlı örnekleme yönteminde; araştırmanın amacına yönelik olarak araştırmacıya yardımcı olabilecek ve araştırma sorularını en iyi yanıt sağlayacak gerekli ölçütleri karşılayan veya gerekli

özelliklere sahip olan kişi, olay veya dokümanların tercih edildiği yöntem olarak bilinmektedir (Büyüköztürk vd., 2016; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bu nedenle Ulusal Tez Merkezinde yayımlanan lisansüstü tezler amaçlı örnekleme uygun olarak zengin bilgi içeriğine sahip olduğu düşünülerek, çalışmanın örneklemini oluşturma sürecinde bu veri tabanından yararlanılmıştır. Veri tabanında "hemşirelik eğitimi" ve "nurse education" anahtar kelimelerini kapsayan araştırmaların başlıkları, özetleri ve içerikleri; dâhil edilme ve dışlanma kriterleri yönünden değerlendirilmiştir.

Dâhil Edilme ve Dışlanma Kriterleri

Çalışmaya, Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanan nitel, deneysel, yarı deneysel tezler dahil edilmiştir. Dili Türkçe veya İngilizce olmayan, vaka/olgu çalışmaları, derleme/sistemik derleme, tam metnine ulaşamayan araştırmalar dışlanmıştır. Tarama sonucu 54 veriye ulaşılmıştır. Araştırmalar başlık ve özet uygunluğu ve belirtilen dâhil edilme ve dışlanma kriterleri yönünden incelenmiş, 45 araştırma seçilmiştir. Verilerin 21'i doktora ve 24'ü yüksek lisans tezinden oluşmaktadır. Araştırmacılar tarafından eş zamanlı olarak inceleme gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar arasındaki güvenilirliği sağlamak için tüm verinin %10'u olan 5 araştırma rastgele seçilmiş, araştırmacı tarafından dâhil edilme kriterleri açısından incelenmiştir. İki değerlendirme arasında %100'lük bir uyum olduğu tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın veri analizinde betimsel içerik analizinden yararlanılmıştır. Betimsel içerik analizi, önceden belirlenmiş sınıflamaya dayalı bir metinde incelenen mesaj, konu veya durumun birimlere bölünmesi birimlerin ise belirli ölçütlere göre kategoriler halinde gruplandırılmasıdır (Mayring, 2004; Büyüköztürk vd., 2016). Kategoriler ve alt kategorilerin belirlenmesinde, araştırmanın amacı ve alt amaçlarında sunulan başlıklardan yararlanılmıştır. Veriler, Microsoft Excel dosyasına belirlenen kategoriler doğrultusunda kodlanmıştır. Excel programında özet tablolar kullanılarak veri analizleri yapılmıştır. Kodlamalarda araştırmalarda sunulan veriler doğrudan alınmıştır. Kodlamalar sonucunda araştırmanın veri seti oluşturulmuştur. Ayrıca kategorilerin ayrı ayrı frekansları ve yüzdeleri hesaplanmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Bu araştırma, doküman incelemesi çalışması olması nedeniyle literatürde yayınlanan araştırmalara dayalı olarak yapılmış olup, doğrudan insan ve/veya hayvanlar üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle, araştırma için etik kurul onayı alınması gerekmemektedir. Çalışmamız Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapılmıştır.

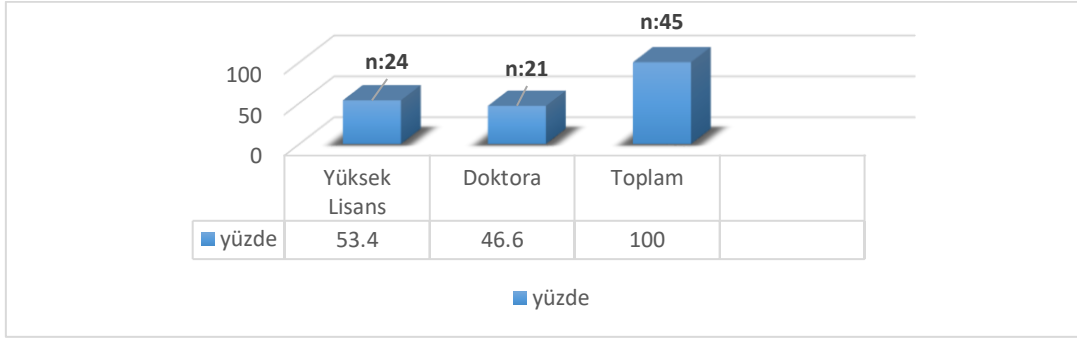
BULGULAR

Araştırmanın amacına yönelik olarak kategorik analizler doğrultusunda, alt amaçlara ilişkin elde edilen bulgular, tablolar ve şekiller halinde sunulmuştur.

Hemşirelik Eğitime İlişkin Yapılan Lisansüstü Tezlerin Yayım Türüne Göre Dağılımları

Lisansüstü tezlerin yayım türlerine göre dağılımları Grafik 1’de verilmiştir.

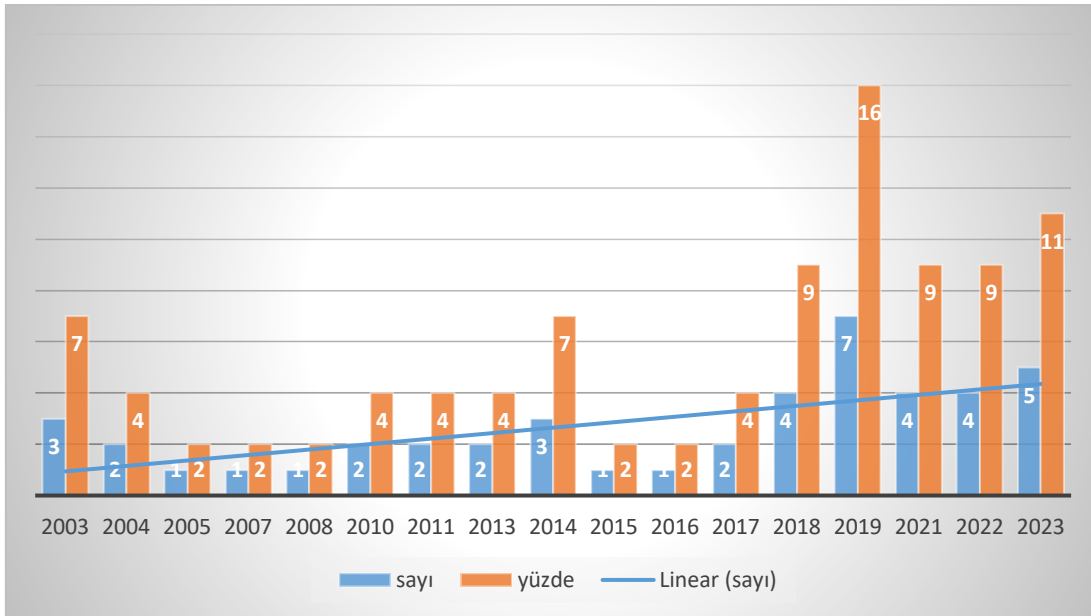
Grafik 1. Lisansüstü tezlerin yayım türlerine göre dağılımı

Ulusal Tez Merkezi’nde yapılan tarama sonucunda 2000-2023 yılları arasında hemşirelik eğitimi konulu 45 yüksek lisans ve doktora tezine ulaşılmıştır. Grafik 1’e göre lisansüstü tezlerin 24’ü yüksek lisans, 21’i ise doktora tezi olarak belirlenmiştir.

Hemşirelik Eğitime İlişkin Yapılan Lisansüstü Tezlerin Yayım Yıllarına Göre Dağılımları

Grafik 2. Lisansüstü tezlerin yayım yılları

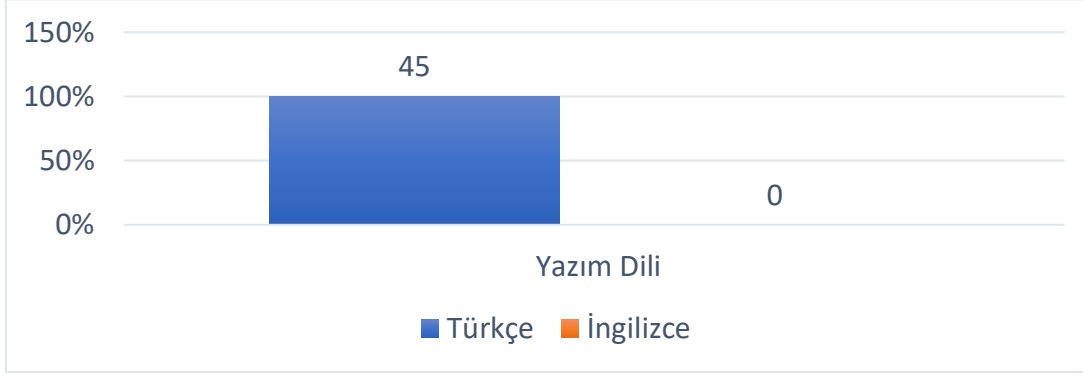

Grafik 2'ye göre hemşirelik eğitimi konulu yapılan tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde; en çok tezin (%16, n:7) 2019 yılında yapıldığı, en az (%2, n:1) ise 2005, 2007, 2008, 2015, 2016 yıllarında yapıldığı saptanmıştır.

Hemşirelik Eğitime İlişkin Yapılan Lisansüstü Tezlerin Dillerine Göre Dağılımları

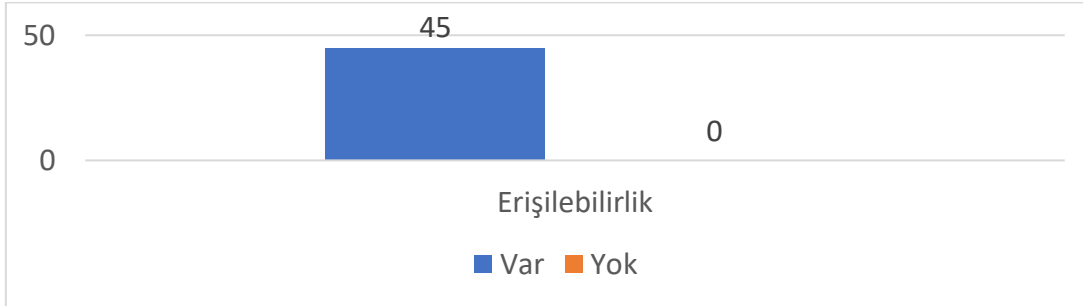
Grafik 3. Lisansüstü tezlerin yazım dilleri

Grafik 3'e göre hemşirelik eğitimi üzerine yapılan lisansüstü tezlerin yazım dilleri incelendiğinde, tüm tezlerin Türkçe dilinde yayımlandığı görülmektedir.

Hemşirelik Eğitime İlişkin Yapılan Lisansüstü Tezlerin Erişilebilirliklerine Göre Dağılımları

Grafik 4. Lisansüstü tezlerin erişilebilirlik durumu

Yapılan lisansüstü tezlerin erişilebilirlik durumuna ait veriler Grafik 4'te verilmiştir. Hemşirelik eğitimi alanında yapılan tezlerin erişilebilirlik durumları incelendiğinde, tüm tezlere erişme izni bulunduğu görülmektedir.

Hemşirelik Eğitime İlişkin Yapılan Lisansüstü Tezlerin Konularına Göre Dağılımları

Tablo 1. Lisansüstü tezlerin konu dağılımları

Konu	Yüksek Lisans Tezi	Doktora Tezi	f	%
Hemşirelik	13	9	22	48,88
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları; Hemşirelik	2	2	4	8,88

Eğitim ve Öğretim; Hemşirelik	3	6	9	20
Göğüs Hastalıkları; Halk Sağlığı; Hemşirelik	0	1	1	2,22
Anatomi	1	0	1	2,22
Halk Sağlığı; Hemşirelik	1	1	2	4,44
Deontoloji ve Tıp Tarihi	0	1	1	2,22
Hemşirelik; Sağlık Eğitimi; Üroloji	1	0	1	2,22
Hemşirelik; Kardiyoloji	1	0	1	2,22
Hemşirelik; Psikiyatri	1	0	1	2,22
Hemşirelik; Onkoloji	1	0	1	2,22
Hemşirelik; Kardiyoloji; Sağlık Eğitimi	0	1	1	2,22

Yapılan tezlerin konularına ait veriler Tablo 1’de verilmiştir. Lisansüstü tezlerin çoğunlukla hemşirelik (%48,88, n:22), hemşirelikte eğitim ve öğretim (%20, n:9), hemşirelikte çocuk sağlığı ve hastalıkları (%8,88, n:2) konuları ile ilgili yapıldıkları görülmektedir (Tablo 1).

Hemşirelik Eğitimine İlişkin Yapılan Lisansüstü Tezlerin Üniversite ve Üniversite Statülerine Göre Dağılımları

Lisansüstü tezlerin yapıldığı üniversitelere ve üniversitelerin statülerine ait veriler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Lisansüstü tezlerin üniversite ve üniversite statüleri

ÜNİVERSİTE	f	%	STATÜ
On dokuz Mayıs Üniversitesi	3	6,66	Devlet
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	2	4,44	Devlet
Ege Üniversitesi	4	8,88	Devlet
Selçuk Üniversitesi	2	2,22	Devlet
Hacettepe Üniversitesi	4	8,88	Devlet
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	1	2,22	Devlet
Atatürk Üniversitesi	3	6,66	Devlet
Trakya Üniversitesi	1	2,22	Devlet
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	1	2,22	Devlet
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	1	2,22	Devlet
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	1	2,22	Devlet
İstanbul Üniversitesi	4	8,88	Devlet
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	2,22	Devlet
İnönü Üniversitesi	1	2,22	Devlet

Marmara Üniversitesi	4	8,88	Devlet
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	2	4,44	Devlet
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1	2,22	Devlet
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	1	2,22	Devlet
Gaziantep Üniversitesi	1	2,22	Devlet
GATA	2	4,44	Devlet
Harran Üniversitesi	1	2,22	Devlet
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	2,22	Devlet
Çukurova Üniversitesi	1	2,22	Devlet
Yeditepe Üniversitesi	1	2,22	Özel
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	1	2,22	Özel

Hemşirelik eğitimi konulu lisansüstü tezlerinin yapıldığı üniversiteler incelendiğinde; en çok tezin Ege Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'nde (%8,88, n:4) yapıldığı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi'nin (%6,66, n:3) takip ettiği görülmektedir. Aynı zamanda 43 tezin yapıldığı üniversitenin devlet üniversitesi, iki tezin ise özel üniversite yapıldığı belirlenmiştir.

Hemşirelik Eğitime İlişkin Yapılan Lisansüstü Tezlerin Araştırma Desenlerine Göre Dağılımları

Grafik 5. Lisansüstü tezlerin araştırma desenleri

Eğitimi/Öğretimi Anabilim Dalı'nın artması hem de bu anabilim dallarında alanlarında uzman öğretim elemanlarının olması ile hemşirelik eğitimi konusunda yapılacak lisansüstü tezlerin ve araştırmaların sayıca artış sağlayacağı düşünülmektedir.

Hemşirelik eğitimi konusunda yapılan lisansüstü tezlerin yazım dilleri incelendiğinde tamamının Türkçe dilinde yazıldığı belirlenmiştir. Bu bulgu için üniversitelerde verilen hemşirelik eğitimi dilinin genellikle Türkçe olmasından kaynaklandığı yorumu yapılabilir. Türkiye'de bulunan hemşirelik bölümü veya fakültelerinin çoğunun eğitim dili Türkçe olup (<https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz>), yapılan çalışmalarda dil genel olarak Türkçe olarak kullanılmaktadır. Lisansüstü tezlerin erişilebilirlik durumları incelendiğinde yalnızca üç teze erişim izni verilmediği görülmektedir. Bu bulgu elde edilen bilimsel bilgilerin paylaşımına açıldığını göstermektedir. Lisansüstü tezlerin konuları incelendiğinde en çok "hemşirelik" konusunda yayın yapıldığı ve bunu "eğitim ve öğretim; hemşirelik" konusunun takip ettiği görülmektedir. Çalışma hemşirelik eğitimi konusu göz önünde bulundurularak incelendiğinden dolayı bu sonuca varılması beklenen bir sonuçtur. Bununla birlikte yapılan tezler hemşireliğin diğer alanları ile ilişkilendirilmiştir. Lisansüstü tezlerin 25 farklı üniversitede yapıldığı; bu üniversitelerin ikisinin özel üniversite statüsünde yer aldığı, diğer üniversitelerin ise devlet üniversitesi statüsünde yer aldığı sonucuna varılmıştır. Türkiye'de 2023 yılı itibarıyla toplamda 208 üniversite olduğu (<https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz>), varılan sonucunda %12,01'e tekabül ettiği görülmektedir. Bu sonucun yetersiz olduğu, farklı üniversitelerde hemşirelik eğitimi konulu tezlerin yapılmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Lisansüstü tezlerin en çok Ege Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'nde yürütüldüğü belirlenmiştir. Yapılan lisansüstü tezlerin araştırma türleri incelendiğinde en çok ön test son test kontrol gruplu deneysel desen kullanıldığı, tanımlayıcı yöntemin takip ettiği görülmektedir. Genellikle hemşirenin eğitimci rolüne yönelik yapılan çalışmalar seçilen örneklem grubuna eğitim vermeyi, bu eğitimi vermeden önceki bilgi düzeyleri ile eğitimi verdikten sonraki bilgi düzeylerini ölçmeyi amaçladığından dolayı ön test son test kontrol gruplu deneysel desen yönteminin ilk sırada yer alması normal olarak değerlendirilebilir. Yapılan lisansüstü tezlerdeki anahtar kelimeler incelendiğinde en çok hemşirelik eğitimi anahtar kelimesinin geçtiği, bunu hemşirelik, eğitim ve yaşam kalitesi kelimelerinin takip ettiği görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada ulaşılan araştırmaların içerik analizi yapıldığında, zaman içinde hemşirelik eğitimi konusunda yapılan lisansüstü tez sayısında artış olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda en çok ön test son test kontrol gruplu deneysel desen kullanıldığı, yayın dillerinin ise tamamının Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca lisansüstü tezlerin çoğu erişime açıktır. Türkiye genelinde tüm üniversiteler kapsama alındığında az sayıda üniversitede hemşirelik eğitimi konusunun çalışıldığı, üniversiteler arasında ise en çok Ege Üniversitesi, İstanbul

Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde konu alanının çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca en sık kullanılan anahtar kelimenin ise "hemşirelik eğitimi" olduğu saptanmıştır.

Bu doğrultuda hemşirelik bölümünün bulunduğu her üniversitede Hemşirelik eğitimi/öğretimi anabilim dalının bulunması, bu anabilim dalında uzmanlığını ve doktorasını almış öğretim elemanlarının olması hemşirelik eğitimi konusu kapsamında yapılacak olan tezlerin ve araştırmaların sayılarını artıracaktır. Ayrıca diğer hemşirelik anabilim dalları ile de iş birliği içinde çalışılmasını sağlayarak çeşitliliğin artmasına, yirmi birinci yüzyıl yeterlikleri çerçevesinde hemşirelik eğitiminin verilmesine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağar, A., & Kızıltan, B. (2023). İş Sağlığı ve Güvenliği Alanında Yapılmış Hemşirelik Konulu Tezlerin Bibliyometrik Analizi (2002-2022). *Sağlık Bilimleri ve Klinik Araştırmaları Dergisi*, 2(1).
- Akpınar, H., & Özcan, F. (2022). Türkiye'de Manevi Bakımla İlgili Hemşirelik Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi: Sistemik Derleme¹. *Sağlık Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar VII*, 65.
- Biröl, L. (2013). Hemşirelik süreci: Hemşirelik bakımında sistemik yaklaşım. 10. Baskı, İzmir: Etki Matbaacılık Yayıncılık.
- Büyüköztürk, S., Çakmak, E., Akgün, O., Karadeniz, S., & Demirel, F. (2016). Bilimsel araştırma yöntemleri (22. Baskı). Pegem Akademi.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). Research methods in education (6. Baskı). Oxon: Routledge.
- Gedük, E. A. (2018). Hemşirelik mesleğinin gelişen rolleri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 5(2), 253-258.
- Griffin, A. (1993). Holism in nursing: its meaning and value. *British Journal of Nursing*, 2(6), 310-312. doi.org/10.12968/bjon.1993.2.6.310
- Karadağ, S., & Taşçı, S. (2005). Hemşirelik bakımı ve bakımı etkileyen faktörler. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14: 13-21. 11.
- Mayring, P. (2004). Qualitative Content Analysis. A Companion To Qualitative Research, 1(2), 159-176.
- Patton, M. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (Çeviren: M. Bütün ve S. B. Demir). Pegem Akademi.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2019). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Anı Yayıncılık.
- Taylan, S., Alan, S., & Kadioğlu, S. (2012). Hemşirelik rolleri ve özerklik. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 14(3), 66-74.
- Türk, G., Yılmaz, M., Kuşuoğlu, S., & Avcı, Ö. (2023). Hemşirelik ve Pediatri Hemşireliğinde Etik: Ulusal Hemşirelik Tezleri Kapsamında Sistemik Derleme. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 40-57.
- Özkan, U. B. (2019). Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi. Pegem Akademi.
- Velioğlu, P. (1999). Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar. İstanbul: Alaş Ofset.
- Yılmaz, Ş., & Güven, G. Ö. (2021). Türkiye'de Hemşirelik Tarihi ile İlgili Yapılmış Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 11(3), 605-611.

- Yılmaz, A., Yazgan, E. Ö., Dur, B. Salman, F., & Demir, A. (2017). Türkiye’de hemşirelik lisansüstü tezlerinin yayın olma durumu: Bibliyometrik çalışma 1977-2016. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 19(3), 34-44.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayınları.
- Yorulmaz, D. S., & Karadeniz, H. (2021). Türkiye’de 2000-2020 Yılları Arasında Hemşirelik Alanında Afet Konusunda Yapılan Tezlerin İncelenmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 13(4).
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2023). Türkiye’deki tüm üniversitelerin listesi. (Erişim Tarihi: 09.06.2023). <https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz>.
- Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi. (2023). Anabilim Dalı İsmine Göre Öğretim Elemanı Sayıları Raporu. (Erişim Tarihi: 31.10.2023) <https://istatistik.yok.gov.tr/>.

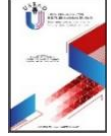
GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler hemşirelik mesleğini de etkilemekte, bu kapsamda hemşirenin rolleri de değişmektedir. İnsanın gereksinimlerinden doğan ve birey, aile ve topluma verilen bütüncül bir sağlık hizmeti olan hemşireliğin işlev ve rolleri tüm değişimlere rağmen özünü koruyarak, kuramsal-bilimsel bilgi temelli bakım yöntemlerini geliştirme ve her alanda uygulamaya geçirme sorumluluğu ile çağdaş meslek kapsamında ilerlemesini sürdürmektedir (Taylan, Alan ve Kadioğlu, 2012; Gedük, 2018). Hemşireliğin modern hemşirelik rolleri bakım verici, eğitici, araştırmacı, yönetici, karar verici, savunucu, iletişim ve koordinatörlük, rehabilite edici, rahatlatıcı, tedavi edici, kariyer geliştirici, özerk ve sorumluluk sahibi olma rolü ve danışman rolü olarak ele alınabilir. Birey, aile ve toplumun fizyolojik ve ruhsal gereksinimlerini bütüncül bir yaklaşımla karşılamak hemşirenin temel sorumluluğudur. Bu bağlamda hemşirelik mesleğinin rol ve işlevleri her yönden dikkate alınması ve üzerinde durulması gereken önemli bir konudur (Gedük, 2018). Hemşirenin ele aldığı hasta/birey ve ailesinin sağlığına ve gereksinimine yönelik bilgi eksikliklerinin neler olduğunu belirlemek, hastanın/bireyin sağlığını koruma, geliştirme ve hastalık halinde iyileştirmeye yönelik doğru sağlık davranışları kazandırma amacıyla eğitimler planlamak ve uygulamak eğitimci rolünün bir parçasıdır (Veliöğlu, 1999). Hemşire meslektaşlarının, öğrenci hemşirelerin, ekip olarak çalıştığı diğer sağlık meslek mensuplarının eğitiminden de sorumlu olmakla birlikte, bu eğitimleri planlamadan verebildiği gibi, hizmet içi eğitim programları kapsamında planlayarak da verebilmektedir. Çalışmada hemşirenin eğitimci rolü kapsamında 2000-2023 yılları arasında Türkiye’de yapılan hemşirelik eğitimi konulu tez çalışmalarının bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Veriler betimsel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Veri kaynakları “Ulusal Tez Merkezi” konu kapsamında taranarak elde edilmiştir. Bu veri kaynaklarında Ocak 2000- Haziran 2023 tarihleri arasında yayımlanan araştırmalar incelenmiştir. Örneklem seçiminde, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri tabanında “hemşirelik eğitimi” ve “nurse education” anahtar kelimelerini kapsayan araştırmaların başlıkları, özetleri ve içerikleri değerlendirilmiştir. Çalışmaya, Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanan nitel, deneysel, yarı deneysel tezler dahil edilmiştir. Dili Türkçe veya İngilizce olmayan, vaka/olgu çalışmaları, derleme/sistemik derleme, tam metnine ulaşılamayan araştırmalar dışlanmıştır. Ulusal Tez Merkezi’nde yapılan tarama sonucunda 54 veriye ulaşılmıştır. Dahil edilme ve dışlanma kriterleri yönünden incelenerek 2000-2023 yılları arasında hemşirelik eğitimi konulu 45 yüksek lisans ve doktora tezine ulaşılmıştır. Lisansüstü tezlerin 24’ü yüksek lisans, 21’i ise doktora tezi olarak belirlenmiştir. Hemşirelik eğitimi konulu yapılan tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde; en çok tezin (%16, n:7) 2019 yılında yapıldığı, en az (%2, n:1) ise 2005, 2007, 2008, 2015, 2016 yıllarında yapıldığı saptanmıştır. Tüm tezlerin Türkçe dilinde yayımlandığı; erişilebilirlik durumları incelendiğinde, tüm tezlere erişme izni bulunduğu görülmektedir. Lisansüstü tezlerin çoğunlukla hemşirelik (%48,88, n:22), hemşirelikte eğitim ve öğretim (%20, n:9), hemşirelikte çocuk sağlığı ve hastalıkları (%8,88, n:2) konuları ile ilgili yapıldıkları görülmektedir. En çok tezin Ege Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi’nde (%8,88, n:4) yapıldığı,

Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi'nin (%6,66, n:3) takip ettiği görülmektedir. Aynı zamanda 43 tezin yapıldığı üniversitenin devlet üniversitesi, iki tezin ise özel üniversite yapıldığı belirlenmiştir. Lisansüstü tezlerin araştırma desenleri incelendiğinde; en çok ön test son test kontrol gruplu deneysel (%47, n:21) desen kullanıldığı, çoğunlukla ise tanımlayıcı (%16, n:7) ve metodolojik, tanımlayıcı ilişkisel (%11, n:5) desen kullanıldığı görülmektedir. Anahtar kelimelere ait kelime bulutu incelendiğinde; en çok hemşirelik eğitimi anahtar kelimesinin yer aldığı, hemşirelik, eğitim ve yaşam kalitesi kelimelerinin takip ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda hemşirelik bölümünün bulunduğu her üniversitede Hemşirelik eğitimi/öğretimi anabilim dalının bulunması, bu anabilim dalında uzmanlığını ve doktorasını almış öğretim elemanlarının olması hemşirelik eğitimi konusu kapsamında yapılacak olan tezlerin ve araştırmaların sayılarını artıracaktır. Ayrıca diğer hemşirelik anabilim dalları ile de iş birliği içinde çalışılmasını sağlayarak çeşitliliğin artmasına, yirmi birinci yüzyıl yeterlikleri çerçevesinde hemşirelik eğitiminin verilmesine katkıda bulunacaktır.

EXTENDED ABSTRACT: Developments in the field of science and technology also affect the nursing profession, and in this context, the roles of the nurse are also changing. The functions and roles of nursing, which is a holistic health service arising from human needs and provided to the individual, family and society, maintains its essence despite all changes and continues to progress within the scope of the contemporary profession with the responsibility of developing theoretical-scientific knowledge-based care methods and implementing them in every field (Taylan, Alan and Kadioğlu, 2012; Gedük, 2018). The modern nursing roles of nursing can be considered as caregiver, educator, researcher, manager, decision-maker, advocate, communication and coordinator, rehabilitator, comforter, therapeutic, career developer, autonomous and responsible role, and consultant role. It is the nurse's basic responsibility to meet the physiological and spiritual needs of the individual, family and society with a holistic approach. In this context, the roles and functions of the nursing profession are an important issue that should be taken into consideration and emphasized in every aspect (Gedük, 2018). It is a part of the educator's role to determine what the nurse's knowledge deficiencies are regarding the health and needs of the patient/individual and his family, and to plan and implement training in order to provide the patient/individual with correct health behaviors to protect and improve his health and cure him in case of illness (Veliöğlu, 1999). Although it is also responsible for the training of nurse colleagues, student nurses, and other healthcare professionals with whom it works as a team, it can provide these trainings without planning or by planning them within the scope of in-service training programs. The aim of the study is to examine the thesis studies on nursing education conducted in Turkey between 2000 and 2023 within the scope of the nurse's role as educator, using the bibliometric analysis method. In this study, the document review method, one of the qualitative research designs, was used. The data were analyzed using the descriptive content analysis method. Data sources were obtained by scanning the "National Thesis Center" within the scope of the subject. Studies published between January 2000 and June 2023 were examined in these data sources. Purposive sampling method was used in sample selection. The titles, abstracts and contents of the studies covering the keywords "nursing education" and "nurse education" were evaluated in the database. Qualitative, experimental and semi-experimental theses published in Turkish and English were included in the study. Studies whose language was not Turkish or English, case/case studies, review/systematic review, and studies whose full text could not be accessed were excluded. As a result of the screening conducted at the National Thesis Center, 54 data were obtained. By examining the inclusion and exclusion criteria, 45 master's and doctoral theses on nursing education between 2000 and 2023 were reached. 24 of the postgraduate theses were determined as master's theses and 21 were determined as doctoral theses. When the distribution of theses on nursing education is examined by years; It was determined that the most theses (16%, n:7) were made in 2019, and the least (2%, n:1) were made in 2005, 2007, 2008, 2015, 2016. All theses were published in Turkish; When the accessibility status is examined, it is seen that all theses are allowed to be accessed. It is seen that postgraduate theses are mostly about

nursing (48.88%, n:22), education and training in nursing (20%, n:9), and child health and diseases in nursing (8.88%, n:2). It is seen that the most theses were made at Ege University, Hacettepe University, Marmara University and Istanbul University (8.88%, n:4), followed by Ondokuz Mayıs University and Atatürk University (6.66%, n:3). At the same time, it was determined that the university where 43 theses were made was a state university and two theses were made a private university. When the research designs of graduate theses are examined; It is seen that pre-test post-test control group experimental (47%, n:21) design is mostly used, while mostly descriptive (16%, n:7) and methodological, descriptive relational (11%, n:5) designs are used. When the word cloud of keywords is examined; It is seen that the keyword nursing education is the most frequently used keyword, followed by the words nursing, education and quality of life. In this regard, the presence of a nursing education/training department in every university where there is a nursing department and the presence of faculty members who have specialized and received their doctorates in this department will increase the number of theses and researches to be conducted within the scope of nursing education. In addition, it will contribute to increasing diversity and providing nursing education within the framework of twenty-first century competencies by ensuring collaboration with other nursing departments.

İNTERNET BAĞIMLILIĞININ SOSYAL TEMSİLLERİ SOCIAL REPRESENTATIONS OF INTERNET ADDICTION

Eda DELİGÖZ

Psikoloji Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Üsküdar Üniversitesi,
İstanbul/Türkiye.

Psychology PhD Student, Institute of Social Sciences,
Üsküdar University,
Istanbul/Türkiye.

eda.deligoz@st.uskudar.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7037-5527

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1343125

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 14.08.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02.02.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.04.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Deligöz, E. (2024). İnternet Bağımlılığının Sosyal Temsilleri. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(14), 38-63.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışma, internet bağımlılığına yönelik sosyal temsilleri incelemeyi amaçlamıştır. Gündelik hayatta kullanılan ve bilimsel bilgi temelli ele alınabilen "internet bağımlılığı" bilgisinin içeriğine dair toplum gözünden ayrıntılı bir bilgi edinebilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ana temalarını; internet bağımlılığının bir bağımlılık türü olup olmaması ve hangi türe dahil edilmesi, kimlerde görüldüğü, gerekçelerinin neler olabileceği, yol açtığı problemlerin neler olabileceği ve katılımcıların internet bağımlılığı ile sosyal temsiller kuramı arasında bağ kurabilmek adına serbest çağrışım yönteminin dahil olduğu internet bağımlılığı ifadesiyle akıllarına gelen 3 kelimeyi belirtmeleri ile oluşturulmuştur. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar neticesinde internet bağımlılığı kavramına yönelik gündelik bilgi ve bilimsel bilgi içerikleri dönüşümlü olarak incelenmiştir. Araştırmanın katılımcıları (örneklem); İzmir'de yaşayan, 19- 65 yaş aralığında, 7'si erkek ve 8'i kadın olmak üzere 15 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın amacına uygun olarak 5 açık uçlu sorudan hazırlanan görüşme formu katılımcılarla yüze yüze görüşerek uygulanmış, kaydedilen görüşmeler daha sonrasında yazıya geçirilmiştir. Elde edilen veriler, içerik analizine bağlı frekans analizi tekniğine göre analiz edilmiştir. Analiz sonucunda; internet bağımlılığının bir bağımlılık türü olarak görüldüğü ve kategorik olarak değerlendirildiğinde çoğunluğun teknolojik bağımlılık alt sınıfında yer aldığını ifade etmesi, internet bağımlılığına yatkın grubun en çok çocuklarda ve devamında ergenler, yetişkinler olarak görülmesi, internet bağımlılığının gerekçeleri olarak negatif psikolojik duygudurumun yaşanması ve stresin bu durumu tetikleyebileceği, internet bağımlılığının yol açtığı problemler olarak en çok romantik ilişkilerde sorunların olması ve devamında uyku sorunları ile yalan söyleme davranışının gelmesi, internet bağımlılığı denildiğinde katılımcıların akıllarına en çok sosyal medya ve paylaşmak ifadeleri gelerek internet bağımlılığının sosyal temsillerine yönelik sorulan soruları bu cevaplar ile ilişkilendirmişlerdir. "Teknoloji bağımlılığı", "çocuklar", "negatif psikolojik duygudurum (stres)", "romantik ilişkilerde sorunlar", "sosyal medya" temsilleri katılımcıların vermiş olduğu cevaplarda yüksek frekanslar olmuştur. Paylaşılan bu temsiller, bilimsel bilgi ve sağduyu bilgisinin toplumsal etkileşimlere dayanarak oluşturduğu yorumunu doğrulamıştır.

Anahtar Kelimeler: İnternet Bağımlılığı, Sosyal Temsiller Kuramı, İçerik Analizi, Nitel Araştırma

Abstract: This study aimed to examine social representations of internet addiction. An attempt has been made to obtain detailed information from the perspective of society about the content of "internet addiction" information, which is used in daily life and can be handled on the basis of scientific knowledge. The main themes of the study are; whether internet addiction is a type of addiction and which type it is included in, who it is seen in, what its causes and justifications might be, what problems it may cause, and the 3 things that come to mind with the expression of internet addiction, which includes the free association method in order to establish a connection between internet addiction and the theory of social representations. It was created by specifying the word. As a result of the answers given by the participants, daily knowledge and scientific knowledge content regarding the concept of internet addiction were examined alternately. Participants of the research (sample); it consists of 15 people, 7 men and 8 women, aged between 19 and 65, living in İzmir. In accordance with the purpose of the research, the interview form prepared with 5 open-ended questions was applied to the participants by face-to-face interviews, and the recorded interviews were later transcribed. The obtained data were analyzed according to the frequency analysis technique based on content analysis. As a result of the analysis; the fact that internet addiction is seen as a type of addiction and

when evaluated categorically, the majority state that it is in the technological addiction subclass, the group prone to internet addiction is seen mostly in children and then adolescents and adults, experiencing negative psychological mood and this state of stress are the causes of internet addiction. The most common problems caused by internet addiction are problems in romantic relationships, followed by sleeping problems and lying behavior. When internet addiction is mentioned, the participants mostly think of social media and sharing, and they associated the questions asked about the social representations of internet addiction with these answers. The representations of "technology addiction", "children", "negative psychological mood (stress)", "problems in romantic relationships" and "social media" were high in the answers given by the participants. These shared representations have led to the interpretation that scientific knowledge and common sense knowledge are formed based on social interactions.

Key Words: Internet Addiction, Theory of Social Representation, Content Analysis, Qualitative Research

1. Sosyal Temsiller Kuramı (Social Representations Theory)

Toplum içerisinde yer alan, sosyal bir varlık olan insanın tutum, inanç, bilgi, düşünce, görüş gibi çok faktörlü bilişsel unsurları sosyal temsiller (social representations) aracılığıyla dönüşüme uğrayabilir. Sosyal temsiller toplumsal açıdan değerlendirildiğinde zamanla değişime uğradığı, bazı temsillerin ortadan kalkıp yerine yenilerinin inşa edilerek, dönüşebildiği söylenebilir (Çetin ve Asıl, 2018). Geleneksel bilgi, dünyanın yeni teknolojik gelişmeleriyle birlikte, insanların var olan durumları değerlendirme biçimleri, eskiyi yeniye bağlantılı hale getirmesi ve toplumun bireyleri arasında kabul gören inanışlarda da farklılıklar meydana gelebilir. Bilimsel bilginin dönüşümün, gazete ve bilimsel dergi yazılarının karşılaştırılmasıyla anlaşılacağı şeklinde ifade edilebilir (Bilgin, 2013: s. 48). Toplum içerisinde dolaşan bir bilimsel bilgi zaman içerisinde ve birçok kişinin bilgiye müdahalesi sonucunda da değişime uğrayabilir. Fransız sosyal psikolog S. Moscovici'nin 1961 yılındaki "La Psychanalyse, Son Image et Son Public" isimli çalışmasında, sosyal temsiller kuramı ifade edilmektedir. Moscovici, ilk kez "sosyal temsiller" (social representations) kavramını kullanmış, psikanalizin sosyal temsillerine yer vermiştir. Moscovici'nin bu çalışmasıyla özellikle sosyal psikolojide yeni bir çalışma alanı oluşmuş, sosyal temsillerle ilgili birçok çalışma yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar sağlık, hastalık, teknolojik bilgiler, insan hakları gibi toplumu ilgilendiren birçok konuda çeşitlilik göstermektedir (Şah, 2009).

Literatürde sosyal temsiller kuramının, S. Moscovici tarafından 1961 yılında oluşturulduğu şeklinde yorumu yapılmaktadır. Moscovici'nin sosyal temsiller kuramını 4 farklı şekilde açıkladığından bahsedilebilir. Günlük yaşamda toplum içerisindeki bireylerin birbirleriyle konuşmaları, bilinmeyen olay/durumları nasıl değerlendirdikleri, kriz anlarını ne şekilde yönettikleri ve bilimle ilgilenen insanların bunu pratikte yapması, yeni kavramlar inşa ederek yeni tanımlar oluşturmalarının sosyal temsiller kuramı için önemli olduğu söylenebilir. 1984'te yayınlanan makalesinde "Düşünen toplum nedir?" sorusuna cevap arayan S. Moscovici, davranışçılık okulunun önemine dikkat çekerek "toplum" kavramının göz ardı

edildiğine, etkisinin önemli bir faktör olarak görülmediği yönünde yorumlarını ifade etmiştir (Özkaya, 2021). Moskovici'nin psikanaliz kuramını incelemek için kullandığı sosyal temsiller kuramı; evrim kuramı, görelilik, diyet, delilik, sağlık gibi birçok konunun halk arasında yaygınlığı, sıklığı, kullanımını açısından ele alınmıştır (Ertürk, 2018: s. 7).

İnternet bağımlılığı kavramı da bir sağlık problemi olarak değerlendirildiği için, halk arasında bu konunun ne kadar bilindiğinin, yaygınlığının ve sıklığının incelenmesi istenilmiştir. Literatürdeki araştırmalar gündelik düşüncede bilimsel ve teknolojik gelişmeler, sağlık ve hastalığa ilişkin görüşler, çeşitli kimliklerin inşası ve insan hakları konuları, toplumun ilgi konusu haline gelen sosyal fenomenler, sosyal temsiller kuramı ile incelenmiştir (Şah, 2011: s. 89). Çalışmanın konusu olan "internet bağımlılığı" teması ile literatürde yer alan sosyal temsiller çalışmalarına bir yenisini ekleyerek, sosyal temsiller kuramı ve internet bağımlılığı kavramları arasındaki ilişkinin nitel bir araştırma ile ele alınarak irdelenmesinin ileride yapılacak çalışmalar için fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Toplumun birer parçası olan bireyler, yerleşik dünyaya yabancı olan fenomenlerin sosyal temsillerini oluşturarak ve gündelik iletişim akışı içine yerleştirerek, gündelik bilginin bir parçası haline getirirler (Şah, 2009). "İnternet" kavramı özünde soyut ve toplumun belli bir kesimine denk gelmiş, bunun etkisi olarak da toplum içerisinde kuşak farklılıklarına neden olmuş olabilir. Sosyal temsiller kavramı ile bu tür farklılıklar açıklanabilir, soyut kalan kavramlar biraz daha somut ifadelere dönüşebilir. Sosyal temsiller kuramı, dünyanın işlevsel vizyonları olduğu, insanın iletişim ve eylemlerini etkiledikleri, bir şeylerin kopyası olmayıp sosyal gerçekliğin inşasına katkıda buldukları, kolektif ve günlük söylemlerde yer aldıkları, bilimsel kavramların, teknik bilgilerin medya tarafından sağduyuya uygun bir hale dönüştürülmesinden oluşur (Bilgin, 2016: s. 371). Durkheim'e göre kolektif temsiller sosyolojinin temel konusu iken bireysel temsiller, psikolojinin konusu olmalı şeklinde yorumlanmaktadır (Arkonacı, 2010).

Sosyal temsiller günlük hayatta bireyler arası iletişimde açıklamalar, önermeler, kavramlar seti olarak ve geleneksel toplumların inanç sistemlerinin, mitlerinin modern toplumlardaki karşılıkları şeklinde bir bakıma sağduyunun çağdaş versiyonlarıdır (Bilgin, 2016: s. 371). Toplum içerisinde yer alan din, örf, adet, gelenek, siyasi tercihler/eğilimler yeni icatlar vb. mevzular kalıplaşmış ifadelerden dolayı sorgulanmalarının yanlışlandığı ve önyargılı olumsuz bir tepki içerebiliyor. Sosyal temsiller kuramının dinsel inançları, siyasi görüşleri ve düşünceleri kapsadığı söylenebilir (Menkü, 2006). Toplum içerisinde yaygınlaşmış bazı kalıp yargısal ifadelerden bahsedilebilir. Örneğin, "yeni icatlar teknolojik gelişmeler baskı ve korku ile karşılaşır", "insana yararlı buluşlar toplum tarafından bastırılır, hoş görülmez" gibi ifadeler ile birçoğumuz karşılaşmış olabiliriz. Keza tarihten bu yana ülkemizin bilgin insanları tarafından birçok keşfedilen icatları, toplum içerisinde cesaretli bir şekilde ifade edilemediği için, Avrupa'dan geri kalınmışlık söz konusu olduğu yönünde açıklanabilir. Farklı sosyal gruplar, ortaya çıkan ve açıklanan yeni bilgiye kendi kültür ve geleneklerini dahil ederek, kendi yanlışlıkları çerçevesinde,

kendilerine özgün sosyal temsillerini oluşturabilirler (Narter, 2003). Medya, bilinmeyen bir konuda uzmanı bulup kamuoyunu bilgilendirmesiyle toplumun artık o konunun bileni, tartışanı, fikir üretene haline gelmiştir (Üzelgün, 2015). Sosyal temsiller kuramı içerisinde önemli bir kavram olarak karşımıza çıkan, sağduyusal bilgi, çoğunlukla toplum içerisinde yer alan herkesin inandığı, doğruluğunun sınanmadığı, yanlış ve çelişkili bilgiler, önyargılar çerçevesinde oluşmuş bilgiler topluluğu olarak karşımıza çıkabilir. Bilimsel bilgi (scientific knowledge) ve sağduyusal bilgi (common sense knowledge) kavramları sosyal temsiller kuramının önemli iki temel bilgi biçimi bileşenleridir. Böyle bir durumda bilimsel bilgi ve sağduyu bilgisi sosyal temsillerin konusu olmaktadır (Aktaş vd., 2004). Sosyal temsiller, sağduyu bilgisi ve bilimsel bilginin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan, yeni bir bilgi yöntemi olarak ifade edilir (Narter, 2004). Sağduyu bilgisi toplum içerisinde yer alan bireylerin gündelik hayatlarında kullandıkları, ortak kanaatler sonucunda yer etmiş, geçerliliğine inanılan bilgi türleri olarak ifade edilebilir. Bilimsel bilgi; mantık ve kanıta dayalı öneriden yola çıkarak sonuca doğru sistematik bir şekilde ilerleyen bilgi kaynağı olarak ifade edilebilir (Öner, 2002). Bilimsel bilgiden yola çıkılarak "internet bağımlılığı" kavramı için uzmanları tarafından araştırılıp bilimsel bir hale dönüştürülür, aynı zamanda toplumun diğer bireyleri tarafından, sağduyu bilgisi "internet bağımlılığı" kavramına dair toplumda bir görüş oluşturulabilir.

Demirleme (Anchoring)

"Demirleme, yabancı fikirleri demirlemek, onları aşına olunan bir bağlam setinin içinde, düzenli kategorilere ve imgelere indirgemektir" (Moscovici, 2001; Narter, 2012: s. 27) İnsanlar bilinmez bir şeyi kendi anlam şemalarına göre bir konuma yerleştirir, böylece kendi içerisinde bir tutarlılığa sahip kalarak belleklerinde yer edinir. Bu durum "donut" yiyen birinin şekline bakarak "top keke" benzetmesi ya da daha önce hiç görmediği "yeşil bir bitkiyi", "ıspanağa" benzetmesi şeklinde örneklendirebilir. (Cesur, 2006). Ek olarak, bilgisayar ya da benzer bir işletim sistemiyle çalışan bir sistem ile karşılaşıldığında demirleme sürecinin başladığı söylenebilir (Narter, 2012: s. 28). Topluma daha yabancı olan bir kavram bilgisayar, daha geleneksel, toplum tarihinde yer alan teknolojik diğer aygıtlara benzetme yapılarak telgraf, daktilo, hesap makinesi gibi basit bir tabir ile anlatılmaya, anlaşılmasına çalışılır.

Sosyal temsiller kuramının demirleme aşamasında, yabancı fikirler/olgular bilindik olan sınıflara, kategorilere, imajlara indirgenir ve bunlara aşına bir bağlam kazandırılır, böylece bizim sosyal dünyamızda yer alan sosyal gerçeklikler haline dönüştürülerek, somutluk kazanır (Cirhinlioğlu vd., 2006). Toplum içerisinde yer alan bireyler bilinmeyen bir konuyu, bilgiyi iyi bildikleri bir düşünce sistemi içerisinde yerleştirir, isimlendirir ve böylelikle bireyler kendilerinde var olan bir şema içerisinde bilinmezi dahil ederek, benzetme yaparlar. "Toplum, bir sosyal nesneyi kullanabileceği bir araca dönüştürmek ve bu nesneyi kalıcı sosyal ilişkilere yerleştirmek için demirlemeyi kullanır" (Moscovici, 2008; Kösegil, 2022: s. 14)

Nesnelleştirme (Objectification)

"Nesnelleştirme ise soyut olan herhangi bir şeyin somut olana döndürülmesi, zihinsel olarak fiziksel dünya içinde var olduğu düşünülen herhangi bir şeye dönüştürülmesidir" (Moscovici, 2001; Narter, 2012: s. 27). Sosyal temsiller kuramı içerisinde yer alan bir diğer önemli kavram ise nesnelleştirme, soyut olan bilgiyi somut olana çevirme olarak ifade edilebilir. Anlaşılması zor bilgilerin/kavramların bir süre sonra herkesin kabul edeceği, açık bir hale gelecek şekilde ifade bulması olarak yorumlanabilir. "Toprak ana" kelimesini somut hale getirerek "ete kemiğe bürünmüş" bir kavram şeklinde açıklama yapılabilir (Cesur, 2006). Toplum içerisinde yer alan sağduyu bilgisi dahilinde yer alan birçok şey bireyler tarafından daha basit bir şekilde algılanabilir hale gelerek, gerçeklik olarak kabul edilir. Sosyal temsiller, medya ve sosyal medya gibi etkileşime açık alanlardan alınan bilimsel bilgiden beslenen ve günlük yaşam diline dönüştürülmüş, sadeleştirilmiş, basit parçalara indirgenmiş tekrar nesnel gerçeklere dönüştürülmüş bir bilgi şeklindedir (Bilgin, 2016). İnsanın ve bilgisayarın aynı bilgi işleme sürecine sahip oldukları fikri bir makinenin sembolik etkisini gösteren önemli bir örnektir (Narter, 2012: s. 29).

2. İnternet Bağımlılığı (İnternet Addiction)

Her geçen gün teknolojik gelişmeler ilerlemekte, toplum içerisindeki bireyler bu teknolojik gelişmeleri, artan bir ilgiyle hayatlarına dahil etmektedir. Teknolojik gelişmeler, yaşamımızı kolaylaştırıp toplumsal ilerlemelere katkı sağlar ancak bilinçsiz, aşırı kullanımı da büyük sorunlara ve tehlikelere yol açabilir (Erses ve Müezzini- Emre, 2018: s. 314). Bireyler için etkileşimde olmak kuşkusuz ki önemlidir. Teknolojik aygıtlardan internete, sosyal medyaya dolayısıyla sanal mecralara doğru yaşanan bu değişimin hızı ise baş döndürücüdür. İnternet bağımlılığı; okul çağındaki gençlerde rastlanan, onların psikolojik ve bedensel gelişimlerini, sosyal ilişkilerini negatif yönde etkileyen, akademik performanslarını düşüren normalden fazla internet-bilgisayar kullanımı şeklinde görülebilir (Cengizhan, 2005).

Küresel boyutta çeşitli nedenlerle internet ile uğraş, özellikle gençleri, üniversite öğrencilerini etkilemekte ve internete olan bağlılığın da her geçen yıl arttığı söylenebilir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) uzmanlarının katıldığı "Bağımlılık Davranışlarının Halk Sağlığına Etkileri" konulu bir etkinlikte, internet bağımlılığı "ruh sağlığı problemi/davranış bozukluğu" kategorisinde dahil edilmiştir (Dost vd., 2021). New York merkezli bir araştırma grubu (We Are Social) tarafından 2022 ocak ayı raporuna göre, Dünya nüfusu 7.91 milyardır. Nüfusun akıllı telefon kullanıcı sayısı 5.31 milyar, internet kullanıcı sayısı 4.95 milyar, aktif sosyal medya kullanıcı sayısı 4.62 milyardır. İnternet kullanıcılarının günlük internette geçirdikleri süre 6 saat 58 dakika, kullanıcıların internete erişimi %92 oranla akıllı telefonlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Dünya genelinde internet kullanıcı sayısı geçen yıla göre %4 oranında artmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2021 yılı verilerine göre Türkiye genel nüfus: 84 milyon 680 bin 273 kişidir. Yine (We Are Social) tarafından 2022 ocak ayı raporuna göre, genel nüfusun internet kullanıcı sayısı 69.95

milyondur ve bu rakam toplam nüfusun %82'sini oluşturmaktadır. İnternet kullanıcılarının günlük internette geçirdikleri süre 8 saattir ve kullanıcılar internete erişimi %95.5 oranla akıllı telefonlar aracılığıyla sağlamaktadır. (We Are Social) tarafından 2022 ocak ayı raporuna göre, İnternet kullanıcı sayısı ise geçen yıla göre %5.9 oranında artmıştır.

Literatürde farklı başlıklar adı altında yer alan internet bağımlılığı konusu: "Kontrol dışı internet kullanımı", "patolojik internet kullanımı", "aşırı internet kullanımı", "sorunlu internet kullanımı", "kompulsif internet kullanımı", "internet bağımlılığı bozukluğu", "siber bağımlılık", "teknolojik bağımlılık" gibi değişik isimlerle adlandırılmıştır (Caplan, 2002). Günümüzde ise literatürde yaygın olarak "internet bağımlılığı" şeklinde ifade edilmektedir. İnternet bağımlılığı bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçlerle gelişerek kişinin hayatındaki özel, iş/akademik, sosyal alan gibi günlük yaşamının pek çok alanında meşguliyet, duygu durum düzenleme, tekrarlama ve çatışma gibi problemlere yol açan psikolojik bir problem olarak ele alınabilir.

Bağımlılık kavramı ilaç gibi kimyasal maddelerle ilişkili olarak düşünülür ancak internet gibi teknolojik araçlara karşı da bağımlılık geliştirilebildiği araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır (Griffiths, 1999). Davranışsal bağımlılıklar, alkol-madde bağımlılıklarında olduğu gibi bağımlılığın ana bileşenlerinden fiziksel ve psikolojik bağımlılık gibi zihinsel meşguliyet, duygudurum değişkenliği, tolerans, yoksunluk, kişilerarası çatışma ve tekrarlama (relaps) tanı ölçütlerini içerebilir (Arisoy, 2009). Literatürde teknoloji bağımlılıkları davranışsal bağımlılıklar başlığı altında yer alırken; teknoloji başlığı altında da "sosyal medya bağımlılığı, telefon bağımlılığı, oyun bağımlılığı ve internet bağımlılığı" gibi bağımlılıkların yer aldığı söylenebilir. İnternet bağımlılığını psikiyatrik bir bozukluk olarak değerlendiren Young'a göre (1996) bazı tanı ölçütleri arasında: İnternet kullanımını azaltmak, durdurma girişimindeyken tedirginlik, sıkıntılı (huzursuz), depresif, alıngan ruh hali; niyet edilenden daha fazla online, internette vakit geçirmek; internet kullanımıyla ilgili ilişkileri, işi, eğitimi, kariyer fırsatını tehlikeye atmak, kaybetme riskini almak; problemlerinden kaçma, tükenmişlik halinden (yardım edilemezlik duygusu, anksiyete, depresyon) kurtulmanın yolu olarak interneti kullanmak şeklinde ifade edilebilir (Ekşi ve Ümmet, 2013).

İnternet bağımlılığı araştırmalarını incelemek, sosyal temsiller konusuyla bağdaştırılan bu konunun ana çerçevesini oluşturabilmek için, fayda sağlayacağını düşündürmektedir. Balcı ve Gülnar'ın (2009) çalışmasında yer verdiği araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %13'ü internetin hayatlarına olumsuz etkiler bıraktığını, akademik çalışmalarına, meslek hayatlarındaki başarılarına engel teşkil ettiğini ve sosyal hayattaki insani ilişkilerin zayıfladığını; öğrenci olan internet kullanıcılarının gündelik hayatta gerçekleştirmekte oldukları sosyal diyaloglarında bir azalış olduğu; erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre internet bağımlılığı düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin çoğu bilgiye anlık, kolay, ucuz, hızlı ve güvenli ulaşmak, kolay iletişim kurmak, çevresinde

meydana gelen olaylara anlam vermek, herhangi bir konuda grup ya da gruplarla etkileşime geçmek veya diğer toplumsal ve psikolojik gereksinimleri karşılamak istemesinden dolayı, internete olan bağımlılıkları gün geçtikçe artmaktadır. Batıgün ve Hasta'nın (2010) araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların %54'ü internete evinden, %25.4'ü kafeden, %8.9'u iş yerlerinden, %7.5'i okuldan, %4.3'ü ise bu ortamların dışında kalan mekanlardan internete bağlandıkları tespit edilmiştir. 15-23 yaş arasında (ort. 16.26) 1204 erkek ve 910 kız öğrencinin olduğu bir çalışmada erkeklerde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), depresyon, sosyal fobi, hostilite (düşmanlık) duygularının internet bağımlılığına daha sık eşlik ettiği; kızlarda ise DEHB, depresyonun internet bağımlılığı ile daha sık görüldüğü ifade edilmiştir (Şenormancı vd., 2010).

Okul çağındaki çocuklarda internet ve bilgisayarın sağlıksız kullanımına örnek olarak şiddet içeren oyunlar, uzun süreli kullanım, uygun olmayan sitelerin gezilmesi, uzun süreli sohbetler ve bunların neden olduğu yorgunluk, uykusuzluk, dikkat bozuklukları, çevreye ilgisizlik, gerçek hayattan kopma, ekonomik zorluklar şeklinde ifade edilebilir (Cengizhan, 2005). İnternet bağımlılarının, bağımlı olmayanlara göre akademik, sosyal ve toplumsal kişilerarası ilişkilerinde daha fazla problem yaşamakta oldukları yorumu yapılabilir. Literatürdeki araştırmalara göre bireylerin sosyal, akademik, mesleki hayatlarında zorluklara yol açabilen internet bağımlılığı, ergenlik döneminde artış göstermektedir (Bağatarhan ve Siyez, 2017).

Sosyal temsil araştırmacıları, anket ve deney gibi standart araştırma tekniklerine ek olarak görüşme, açık uçlu soru formları, içerik analizi, odak grup, kelime çağrışımının istatistiksel analiz gibi yöntemlere araştırmalarında yer vermektedir. Birçok araştırmacı sosyal temsiller ile ilgili çalışmalarda; içerik analizi, mülakat, açık uçlu soruların yer aldığı yöntemler gibi tekniklerin kullanılabilirliğinin önemine dikkat ettiği için, bu araştırmada bahsi geçen yöntemler ile oluşturulmaya çalışılmıştır. İçerik analizinde, incelenen konuya bağlı olarak: Frekans Analizi (mesaj öğelerinin kullanım sıklığının sayılması), Kategorisel Analiz (belirli kriterlere göre kategoriler saptanması ve anlam birimleri ya da öğelerin, bu kategorilere yerleştirilerek frekanslarının saptanması), Değerlendirici Analiz (bir mesajdaki lehte ve aleyhte tutumların saptanması), Olumsuzluk ya da İlişki Analizi (mesaj öğeleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi) gibi çeşitli teknikler kullanılır (Bilgin, 2016: 162). İçerik analizi aşamalarından çıkarıma göre, araştırmanın amacına uygun açık uçlu soru formundan elde edilen veriler, içerik analizi ile analiz edilmiştir. Nitel veri temel olarak iki yöntemle sayısallaştırılabilir: basit yüzde hesapları ve sözcük sıklık hesapları (Yıldırım ve Şimşek, 2013: s. 275).

Bu araştırma kapsamında aşağıdaki soruların cevapları aranmaktadır:

1. Toplum içerisinde yer alan insanlar arasında internet bağımlılığının sosyal temsilleri nelerdir?
2. Toplum içerisinde yer alan insanların internet bağımlılığına ilişkin sosyal temsilleri, birbirlerinden farklılaşmakta mıdır?

Araştırma hipotezi:

Toplum içerisinde yer alan bireyler için internet bağımlılığı kavramı ve sosyal temsiller kuramı arasında bir ilişki vardır.

YÖNTEM

İnternet bağımlılığı kavramına yönelik sosyal temsilleri tespit etmeyi amaç edinen bu araştırma, niteliksel araştırma modeline bağlı içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar, temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: s. 259). İçerik analizi (content analysis): Yazılı iletişimde mesajların niteliklerini nesnel şekilde belirleyerek çıkarımlar yapmak için kullanılan çeşitli tekniklerden, arşiv verilerinin analizinde geniş şekilde kullanılır (Göz, 2021: s. 445). İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir, önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: s. 255). Araştırmaya, İzmir’de yaşayan, 18 yaş üstü kadın ve erkek, çeşitli meslek gruplarından (doktor, bankacı, memur vb.) veya şu anda herhangi bir işle meşgul olmayan/ çalışmayan (emekli, öğrenci vb.), çeşitli yaşlardan, 19- 65 yaş aralığında bulunan 15 kişi katılmıştır. Katılımcılara kartopu veya zincir örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Süreç ilerledikçe elde edilen isimler veya durumlar tıpkı bir kartopu gibi büyüyerek devam edecek, belirli bir süre sonra belirli isimler hep öne çıkmaya başlayacak, araştırmacının görüşmesi gereken birey sayısı veya ilgilenmesi gereken durum sayısı azalmaya başlayacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: s. 139).

Araştırmada katılımcıların “internet bağımlılığı konusuna ilişkin sosyal temsillerine” ulaşabilmek adına araştırmacı tarafından hazırlanan açık uçlu soru formu kullanılmıştır. Sosyal temsil kuramı araştırmalarında, birçok araştırmacı açık uçlu sorular kullanılabileceğinden bahsetmektedir (Şah, 2009). Formda, katılımcıların internet bağımlılığına yönelik açıklamalar yapmalarını sağlayacak şekilde düzenlenmiş olan 5 açık uçlu soru yer almıştır. Açık uçlu soru formunda ek olarak katılımcıların demografik bilgilerine (yaş, cinsiyet, meslek bilgileri) yönelik de bir kısım yer almıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanmış olan 5 açık uçlu sorudan oluşan görüşme formu katılımcılarla yüze yüze görüşerek uygulanmış, kaydedilen görüşmeler yazıya geçirilerek, bulgular kısmında sorulara verilen cevapların analizinde, konuyla ilgili katılımcıların cevaplarına örnekler verilmiştir.

Görüşmeler, araştırmacının kendisi tarafından, katılımcıların rızaları alınarak tamamlanmıştır. Kaydedilen görüşmeler katılımcıların kişisel bilgileri ile anonimleştirilerek yazıya geçirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde cevaplandırılmış sorular şu şekildedir: İnternet bağımlılığı bir bağımlılık türü müdür? İnternet bağımlılığı kimlerde görülür? İnternet bağımlılığının gerekçeleri nelerdir? İnternet bağımlılığının yol açtığı problemler nelerdir? İnternet bağımlılığı denildiğinde aklınıza gelen 3 kelime nedir? Katılımcılar, gönüllülük esasına uygun

bir şekilde araştırmaya katılım sağlamışlardır. Görüşmeler bireysel uygulama şeklinde yapılmış olup, sorular sohbet havasında sorulmuş ve konunun incelenmesi amaçlanmıştır. Açık uçlu soru formu verilmeden önce, katılımcılara formla ilgili kısa bir açıklama yapılmış ve katılımcıların araştırma, formla ilgili soruları olduğunda, araştırmacı tarafından uygun bir biçimde yanıtlanmıştır. Görüşmeler öncesinde, katılımcılara çalışma ile ilgili bilgi verilmiş, katılımcıların soruları uygun biçimde yanıtlanmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler, yarı-yapılandırılmış bireysel görüşme şeklinde yapılmıştır. Görüşmelerin her biri 10 dakika sürmüş ve katılımcıların izni dahilinde kaydedilmiştir. Kaydedilen görüşmeler katılımcıların kişisel bilgileri ile anonimleştirilerek yazıya geçirilmiştir. Bu çalışmada ağırlıklı olarak frekans analiziyle, katılımcıların vermiş oldukları cevaplar içerisinde, sosyal temsiller kuramı ile bağ kurulabilecek ifadeler, kelimeler, cümleler daha kolay, akılcı bir şekilde yorumlanabilir hale gelmesi için, bilgisayarda Excel programına kaydedilmiş ve rapor haline gelebilir şekilde yüzde değerlendirmeleri bulgular kısmında paylaşılmıştır. Nitel verinin nicelleştirilmesi; görüşme, gözlem veya dokümanların incelenmesi yoluyla elde edilmiş yazılı biçimdeki verinin, belirli süreçlerden geçirilerek sayılara veya rakamlara dökülmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: s. 274).

İçerik analizi teknikleri; okuyucunun bilgisine, sezgisine, tutumlarına, değerlerine bağlı, kolayca ve otomatik bir şekilde yapılan yorumuna karşı objektif okuma ilkeleri sağlama amacındadır (Bilgin, 2016: s. 162). İçerik analizi aşamalarından analitik betimleme ve kodlamaya göre, mesajı belirli öğelere, kategorilere bölme, belirli kodlama, kayıt birimleri oluşturarak metinde veya mesajda kayıta ilgilenilen, ortaya koymaya çalışılan kısım ilgili bir çalışma yapılıdır. Araştırmada mesajın kaynağı esas kategorimiz olmuştur. İnternet bağımlılığı kavramına yönelik açıklamaların hangi bilgi evreninden geldiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların sözlü ifadelerinin yazılarak oluşturulduğu cevaplar içinde tekrarlayan kategoriler kullanılarak belirli temalar oluşturulmuştur. Verilerin analizi için her katılımcının cevapları, cümleler halinde, Excel programına kaydedilmiştir. Temaların oluşturulmasında "internet bağımlılığı" ile ilgili var olan sosyal bilimler literatüründeki kaynaklardan faydalanılmış, ayrıca araştırmada elde edilen verilerde sık tekrarlayan temalardan yararlanılmıştır. Araştırmada katılımcılara sorulan sorulardan her birine verilen yanıtlar cümle düzeyinde analiz ölçüsü olarak değerlendirilip, sorulara verilen cevapların kodlanması ile analiz kategorileri ortaya konulmuştur. Analiz için hem önceden var olan teoriler belirlenip hem de sorulara verilen cevaplar doğrultusunda ortaya çıkan ortak temalar, analiz için temel açıklayıcı birimini referans almıştır. Bu süreci özetlemek gerekirse aşamalar şu şekilde olmuştur: Analiz biriminin saptanması, tema/kategorilerin açık bir biçimde tanımlanması, kodlamanın veri seti üzerinde denenmesi, kodlama sonuçları ile önceden saptanmış olan tema veya kategorinin tekrar gözden geçirilmesi, verinin tümünün kodlanması ve yüzdelerin hesaplanması aşamaları izlenmiştir.

BULGULAR

Çalışmada, internet bağımlılığının toplum tarafından nasıl algılandığını anlamak amacıyla anket uygulaması yapılmıştır. Anket formu, araştırmacı tarafından oluşturulup, katılımcılara bire bir, yüz yüze uygulanmıştır. Ankette sosyo-demografik kısmın yer aldığı; cinsiyet, yaş ve meslek ibareleri yer almaktadır. 5 tane açık uçlu sorunun yer aldığı, katılımcıların "internet bağımlılığı" kavramına ilişkin sosyal temsillerini bulabilmek için oluşturulmuş anket soruları bulunmaktadır. Anket uygulamasına 19- 65 yaş arasında değişen, lise öğrencisinden emekliye, toplumun çeşitli yaş ve meslek gruplarından bireyler, özellikle bu araştırmaya dahil edilmeye çalışılmıştır. Araştırmaya toplam 15 kişi katılım göstermiştir. Anketten elde edilen verileri istatistik olarak değerlendirme yapabilmek için, görüşmelerde toplanılan bilgiler, araştırmacı tarafından Excel'de şekiller halinde kaydedilmiştir. Elde edilen veriler, önce katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre daha sonra da "internet bağımlılığı" kavramına ilişkin cevaplamış oldukları 5 açık uçlu sorunun içerik analiziyle değerlendirilmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Bu aşamaların sonuçları araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Gözlem, görüşme veya doküman verisinin sistematik bir biçimde sayısallaştırılmasında, "yüzde" hesaplamaları önemli olduğu gibi, nitel verinin yüzdeler anlamında ifade edilmesi veri analizinde, sunumunda da en sık kullanılan yöntemlerden olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2013: s. 276). Böylelikle araştırmaya katılan katılımcıların, veriler içerisinde saptanan tema ve kategorilere ne derece katıldıklarını bulmak ve analiz etmede fayda sağlayacağından bahsedilebilir. Bu bölümde önce katılımcıların demografik özelliklerinden bahsedilmiş daha sonrasında anket uygulamasının sonuçları paylaşılmıştır.

1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Çalışmada yapılan analiz sonucunda 15 katılımcının sosyo-demografik bulguları aşağıdaki gibidir.

CİNSİYET	FREKANS	YÜZDE
Erkek	7	%46,67
Kadın	8	%53,33
TOPLAM	15	%100

Şekil 1: Katılımcıların cinsiyete göre dağılımları

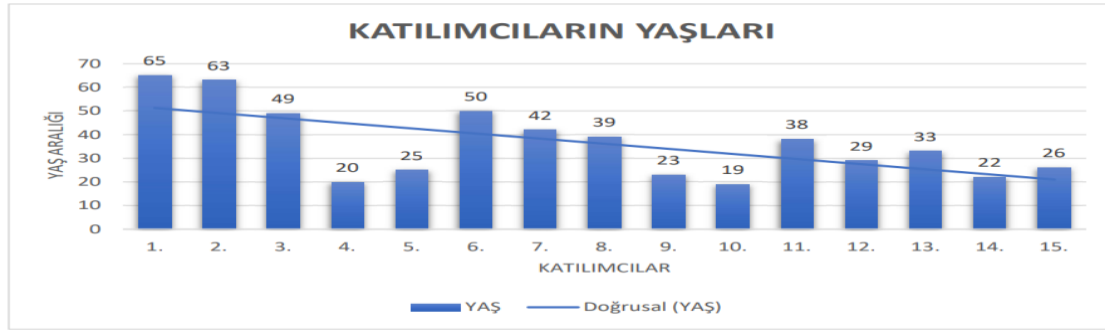
Anket uygulamasına katılan katılımcıların cinsiyet dağılımları mümkün olduğunca eşit bir şekilde tutulmaya çalışılmıştır. Araştırmaya 7 erkek (%46,67) ve 8 kadın (%53,33) olmak üzere toplam 15 kişi katılım göstermiştir (Şekil 1).

YAŞ ARALIĞI	FREKANS	YÜZDE
18-24	3	%20
25-34	5	%33,33

35-44	3	%20
45-54	2	%13,33
54-64	1	%6,67
65 ve üstü	1	%6,67
TOPLAM	15	%100

Şekil 2: Katılımcıların yaş aralığı dağılımları

Anket uygulamasına katılan katılımcıların yaş dağılımları, toplumu temsil edecek düzeyde mümkün olduğunca çeşitlilik ön koşulunda çalışılmıştır. 18-24 yaş arasında 3 katılımcı (%20,00), 25-34 yaş arasında 5 katılımcı (%33,33), 35-44 yaş arasında 3 katılımcı (%20,00), 45-54 yaş arasında 2 katılımcı (%13,33), 54-64 yaş arasında 1 katılımcı (%6,67), 65 yaş üstü 1 katılımcı (%6,67) şeklinde olmuştur (Şekil 2).

Şekil 3: Katılımcıların yaşları

Araştırmaya dahil olan 15 katılımcının yaş ortalamaları yukarıda yer alan görseldeki gibi 36.2 olarak bulunmuştur. Bu araştırmaya katılan katılımcıların daha çok orta- yetişkin yaş grubunda yer alan bireylerin oluşturduğu söylenebilir (Şekil 3).

	MESLEK	FREKANS	YÜZDE
ÇALIŞAN			
	Elektrik mühendisi	1	%20
	Mimar	1	%20
	Bankacı	1	%20
	Sınıf öğretmeni	1	%20
	Doktor (Aile hekimi)	1	%20
TOPLAM		5	%100

Şekil 4: Çalışan katılımcıların meslek durumları

Anketin niteliği kapsamında, gerçekçi, toplumu temsil eden bir araştırma olabilmesi için, farklı meslek dağılımlarına ve yaş aralıklarına yer verilmeye

çalışılmıştır. Çalışan katılımcıların oranı %33.3 olarak bulunmuştur. Elektrik mühendisi 1 katılımcı (%20,00), mimar 1 katılımcı (%20,00), bankacı 1 katılımcı (%20,00), sınıf öğretmeni 1 katılımcı (%20,00) ve doktor (aile hekimi) 1 katılımcı (%20,00) şeklinde çalışan katılımcıların mesleki dağılımları ifade edilebilir (Şekil 4).

	MESLEK	FREKANS	YÜZDE
ÇALIŞMAYAN			
	Üniversite öğrencisi	5	%50
	Lise öğrencisi	1	%10
	Ev hanımı	1	%10
	Sosyolog	1	%10
	Emekli	2	%20
		10	%100

Şekil 5: Çalışmayan katılımcıların dağılımları

15 katılımcının 10'u herhangi bir mesleki meşgulliyet gerçekleştirmemektedir. Üniversite öğrencisi 5 katılımcı (%50,00), lise öğrencisi 1 katılımcı (%10,00), ev hanımı 1 katılımcı (%10,00), sosyolog 1 katılımcı (%10,00) ve emekli 2 katılımcı (%20,00) şeklinde çalışmayan katılımcıların dağılımları ifade edilebilir (Şekil 5).

2. Anket Uygulaması Sonuçları

Çalışmada kullanılan anket soruları, çalışmayı uygulayan araştırmacı tarafından hazırlanmış olup, katılımcıların "internet bağımlılığı" konusuna yönelik bilgi, tutum, görüş ve düşüncelerini içeren cevaplar ile açık uçlu sorular değerlendirilmiştir. Ankette katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar "internet bağımlılığı" konusuna yönelik düşünceleri, ifadeleri bilgi birikimlerine dayalı, açıklayıcı ve araştırmacıya sosyal temsiller kuramı perspektifinden değerlendirilebilecek yanıtlar olmuştur. 5 açık uçlu sorudan oluşan anket, katılımcıların içtenlikle, samimi cevaplarını içermektedir. Anket sorularına verilen cevapların sonuçları görsel olarak şekil haline getirilerek eklenmiştir. Katılımcıların her soruya vermiş oldukları cevapları, sırasıyla Excel programında şekil halinde bir görsele dönüştürülmüş, ayrıntılı değerlendirmeye açık hale getirilmiştir.

KATILIMCILAR(cinsiyet-yaş-meslek)	1.SORU
1. erkek-65-emekli mühendis	evet- teknoloji bağımlılığı
2.kadın-63-emekli memur	evet- teknoloji bağımlılığı
3.erkek-49- elektrik mühendisi	evet- teknoloji bağımlılığı
4.erkek-20- üniversite öğrencisi	evet- teknoloji bağımlılığı-kumar bağımlılığı
5.kadın-25- üniversite öğrencisi	evet- teknoloji bağımlılığı
6.kadın-50-ev hanımı	evet- teknoloji bağımlılığı
7.kadın-42- mimar	evet- teknoloji bağımlılığı-kumar bağımlılığı
8.kadın-39- bankacı	evet- teknoloji bağımlılığı-kumar bağımlılığı
9.kadın-23-üniversite öğrencisi	evet- teknoloji bağımlılığı
10.erkek-19-lise öğrencisi	evet- teknoloji bağımlılığı
11.kadın-38-sınıf öğretmeni	evet- teknoloji bağımlılığı
12.erkek-29-doktor (aile hekimi)	evet- teknoloji bağımlılığı
13.kadın-33-sosyolog (çalışmıyor)	evet- teknoloji bağımlılığı
14.erkek-22-üniversite öğrencisi	evet- teknoloji bağımlılığı
15.erkek-26-üniversite öğrencisi	evet- teknoloji bağımlılığı-kumar bağımlılığı

Şekil 6: 1. Soru olarak "İnternet bağımlılığı bir bağımlılık türü müdür?" sorusuna verilen cevaplar

CEVAPLAR	FREKANS	YÜZDE
Teknoloji bağımlılığı	15	%78,95
Kumar bağımlılığı	4	%21,05
Alkol bağımlılığı	0	%0
Madde bağımlılığı	0	%0
Tütün bağımlılığı	0	%0
Diğer	0	%0
Toplam	19	%100

Şekil 6.1.: Cevaplar (Frekans- Yüzde)

Katılımcıların "internet bağımlılığı" kavramının, bir bağımlılık türü olup olmadığına yönelik ifadesinde kategorik değerlendirme sonuçları; teknoloji bağımlılığı 15 katılımcı (%78,95), kumar bağımlılığı 4 katılımcı (%21,05) tarafından ifade edilmiştir (Şekil 6.1.). Yüksek frekans değerine sahip cevap "teknoloji bağımlılığı" iken düşük frekans değerine sahip cevap "kumar bağımlılığı" ifadesi olmuştur. Araştırmaya katılan 15 katılımcı, internet bağımlılığını bir bağımlılık olarak görmekte ve teknoloji bağımlılığı kategorisinde değerlendirmektedir. 4., 7., 8. ve 15. katılımcılar ise teknoloji bağımlılığı kategorisine ek olarak kumar bağımlılığı kategorisini de dahil etmişlerdir. Araştırmadaki katılımcıların internet bağımlılığının ne olduğu ve bağımlılık kategorisi altında değerlendirilebilecek bir bilimsel bilgiye sahip oldukları yorumu yapılabilir. Kumar bağımlılığı kategorisi için, benzetmede bulunarak, aynı güdüden, istekten beslenebildiğine dair görüşler ifade etmişlerdir. Son zamanlarda kumar, seks, para harcama, alışveriş yapma, yemek yeme, egzersiz, televizyon izleme, bilgisayar oyunları oynama gibi çok çeşitli davranışların da bağımlılık yaratabileceği görüşü artmıştır (Arısoy, 2009). Katılımcıların soruya ilişkin ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

KATILIMCILAR(cinsiyet-yaş-meslek)	2.SORU
1. erkek-65-emekli mühendis	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde
2.kadın-63-emekli memur	çocuklarda-ergenlerde-yaşlılarda
3.erkek-49- elektrik mühendisi	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde
4.erkek-20- üniversite öğrencisi	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde
5.kadın-25- üniversite öğrencisi	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde
6.kadın-50-ev hanımı	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde
7.kadın-42- mimar	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde- yaşlılarda
8.kadın-39- bankacı	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde- yaşlılarda
9.kadın-23-üniversite öğrencisi	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde
10.erkek-19-lise öğrencisi	çocuklarda-yetişkinlerde -yaşlılarda
11.kadın-38-sınıf öğretmeni	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde
12.erkek-29-doktor (aile hekimi)	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde
13.kadın-33-sosyolog (çalışmıyor)	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde
14.erkek-22-üniversite öğrencisi	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde- yaşlılarda
15.erkek-26-üniversite öğrencisi	çocuklarda-ergenlerde-yetişkinlerde

Şekil 7: 2. Soru olarak "İnternet bağımlılığı kimlerde görülür?" sorusuna verilen cevaplar

CEVAPLAR	FREKANS	YÜZDE
Çocuklarda	15	%31,25
Ergenlerde	14	%29,17
Yetişkinlerde	14	%29,17
Yaşlılarda	5	%10,42
Diğer	0	%0
TOPLAM	48	%100

Şekil 7.1.: Cevaplar (Frekans- Yüzde)

Katılımcıların "internet bağımlılığı" kavramının kimlerde görüldüğüne dair ifadesinde kategorik değerlendirme sonuçları; çocuklarda 15 katılımcı (%31,25), ergenlerde 14 katılımcı (%29,17), yetişkinlerde 14 katılımcı (%29,17), yaşlılarda 5 katılımcı (%10,42) tarafından ifade edilmiştir (Şekil 7.1.). Yüksek frekans değerine sahip olan cevap "çocuklar" iken, düşük frekans değerine sahip cevap "yaşlılar" kategorisi olmuştur. Katılımcıların soruyla ilgili cevaplandırma yaparken ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

KATILIMCILAR(cinsiyet-yaş-meslek)	3.SORU
1. erkek-65-emekli mühendis	negatif psi: vakit geçirmek,mutsuzluk, yalnız yaşamak
2.kadın-63-emekli memur	negatif psi: mutsuzluk ,depresyon, yalnızlık,stres
3.erkek-49- elektrik mühendisi	negatif psi: pandemi, yalnızlık, stres, hayat zorlukları
4.erkek-20- üniversite öğrencisi	negatif psi: mutsuzluk ,stres/ pozitif psi: mutluluk,eğlence,vakit geçirmek
5.kadın-25- üniversite öğrencisi	pozitif psi: narsistik, kendini beğenme, mutluluk,çok arkadaşın olması
6.kadın-50-ev hanımı	negatif psi: mutsuzluk ,pandemi, arkadaşın olmaması, kötü hissetmek
7.kadın-42- mimar	pozitif psi: kendini beğenme, mutluluk paylaşma,iyi hissetmek
8.kadın-39- bankacı	negatif psi: kötü hissetmek ,depresyon, az arkadaşın olması,asosyallık
9.kadın-23-üniversite öğrencisi	pozitif psi: kendini beğenme, mutlu anları paylaşma, tatile gitmek
10.erkek-19-lise öğrencisi	negatif psi: kötü hissetmek ,özgüven eksikliği, yalnızlık, stres
11.kadın-38-sınıf öğretmeni	negatif psi:depresyon, stres, pandemi./pozitif psi:paylaşım yapmak
12.erkek-29-doktor (aile hekimi)	negatif psi:depresyon, yalnızlık, stres, özgüven eksikliği
13.kadın-33-sosyolog (çalışmıyor)	negatif psi: mutluluk arayışı ,stres./pozitif psi: eğlenciyi paylaşmak
14.erkek-22-üniversite öğrencisi	pozitif psi: yeni arkadaş edinmek, kendini sevmek, mutlu olmak/anılar
15.erkek-26-üniversite öğrencisi	negatif psi: kendini beğenmemek, arkadaşın olmaması, stresli yaşam

Şekil 8: 3. Soru olarak "İnternet bağımlılığının gerekçeleri nelerdir?" sorusuna verilen cevaplar

CEVAPLAR	FREKANS	YÜZDE
Negatif psikolojik duygudurum	11	%61,11
Pozitif psikolojik duygudurum	7	%38,89
TOPLAM	18	%100

Şekil 8.1: 3. Soru cevaplarında frekans ve yüzde

Katılımcıların "internet bağımlılığı" kavramının gerekçeleri ifadesinde kategorik değerlendirme sonuçları; negatif psikolojik duygudurum 11 katılımcı (%61,11), pozitif psikolojik duygudurum 7 katılımcı (%38,89) tarafından ifade edilmiştir (Şekil 8.1.). Yüksek frekans değeri "negatif psikolojik duygudurum" cevabı iken, düşük frekans değeri "pozitif psikolojik duygudurum" cevabı olmuştur. Katılımcıların ifadelerine göre negatif psikolojik duygudurum yaşandığı için internet bağımlılığı geliştirebileceklerine yönelik bir algının var olduğu söylenebilir.

CEVAPLAR- NEGATİF PSİKOLOJİK DUYGUDURUM	FREKANS	YÜZDE
Vakit geçirmek	2	%5,13
Mutsuzluk/mutluluk arayışı	5	%12,82
Yalnız yaşamak/yalnızlık	5	%12,82
Depresyon	4	%10,26
Stres/stresli yaşam/hayat zorlukları	10	%25,64
Pandemi	3	%7,69
Arkadaşın olmaması/az arkadaşın olması	3	%7,69
Kötü hissetmek	3	%7,69
Asosyallik	1	%2,56
Özgüven eksikliği/kendini beğenmemek	3	%7,69
TOPLAM	39	%100

Şekil 8.2.: Negatif psikolojik duygudurum içerikli cevaplar

Katılımcıların "internet bağımlılığı" kavramının gerekçeleri ifadesinde negatif psikolojik duygudurum kategorik değerlendirme sonuçları; stres/stresli

yaşam/hayat zorlukları 10 katılımcı (%25,64), mutsuzluk/mutluluk arayışı 5 katılımcı (%12,82), yalnız yaşamak/yalnızlık 5 katılımcı (%12,82), depresyon (%10,26) 4 katılımcı, pandemi 3 katılımcı (%7,69), arkadaşın olmaması/az arkadaşın olması 3 katılımcı (%7,69), kötü hissetmek (%7,69) 3 katılımcı, özgüven eksikliği/kendini beğenmemek 3 katılımcı (%7,69), vakit geçirmek (%5,13) 2 katılımcı ve asosyallik 1 katılımcı (%2,56) tarafından ifade edilmiştir (Şekil 8.2.). Yüksek frekans değeri olarak "stres/stresli yaşam/hayat zorlukları" cevabı iken, düşük frekans değerine sahip cevap "asosyallik" olmuştur. Katılımcıların ifadelerine göre stresli olduğunda, mutsuzluk durumu yaşandığında, depresyon ve yalnızlık hissedildiği için bireylerin internet bağımlılığı geliştirebileceklerine yönelik, negatif psikolojik duygudurum kategorisi dahilinde cevaplar alındığı söylenebilir.

POZİTİF PSİKOLOJİK DUYGUDURUM CEVAPLARI	FREKANS	YÜZDE
Narsistik/kendini beğenme	4	%22,22
Mutluluk/mutluluk paylaşma/mutlu olmak	6	%33,33
Çok arkadaşın olması/yeni arkadaş edinmek	2	%11,11
İyi hissetmek	1	%5,56
Tatile gitmek	1	%5,56
Eğlenceyi paylaşmak/eğlence	2	%11,11
Paylaşım yapmak	1	%5,56
Vakit geçirmek	1	%5,56
Toplam	18	%100

Şekil 8.3.: Pozitif psikolojik duygudurum içerikli cevaplar

Katılımcıların "internet bağımlılığı" kavramının gerekçeleri ifadesinde pozitif psikolojik duygudurum kategorik değerlendirme sonuçları; mutluluk/mutluluk paylaşma/mutlu olmak 6 katılımcı (%33,33), narsistik/kendini beğenme 4 katılımcı (%22,22), çok arkadaşın olması/yeni arkadaş edinmek 2 katılımcı (%11,11), eğlenceyi paylaşmak/eğlence (%11,11) 2 katılımcı, iyi hissetmek 1 katılımcı (%5,56), tatile gitmek 1 katılımcı (%5,56), paylaşım yapmak (%5,56) 1 katılımcı ve vakit geçirmek (%5,56) yine 1 katılımcı tarafından ifade edilmiştir (Şekil 8.3.). Yüksek frekans değerine sahip cevap "mutluluk/mutluluk paylaşma/mutlu olmak" iken düşük frekans değerine sahip cevap "iyi hissetmek", "tatile gitmek", "paylaşım yapmak", "vakit geçirmek" ifadeleri olmuştur. Katılımcıların ifadelerine göre mutlu

olduğunda, bireyin kendisini beğendiğinde, eğlence amaçlı, yeni arkadaşlar edinmek için bireylerin internet bağımlılığı geliştirebileceklerine yönelik, pozitif psikolojik duygudurum kategorisi dahilinde cevaplar alındığı söylenebilir.

KATILIMCILAR(cinsiyet-yaş-meslek)	4.SORU
1.erkek-65-emekli mühendis	görme bozukluğu, yalan söyleme, akademik/eğitim problemleri
2.kadın-63-emekli memur	görme bozukluğu, yalan söyleme, uyku sorunları, günlük rutin işler
3.erkek-49- elektrik mühendisi	görme bozukluğu, yalan söyleme, iş hayatında sorunlar
4.erkek-20- üniversite öğrencisi	romantik ilişkiler, uyku sorunları
5.kadın-25- üniversite öğrencisi	uyku sorunları, akademik/eğitim problemleri, romantik ilişkiler
6.kadın-50-ev hanımı	romantik ilişkiler, uyku sorunları, günlük rutin işler, yalan söyleme
7.kadın-42- mimar	yalan söyleme, görme bozuklukları, romantik ilişkiler
8.kadın-39- bankacı	yalan söyleme, romantik ilişkiler, günlük rutin işler, uyku sorunları
9.kadın-23-üniversite öğrencisi	yalan söyleme, romantik ilişkiler, akademik/eğitim problemi,iş hayatı
10.erkek-19-lise öğrencisi	uyku sorunları, akademik/eğitim problemleri, romantik ilişkiler
11.kadın-38-sınıf öğretmeni	uyku sorunları, akademik/eğitim problemleri, romantik ilişkiler
12.erkek-29-doktor (aile hekimi)	romantik ilişkiler, uyku sorunları, günlük rutin işler
13.kadın-33-sosyolog (çalışmıyor)	uyku sorunları, akademik/eğitim problemi,romantik ilişkiler, iş hayatı
14.erkek-22-üniversite öğrencisi	romantik ilişkiler, uyku sorunları, akademik/eğitim prob.,yalan söyleme
15.erkek-26-üniversite öğrencisi	görme boz., yalan söyleme, romantik ilişkiler, günlük rutin işler

Şekil 9: 4. Soru olarak "İnternet bağımlılığının yol açtığı problemler nelerdir?" sorusuna verilen cevaplar

CEVAPLAR	FREKANS	YÜZDE
Görme bozuklukları	5	%9,80
Uyku sorunları	10	%19,61
Yalan söyleme	9	%17,65
Akademik/eğitim problemleri	7	%13,73
Günlük rutin işlerde sorunlar	5	%9,80
Romantik işlerde sorunlar	12	%23,53
İş hayatında sorunlar	3	%5,88
Diğer	0	%0
TOPLAM	51	%100

Şekil 9.1.: Cevaplar (Frekans- Yüzde)

Katılımcıların "internet bağımlılığı" kavramının yol açtığı problemler ifadesinde kategorik değerlendirme sonuçları; romantik ilişkilerde sorunlar 12 katılımcı (%23,53), uyku sorunları 10 katılımcı (%19,61), yalan söyleme 9 katılımcı (%17,65), akademik/eğitim problemleri 7 katılımcı (%13,73), günlük rutin işlerde sorunlar 5 katılımcı (%9,80), görme bozuklukları 5 katılımcı (%9,80) ve iş hayatında sorunlar 3 katılımcı (%5,88) tarafından ifade edilmiştir (Şekil 9.1.). Yüksek frekans değerine sahip cevap "romantik işlerde sorunlar" kategorisi iken, düşük frekans değerine sahip cevap "iş hayatında sorunlar" ifadesi olmuştur.

KATILIMCILAR(cinsiyet-yaş-meslek)	5.SORU
1.erkek-65-emekli mühendis	çocuklar, başarısızlık, boş vakit geçirmek
2.kadın-63-emekli memur	aşırı haberleşmek, yalnızlık, fotoğraf -video çekmek
3.erkek-49- elektrik mühendisi	chat/sohbet odaları,online oyunlar,instagram
4.erkek-20- üniversite öğrencisi	arkadaş edinmek, paylaşım yapmak, selfie çekmek
5.kadın-25- üniversite öğrencisi	fotoğraf çekmek, beğeni kazanma, mutluluk arayışı
6.kadın-50-ev hanımı	tictok, yeni arkadaşlar kazanmak, youtube video izlemek
7.kadın-42- mimar	telefon, tablet, instagram
8.kadın-39- bankacı	para kazanmak youtube, online oyun oynamak, telefon
9.kadın-23-üniversite öğrencisi	tictok, chat /sohbet etmek, telefon
10.erkek-19-lise öğrencisi	sosyal medya, telefon, selfie çekmek
11.kadın-38-sınıf öğretmeni	sosyal medya, zoom toplantı/ders, selfie çekmek
12.erkek-29-doktor (aile hekimi)	sosyal medya ortamları, chat, boş vakit geçirmek
13.kadın-33-sosyolog (çalışmıyor)	selfie çekmek, telefon, sosyal medya
14.erkek-22-üniversite öğrencisi	selfie yapmak, instagram, uykusuzluk
15.erkek-26-üniversite öğrencisi	photoshop, online oyun oynamak, chat/sohbet odaları

Şekil 10: 5. Soru olarak "İnternet bağımlılığı denildiğinde aklınıza gelen 3 kelime nedir?" sorusuna verilen cevaplar

KATEGORİ	KELİME-(İFADE EDEN KİŞİ SAYISI)	TOPLAM KELİME SAYISI
SOSYAL MEDYA	sosyal medya(4), instagram(3), tictoc(2),youtube video izlemek(1), para kazanmak youtube'tan(1)	11
TEKNOLOJİ ÜRÜNLERİ	telefon(5), tablet(1)	6
HABERLEŞMEK	chat/sohbet odaları(4),aşırı haberleşmek(1),zoom toplantı/ders(1)	6
PAYLAŞMAK	selfie çekmek(5), photoshop(1),fotoğraf-video çekmek(2),paylaşım yapmak(1),beğeni kazanmak(1)	10
BOŞ ZAMAN	boş vakit geçirmek(2), online oyun oynamak(3)	5
ARKADAŞLIK	arkadaş edinmek(1), yeni arkadaşlar kazanmak(1)	2
DİĞER	çocuklar(1), başarısızlık(1),yalnızlık(1),uykusuzluk(1),mutluluk arayışı(1)	5
Toplam	.	45

Şekil 10.1.: Kategorik olarak kelimelerin kaç kişi tarafından söylendiğinin analizi

Bu soru görüşme esnasında katılımcılara "Size internet bağımlılığı dediğimde lütfen aklınızdan geçen üç kelimeyi çok düşünmeden, ilk aklınıza geldiği şekliyle söyleyiniz" şeklinde ifade edilmiştir. Buradaki amaç kurgusuz, doğal ve olabildiğince objektif bir biçimde internet bağımlılığı ile ilgili kavramların ayrıntılı bir değerlendirmesi yapılabileceği yönünde olmuştur. Serbest çağrışım yoluyla da internet bağımlılığına yönelik değerlendirmelere ulaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların "internet bağımlılığı" kavramının serbest çağrışım yöntemiyle ifadesinde kategorik değerlendirme sonuçları; sosyal medya (%24,44), paylaşmak (%22,22), teknoloji ürünleri (%13,33), haberleşmek (%13,33), boş zaman (%11,11), diğer (%11,11) ve arkadaşlık (%4,44) şeklinde olmuştur (Şekil 10.1). Yüksek frekans değerine sahip cevap "sosyal medya" iken düşük frekans değerine sahip cevap "arkadaşlık" ifadesi olmuştur. Serbest çağrışım yöntemiyle bireylerin aklına gelen kelimelere baktığımızda ilk olarak internet bağımlılığı ile ilgili "sosyal medya, paylaşmak, teknoloji ürünleri ve haberleşmek" kategorilerine dahil olan kelimelerin tekrarlandığını söyleyebiliriz. "Sosyal medya" kelimesi 4 katılımcı, "Instagram" kelimesi 3 katılımcı, "Selfie çekmek" kelimesi 5 katılımcı, "Telefon" kelimesi 5 katılımcı, "Chat/sohbet odaları" ifadesi 4 katılımcı tarafından tekrarlanarak ifade edilmiştir (Şekil 10.1). Serbest çağrışım yöntemiyle bireylerin

aklına gelen kelimelere baktığımızda ikinci olarak internet bağımlılığı ile ilgili "boş zaman, arkadaşlık ve diğer" kategorilerine dahil olan kelimelerin katılımcılar tarafından daha az tekrarlı söylendiği yorumu yapılabilir. "Online oyun oynamak" kelimesi 3 katılımcı, "boş vakit geçirmek" kelimesi 2 katılımcı ve "başarısızlık, uykusuzluk, yalnızlık" gibi ifadeler diğer kategorisi altında birer kez katılımcılar tarafından dile gelmiştir (Şekil 10.1).

SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırma sonuçlarını sosyal temsiller kuramı (social representations theory) bakış açısı ile açıklamaya çalışırsak, katılımcıların cinsiyete dayalı frekans dağılımlarında yüksek frekans değerinde "kadın" iken, düşük frekans değerinde "erkek" olduğu, yaş aralığına bağlı yüksek frekans değeri, 25- 34 yaş iken, düşük frekans değerleri 54-64 yaş aralığı ve 65 yaş üzeri olduğu, katılımcıların yaşlarına göre yüksek frekans 65 yaş ve düşük frekans 19 yaş olduğu ifade edilebilir. Bulgulara göre katılımcılar, 1. soru olarak sorulmuş "*internet bağımlılığı bir bağımlılığı türü müdür?*" sorusuna cevap olarak, internet bağımlılığını bir bağımlılık olarak kabul ederek, katılımcıların hepsi internet bağımlılığını teknolojik bağımlılık türü olarak değerlendirmektedir. Teknolojik bağımlılıklar, kimyasal olmayan davranışsal bağımlılıklar kapsamına girmekte olup, insan-makine etkileşimine dayanır (Arısoy, 2009). Araştırmaya katılan kişilerin, internet ve internetle ilişkili olarak sayılan bir psikopatolojik durum hakkında bilimsel bilgiye (scientific knowledge) sahip oldukları yorumu yapılabilir. Katılımcılar arasından 4 kişi, internet bağımlılığına ek olarak kumar bağımlılığını da benzetme amaçlı ankette işaretlemişlerdir. Buradan ise sosyal temsiller kuramının önemli iki bilişsel süreci olan demirleme (anchoring) ve nesnelleştirme (objectification) kavramı arasında bir bağ kurulabilir. İnternet kavramı, halk dilinde çok fazla kullanılmasına rağmen özünde soyut bir kavram olarak yer almaktadır. Kumar bağımlılığı, toplum içerisinde eskilerden günümüze gelmiş psikolojide davranışsal bağımlılıklar başlığı altında yer almaktadır. Kumar bağımlılığı, literatürde "kumar oynama bozukluğu" olarak geçmektedir. Kumar bağımlılığı da teknoloji bağımlılığı gibi davranışsal bağımlılık türleri arasında yer almaktadır. Kumar, internet kullanımı, video oyunu oynama, yemek yeme ve alışveriş gibi davranışlara aşırı katılımın da artık bağımlılıkları temsil edebileceği ifade edilmektedir (Çakmak ve Tamam, 2018: s. 79). İnternet kavramına göre, kumar ve kumar bağımlılığı daha somut ifade edilebilen bir hal almıştır. Katılımcılar internet bağımlılığına artı olarak, kumar bağımlılığını da dahil etmeleri, sosyal temsiller kuramında yer alan nesnelleştirme (objectification) kavramı ile ilişkilendirilebilir. Katılımcılar muhtemelen, internet bağımlılığını daha bilindik bir kavram olan kumar bağımlılığı ile ilişki kurabilmişler. Kumar bağımlılığı bilgisinin de sosyal temsiller kuramının diğer önemli ögesi olan sağduyu bilgisinden (common sense knowledge) kaynaklandığı yorumu yapılabilir. Toplum içerisinde internet kavramı, yabancı bir durumken, kumar bilindik ve gelenekselleşmiş bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal temsiller kuramının önemli bir ögesi olan demirleme (anchoring) kavramından bahsedilebilir. Yeni olan bir kavram/olgu, yorumlanmak üzere bilindik bir referans çerçevesinden

mevcut kategoriler ve anlamlar ile tanıdık bir kategoride demirlemenin gerçekleştiği söylenebilir (Şah, 2009: s. 24). Katılımcılardan internet bağımlılığına ek olarak kumar bağımlılığını cevaplarına dahil etmeleri aslında sosyal bilgi kavramına da bir örnek olabilir. Bilimsel bilgi ve sağduyu bilgisinin bir arada kullanıldığından bahsedilebilir. Sosyal temsillerin soluk aldığı yerler, bireyin kendine ait olan, yaşamı anlamlandırmada kullandığı, bireysellikten uzaklaşan, bireylerin eylemleri sayesinde gerçekleşen, sürekli bir değişim ve dönüşüm yaşayan, yeniliklerle şekil ve anlam değiştiren, paylaşılan bilgi alanlarıdır (Narter, 2017: s. 360). Katılımcılara 2. soru olarak sorulmuş "*İnternet bağımlılığı kimlerde görülür?*" sorusuna verilen cevaplarda en çok çocuklar seçilmiş, bunu takiben ise ergenler ve yetişkinler cevapları alınmıştır. İnternet bağımlılığına yönelik bilimsel bilgiye sahip olan katılımcılar, internet bağımlılığına yatkınlık ve en çok internet ile haşır neşir olan grubun çocuklar olabileceğini ve takiben ergenler grubunu da tercih etmiş olabilirler. Toplum içerisinde sağduyu bilgisi ile yine çocuklar ve ergenlerin çok fazla internet kullanıyor olmasının yinelenmesi sonucuyla da cevap verirken çocuk ve ergenler gruplarını dahil etmiş olabilirler. Katılımcılar kendi deneyimleri aracılığıyla, sosyal bilgi sayesinde, kendi çocuklarında, ailelerinde, kardeşlerinde vb. gözlemleri sonucunda kategoriler arasında çocuklar ve ergenler, yetişkinleri dahil etmiş olabilirler. Katılımcılara 3. soru olarak sorulmuş "*İnternet bağımlılığının gerekçeleri nelerdir?*" sorusuna verilen cevaplarda en çok negatif psikolojik duygudurum kategorisi yüksek çıkmış ve bu başlığın altında ise "stres" teması içeren ifadeler kullanılmıştır. Katılımcıların sosyal bilgi içeren, kendi yaşamış oldukları deneyimler aracılığıyla, olumsuz içerikli öğeleri seçerek ifade buldukları yorumu yapılabilir. İnternet bağımlılığını bilimsel bilgi kaynaklı, bir psikopatolojik kategoride değerlendiren katılımcılar, olumsuz bir örüntü ile yorumlayarak, stres temalı cevaplar ile ilişkilendirmiş olabilirler. İnternet bağımlılığını yabancı bir kavram olarak değerlendirdiklerini düşündüğümüzde katılımcıların daha bilindik ve toplum içerisinde tekrarı daha çok söylenen bir kavram olan "stres" kelimesini seçerek, demirleme ile bir ilişkisi kurulabilir. Yüksek frekans değeri "negatif psikolojik duygudurum" cevabı iken, düşük frekans değeri "pozitif psikolojik duygudurum" cevabı olmuştur. Katılımcılar, 4. soru olan "*İnternet bağımlılığının yol açtığı problemler nelerdir?*" sorusuna verilen cevaplar, en çok romantik ilişkilerde sorunlar olurken, sonrasında uyku sorunları ve yalan söyleme ifadeleri yer almıştır. Toplum içerisinde kişilerarası problemler değerlendirilirken çoğu zaman bilimsel açıklamaların yer almadığı sağduyu bilgisinin ağır bastığı durumlar yaşanabilir. Katılımcıların romantik ilişkilerde sorunlar görülebileceği ve yine yalan söyleme problemlerini ifade etmeleri, toplum tarafından empoze edilmiş, dile gelmiş, sağduyu bilgisinin bu cevapları kuvvetlendirebildiği yönünde bir görüş ifade edilebilir. Sosyal temsiller kuramı toplumda, toplumun bilgi birikiminden, kişilerin bilgi düzeyinden bağımsız olarak ortaya çıkabilecek bir kavram değildir (Narter, 2012: s. 25). Uyku sorunlarını dahil eden katılımcıların, "internet bağımlılığı" kavramının bilimsel olarak zararlarını bildiğini ve bu problemi yaşayan kişilerde olumsuzluklar yaşatabileceğini öngören bilimsel bilgiye hakim oldukları yönünde bir değerlendirme yapılabilir. Yüksek frekans değerine sahip cevap "romantik

işlerde sorunlar" kategorisi iken, düşük frekans değerine sahip cevap "iş hayatında sorunlar" ifadesi olmuştur. Katılımcılar, 5. soru olarak sorulmuş "İnternet bağımlılığı denildiğinde aklınıza gelen 3 kelime nedir?" sorusuna verilen cevaplar, araştırma tarafından belirlenen temalar ile değerlendirildiğinde "sosyal medya, paylaşmak, teknoloji ürünleri ve haberleşmek" kategorileri ön planda yer almaktadır. Yüksek frekans değerine sahip cevap "sosyal medya" iken düşük frekans değerine sahip cevap "arkadaşlık" ifadesi olmuştur. İnternet bağımlılığı bir sağduyu bilgisi gibi, çoğunlukla "sosyal medya" ve halk arasında bilgi paylaşımı, sosyalleşmek kavramlarını çağrıştırdığı söylenebilir. İnternet bağımlılığı, halk arasında soyut bir kavram iken, sosyal medya ve haberleşmek gibi kavramlar daha çok kullanıldığı için, yine nesnelleştirme (objectification) kavramına değinilebilir. "Sosyal medya" teması içerisinde katılımcıların ifade etmiş olduğu, Instagram, YouTube, TikTok gibi uygulamalar adeta demirleme sayesinde bilgiyi daha bilinen bir hale getirmeye çalışmaktadırlar. "Teknoloji ürünleri" teması içerisinde katılımcıların ifadesi olan telefon kelimesi yine nesnelleştirme, soyut olan teknoloji ürünleri kategorisine katılımcılar tarafından somut bir ifade olduğu söylenebilir. "Paylaşmak" teması içerisinde katılımcıların en fazla tekrar ettiği kelime "selfie çekmek" olmuştur. Günümüzde bireyler arası paylaşım, dilsel yaygınlığı olmuş "selfie çekmek" kelimesi ile ilişkilendirilmektedir. Yabancı bir kelime olarak topluma karışmış olan "selfie çekmek" ibaresi, Türkçe bir kelime olan paylaşmak ifadesiyle adeta, demirleme kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Yöntem olarak tercih ettiğimiz içerik analizi yöntemiyle de konu başlığını ayrıntılı bir şekilde ifade etmeye çalıştık. Sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan bir teknik olan içerik analizi ile insan davranışları üzerinde dolaylı yollardan çalışma şansı yakalanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2011: s. 269). Günümüzde medyanın toplum üzerindeki etkisi, iletişim araçlarının artması ve etkin bir biçimde kullanılması sosyal temsillerle ilgili merakı artırmaktadır (Narter, 2017: s. 362). İnternet ve beraberinde medya araçları, toplumla etkileşime girdiği için ve özellikle sosyal temsiller kuramı literatüründe internet bağımlılığı çalışmalarının olmaması bu araştırma konusunun belirlenmesinde çıkış noktası olmuştur. Araştırma hipotezini destekler nitelikte, toplum içerisinde yer alan bireyler için internet bağımlılığı kavramı ve sosyal temsiller kuramı arasında bir ilişkinin olduğu ve araştırma amacımız doğrultusunda, araştırma problemlerimizde aradığımız toplum içerisinde yer alan insanlar arasında internet bağımlılığının sosyal temsillerinin neler olduğu ve yine toplum içerisinde yer alan insanların internet bağımlılığına ilişkin sosyal temsillerinin birbirlerinden farklılaştığı veya örtüştüğü noktalar açıklanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, V., Cirhinlioğlu, F., & Özkan, B. (2004). Türk Örneğinde Avukat Olan ile Olmayanların Adalete ve Türkiye'deki Hukuk Sistemine İlişkin Sosyal Temsilleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 21(2), 61-80.
- Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 55-67.
- Arkonaç, S. A. (2010). Kolektif Bilinç/ Kolektif Temsiller: Wundt ile Durkheim. *Sosyoloji Dergisi*, 3(21), 103-113.

- Bağatarhan, T., & Siyez, D.M. (2017). Programs for Preventing Internet Addiction during Adolescence: A Systematic Review. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 4(2), 257- 265.
- Balcı, Ş., & Gülnar, B. (2009). Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Bağımlılığı ve İnternet Bağımlılarının Profili. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 6(1), 5-22.
- Batıgün- Durak, A., & Hasta, D. (2010). İnternet Bağımlılığı: Yalnızlık ve Kişilerarası İlişki Tarzları Açısından Bir Değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 213- 219.
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Bilgin, N. (2016). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar, Yaklaşımlar*. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları: Ankara.
- Caplan, S. E. (2002). Problematic internet use and psychosocial well-being: development of a theory based cognitive behavioral measurement instrument. *Computers in Human Behaviour*, 18(5), 553-575.
- Cengizhan, C. (2005). Öğrencilerin Bilgisayar ve İnternet Kullanımında Yeni Bir Boyut: "İnternet Bağımlılığı". *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22, 83- 98.
- Cesur, S. (2006). 17 Ağustos Depremiyle İlgili Sorumluluk Atıfları. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 43-67.
- Cirhinlioğlu, F. G., Aktaş, V., & Özkan, B., Ö. (2006). Sosyal Temsil Kuramına Genel Bir Bakış. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(2), 163-174.
- Çakmak, S., & Tamam, L. (2018). Kumar Oynama Bozukluğu: Genel Bir Bakış. *Journal of Dependence*, 19(3), 78-97.
- Çetin, M., & Asıl, S. (2018). Sosyal Temsiller Kuramı Bağlamındaki Kriz Olgusunun Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 6- 28.
- Dost, A., Doğan, A., & Huyar, D. (2021). Hemşirelik Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 393- 401.
- Ekşi, F., & Ümmet, D. (2013). Bir Kişilerarası İletişim Problemi Olarak İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık: Psikolojik Danışma Açısından Değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 91-115.
- Erses, T., & Müezzini- Emre, E. (2018). İnsani Değerler Psiko-Eğitim Programının Ergenlerde İnternet Kullanımına Etkisi. *International Journal of Humanity and Education*, 4(7), 313-326.
- Ertürk, H. (2018). *Rüyaların Sosyal Temsilleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gosling, S. D., & Mason, W. (2015). İnternet Research in Psychology. *The Annual Review of Psychology*, 66, 877- 902.
- Göz, İ. (Ed.). (2021). *Psikolojide Araştırma Yöntemleri*. Nobel Yayınları: Ankara.
- Griffiths, M. (1999). Internet Addiction: Fact or Fiction?. *The Psychologist*, 12(5), 246-250.
- Kösegil, E. (2022). *Social Representations of Food and Healthy Eating During Covid-19 Pandemic*, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Menkü, M. U. (2006). *Kalite Algısının Sosyal Temsilleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Moscovici, S. (2001). *Social representations explorations in social psychology*. New York University Press: New York.
- Moscovici, S. (2008). *Psychoanalysis: Its image and its public*. Polity.

- Narter, M. (2003). Deliliğin Sosyal Temsilleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(7), 23-70.
- Narter, M. (2004). Sağlık ve Hastalığın Sosyal Temsilleri. *Psikoloji Çalışmaları*, 24, 57-74.
- Narter, M. (2012). *Türkiye’de Psikanalizin Sosyal Temsilleri*. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Narter, M. (2017). Günlük Hayat ve Medyada Psikanalizin Sosyal Temsilleri. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 357-387.
- Öner, B. (2002). Sosyal Temsiller. *Kriz Dergisi*, 10(1), 29-35.
- Özkaya, M.N. (2021). *Social Representations of Digital Games*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şah, U. (2009). *Türkiye’deki Gençlerin Cinsel Yönelimlere İlişkin Sosyal Temsilleri ve Homofobi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şah, U. (2011). Türkiye’deki Gençlerin Cinsel Yönelimlere Karşı Sosyal Temsilleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(27), 88-99.
- Şenormancı, Ö., Konkan, R., & Süngür, M. Z. (2010). İnternet Bağımlılığı ve Bilişsel Davranışçı Terapisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 261- 268.
- Üzelgün, M. A. (2015). Sosyal Temsil Çalışmaları İçin Sistematik Bir Yöntem Olarak Argüman Analizi. *Psikoloji Çalışmaları*, 35(2), 71- 92.
- Web: We are social [Digital 2022: Turkey — DataReportal – Global Digital Insights](https://datareportal.com/reports/digital-2022-turkey)
<https://datareportal.com/reports/digital-2022-turkey>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bu araştırmanın amacı, internet bağımlılığı kavramının sosyal temsillerine ulaşmaya çalışmaktır. Literatür incelendiğinde sosyal temsiller kuramı, toplum içindeki bireylerin daha öncesinde aşına olmadıkları yeni kavramları sağduyu bilgisi dahilinde anlama, açıklama, bilindik hale getirme çabalarının sonucu olarak yorumlanmaktadır. Burada yer alan bilgi kaynakları, geleneksel olarak gündelik hayatın içinde bulunan sağduyu bilgisi (common sense knowledge) ile bilimsel bilginin (scientific knowledge) dönüşerek sosyal bilginin (social knowledge) popülerleşmesi sonucunda aktarılan sosyal temsiller kuramı (social representation theory) içerisinde işlenen bilgi türleridir. Burada bahsi geçen sağduyu bilgisi ve bilimsel bilginin karşı karşıya gelmesiyle oluşan bilginin niteliği bu çalışmanın genel temasını referans almaktadır. Toplumsal süreçler ve değişimleri anlamak için, çeşitli olguların gündelik konuşmalar içerisinde nasıl anlamlandırılıp tekrar nasıl şekil aldığını incelemenin önemli olduğu söylenebilir. Sosyal Temsiller Kuramı, toplumda psiko-sosyal çalışmalar için sosyal psikolojik bir yapı sunar ve sosyal psikoloji alanı içinde olguların, süreçlerin anlaşılabilmesi için mevcut tarihsel, kültürel, makro-sosyal koşullar olması gerekir (Şah, 2009). Sosyal temsiller kavramı, sosyal bilimlerin alt alanları içerisinde disiplinler arası bir öneme sahip olmakla birlikte özellikle sosyal psikoloji perspektifinden ele alınarak çalışmalara konu olmaya devam etmektedir. Literatürde Moscovici’ye göre, sosyal temsiller sosyal etkileşim sürecinde şekillenen ve bireylerin dünyayı anlama ihtiyacını karşılamaya çalışan anlam kalıpları olarak ifade edilebilir. İnternet bağımlılığı (internet addiction) kavramı psikoloji, sosyal psikoloji, sosyoloji, psikiyatri ve diğer disiplinlerle ortaklaşa çalışılabilen bir boyutta, internet bağımlısı bireylerin toplumun bir parçası olması sebebiyle sosyal bir olgu niteliği taşıdığından bahsedilebilir. Araştırmada internet bağımlılığı sosyal etkileşimler içerisinde inşa edilen sosyal bir olgu olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada toplumsal bilgi havuzuna yeni katılmamasına rağmen, toplumu etkilemeye devam ettiği ve ileriki yıllarda etkilemesi düşünülen “internet bağımlılığı” kavramının ve bu bağlamda sosyal temsiller kuramına göre toplum içerisindeki bireyleri incelemesi amaçlanmaktadır. İnternet bağımlılığı kavramı Türkiye’deki toplumsal yapı için tümüyle yeni bir kavram değildir. Ama geçmiş deneyim, düşünceler bütün toplumları etkilemeye devam edebilir. Sosyal temsillerin oluşumu, toplumsal bilgi havuzunda yerlerini alması uzun bir sürece yayılır, söz konusu bu

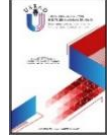
sosyal temsiller süreç boyunca gündelik bilgi akışını etkilemeye devam ederken yeni bilgiler ile de etkileşime girebilirler. "İnternet bağımlılığı" kavramının toplum içerisindeki süreci de benzer bir durumda olduğundan bahsedilebilir. Yaşadığımız bu toplum içerisinde, "internet bağımlılığı" kavramına yönelik bir takım sosyal temsiller oluşmuş olsa bile bu sürecin devam ettiği, söz konusu bu sosyal temsillerin şekillendiği böylelikle gündelik bilgiyi etkileşimde olduğu bir sürecin devam ettiği yorumu yapılabilir. Literatür incelemesine göre internet bağımlılığı ve sosyal temsiller kuramı alanında araştırma boşluğu olmasına dikkat edilerek, bu çalışma ile toplumun bir parçası olan bireylerin internet bağımlılığı kavramına ilişkin sosyal temsillerin incelenmesi amaçlanmaktadır. İnternet uygulamalarında yer alan her yenilik, kullanıcıları özellikle de genç bireyleri teknolojiye ve internete bağımlı hale getirmektedir. Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık %40'ının hayatında yer alan internet, her geçen gün kullanımı artarak, kullanıcıların günlük hayatında yer almaktadır (Gosling ve Mason, 2015). Şimdilerde internet sayesinde sağlık, ticaret, zoom toplantıları, sosyo-kültürel faaliyetler, eğitim, alışveriş vb. toplum içerisinde işlevselliği arttıracak birçok eylemi kolaylaştırdığından bahsedilebilir. İnternet kullanıcılarına aile, okul, iş, ev, romantik ilişki sorumluluklarını unutturan, teknoloji devriminin, toplum gözünden değerlendirildiğinde bir psikopatolojik örüntü olup olmadığının araştırılması gerektiği yorumu yapılabilir. İnternet bağımlılığı konusu literatürde psikoloji, sosyal psikoloji, sosyoloji, psikiyatri vb. disiplinler arası çalışmalara konu olabildiği için bağımlılık teşhisi almış bireylerin toplumun bir parçası olması, konunun sosyal bir olgu olup, sosyal temsiller aracılığıyla araştırılmasının önemli olduğu çıkarımı yapılabilir. Toplumsal süreçleri ve değişimleri anlamak adına, çeşitli kavramların gündelik konuşmalarda nasıl karşımıza çıktığını, anlamlandırıp tekrar gözden geçirip, inceleyerek yorumlamak ise önemli bir yöntemdir. Bu çalışma, "internet bağımlılığı" kavramına yönelik sosyal temsilleri incelemeyi amaç edinmiştir. Bu süreçte toplum gözünden internet bağımlılığını anlamak, anlamlandırmak ve kişilerarası kurulan iletişimdeki yerini kavramak gibi önem arz eden noktaların olduğu ifade edilmiştir. Literatür incelemeleri sonucunda internet bağımlılığı kavramının sosyal temsiller kuramı aracılığıyla herhangi bir inceleme olmadığı yönündedir. İnternet bağımlılığının araştırıldığı bu tür çalışmaların artması özellikle genç yetişkinlerin interneti yoğun şekilde kullandığı günümüz çağında bilinç kazandırmaya ve bilgilendirmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT: The aim of this research is to try to reach the social representations of the concept of internet addiction. When the literature is examined, the theory of social representations is interpreted as the result of the efforts of individuals in the society to understand, explain and make familiar new concepts that they were not familiar with before. The information sources included here are the types of information that are processed in the social representations theory, which is transmitted as a result of the popularization of social knowledge by transforming common sense knowledge and scientific knowledge, which are traditionally found in daily life. The quality of the knowledge that is created by the confrontation of common sense knowledge and scientific knowledge mentioned here takes the general theme of this study as a reference. In order to understand social processes and changes, it can be said that it is important to examine how various phenomena are interpreted and reshaped in daily conversations. Social Representation Theory offers a social psychological structure for psycho-social studies in society, and there must be existing historical, cultural, macro-social conditions in order to understand the phenomena and processes in the field of social psychology (Şah, 2009). Although the concept of social representations has an interdisciplinary importance within the sub-fields of social sciences, it continues to be the subject of studies, especially from the perspective of social psychology. According to Moscovici in the literature, social representations can be expressed as meaning patterns that are shaped in the process of social interaction and try to meet the need of individuals to understand the world. The concept of internet addiction can be mentioned in a dimension that can be studied in cooperation with psychology, social psychology, sociology, psychiatry and other disciplines, and it can be mentioned that internet addicted individuals are a social phenomenon because they are a part of society. In the research, internet addiction has been tried to be

handled as a social phenomenon built within social interactions. "According to Moscovici (1984), the past experiences and thoughts in the society do not disappear, on the contrary, they continue to be active, changing and transforming and affecting the society." (cited in Şah, 2009) Thus, although some concepts, ideas are not new information in the community, they continue to take place in the daily flow of information and to influence and shape the society through representations. In this study, it is aimed to examine the concept of "internet addiction", which continues to affect the society and is thought to affect the society in the coming years, and in this context, the individuals in the society according to the theory of social representations, although it is not newly added to the social information pool. The concept of internet addiction is not a completely new concept for the social structure in Turkey. But past experience, thoughts can continue to affect all societies. The formation of social representations takes a long time to take their place in the social information pool, these social representations can interact with new information while continuing to affect the daily information flow throughout the process. It can be mentioned that the concept of "Internet addiction" is in a similar situation in the society. In this society we live in, it can be interpreted that even if there are some social representations for the concept of "internet addiction", this process continues, that these social representations are shaped and thus a process in which daily information interacts. Considering that there is a research gap in the field of internet addiction and social representations theory according to the literature review, this study aims to examine the social representations of individuals who are a part of the society regarding the concept of internet addiction. Every innovation in internet applications makes users, especially young people, dependent on technology and internet. The internet, which takes place in the lives of approximately 40% of the world's population today, is taking place in the daily life of users with increasing use day by day (Gosling & Mason, 2015). Nowadays, thanks to the internet, health, trade, zoom meetings, socio-cultural activities, education, shopping, etc. It can be said that it facilitates many actions that will increase functionality in society. It can be interpreted that the technology revolution, which makes internet users forget their family, school, work, home and romantic relationship responsibilities, should be investigated whether it is a psychopathological pattern when evaluated from the perspective of society. The subject of internet addiction is discussed in psychology, social psychology, sociology, psychiatry, etc. in the literature. Since it can be the subject of interdisciplinary studies, it can be deduced that individuals diagnosed with addiction are part of the society, that the subject is a social phenomenon and that it is important to investigate it through social representations. In order to understand social processes and changes, it is an important method to interpret how various concepts appear in daily conversations, by reconsidering and examining them. This study aimed to examine the social representations of the concept of "internet addiction". In this process, it has been stated that there are important points such as understanding and making sense of internet addiction from the eyes of the society and grasping its place in interpersonal communication. As a result of the literature review, there is no examination of the concept of internet addiction through the theory of social representations. It is thought that the increase in such studies investigating internet addiction will contribute to raising awareness and informing, especially in today's age where young adults use the internet intensively.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 6, Year 6, Sayı 14, Issue 14,
Nisan 2024, April 2024
e issn: 2687-2641

DOĞU KÜLTÜR TARİHİNİN UNUTULMAZ BİLİM ADAMI – NASİREDDİN TUSİ

UNFORGETTABLE SCIENTIST OF EASTERN CULTURAL HISTORY – NASIR
AL-DIN TUSI

Aytek ZAKİRKIZI MEMMEDOVA

Doç. Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü,
Bakü/Azerbaycan.

Associate professor, Institute of Philosophy and
Sociology of Azerbaijan National Academy of Sciences.

Bakü/Azerbaijan.

a.z.m-9@mail.ru

ORCID NO: 0000-0002-4915-6263

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1411961

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 29.12.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19.03.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.04.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Zakirkızı Memmedova, A.
(2024). Doğu Kültür Tarihinin Unutulmaz Bilim Adamı – Nasireddin Tusi. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(14), 64-78.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Makalede, ansiklopedik bilim adamı Nasireddin Muhammed Tusi'nin (1201–1274) bilimsel mirasıyla dünya bilim ve kültür tarihinde önemli bir yer tuttuğuna dikkat çekiliyor. Bilim adamının kurduğu Meraga Rasathanesi, sadece Azerbaycan için değil, tüm Müslüman Doğu ülkeleri için önemli bir bilimsel ve kültürel olaydır. Meraga Rasathanesi bünyesinde kurulan okul bilim tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Makalede, Nasireddin Tusi'nin yaratıcı yolunun hem öğrencileri hem de evlatları Sadreddin Ali, Asileddin Hasan ve Fahreddin Ahmed tarafından sürdürüldüğü bildirilmiştir. Bununla birlikte Azerbaycanlı filozofun Meraga Rasathanesi temelinde bir okul kurduğu ve bunları rasathane çalışanlarının çoğuna öğrettiği belirtilmektedir. Bunlar arasında Nasireddin Tusi'nin felsefi okulunun temsilcileri Necmeddin Kazvini, Kutbeddin Şirazi ve Cemaleddin Hilli matematik, doğa tarihi, tıp, felsefe teorisi ve pratiği üzerine incelemeler yapmış bilim adamlarıdır. Necmeddin Kazvini, felsefi bakışlarında seleflerinin, öncel düşünürlerin fikirlerinden faydalanmış, felsefi meselelere peripatetik bir mevkiden yaklaşmış, özgün bir felsefi öğreti oluşturmuş ve müsbet bilimlerin gelişmesinde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Nasireddin Tusi'nin öğrencilerinden biri olan Kutbeddin Şirazi, daha çok nüfuzlu bilim adamı olarak şöhret kazanmıştır. Kutbeddin Şirazi, kapsamlı bilimsel yaratıcılığı ve devlet işlerindeki önemli hizmetleri nedeniyle seçilmiştir. Cemaleddin Hilli'nin bilimsel faaliyetinde din ile ilgili birçok eser bulunmakla birlikte felsefe ile ilgili eserler de önemli bir yer tutmaktadır.

Anahtar kelimeler: Nasireddin Tusi, Orta Çağ, Felsefe, Okul, Öğretmen

Abstract: The article notes that the scientist-encyclopedist Nasir al-Din Muhammad Tusi (1201–1274) occupies an important place in the history of world science and culture with his creative heritage. The Maragha Observatory founded by the scientist was a significant scientific and cultural event not only for Azerbaijan, but also for all countries of the Muslim East. The school established under the Maraga observatory has taken an important place in the history of science. The article notes that the creative path of Nasir al-Din Tusi was continued by both his students and children – Sadr al-Din Ali, Asil al-Din Hasan and Fakhr al-Din Ahmad. Along with this, it is also indicated that the Azerbaijani philosopher founded a school on the basis of the Maragha Observatory, teaching them to most of the workers of the observatory. Among them are Najm al-Din Qazwini, Qutb al-Din Shirazi, Jamal al-Din Hilli, who distinguished themselves in such areas as mathematics, natural history, medicine and were the authors of treatises on Theory and Practice of Philosophy. Najm al-Din Qazwini benefited from the ideas of his predecessors in his philosophical views, approached philosophical issues from a peripatetic position, created an original philosophical teaching and made important services in the development of positive sciences. Qutb al-Din Shirazi, one of Nasir al-Din Tusi's disciples, became more famous as an influential scholar. Qutb al-Din Shirazi was chosen for his extensive scientific creativity and important service in government affairs. Although there are many works related to religion in the scientific activity of Jamal al-Din Hilli, works related to philosophy also have an important place.

Key Words: Nasir al-Din Tusi, Middle Ages, Philosophy, School, Teacher

GİRİŞ

XIII. yüzyıl Azerbaycan ve genel olarak Yakın ve Orta Doğu ülkeleri için karışık bir dönem idi. 1256'da Moğol Hanı Cengiz'in torunu Hülagu Han (1256-1265), Amu Derya'dan Akdeniz'e, Derbent'ten Basra Körfezi'ne kadar geniş bir alanı fethederek siyasi ve idari merkezi Azerbaycan olan İlhanlılar veya İlhanlı

Devletini (1256-1357) kurmuştur. İlhanlı Devletinin ilk döneminde savaşlar ve ağır vergi politikası sonucunda bünyesine dahil olan bölgelerin ekonomisi gerilese de bir süre sonra ülke ekonomisinde belli bir canlanma yaşanmış ve ekonomi yavaş yavaş canlanmıştır. Moğol saldırısı, esarete alınmış halkların yüzyıllar boyunca yarattığı kültürel hazineye de darbe vurmuştu. Ancak bütün bunlara rağmen Müslüman Doğu ülkeleri halklarının kültürü o dönemde yüksek seviyedeydi. Ansiklopedi bilim adamı Nasireddin Muhammed Tusi böyle bir bilim ve kültür ortamında yaşamış ve çalışmıştır.

Dünya biliminin ve felsefesinin zenginleşmesinde büyük hizmetler yapmış Nasireddin Ebu Cafer Muhammed ibn Muhammed Tusi (1201-1274) Horasan eyaletinin Tus şehrinde doğmuştur. Bazı kaynaklarda onun aslen Zencan ile Hemedan arasında bulunan Save şehrinde doğduğu ve Tus'ta doğduğu için Tusi (et-Tusi) nisbeti ile bilindiği kaydedilmiştir. İlk eğitimini babası ve amcasından alan filozof, daha sonra Horasan'a giderek orada dönemin ünlü bilim adamlarının derslerini dinlemiştir.

Nasireddin Tusi'nin milliyeti, milli kökeni hakkında söz ederken İbnü'l-Fuvati'nin gösterdiği husus önemlidir. İbnü'l-Fuvati yazdığı bir hikayede özellikle bununla ilgili bilgi vermiştir. Nasireddin Tusi'nin Meraga'ya geldiğinde orada soylu bir aileden olan Fahreddin Logman Muhammed oğlu Meragi ile görüştüğünü ve ona şöyle bir görev verdiğinden bahsetmiştir: Erbil'e, Musul'a, Cezayir'e gitsin ve son 40 yılda Meraga ve Tebriz'den ayrılan aileleri vatanlarına dönmeye ikna etsin. Fahreddin Meragi vasıtasıyla 500 kadar aile geri dönmüştür. Bu, Azerbaycanlı bilim adamı Nasireddin Tusi'nin yurttaşlarına, memleketlilerine olan derin sevgisini ifade etmektedir (Məmmədova, 2000: s. 14).

XIII. yüzyılın yirmili yıllarında, Nasireddin Tusi ünlü bir bilim adamı olarak tanındığında, Nasireddin Muhtaşam'ın daveti üzerine Kuhistan'a gitti ve İsfahan'ı ziyaret etti. Nasireddin Tusi daha sonra bazı memnuniyetsizlikler nedeniyle İsmaili yönetiminin merkezi olan Alamut Kalesi'ne hapsedildi. Alamut Kalesi'ndeki zengin kütüphaneyi kullanarak bilimsel yaratıcılıkla meşgul oldu. Ancak filozofun kale dışına çıkması yasakdı ve bir süre burada sürgün hayatı yaşadı. Nasireddin Tusi, Moğol Hanı Hülaku Han'ın 1256'da Alamut kalesini ele geçirmesi ve İsmaili devletinin yönetimine son vermesi üzerine serbest bırakıldı. Hülagu Han, ansiklopedik bilim adamını danışmanı olarak atadı. Hülagu Han bu zaferden sonra 1258'de Bağdat'ı ele geçirdi ve Halife Mustasım'ı öldürdü. Bununla da 500 yılı aşkın bir süre hüküm süren Abbasi hanedanının hakimiyeti sona erdi. Hülagu Han Azerbaycan'a yerleşerek önce Meraga'yı, ardından Tebriz'i başkent yaptı.

Belirtmek gerekir ki, mutaassıp İslam ideologları, Abbasi hanedanının yıkılmasında ve halifenin öldürülmesinde Nasireddin Tusi'nin sorumlu olduğunu yazıp, onu İslam düşmanı ve zalim olarak nitelendirmişlerdir. Tarihçi Fazlullah Raşideddin Hülagu Han'ın, Bağdat'a saldırıp halifeyi öldürdüğü zamanki olayı anlatmıştır. Ona göre Hülagu Han, önce Nasireddin Tusi ile danışmış ve halifenin olağanüstü, kutsal bir insan olup olmadığını sormuştur. Nasireddin Tusi, bir bilim adamı gibi doğruları söylemiş ve halifenin sıradan bir insan olduğunu belirtmiştir.

Böylece bu hadiseden dolayı filozofu zalim ve İslam düşmanı olduğunu düşünmek için hiçbir sebep yoktur (Рашид ад-дин (Raşideddin), 1957: s. 38-39).

Gerçekten bilinen o ki Nasireddin Tusi, elinden gelenin en iyisini yaparak insanları hükümdarın gazabından korumuştur. Hümanist filozof her zaman masum mahkumları serbest bırakmaya çalışmıştır. Kaynaklarda, ölüm cezasını bekleyen bilim adamı arkadaşı Cüveyni'ni kurtarabildiği yazılmıştır. Ayrıca İbnü'l-Fuvati ve kardeşi Badreddin Abd el-Vehhab'ı da ölümden kurtarmıştır. Bütün bunlar filozofun yardımseverliğini gösterir. Nasireddin Tusi "Ahlak-ı Nasiri" vb. eserlerinde öne sürdüğü yüksek insani vasıfları kendisi de gerçekleştirmiştir.

Nasireddin Tusi 25 Haziran 1274'te Bağdat'ta öldü. Vasiyeti üzerine Irak'ın Bağdat yakınlarındaki kutsal Kazimiye şehrinde Musa el-Kazım aleyhisselamın türbesine defnedildi. Burada Şii imamlarından yedincisi ve dokuzuncusu Musa ibn Cafer el-Kazım ve torunu Muhammed gömülü olduğu için Kazimiye (İki Kazım) olarak adlandırılmıştır.

Nasireddin Tusi, hicri tarihi ile 47 yıl iktidarda olmuş Halife Nasir li-Dinillah için hazırlanan ancak bazı sebeplerden dolayı boş bırakılan bir türbeye defnedildi. Ne garip kitürbe 17 Şubat 1201 tarihinde tamamlanmıştır. O gün Nasireddin Tusi doğdu ve hicri tarihi ile 75 yıl 7 ay 7 gün yaşadı (Məmmədova, 2000: s. 21-22).

Nasireddin Tusi'nin ölümü bilim camiasını ağır bir kayıp olarak sarsmıştı. Bundan etkilenen Fazlullah Raşideddin yazmıştı:

Onun ölümüyle erdemler ve bilimler öldü,

Erdemlerde ve bilimlerde barış olsun!

Nasireddin Tusi'nin eserleri, genel olarak, bilimsel hizmetleri nedeniyle bilim ve kültür tarihinde azametli bir yer tutar.

1. Nasireddin Tusi'nin Bilimsel Mirası

Nasireddin Tusi, kaynaklarda olağanüstü yeteneği ve derin zekası nedeniyle "onbirinci akıl" olarak anılmıştı. Nitekim Doğu Meşşailik sistemini yaratan Abunahr Farabi, sudur teorisinde "on akıl" doktrinini vermiştir. Onuncu ve son aktif akıl Ay gökyüzüne aittir. Nasireddin Tusi'yi "onbirinci akıl" olarak adlandırmakla, onun benzersiz bir içgörüye sahip olduğunu göstermişler.

Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken, Nasireddin Tusi'nin çok genç yaşta insan zekasının ilgilendiği çeşitli bilgi dallarındaki geniş araştırmalarından dolayı "Ustad-ul-Beşer" (İnsanlığın hocası) olarak anıldığını yazmıştır (Ülken, 1967: s. 132)

Nasireddin Tusi'nin yaratıcılığında çeşitli bilim dallarına ait kitaplar önemli bir yer tutmaktadır. Onun doğa bilimleri, astronomi, matematik vb. bilimler üzerine yaptığı incelemeler tüm dünyada ünlüdür. Nasreddin Tusi'nin felsefe, mantık, siyaset ve ahlak üzerine risaleleri ise, çok yaygın olmasalar da ortaçağ felsefe tarihinin kıymetli cevherleridir. İbn Sina'nın "el-İşarat ve-t-tenbihat" kitabı üzerine şerhi, "Ahlak-ı Nasiri", "Asas al-iktibas", "Tecrid al-kelam", "Risale fi-l-imame", "Fusul" vb. felsefi kitaplar filozofun yaratıcılığının değerli örnekleridir.

İbn Sina'nın "el-İşarat ve-t-tenbihat" adlı kitabı, farklı zamanlarda filozofların ve düşünürlerin ilgi odağı olmuştur. Yorumcuların, şerhçilerin bu kitaba yönelik tutumları bir anlamda onların felsefe tarihindeki tuttukları mevkinin göstergesidir. Skolastikler bu değerli eseri temel olarak tekzip etmeğe, yalanlamaya çalışır, Doğu peripatetik filozoflar (Meşşai filozoflar) bilimsel felsefenin tarafında yer aldılar ve ilerici fikirlerin çarpıtılmasına izin vermediler. Skolastik Fahreddin Razi ve filozof Nasireddin Tusi'nin yorumları, bu fikir mücadelesinin öncü yönlerini temsil ediyordu.

Fahreddin Razi'nin şerhinde felsefi önermeler araştırılıp açıklığa kavuşturulmak yerine karıştırılarak tekzip edilmiştir. Fahreddin Razi'nin bu şerhi Nasireddin Tusi'nin doğum ayında ve yılında yani Şubat 1201'de yazması ilginçtir. Azerbaycan filozofu daha sonra bu şerhe karşı kendi şerhini yazmıştı. Nasireddin Tusi'nin şerhinde, İbn Sina'nın ilerici felsefi fikirleri, mutaassıp İslami ideologların saldırılarına karşı cesurca savunulmuş ve geliştirilmiştir (Məmmədova, 2000: s. 28).

Nasireddin Tusi "Ahlak-ı Nasiri" eserini 1235'de kaleme almıştır. "Ahlak-ı Nasiri" eseri, yazılmasından 30 yıl sonra 1265'de ilavelerle birlikte ikinci kez işlenmiştir. Nasireddin Tusi, eserin yazıldığı tarih hakkında göstermiştir, Kuhistan'da Nasireddin Muhtaşam'ın yanında yaşarken, bir toplantıda hükümdar ona İbn Miskeveyh'in (923-1030) "et-Tahare fil-hikme" adlı eserini Arapçadan Farsçaya çevirmeyi teklif etti. Bu kitap, o dönemde Arapça yazılmış en güzel eser olarak kabul edilirdi ve Müslüman Doğu ülkelerinde geniş çapta yaygındı. Ancak Nasireddin Tusi eseri tercüme ederken bir yandan manaları doğru bir şekilde ifade etmenin zor olduğunu, diğer yandan da kitaba şehirler inşa etmek ve ev işleri, aile meseleleri diye iki bölüm yazılması gerektiğini belirtmiştir. Bununla Nasireddin Tusi, İbn Miskeveyh'in kitabındaki bütün hikmetleri özetleyip, bu iki bölümü ve hem din alimlerinin, hem de bilim adamlarının görüşlerini de ekleyerek özgün bir kitap yazmıştır. Düşünür kitabın Nasireddin Muhtaşam'ın önerisi üzerine yazıldığı için "Ahlaki Nasiri" olarak adlandırıldığını kaydetmiştir (Tusi, 1980: s. 34).

Hilmi Ziya Ülken, Nasireddin Tusi'nin "Ahlak-ı Nasiri" adlı eserinde "Aristo'nun Nikhomakhos'u ile Gazali'nin tasavvufi ahlak görüşünü uzlaştırmaya çalıştığını" belirtmiştir: Tusi "İslam aleminde ilk defa sistematik ahlak kitabı yazdı. O zamana kadar filozoflar Aristo'nun "Ahlak"ını şerh etmeden fazla birşey yapmıyorlardı. Yalnız Farabi okulundan olmakla beraber İbn Miskeveyh, ahlaki sisteminde mihrak olarak kalması bakımından ötekilerden ayrılmıştı. Fakat bu ahlak da esasta Aristo ahlakının kurallarına dayanıyordu. Tusi, "Ahlak-ı Nasiri"de bu akılcı ahlak görüşünü Gazali'nin ve başka Sufi'lerin mistik ahlak görüşleriyle uzlaştırmaya çalıştı. Bu yeni sentezin İslam doktrinine daha uygun olduğu düşüncesinde idi" (Ülken, 1967: s. 135-136).

Nasireddin Tusi, Farsça "Asas al-iktibas" adlı eserini 1244'te tamamladı. Hilmi Ziya Ülken, "Asas al-iktibas"ı "Farsça ve çok etraflı tafsilatı ile yazılmış en büyük mantık kitabı" olarak değerlendirmiştir (Ülken, 1967: s. 134).

Kaynaklar, Nasireddin Tusi'yi Şiiliğin İmamet (İmamiyye) mezhebinin önde gelen bir temsilcisi olarak gösteriyor. Filozofun eserlerinde imamet konusu geniş yer tutar. Burada "Tecrid el-kelam", "Fusul" ve özellikle "Risale fi-l-imame"den bahsetmek gerekir. Nasireddin Tusi'nin kendisi "Tecrid el-kelam" eseri hakkında şöyle yazar: "Ona "Tecrid el-akaid" adını verdim". Bu eser Orta Çağ'da filozof ve düşünürlerin ilgisini çekmiş, üzerine birçok şerh, haşiye ve açıklama yazılmıştır.

Hilmi Ziya Ülken, Nasireddin Tusi'nin İmamete ait "Fusul" eserini dört kısma ayırarak karakterize eder: Tusi'nin ehl-i sunne'deki halifelik teşkilatına karşı Şiiliğin ileri sürdüğü imamet (imamlık) kurumunu savunan imam-ı Ma'sum'un vasıflarını felsefi bir gözle araştıran bir risalesi, yine Şii kelamına dair Fusul adlı bir eseri vardır. Bu sonuncuda Tusi: s. 1) Önce Allah'ın birliği sorusunu ele alıyor (et-Tevhid); 2) Oradan dini ahlak ve adalet problemine geçiyor (el-adl); 3) Ondan sonra Şiilik gözü ile peygamberlik - imamlık sorularını inceliyor. Burada İbn Arabi'nin velililik vasfını peygamberlik vasfından üstün görmesi gibi, bu da "imamlık" vasfının İlahi bir vasıf olması bakımından üstünlüğünü savunuyor; 4) Son bölümde ahiret sorusuna dokunuyor ve burada ölümden sonra dirilmenin (cesetlerin haşr'ının) mümkün olduğunu kabul ediyor ve bu bakımdan Meşşai filozoflarından, yani Farabi ve İbn Sina'dan tamamen ayrılıyor (Ülken, 1967: s. 135).

Nasireddin Tusi'nin din ve dünyevi ilimler alanındaki kıymetli eserleri, talebelerine ve sonraki asırlarda yaşamış bilim adamlarına ve filozoflara örnek olmuştur.

2. Nasireddin Tusi ve Meraga Rasathanesi

Nasireddin Tusi önderliğinde Meraga şehrinde inşa edilen rasathane, sadece Azerbaycan'da değil, Müslüman Doğu'nun tüm ülkelerinde büyük bir bilimsel ve kültürel etkinlik olmuştur. Bununla Nasireddin Tusi, 1259 yılında kurduğu Meraga rasathanesi ile dünyada bilimin gelişmesinde benzersiz bir hizmette bulunmuştur.

Fazlullah Raşideddin "Cami et-tevarih" kitabında "Mutlu Mevlana, bilgeler sultanı, milletin ve dinin destekçisi (Nasireddin Tusi) ve Hülagu Han'ın Kararnamesi ile Meraga Rasathanesi'nin inşasına dair bir hikaye" başlıklı özel bir bölüm ayırmıştır. Burada Hülagu Han'ın Tusi'ye, uygun gördüğü bir yerde yıldızları gözlemleyecek bir bina yapılmasına izin verdiği yazılmıştır. Nasireddin Tusi, Meraga şehrini seçer ve çok güzel bir rasathane düzenler (Рашид ад-дин (Raşideddin), 1957: s. 48-49).

Prof. Dr. Hebibulla Memmedbeyli, Meraga'yı çevreleyen dağların Güney ve Doğu eteklerinde çok miktarda maden suyu kaynağı bulunduğunu, şehrin havasının çok temiz ve şeffaf olduğunu belirtmişti. Bunun nedeni ise Urmiye Gölü'nün ve geniş bir yeşillik alanının bulunmasıdır. Bu açıdan Meraga şehri astronomik gözlemler için oldukça elverişlidir. Nasireddin Tusi, Meraga şehrinin batı tarafındaki bir tepede bulunan rasathane için uygun bir yer seçti. Bu alanın uzunluğu 350 metre, genişliği ise 150 metre civarındaydı. Rasathanedeki aletlerin çoğu toprak yüzeyine, binaların kubbelerine, bir kısmı da belli bir derinliğe yerleştirildi (Məmmədbəyli, 1968: s. 69).

Tarihçi İbn Şakir Kütübi Nasireddin Tusi'nin Meraga rasathanesi'ni düzenlerken, bunun geniş bir köşesinde Bağdat, Şam ve Mezopotamya'dan getirilen ve içinde dört yüz binden fazla kitap bulunan büyük bir kütüphane oluşturduğunu kaydetti (Məmmədova, 2000: s. 13).

Azerbaycan filozofu farklı milletlerden yüzden fazla bilim adamının Meraga Rasathanesi'nde çalışabilmesi için gerekli koşulların yaratılması, onun hümanizminin ve özgür düşünce eğilimlerinin bir ifadesidir.

Meraga Rasathanesi'nde yapılan bilimsel araştırmalar, sonraki yüzyıllarda bilimin gelişmesine büyük bir destek verdi. Prof. Dr. Hebibulla Memmedbeyli, rasathanede yapılan çok değerli bilimsel çalışmalardan birinin coğrafi koordinat tablosunun hazırlanması olduğunu kaydetmiştir: "Zic-i İlhani" eserinde 256 şehrin coğrafi genişlik ve uzunluk koordinatları verilmiştir. Bu cetvel, XIII. yüzyılda Azerbaycan bilim adamlarının yüksek coğrafi bilgi seviyesini göstermektedir. Coğrafya ilminin gelişmesinde ve bir nebze de olsa Amerika'nın keşfinde cetvelin büyük önemi olmuştur (Məmmədbəyli, 1968: s. 98).

Rasathanede çalışan bilim adamları, astronomik gözlemler yapmak ve rasathane işlerinde çalışmak dışında bilimin her alanında derin araştırmalar yapıyorlardı. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi muhabir üyesi, Prof. Dr. Zakir Memmedov'un araştırması şunu gösteriyor ki 1266 yılından Maraga rasathanesi'nde Nasireddin Tusi ile bir yerde çalışan Azerbaycanlı mühendis Kemaleddin Ebu Bekr Mahmud oğlu Selmasi tarafından geliştirilen cihazlar arasında içi boş Dünya modeli vardı. Üzerinde iklimlerin tasviri olan bu figür coğrafi küre idi. Yani Zakir Memmedov bilim tarihinde ilk yerkürenin Alman bilim adamı Martin Böhaym'ın (1459-1507) hazırlaması hakkında fikri bilimsel esaslara dayanarak tekzip etmiştir (Məmmədov, 1983: s. 187).

Zamanla Nasireddin Tusi'nin kurduğu Meraga Rasathanesi'nin bilim adamları Tebriz Rasathanesi'nde, Semerkant Rasathanesi'nde ve Pekin Rasathanesi'nde çalışmışlar.

Ansiklopedist bilim adamı Nasireddin Tusi, bilimsel faaliyetleriyle büyük bir itibar kazanmış, aynı zamanda kurduğu okulda okuttuğu öğrencilerle de ünlüdür. Böylece Meraga rasathanesi bünyesinde kurulmuş okulda okuyan öğrenciler, Nasireddin Tusi gibi dünya bilim ve kültür tarihinde özel bir yere sahip olmuşlar.

3. Nasireddin Tusi'nin Felsefi Okulu Hakkında

Doğulu filozofların oluşturduğu felsefi öğretiler, öğrencileri tarafından geliştirilerek okul haline getirildi. Doğu Peripatetizminin (Meşşai okulunun) Azerbaycan'daki ilk büyük temsilcisi Abulhasan Bahmanyar (993-1066) ile başlayan öğretmen-öğrenci silsilesi, yani onun okulunun gelenekleri, ansiklopedik bilim adamı Nasireddin Tusi tarafından sürdürülmüştür. Bununla Nasireddin Tusi'nin oluşturduğu felsefi okulu da devamacılarını hazırladı.

Nasireddin Tusi'nin felsefi okulunun temsilcileri bilimin çeşitli dallarında birbirinden değerli eserler yazarak öğretmenlerinin bilimsel yolunu devam

ettirdiler. Nasireddin Tusi'nin yaratıcı yolu evlatları Sadreddin Ali, Asileddin Hasan ve Fahreddin Ahmed tarafından srdrlmşd. Sadreddin Ali, babasının ölümünden sonra Meraga rasathanesinin başına geçmişti. Kaynaklarda şair ve astronomi uzmanı olarak bilinmektedir. Asileddin Hasan, matematikçi ve şair olarak ünlüydü. Asileddin Hasan bilimsel faaliyetlerde bulundu ve devlet işlerinde çalıştı. Valilik yapan Asileddin Hasan, Gazan Han'la birlikte şam'a gitmiş, ardından Bağdat'ta göreve başlamıştır. Nasireddin Tusi'nin küçük oğlu Fahreddin Abulgasim Ahmed, matematikçi, astronom oldu ve vakıf müdürü olarak çalışmıştı. Fahreddin Ahmed, Abağa Han'ın oğlu Argun Han'ın emrinde görev yapmıştı ve 27 Ağustos 1301'de Sivas'ta ldrlmşd. Cenazesi Meraga'ya getirilerek abisinin yanına defnedilmşdi. Avhadi Meragayi "Dahname" eserini 1306 yılında Nasireddin Tusi'nin torunu Hace Ziyaeddin Yusuf ibn Asileddin Hasan'ın adına yazdığı kaynaklarda geçmektedir. Ancak hangi uzmanlık alanına sahip olduğu ve hangi bir görevde bulunduğu bilinmiyor (Mmmdova, 2011: s. 26-27).

Necmeddin Kazvini (1203-1277), Kutbeddin şirazi (1236-1311), Allame Cemaleddin Hasan Hilli (1250-1325) ve diğerleri Nasireddin Tusi'nin felsefi okulunun temsilcileridir. Yaratıcılığı ansiklopedik olan bu şahsiyetler, matematik, doğa bilimleri, tıp ve diğer müspet ilimlerde daha meşhur olmakla birlikte, felsefenin teorik ve pratik yönleri üzerine de değerli risaleler kaleme almışlardır.

Necmeddin Ali ibn mer ibn Ali Kazvini büyük bir astronom, tabiatı, filozof, mantık bilim adamıdır. Filozof, bilimsel eserlerin yüzünü yazan mirza kelimesi anlamına gelen Dabirani veya Katibi olarak da bilinir. Kaynaklarda kendisinden "En Büyük Bilgin" (Allame) olarak bahsedilir.

Nasireddin Tusi'nin daveti zerine Merağa'ya gelen Necmeddin Kazvini, rasathanede çalışan ilk dört astronomdan biriydi. Kaynaklarda Nasireddin Tusi'nin ğrencisi gibi takdim olursa da daha Meraga'ya gelmeden önce alim olarak biliniyordu. Nasireddin Tusi'nin "Zic-i İlhani" adlı eserinde 1259'da onun büyük bir uzman olduğu bilinmektedir. Necmeddin Kazvini bilimsel faaliyetin yanında öğretmenlik de yapmıştır. Ansiklopedi bilim adamı Kutbeddin şirazi ve Allame Cemaleddin Hasan Hilli Nasireddin Tusi ile birlikte onun ünlü öğrencilerindendir (Mmmdova, 2011: s. 30-31).

Necmeddin Kazvini'nin bilimsel faaliyeti, hem kendi döneminde hem de sonraki yüzyıllarda bilim adamlarının ilgi odağı olmuş ve değerlendirilmşdi. Nasireddin Tusi, öğrencisine sayđı duymuş ve onun hakkında hürmetle yazmışdı: "Mevlana İmam, milletin ve dinin yıldızı, asrın en büyük bilim adamı, en faziletli Ali Katibi Kazvini - Allah faziletinden eksik etmesin!"

Tarihçi Giyaseddin Handemir (1475-1535) "Tarih habib es-siyer fi ahbar efrad el-beşer" eserinde filozofu "bilim ve kemal meydanından devrinin en faziletli insanları arasından liderliği almış" bir şahsiyet olarak anmaktadır. Dünya felsefesi tarihinde Necmeddin Kazvini daha çok mantık bilimcisi olarak n bulmuştur. Tarihçi İbn el-İbri'nin (1226-1286) onu "en büyük mantıkçı" olarak adlandırması tesadüf değildir (Mmmdova, 2011: s. 31).

Necmeddin Kazvini, felsefe, mantık ve doğa bilimleri alanında değerli eserlerin müellifidir. Filozofun "Cami ad-dekaik fi keşf al-hakaik" adlı eseri mantık, metafizik ve fizik üzerine özgün bir risaledir. Onun "Ayn al-kavaid fi-l-mantık ve-l-hikme" adlı eseri de peripatetik konuları kapsamaktadır.

"Risale-i Şemsiyye fi-l-kavaid al-mantikiyye" kitabı, düşünür tarafından mantık hakkında yazılmış orijinal ve çok değerli bir eserdir. Eser, İlhanlılardan Hülagu Han, Abaga Han ve Ahmed Han dönemlerinde vezirlik yapan "sahib-i divan" Hacı Şamseddin Muhammed ibn Bahaeddin Muhammed Cüveyni'nin ricası üzerine onun onuruna yazılmış ve daha çok "eş-Şemsiyye" adıyla ünlenmiştir. Yazarına büyük ün kazandıran bu eser, her dönemde bilim adamlarının ilgisini çekmiştir.

Necmeddin Kazvini özgün eserler yanında şerhler de kaleme almıştır. Bu şerhler, fakih-mütekellim Fahreddin Muhammed Razi'nin (1148-1210) ve büyük Azerbaycan filozofu, hekimi ve hukukçusu Afzaledin Muhammed Huneci'nin (1194-1248) eserlerine dayanılarak yazılmıştır. Fahreddin Razi'nin İslam hukuku ve skolastik felsefe üzerine teorik kaynaklara dayalı olarak yazdığı "Muhassal afkar al-mütakaddimin va-l-mutaahirin min al-hükame va-l-mütekellimin" adlı eserine Necmeddin Kazvini'nin şerhi "el-Müfassal" ve "el-Mulahas" kitabına yaptığı şerhi ise "el-Munassas" olarak bilinir.

Zakir Memmedov, Necmeddin Kazvini'nin bir mantıkçı olarak Afzaledin Huneci'nin eseri üzerine kaleme aldığı şerhi hakkında şöyle yazar: Düşünür, Mısır ve onun vilayetlerinin baş kadılığını yapan çağdaşı Afzaledin Muhammed Huneci'nin mantık hakkında olan "Keşf el-esrar en kavamid el-afkar" kitabına yazdığı şerhte esere büyük değer vermiştir (Məmmədov, 2006: 187).

Felsefi araştırmalarında mantığa özel bir yer veren Necmeddin Kazvini, "Risale-i Şemsiyye fi-l-kavaid al-mantikiyye"nde yazar: "Bu mantık kanunları üzerine, "eş-Şemsiyye" risalesi adını verdiğim bir kitaptır. Bunu bir giriş, üç makale ve bir sonuç olarak oluşturdum" (Məmmədova, 2011: s. 36).

Belirtmek gerekir ki, düşünür, felsefi görüşlerinde seleflerinin fikirlerinden faydalanmış, felsefi meselelere peripatetik bir mevkiden yaklaşmış, özgün bir felsefi öğreti oluşturmuş ve dünyevi bilimlerin gelişmesinde eşsiz hizmetler sunmuştur. Eserleri ile değerli bir miras bırakan Necmeddin Kazvini, dünya felsefe tarihinde Nasireddin Tusi okulunun bir mantık bilimcisi olarak ünlüdür.

Nasireddin Tusi'nin öğrencilerinden biri olan Kutbeddin Mahmud Şirazi, nüfuzlu bir bilim adamı olarak tanınmıştı. Kutbeddin Şirazi, kapsamlı bilimsel yaratıcılığı ve devlet işlerindeki önemli hizmetleri nedeniyle seçilmiştir.

Kutbeddin Abussena Mahmud ibn Mesud Şirazi, Ekim 1236'da doğdu. İlk eğitimini Şiraz'da doktorluk yapan babası Ziyaeddin Mesud ibn Muslih Kazaruni'den almış, 1250 yılında babasının vefatından sonra amcası Kemaleddin Abdülhayir Kazaruni ve diğerlerinin yanında eğitimine devam etmiştir. Kutbeddin Şirazi, Necmeddin Kazvini'nin derslerini dinledi ve Meraga Rasathanesinin

inşasından sonra buraya geldi ve Nasireddin Tusi'den mükemmel bir şekilde dünyevi ilimleri öğrendi (Məmmədova, 2011: s. 40-41).

XIII. yüzyılın 60'lı yıllarının sonlarından itibaren toplumsal ve siyasi faaliyetlerine başlayan Kutbeddin Şirazi, bir süre Sivas ve Malatya'da gazilik yapmış, Mevlana Celaleddin Rumi (1207-1273) ve Sadreddin Konevi (1210-1274) gibi alimlerle dostluklar kurmuştur. Filozofun siyasi faaliyeti, İlhanlı hükümdarı Ahmed Han Teküder (1282-1284) döneminde genişledi. Ahmed Han Teküder'in emriyle o, Memlük Sultanı Mansur Seyfeddin Kalavun'un yanına Mısır'a elçi olarak gönderildi. Amcası Kemaleddin Abdülhayır Kazaruni de onunla birlikteydi. Kutbeddin Şirazi, Moğollar ve Mısırlılar arasındaki ilişkileri geliştiriyor, sekiz yıllık başarılı siyasi faaliyetin ardından İlhanlı Devletini başkenti olan Tebriz'e döndü ve sarayda çalıştı. Düşünür 7 Şubat 1311'de Tebriz'de öldü (Məmmədova, 2011: s. 43).

Bilim adamının çalışmalarında felsefe, mantık, tıp, matematik, astronomi vb. konuyla ilgili değerli eserleri vardır. Kutbeddin Şirazi çok gençken İbn Sina'nın "el-Kanun fi-t-tıb" adlı eserinin genel teorik kısmı - "Külliyat" üzerine bir şerh yazmaya başladı, Sivas ve Malatya'da kadılık görevinde bulunduğu ve Mısır elçisi olduğu dönemde şerh üzerinde çalıştı. Mısır'dan döndükten sonra eseri tamamlayan düşünür onu Ahmed Han'ın veziri Muhammed Sadaddin'e ithaf etmiştir. Bu şerh daha çok "Tuhfa es-Sadiye fi şerhi Külliyat el-Kanun" olarak bilinir. Kutbeddin Şirazi, İbn Sina'nın "el-Kanun fi-t-tıb" üzerine tam bir şerh yazdı ve ona "Şerh el-Kanun" adını verdi.

Kutbeddin Şirazi'nin yaratıcılığında "Nihayat el-idrak fi dirayat el-aflak" kitabı önemli bir yer tutar. Kozmografi üzerine olan bu eser, İsfahan hakimi Bahaeddin Muhammed Cüveyni'ye ithaf edilmiştir.

Kutbeddin Şirazi'nin vezir Şah Muhammed'in onuruna yazdığı ve 1285'te tamamladığı "et-Tuhfa eş-şahiye" adlı eseri "Nihayat el-idrak fi dirayat el-aflak" kitabının kapsamlı, Muzaffareddin Bulaku Arslan'a ithafen yazılmış "İhtiyarat-i Muzaffari" adlı kitabın muhtasar şerhidir.

Kutbeddin Şirazi'nin felsefi görüşlerinde hem din, hem peripatizm hem de İshraki motifleri mevcuttur. Düşünür Sadreddin Konavi'den ve diğerlerinden dini bilimleri - hadis, fıkıh ve Kuran tefsiri - okudu. Bu durumun onun dünya görüşünün oluşmasında önemli yeri vardır. Kutbeddin Şirazi'nin "Feth al-Mennan fi Tefsir el-Kuran" adlı eseri yaklaşık kırk cilttir.

Prof. Dr. Zakir Memmedov, bu dönemde Yakın ve Orta Doğu ülkelerindeki mevcut düşünce akımları arasındaki fikir mücadelesine rağmen yakınlaşma ve karşılıklı etkileşme vakalarının arttığını belirtmişti. Araştırmacı, farklı öğretilerin uzlaşmasının XIII. yüzyılın sonlarından itibaren daha belirgin hale geldiğini yazmıştı (Məmmədov, 2006: s. 187). Bu özelliğin Kutbeddin Şirazi'nin bakış açısında daha bariz bir şekilde ortaya çıktığını belirtmek gerekir.

Kutbeddin Şirazi'nin yaratıcılığında özel bir yere sahip olan felsefe hakkında "Dürra et-tac li gürrat ad-Dibac" adlı risalesi, teorik ve pratik felsefenin tüm

alanlarını kapsamaktadır. Kitap, Batı Gilan hakimi Filşah ibn Rustamşah'ın oğlu Amir Dibac'a ithaf edildi. Filozofun Farsça yazdığı bu eser 1293-1305 yıllarında kaleme alınmıştır. Düşünür ansiklopedik eserini yazarken, seleflerinin ve çağdaşlarının çalışmalarından kapsamlı bir şekilde yararlanmıştı.

Kutbeddin Şirazi, Meşşai filozoflar ile kelamcılar arasındaki ideolojik mücadeleye kayıtsız kalmamış ve seleflerini savunmuştur. Bu anlamda Kutbeddin Şirazi İbn Sina'nın "el-İşarat ve-t-tenbihat" kitabı üzerine yazdığı şerh ve haşiyede öğretmeni Nasireddin Tusi'nin yolundan gitmiştir. Daha sonra Kutbeddin Şirazi, kendi öğrencisi Kutbeddin Razi Tahtani'ye (1291-1365) "el-Muhakemat beyne şerhayi əl-fadileyn" adlı risalesinde Nasireddin Tusi'nin felsefi yaklaşımını esas alınmasını tavsiye etti.

Kutbeddin Şirazi'nin yaratıcı mirası, özgünlüğü, en önemlisi ansiklopedik niteliğiyle dikkat çekmektedir.

Büyük ilahiyat alimi ve filozof Cemaleddin Hasan Hilli de Nasireddin Tusi okulunun ünlü temsilcilerindendir. Bağdat yakınlarındaki Hille şehridir. "Cemaleddin" ("Dinin Güzeli") lakabıyla tanınan düşünürün babasının adı Yusuf, dedesinin adı Ali'dir. Hille şehriden olduğu için Hilli nisbeti taşımaktadır. Kaynaklarda kendisinden "En Büyük Bilgin" (Allame) olarak bahsedilir. Düşünür, "Ayetullah" ("Allah'ın sembolü veya nişanesi) unvanını taşıyordu. Cemaleddin Hilli'nin eserleri her zaman bilim adamlarının ilgi odağı olmuş, bu eserler üzerine çok değerli şerhler ve haşiyeler yazılmıştır (Məmmədova, 2011: s. 56-57).

Nasireddin Tusi'nin bilimsel mirası, Cemaleddin Hasan Hilli'ye örnek oldu ve tarihte hocasının fikirlerinin aktif savunucularından biri olarak biliniyor. Nasireddin Tusi'nin "Tecrid el-kelam", "Tecrid el-mantık", "Gavaid el-akaid" eserlerine yönelik şerhleri parlak numunelerdir.

Büyük bilim adamı, bibliyografya ile ilgili eserler yazmış Hacı Halife (1608-1670) "Keşf ez-zunun 'an esami el-kutub ve-l-fünun" kitabında Nasireddin Tusi'nin "Tecrid el-kelam" adlı eserinin Orta Çağ'da filozof ve düşünürler arasında büyük ilgi uyandırdığını ve üzerine çok sayıda şerh, haşiye ve açıklamalar yazıldığını göstermiştir. Hacı Halife'nin yazdığı bir gerçek özellikle dikkate değerdir, o da Şii şeyhi Cemaleddin Hilli'nin "Tecrid el-kelam" üzerine ilk şerhçi olarak bahsetmesidir. Onun yazdığı şerhi yakından bilen Hacı Halife, düşünürün şerhini şu şekilde değerlendirmiştir: "Bu, "söylendi" – "söylüyorum" şerhidir" (Hacı Halife, h. 1310: s. 249).

Cemaleddin Hilli, Nasireddin Tusi'ye rağbet gösterdi ve sürekli olarak onun fikirlerini araştırdı ve yaydı. Cemaleddin Hilli'nin hocasına olan saygısı, düşünürün yakınları ve müritlerini de etkilemiştir, onlar da Nasireddin Tusi'yi önemli bir şahsiyet olarak kabul etmişler. Bu onun oğlunun, yeğeni Abdullah ibn Halil Amidi'nin ve öğrencisi Rükneddin Muhammed ibn Ali Cürcani'nin eserlerinde ifade edildi.

Böylece, Nasireddin Tusi'nin diğer öğrencileri de çeşitli bilim alanında kıymetli eserler kaleme almışlardır. Onlar da Nasireddin Tusi gibi bilimsel yaratıcılığın yanı

sıra kendi okullarını da kurarak "öğretmen-öğrenci" zincirini ve geleneğini devam ettirmişlerdir.

SONUÇ

Nasireddin Tusi'nin yaşadığı tarihi dönem zor bir dönemdi. Moğolların saldırıları sonucunda Doğu ülkelerinde ekonomi gerilemiş, şehirler harabelere dönüştürülmüştü. Bununla ilgili Orta Çağ Doğu dünyasının büyük tarihçisi Ebulhasan Ali İbnü'l-Esir eş-Şeybani (1160-1233) "el-Kamil fi't-Tarih" adlı eserinde yazmıştır. Tarihçi Moğol saldırılarının "büyük bir felaket" olarak nitelendirmiştir. İbnü'l-Esir, müslümanların ölüm olaylarını yazmasının kendisi için zor olduğunu belirtmiştir: "Keşke annem beni doğurmasaydı ya da ben bu olaydan önce ölseydim de tamamen unutulsaydım!" (İbn el-Əsir, 1959: s. 161).

Moğollar işgal ettikleri şehirlerde, ayrıca Meraga'ya saldırdıkları zaman şehri birkaç gün kuşattıklarını kaydeden İbnü'l-Esir, kılıç gücüyle şehre dahil olarak ahaliyi öldürdüklerini yazmıştır. "İnsanların cesareti o kadar kırıldı ki kendilerini savunamadılar: "Ümitsizlikten Allah'a sığınırız" dediler" (İbn el-Əsir, 1959: s. 170). Böylece moğolların saldırıları ile halkın psikolojisi ve morali alt üst olmuş, işgal altındaki şehirlerin nüfusu bunalım ve umutsuzluğa kapılmıştı.

Göçebe bir hayat yaşayan Moğollar, savaşlar ve saldırılar yaparak şehirleri ve köyleri yerle bir etmiş, nüfusun büyük bir bölümünü öldürmüş veya yaşadıkları yerlerinden ederek başka ülkelere göç etmelerine neden olmuşlar. Buna rağmen Müslüman Doğu ülkeleri halklarının kültürü yüksek seviyesini koruyabilmiştir. Bu ise zaman geçerken yerel halkın Moğollar üzerindeki etkisi nedeniyle oldu. Moğol hanları Doğu bilim adamlarının ve filozofların etkisi altında bilim ve kültüre önem verdiler. Moğollar üzerinde ansiklopedik bilim adamı Nasireddin Tusi'nin büyük etkisi oldu. Azerbaycanlı filozof tarafından 1259 yılında yaratılan Meraga Rasathanesi ve yanındaki okul Moğol hükümdarı Hülagu Han'ın emriyle yaptırılmıştır. Rasathane dünya bilim ve kültürüne katkıda bulunmuştur.

Nasireddin Tusi okulunun temsilcisi Kutbeddin Şirazi de ansiklopedik bilgisi nedeniyle İlhanlı hükümdarları arasında nüfuz kazanmıştı. Argun Han, Kutbeddin Şirazi'ye bir bilim adamı olarak büyük saygı gösterdi. Fazlullah Raşideddin gösteriyor ki bir kere Argun Han Kutbeddin Şirazi'ye hitap ederken kendisini cahil, onu ise bilgin adlandırarak kendisinden daha yüksekte tutmuştur.

Ansiklopedist bilim adamı Nasireddin Muhammed Tusi'nin bilimsel mirası ve okulunun temsilcileri, faaliyetleriyle sadece Azerbaycan'da değil, Doğu ülkelerinde de ün kazanmış, dünya kültür hazinesine değerli katkılarda bulunmuşlardır.

2024'de Nasireddin Tusi'nin vefatının 750. yıl dönümü ve düşünürün önderliğinde inşa edilen Meraga Rasathanesi'nin kuruluşunun 765'inci yılıdır. Böylece Nasireddin Tusi unutulmamış, yüzyıllarca bilimsel hizmetlerine göre manevi olarak yaşıyor ve yaşayacak.

KAYNAKÇA

- Hacı Halife. (h.1310). *Keşf ez-zunun 'an esami el-kutub ve-l-fünun*. II c. Dersaadet İbn əl-Əsir. (1959). *əl-Kamil fi't-Tarix*. (Ərəbcədən Azərbaycan dilinə çevirən: M.Əfəndizadə). Bakı: Azərbaycan EA Nəşriyyatı
- Məmmədbəyli, H. C. (1968). *Nəsirəddin Tusi*. Bakı: Gənclik Nəşriyyatı
- Məmmədov, Z. (1983). *Bəhmənyarın fəlsəfəsi*. Bakı: Elm Nəşriyyatı
- Məmmədov, Z. (2006). *Azərbaycan fəlsəfəsi tarixi*. 2. Baskı. Bakı: Şərq-Qərb Nəşriyyatı
- Məmmədova, A. Z. (2000). *Nəsirəddin Tusinin dünyagörüşü*. Bakı: Elm Nəşriyyatı
- Məmmədova, A. Z. (2011). *Nəsirəddin Tusinin fəlsəfi məktəbi*. Bakı: Elm Nəşriyyatı
- Рашид ад-дин Фазлуллах. (1957). Джамии ат-таварих. (Перевод с персидского языка А.К.Арендса). т. III, Баку: Издательство Академии Наук Азербайджана (Rəşideddin Fazlullah (1957). *Cami et-tevarih*. (Farsçadan Rusçaya çevirən: A. K. Arends). Cilt III, Bakü: Azərbaycan İlimler Akademisi Yayınevi)
- Tusi, X. N. (1980). *Əxlaqi Nasiri*. (Farsçadan Azərbaycan dilinə çevirən: Rəhim Sultanov). Bakı: Elm Nəşriyyatı
- Ülken, H. Z. (1967). *İslam Felsefesi Kaynakları ve Tesirleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Makalede XIII. yüzyılın Azerbaycan ve genel olarak Yakın ve Orta Doğu ülkeleri için karışık bir dönem olduğu, Moğol saldırılarının ve işgalinin Doğu ülkelerinin ekonomik hayatını olumsuz etkilediği belirtilmiştir. İlhanlı Devletinin hükümdarı Hülagu Han, 1258'de Bağdat şehrini ele geçirdi ve Halife Mustasım'ı (1242-1258) öldürdü. Böylece 500 yıldan fazla hüküm süren Abbasi hanedanının hakimiyeti de sona erdi. Hülagu Han Azerbaycan'a yerleşerek önce Meraga'yı, ardından Tebriz'i başkent yaptı. İlhanlı Devletinin ilk döneminde savaşlar sonucu bölgelerin ekonomisi gerilese de bir süre sonra ülke ekonomisinde belli bir canlanma yaşanmış, ekonomi yavaş yavaş canlanmaya başlamıştır. Moğol saldırısı, esarete alınmış halkların yüzyıllar boyunca yarattığı kültürel hazineyi de vurdu. Ancak kültürü yüksek bir halk olarak onlar kültürel değerlerini korumayı başarmışlardır. Göçebe bir yaşam tarzı yaşayan Moğollar, zamanla yerel halkın kültürünü ve manevi değerlerini özümsemeye başladı. Müslüman Doğu ülkeleri halklarının Moğollar üzerindeki etkisi sonucunda Doğu dünyasındaki bilim ve kültür eski durumuna dönmüş, ilerlemeler yaşanmıştır. Moğollar, Doğulu bilim adamlarının ve filozoflarının etkisiyle bilim ve kültüre önem verdiler. Çünkü Moğol hükümdarları zamanla Doğulu bilim adamlarından etkilenmişler, özellikle bu durumda ansiklopedik bilim adamı Nasiruddin Muhammed Tusi'nin büyük etkisi olmuştur. Nasireddin Tusi önderliğinde Meraga şehrinde inşa edilen rasathane bunun parlak bir örneğidir. Makalede, ansiklopedik bilim adamı Nasireddin Muhammed Tusi'nin (1201-1274) bilimsel mirasıyla dünya bilim ve kültür tarihinde önemli bir yer tuttuğuna dikkat çekiliyor. Onun yarattığı Meraga Rasathanesi ve bünyesinde kurulan okul, bilim ve kültür tarihinde özel bir yere sahiptir. Nasireddin Tusi'nin yaratıcılığında müsbet ilimlerle ilgili risalelerinin yanı sıra felsefe, mantık, siyaset ve ahlâk konularına ait kitaplar da önemli bir yer tutmaktadır. Onun doğa bilimleri, astronomi, matematik vb. bilimlere üzerine yaptığı araştırmalar tüm dünyada tanınır. Nasireddin Tusi'nin felsefe, mantık, siyaset ve ahlak üzerine risaleleri ise, çok yaygın olmasalar da ortaçağ felsefe tarihinin kıymetli cevherleridir. İbn Sina'nın "el-İşarat ve-t-tenbihat" kitabı üzerine şerhi, "Ahlak-ı Nasiri", "Asas al-iktibas", "Tecrid al-kelam", "Risale fi-l-imame", "Fusul" vb. felsefi kitaplar filozofun yaratıcılığının değerli örnekleridir. Nasireddin Tusi'nin kültürel mirası öğrencileri ve sonraki yüzyıllarda yaşayan ve çalışan bilim adamlarına, filozoflara örnek olmuştur. Nasireddin Tusi'nin okulunun temsilcileri, öğretmenlerinin mirasından yararlanmış ve bu mirası geniş çapta yaymışlardır. Makalede, Nasireddin Tusi'nin yaratıcı yolunun hem öğrencileri hem de evlatları Sadreddin Ali, Asileddin Hasan ve Fahreddin Ahmed tarafından sürdürüldüğü bildirilmiştir. Sadreddin Ali, babasının ölümünden sonra Meraga Rasathanesinin başına geçmişti. Kaynaklarda şair ve astronomi uzmanı olarak anılmaktadır. Asileddin Hasan, matematikçi ve şair olarak ünlüydü. Asileddin Hasan

bilimsel faaliyetlerde bulundu ve devlet işlerinde çalıştı. Valilik yapan Asileddin Hasan, Gazan Han'la birlikte Şam'a gitmiş, ardından Bağdat'ta göreve başlamıştır. Nasireddin Tusi'nin küçük oğlu Fahreddin Abulgasim Ahmad, matematikçi, astronom oldu ve vakıf müdürü olarak çalışmıştır. Nasireddin Tusi'nin Meraga Rasathanesi temelinde kurulan okulda ve rasathane çalışanlarının çoğuna bilimsel bilgileri öğrettiği tarihi kaynaklardan bilinmektedir. Bunlar arasında Nasireddin Tusi'nin felsefi okulunun temsilcileri Necmeddin Kazvini (1203-1277), Kutbeddin Şirazi (1236-1311) ve Cemaleddin Hilli (1250-1325) matematik, doğa tarihi, tıp, felsefe teorisi ve pratiği üzerine incelemeler yapmış bilim adamlarıdır. Necmeddin Kazvini, felsefi bakışlarında seleflerinin fikirlerinden faydalanmış, felsefi meselelere peripatetik bir mevkiden yaklaşmış, özgün bir felsefi öğreti oluşturmuş ve müsbet ilimlerin gelişmesinde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Nasireddin Tusi'nin öğrencilerinden biri olan Kutbeddin Şirazi, daha çok nüfuzlu bilim adamı olarak şöhret kazanmıştı. Kutbeddin Şirazi, kapsamlı bilimsel yaratıcılığı ve devlet işlerindeki önemli hizmetleri nedeniyle seçildi. Cemaleddin Hilli'nin bilimsel faaliyetinde din ile ilgili birçok eser bulunmakla birlikte felsefe ile ilgili eserler de önemli bir yer tutmaktadır. Makalede, Nasireddin Tusi'nin felsefi okulunun temsilcilerinin, öğretmenlerinin bilimsel çalışmalarının yanı sıra, kendi okullarını yaratarak "öğretmen-öğrenci" dizisini ve geleneğini sürdürdüklerini vurgulanmaktadır. Nasireddin Tusi'nin önderliğinde Meraga şehrinde inşa edilen rasathane, sadece Azerbaycan'da değil, Müslüman Doğu ülkelerinde de büyük bir bilimsel ve kültürel olaydı. Nasireddin Tusi'nin bilimsel ve felsefi eserleri daha sonraki bilim adamlarına ve filozoflara örnek olmuştur. 2024'de Nasireddin Tusi'nin vefatının 750. yıl dönümü ve Meraga Rasathanesi'nin kuruluşunun 765'inci yılıdır. Böylece Nasireddin Tusi unutulmamış, yüzyıllarca bilimsel hizmetlerine göre manevi olarak yaşıyor ve yaşayacak.

EXTENDED ABSTRACT: In the article, it is stated that the 13th century was a difficult period for Azerbaijan and the Near and Middle Eastern countries in general, and that the Mongol attacks and occupation had a negative impact on the economic life of Eastern countries. Hulagu Khan, the ruler of the Ilkhanate state, captured the city of Baghdad in 1258 and killed Caliph Al-Mustasim (1242-1258). With this, the dominance of the Abbasid Caliphate, which ruled for more than 500 years, came to an end. Hulagu Khan settled in Azerbaijan and first made Meraga and then Tabriz the capital. Although the economy of the regions declined as a result of the wars in the first period of the Ilkhanate state, after a while there was a certain revival in the country's economy and the economy gradually began to revive. The Mongol attack also struck the cultural treasure created over centuries by enslaved peoples. However, as a highly cultured people, they have managed to preserve their cultural values. Mongolians, who lived a nomadic lifestyle, began to assimilate the culture and spiritual values of the local people over time. As a result of the influence of the people of Muslim Eastern countries on the Mongols, science and culture in the Eastern world returned to their previous state and progress was made. Mongols gave importance to science and culture under the influence of Eastern scientists and philosophers. Because the Mongol rulers were influenced by Eastern scientists over time, especially in this case, the scientist-encyclopedist Nasir al-Din Muhammad Tusi had a great influence. The observatory built in the city of Maragha under the leadership of Nasir al-Din Tusi is a bright example of this. The article notes that the scientist-encyclopedist Nasir al-Din Muhammad Tusi (1201–1274) occupies an important place in the history of world science and culture with his creative heritage. The Maragha observatory he created and the school established within it have a special place in the history of science and culture. In addition to his treatises on positive sciences, books on philosophy, logic, politics and ethics also have an important place in Nasir al-Din Tusi's creativity. His studies its natural sciences, astronomy, mathematics, etc. of the sciences are known all over the world. Nasir al-Din Tusi's treatises on philosophy, logic, politics and ethics, although not very widespread, are valuable gems of the history of medieval philosophy. Commentary on Ibn Sina's book Al-Isharat va al-tanbihat, Ahlak-ı Nasiri, Asas al-iktibas, Tejrid al-kalam, Al-Risala fil-imama, Al-Fusul etc. philosophical books are valuable examples of the philosopher's creativity. The cultural heritage of Nasir al-Din Tusi became an example for his students and for the scientists and philosophers

who lived and worked in the following centuries. Representatives of Nasir al-Din Tusi's school benefited from the legacy of their teacher and widely disseminated it. The article notes that the creative path of Nasir al-Din Tusi was continued by both his students and children – Sadr al-Din Ali, Asil al-Din Hasan and Fakhr al-Din Ahmad. Sadr al-Din Ali became the head of the Maragha observatory after his father's death. He is known in the sources as a poet and astronomer. Asil al-Din Hasan engaged in scientific activities and worked in government affairs. Asil al-Din Hasan, who was the governor, went to Damascus with Ghazan Khan and then started his duty in Baghdad. Nasir al-Din Tusi's younger son, Fakhr al-Din Abulgasim Ahmad, became a mathematician, astronomer and worked as a foundation director. It is known from historical sources that Nasir al-Din Tusi taught scientific knowledge to most of the observatory staff in the school established on the basis of the Maragha observatory. Among them, representatives of Nasir al-Din Tusi's philosophical school, Najm al-Din Qazwini (1203-1277), Qutb al-Din Shirazi (1236-1311) and Jamal al-Din Hilli (1250-1325) are scientists who made studies on the theory and practice of mathematics, natural history, medicine and philosophy. Najm al-Din Qazwini benefited from the ideas of his predecessors in his philosophical views, approached philosophical issues from a peripatetic position, created an original philosophical teaching and made important services in the development of positive sciences. Qutb al-Din Shirazi, one of Nasir al-Din Tusi's disciples, became more famous as an influential scholar. Qutb al-Din Shirazi was chosen for his extensive scientific creativity and important service in government affairs. Although there are many works related to religion in the scientific activity of Jamal al-Din Hilli, works related to philosophy also have an important place. The article emphasizes that the representatives of the philosophical school of Nasir al-Din Muhammad Tusi, along with the scientific work of teachers, continued the series and tradition of 'teacher-student', creating their own schools. The observatory built in the city of Maragha under the leadership of Nasir al-Din Tusi was a major scientific and cultural event not only in Azerbaijan but also in the Muslim Eastern countries. Nasir al-Din Tusi's scientific and philosophical works set an example for later scientists and philosophers. 2024 is the 750th anniversary of the death of Nasir al-Din Tusi and the 765th anniversary of the founding of Maragha observatory. Thus, Nasir al-Din Tusi was not forgotten, he lives and will live spiritually for centuries according to his scientific services.

KÜLTÜREL COĞRAFYANIN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ İLE İLGİLİ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ¹

EXAMINATION OF TEACHERS OPINIONS ABOUT THE PLACE AND
IMPORTANCE OF CULTURAL GEOGRAPHY IN SOCIAL STUDIES COURSE

Merve AVCI

Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi
Bilim Dalı, NEÜ Eğitim Bilimleri
Enstitüsü, Konya/Türkiye.
Dr., Necmettin Erbakan University,
Department of Turkish and Social
Sciences Education, Social Studies
Education Program, NEÜ Institute of
Education,
Konya/Türkiye.

mravci11@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1529-6946

Seyit TAŞER

Prof. Dr., Necmettin Erbakan
Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler
Eğitimi Bilim Dalı, NEÜ Ahmet
Keleşoğlu Eğitim Fakültesi,
Konya/Türkiye.
Prof. Dr., Necmettin Erbakan
University, Department of Turkish and
Social Sciences Education, Social
Studies Education Program, NEÜ
Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education,
Konya/Türkiye.

staser@erbakan.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-2236-4644

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1384028

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 31.10.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02.02.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.04.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Avcı, M., & Taşer, S. (2024). Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersindeki Yeri ve Önemi ile İlgili Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(14), 79-109.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Seyit Taşer'in danışmanlığında yürütülen doktora tezinin bir bölümünden oluşturulmuştur.

Öz: Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından ne düzeyde bilindiğinin ve Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafya konusuna ne düzeyde yer verildiğinin araştırıldığı bu çalışma, Nitel araştırma yönteminden yararlanılarak yapılmış ve fenomenoloji (olgubilim) deseni kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Bu çalışma 2021-2022 eğitim öğretim döneminde Ankara'daki 40 ortaokulda görev yapmakta olan 50 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle gerçekleştirilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine cevaplandırmaları için temelde 10 sorudan oluşan, ilk üç sorudaki alt sorularla birlikte toplamda 16 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Bu sorular, problem cümlesi ve alt problemler temel alınarak oluşturulmuştur. Sorulara verilen yazılı yanıtlardan yola çıkılarak tekrarlanan görüşler belirlenmiş, bu görüşler tema haline getirilerek frekans ve yüzde değerleriyle birlikte yorumlanmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterli düzeyde bilinmediği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle kültürel coğrafyanın tanımında yetersizliklerin olduğu sonucuna ulaşılmış ve kültürel coğrafya ile ilgili anlam karmaşası yaşadıkları görülmüştür. Kültürel coğrafyada; coğrafyanın kültüre olan etkisinin yanı sıra, kültürün de coğrafyaya etkisi olduğunu belirten öğretmen görüşlerinin sınırlı kaldığı görülmüştür. Coğrafi özellikler ve iklimsel etkilerin kültür üzerinde etkili olduğunu belirten öğretmenlerin oranı ise daha fazla öne çıkmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin önemli bir bölümünün, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ele alınışında daha çok coğrafi etkilerin, coğrafi özelliklerin kültüre olan etkisinin öne çıkarılmış olduğundan bahsettikleri görülmüştür. Kültürel coğrafya oldukça kapsamlı ve geniş içeriklere sahip bir alandır. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler dersinde daha etkili ve görsel temalarla zenginleştirilerek öğretilenirse ve yeni bir ünite başlığı halinde ele alınabilirse, öğrenciler tarafından daha anlaşılabilir bir hale gelecek ve hem coğrafyasını hem de kültürünü daha iyi tanıyan, seven, coğrafyasına ve kültürüne çok daha hâkim bireyler yetiştirilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Kültür, Kültürel Coğrafya, Öğretmen Görüşleri

Abstract: This study aims to investigate the level of knowledge of cultural geography by Social Studies teachers and the level of cultural geography in the Social Studies course and this study was conducted using qualitative research techniques and phenomenology design was used. This study was carried out with 50 Social Studies teachers working in 40 secondary schools in Ankara during the 2021-2022 academic year. A semi-structured interview form consisting of 10 questions, together with sub-questions for the first three questions, a total of 16 open-ended questions has been developed for Social Studies teachers to answer. These questions are based on the problem sentence and subproblems. Based on the written answers to the questions, repeated opinions were determined, and these opinions were made into a theme and interpreted together with frequency and percentage values. According to the results obtained from this research, it has been concluded that cultural geography is not known at a sufficient level by Social Studies teachers. In addition to the impact of geography on culture, it has been observed that the perspectives of the teachers on the influence of culture on geography are often limited. There was a higher percentage of instructors who stated that climatic and geographic factors had an impact on culture. It has been observed that a significant part of the Social Studies teachers mentioned that the geographical effects and the effect of geographical features on culture were highlighted more when cultural geography was discussed in the Social Studies lecture. Cultural geography is a field that is quite comprehensive and extensive contents. In this regard, if it can be taught more effectively, enhanced with visual themes in the Social Studies course, and handled as a new unit title, it will be easier for

students to understand, and people who know and like both their geography and culture better will be raised.

Key Words: Social Studies, Culture, Cultural Geography, Teacher Opinions

GİRİŞ

Sosyal Bilgiler, sosyal bilimlerin içinde yer alan farklı disiplinlerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş öğretim programı olarak öne çıkmaktadır. Bu özelliğiyle Sosyal Bilgiler dersi, ilkökul ve ortaokullarda iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilim disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin aktarıldığı bir çalışma alanı olarak tanımlanmaktadır (Bilgili, 2019: s. 4).

Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciler, ülkemiz ve dünya hakkında genel bir bilgi edinirken aynı zamanda da kendi çevresi ve benliğini tanıyarak; yaşadığı yeri ve ülkesini, aynı zamanda yaşadığı yerin kendine ve kültürüne olan katkılarını anlamlandırmaya ve özümsemeye başlar. Öğrenciler küçük yaşlardan itibaren Sosyal Bilgiler dersiyle birlikte kendi öz benliğini kazanmaya ve oluşturmaya çalışırken bu derste öğrendikleri sayesinde, ülkesi ve dünya hakkındaki görüşlerini daha bilinçli bir şekilde ortaya koyabilir. Bu anlamda Sosyal Bilgiler dersindeki kavram ve kazanımların öğrencilerin anlayabileceği ve sevebileceği bir şekilde öğrencilere aktarılması oldukça önemli ve gereklidir.

Sosyal Bilgiler dersi çok boyutlu bir alandır. Sosyal Bilgiler dersi kapsamına sosyal bilim dalları girmekte ve bunlar dersler içinde bilişsel düzeylerine göre öğrencilere aktarılmaktadır. Bu anlamda beşeri coğrafya alanına giren kültürel coğrafya, Sosyal Bilgiler dersinde "Kültür ve Miras" öğrenme alanı kapsamında öne çıkmaktadır. Diğer ünitelerde de yine kültürel coğrafyayla ilişkilendirilen konular bulunmaktadır. Temelde kültür ve miras öğrenme alanı kapsamında ele alınan kültürel coğrafyanın ünitelerde adı geçmemektedir. Ünitelerde, coğrafyanın kültüre etkisi boyutunda kültürel coğrafyaya ayrı bir başlık açılmadan yer verildiği görülmektedir. Aynı zamanda ders kitabındaki kültürel coğrafya alanındaki eksiklerden birisi de kültürün, coğrafya üzerindeki etkisi boyutunda yeterli bir açıklamanın yapılmamış olmasıdır. Hâlbuki kültürel coğrafya; coğrafyanın kültüre etkisi ve yine aynı şekilde kültürün de coğrafyaya etkisi boyutunda ele alınarak incelendiğinde daha anlamlı bir öğrenme sağlanmış olacaktır.

Kültürel coğrafyanın gelişim sürecinde kültürün iyi anlaşılması ve coğrafya bilgisine de hâkim olunması gerekmektedir. Çünkü kültürel coğrafyada, sadece kültür ya da sadece coğrafi bilgiler öne çıkmamakta, kültür ve coğrafya birbiriyle ilişkili bir şekilde ele alınarak incelenmektedir. Kültürün ve coğrafyanın birbiriyle etkileşimi ve birbirinden etkilenmesi sayesinde kültürel coğrafya anlam ve önem kazanmaktadır.

Herkes, bilinçli ve bilinçsiz öğrenmeyle ve diğer insanlarla etkileşim süreci içinde kültürlere yoluyla bir kültürel geleneği hemen içselleştirmeye başlar. Kültür, doğrudan öğretildiği gibi dolaylı yollardan da öğretilir. Kültür aynı zamanda gözlem yoluyla da aktarılır. Örneğin, çocuklar çevrelerinde olup bitene dikkat ederler ve

yetişkinleri taklit ederek, gözlemleyerek öğrenirler. Davranışlarını, sadece diğer insanlar söylediği için değil, gözlemleri ve içinde buldukları kültürün neyi doğru neyi yanlış bulduğuna ilişkin artan bilinçleri sonucunda da değiştirirler. Kültür bilinçsiz olarak, farkında olmadan da edinilir (Kottak, 2008: s. 49).

Sadece yerel kültürler ve belirli sınırlara sıkışmış kültürel yapılardan ziyade farklı kültürel öğeleri tanımak ve bilmek, insanların buldukları coğrafyada nasıl kültürlerini geliştirdiklerini anlama bakımından yararlı olacaktır. Bu sayede kendi kültürü, yaşam şekilleri haricinde farklı değer yargılarına sahip insanların nasıl giyindikleri, ne tükettikleri, evlerini hangi malzemedен yaptıkları ve çocuklarını nasıl eğittikleri ve nasıl kültür aktarımı yaptıklarını öğrenen insanlar; birbirlerinden yeni şeyler öğrenecek, birbirlerine kendi kültürlerini aktarabilecektir. Belli dar bir bölgeye sıkışmış kültürel öğelerden, alışkanlıklardan kimsenin haberi olmadığına, var olan kültürel yapı kendiliğinden sönmeyecek ve kültür aktarımı yarıda kalacaktır. Aslında diğer kültürlerin birbirini tanıması ve birbiriyle teması, kültürel yapının bir nevi zenginleşme kaynağıdır. Kendi temel kültürünü bozmadan, yeni bir takım bilgi ve becerilerin öğrenilmesi kültür aktarımıyla sağlanmaktadır. Bu durum da kültürel zenginliğin oluşmasını sağlamaktadır.

Dünya kültürünün etimolojisi oldukça önemlidir; çünkü doğanın alt düzeninden zihnin üst düzenine giden bir anlam ve işleyiş gerektirir. Kültür, insanın dualitesine –*madde ve ruhuna*- ve onların eylemlerine dayanır. Kültür, insanın kendisini inşa etmek için içsel eylemini ortaya çıkarır. Çevresini inşa etmek için doğaya müdahale ederek yeni bir yaşam şeklinin, mimarinin ortaya çıkmasına yardımcı olur (Bonnemaison, 2005: s. 56).

Kültür, tabiatı gereği doğayla bağlantılı olmak zorundadır. Pek çok insan doğanın, kültürün ihtiyaç duyduğu ham maddeleri sağladığını düşünmektedir ve bu ikisi arasında karşılıklı dayanışmaya dayalı güçlü bir ilişki vardır. Doğa ayrıca, kendisine kıyasla daha kırılgan, daha korunaksız ve geçici görünen kültürel ürünlere karşın daha güçlü ve daha kalıcı gözükmektedir. Eğer bir kimse belirli bir sosyal düzeni “doğal” olarak yansıtmayı başarabilirse, onu gerçekten meşru kılacaktır. Doğa-kültür ilişkisine iki ana yoldan yaklaşılmaktadır. Bir taraftan, bir kimse farklı toplumlarda doğanın ve doğa-kültür ilişkisinin nasıl kavramsallaştırıldığını araştırabilir; diğer taraftansa, doğanın (çevre veya insanın doğuştan getirdiği karakteristiği) toplumu ve kültürü nasıl etkilediğini araştırabilir. Buradan hareketle denebilir ki doğa, hem doğanın kültürel yansımalarında, hem de insanların yaşamlarını bir şekilde etkilemesine karşın kültürün ve toplumun dışında bir şey olarak varlığını sürdürmektedir. Biyolojik bir tür olarak insanlar, ekosistemin içerisinde yer almakta ve onu değiştirmektedir; kültürel varlıklar olarak kendi çevresi hakkında kavramlar geliştiren insanoğlu, kendisini çoğu zaman bunun dışında konumlandırabilmektedir (Eriksen, 2019: s. 86-87).

İlk kez “Gegraphe” yani coğrafya terimi, Eskiçağ Yunan düşünürlerinden ve İskenderiye Coğrafya Ekolü’nün de kurucusu olan, Eratosthenes (M.Ö. 275-195) tarafından kullanılmıştır. Bilim tarihine, daha çok bir matematik coğrafyacı olarak

geçmiş olan bu düşünür; yaptığı gözlemler, matematiksel hesaplama sonuçları ve kişisel görüşlerini bir araya toplamak suretiyle kaleme aldığı ve M.Ö. 3. yüzyılda oluşturduğu kanaatine varılan coğrafi eserine; coğrafyaya ait veya coğrafi (coğrafya ile ilgili) anlamına gelen, "Gegraphe" adını vermiştir. Bu terim, Eskiçağ Grek dilinde (eski Yunanca) en kısa ve en genel anlamıyla; *Dünya'nın tasvir edilmesi* (Arz'ın veya Yer'in tasviri) demektir (akt. Doğanay, 1994: s. 1).

Yeryüzünün beşeri çehresinde insan iki bakımdan önemli bir yere sahiptir:

- İnsan toplulukları halinde ve bir bölgeyi kaplama ile bizzat bir beşeri şekil olarak,
- Yeryüzünde beşeri olayların oluşumuna etki eden faktör olarak. Şüphesiz insanın coğrafi değerini kazanması ikinci hâl ile oluyor. Yoksa Van Loon'un çok güzel bir şekilde ifade ettiği gibi, yeryüzünde yayılmış bulunan bütün insanları bir kenarı yarım mil uzunlukta olan tek bir alana sığdırmak mümkündür. İnsanlar geçmişten bugüne yaptığı işlerle coğrafi görünümde en önemli faktör haline gelmiştir. İnsan yeryüzü çehresinde 5000 senede tabiatın 5 milyon senede yaptığından daha fazla değişiklik yapmıştır. Coğrafyacılar, yeryüzünde izler bırakan etkenlerin mekâna bağlı tertiplerinin ve dağılışı tiplerinin incelenmesinin gerekli olduğunu vurgulamışlardır (akt. Tümertekin, 1962: s. 9).

Bir ülkenin coğrafyasını incelemek ve o coğrafya hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak adına, ülkenin coğrafi bölgelerini de iyi bilmek gerekmektedir. Türkiye için de elbette bu durum geçerlidir. Kültürel coğrafya, kültürle ilgili coğrafyadır. İnsan kültürleri, konumları ve insan-çevre ilişkilerini inceleyen bir bilimdir. Kültürel coğrafya, arazi ve insanlar arasındaki bağı incelemenin yanı sıra çevre ile etkileşim yollarının dönüşümünü de ele alarak inceler. Kültürel coğrafya, insanların yaşayış tarzı hakkında her şeyi açıklar. İnsanların giydikleri giysiler, uyguladıkları diyetler, becerileriyle yapılmış eserler, davranış kalıpları yani gelenekler, kişiler arası düzenlemeler, aile yapısı, eğitim yöntemleri ve diğer davranışların tümünü içine alır (Özey, 2014: s. 12). Kültürel coğrafyanın, beşeri coğrafyanın bir alanı olarak incelenmesi, geliştirilmesi ve "*Kültürel Coğrafya*" tanımıyla isimlendirilmesi çok eskilere dayanmamaktadır. Kültürel coğrafya, özellikle Carl Sauer (1889-1975)'in katkılarıyla önem kazanmış ve adını duyurmuş bir beşeri coğrafya alanı olmasıyla öne çıkmaktadır. Carl Sauer, 19. yüzyıldan önceki coğrafyacıların klasik görüşünün aksine coğrafyaya yeni bir bakış açısı kazandırarak, kültür ve coğrafyayı birlikte ele alarak incelemiş ve bu alanda çok önemli çalışmalara imza atmıştır. Klasik coğrafyacılar, coğrafya ve yeryüzü şekillerinin her zaman kültür ve insan yaşamı üzerinde çok daha fazla etkiye sahip olduğunu savunmuşlardır. Carl Sauer ve Berkeley Ekolü, kültürün de coğrafya üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu, kültürel etkilerin ve inançların coğrafyayı ve peyzajı değiştirdiği görüşünü savunmuş ve bir anlamda coğrafyadaki eskiden kalma, dar ve kalıplaşmış görüşü yıkmıştır. Kendisinin söylemleri zamanla daha fazla benimsenmiş ve şimdiki kültürel coğrafyanın temelini atan en önemli isim olarak kabul edilmiştir.

Coğrafyanın bilim olarak ortaya çıkışından beri insan-çevre etkileşimi, coğrafyanın temel problemleri arasında olagelmıştır. Ancak coğrafyanın kültürle ilgilenmesi ve kültürü konu edinen coğrafi çalışmaların geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinin sonuna kadar (1920’li, 1930’lu yıllar) coğrafyacılar bu etkileşimde daha çok çevreye ağırlık vermişlerdir. Bir başka ifadeyle çevreci determinizm baskın konumda yer almıştır. Bu tarihten sonra, yaklaşık son yüzyıl içerisinde, coğrafya alanında kültürle bağlantılı konuların işlenmeye başlandığı ve kültürel coğrafya adıyla bir alt dalın oluştuğu görülmektedir. Bu dönemde, Amerikan coğrafyacıları olan Harlan H. Barrows ve Carl Ortwin Sauer öncülüğünde posibilizm değer kazanmaya başlamış ve insan-toplum-kültür odaklı coğrafi çalışmalara ağırlık verilmiştir. Sauer’e göre coğrafya ilmi, fiziki peyzaj olarak adlandırdığı doğal çevre unsurları üzerinde, insanın nesilden nesile yapmış olduğu etkiyi ve bu şekilde ortaya çıkan kültürel peyzajı konu edinmelidir (akt. Orhan, 2019: s. 4). Carl Sauer için peyzaj, öncelikle biyolojik gerçeklerdi. Doğal manzaralar ve çevre, insan faaliyetleri tarafından dönüştürülmüştü; ormansızlaşma ve bazı değişikliklerle birlikte doğa şekillendirildi. Sauer, kültürel coğrafyanın esas olarak çevrenin doğal boyutunun insan aracılığıyla dönüşümü ile ilgili olduğuna inanıyordu. Doğal çevre bir denge halindeydi ve insan faaliyetleri doğal dengeleri yok edebilirdi. Sauer, doğaya odaklanmıştı ama aynı zamanda insan toplulukları hakkında derin bir kavrayışa da sahipti. Esas olarak doğayı nasıl değiştirdikleri ve kültürel eserler ürettikleri ile ilgilense bile, toplulukların değerler tarafından birbirine bağlandıklarını ve kültür tarafından örgütlendiklerini biliyordu. Sürdürülebilirlikten bahsedilmeyen bir dönemde, Sauer bu düşünceleriyle kültürel coğrafyanın şekillenmesine öncülük etmişti (akt. Claval ve Entrikin, 2004: s. 34).

Coğrafyada 19. yüzyıl ortalarında Ritter ve Humbolt’un kurucuları olduğu *Klasik* görüşün bugünkü coğrafyaya başlıca katkıları: a) sebep ve etki yoluyla olayların sebeplerini araştırmak, b) fiziki çevrenin topluma etkisini araştırmaktır. Coğrafyanın hem sosyal, hem de fiziki olaylarla ilgilenen ikili yapı kazanmasında klasik devrede gelişen insan-doğa ilişkisine önem verme olayının büyük etkisi olmuştur. Ancak yine aynı ilişkinin öneminin gerektiğinden fazla ve incelemenin esası olarak ele alınmış olması da bu kez “possibilizm” ya da “propabilizm” biçiminde oluşan coğrafi determinizme de yol açmıştır. Bu konuda özellikle fiziki coğrafya alanındaki çalışmaları ile tanınmış Amerikalı coğrafyacı Davis 1898’de yayınlanan “Fiziki Coğrafya”sında şunları yazmaktaydı: “*Yeryüzünün insanlarla ilişkili olarak incelenmesi şeklinde kabul edilen coğrafyanın başarılı şekilde gelişmesi insanın fiziki çevresinin incelenmesi olan fiziki coğrafyaya, yani fizyografiye dayandırılmalıdır*”. Bazı coğrafyacılarca Post-Klasik devrenin başlangıcı sayılan ve Vidal de la Blache’in öncülüğünü yaptığı görüş coğrafyanın gelişmesinde “Bölgesel Devre” olarak adlandırılır. Bu devrenin öncüsü ünlü Fransız coğrafyacı insan ve doğanın birbirleriyle uzun ve sıkı bağlılıklarının eseri olan mekânı (bölgeyi) coğrafyanın başlıca inceleme alanı olarak görüyordu. Coğrafyada bölge araştırmalarının önemi üzerinde en çok duranlardan biri olan James de, bu tür

araştırmalarda başarının, yeryüzünde işleyen süreçlerden seçilen gruplar üzerinde uzmanlaşmak yoluyla olacağı görüşünü ileri sürenlerdendir. James, Boesch ve diğerlerinin coğrafyada çalışma alanının genişliği nedeniyle belirli konularda uzmanlaşma gereğine dikkat çekmeleri, bu bilim dalında eskiden beri var olan gerek alansal, gerekse konusal uzmanlaşma eğilimini güçlendirmiştir (akt. Tümertekin ve Özgüç, 1996: s. 6-7). Kültürel coğrafyanın araştırma bakımından coğrafyanın sorunları ile olan ilişkisi, dünya çapında insan-çevre sisteminin anlaşılmasındaki zorunluluk nedeniyle, doğrudan doğruya birbiriyle bağlantılıdır. Kültürel coğrafyada hâkim düşünce "tabiat ve insan" görüşünden "tabiatta yeni belirlemekte olan insan"a döndüğünden, bu konuya yapılan katkıların varlığı önemli hale gelmiştir. Modern kültürel coğrafya, kültürün bir sonucu olarak dünyanın her tarafına yayılmış, çok değişik iklim ve geleneklere uyum sağlayarak, yeryüzünün büyük bir kısmında bilinen bir alan haline gelmiştir. Kültürel coğrafyayla ilgilenenler, yeryüzünün çehresinin değiştirilmesinde kültürlerin çok farklı olan etkilerini kaydederek analiz ederler. Özellikle de söz konusu etkinin geçmişi, bugünü ve geleceğine yönelik tespitinde bu analiz süreci oldukça önemlidir (Ackerman, 1972: s. 92). Bazı coğrafyacıların doğanın ve coğrafyanın insan eylemini belirlemediğini söylemesine tepki olarak, dünyanın insan müdahalesi ile dönüştürüldüğü üzerinde duran söylemler zamanla benimsendi ve öne çıkarıldı. Kültürel coğrafyacılar, fiziksel çevrenin insan gruplarını nasıl uyum sağlamaya zorladığını sormak yerine, dünyanın insanlar tarafından nasıl değiştirildiğini sordular. Kültürel coğrafyacıların birkaç temel soruları şunlar olmuştur;

- İnsanlar bugünün manzarasını oluşturmak için dünyanın fiziki coğrafyasını nasıl değiştirdiler?
- Dünya üzerinde insan müdahalesinden ne tür ayırt edici kalıplar ortaya çıkmıştır?
- Yeryüzünün insanlık tarafından kullanılmasının ve değiştirilmesinin dünya ve sakinleri için önemi nedir?

Kültürel coğrafyacı, bu soruları cevaplamak için insanlığın yurdu olarak dünya ile ilgili kökenleri; dağılımları ve kalıpları inceler. Kültürel coğrafya, toplumla ilgili olan mekânsal ilişkileri inceler. İnsan faaliyetlerinin dünya halkları arasında çeşitli yaşam tarzlarını nasıl ürettiğine odaklanır. Kültürel coğrafya; dini, siyaseti, geçim kaynaklarını, dili veya diğer kültürel olayları yansıtıp yansıtmadıklarına bakmaksızın, tüm kültür sistemlerinin mekânsal dağılımı ve işleyiş biçimleriyle ilgilenmiştir. Kültürel coğrafyacılar tipik olarak insan gelişiminin uzun vadeli karakterini inceleyerek çağdaş değerleri, dünyanın insan müdahalesiyle ilişkili daha uzun bir gelişme ve değişim sürekliliği üzerinde önemli bir nokta olarak görmüşlerdir. Dünyanın kültürel coğrafyasını açıklamaya çalışırken kültürel coğrafyacıların ilgisini çeken önemli konu ve dağılımlar şunlar olmuştur; 1. Kültür 2. Kültürel kökenler ve dağılımlar 3. Kültürel ekoloji ve süreç 4. Kültürel manzara 5. Kültür bölgeleri (Jackson ve Hudman, 1990: s. 15).

Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve öneminin ne olduğu ve Sosyal Bilgiler öğretmenleri için ne anlam ifade ettiğinin araştırıldığı bu çalışmada

konu hakkında öğretmen görüşleri alınmıştır. Özellikle öğretmenlerin kültürel coğrafya ile ilgili neler bildikleri ve kendileri için kültürel coğrafyanın ne anlam ifade ettiği öğrenilmek istenmiştir. Konunun daha fazla nasıl görünür hale gelebileceği ile ilgili fikirleri alınmış, çözüm önerileri getirmeleri istenmiştir. Bu amaçla kültürel coğrafyayla Sosyal Bilgiler dersinin ilişkilendirilerek öğretilmesinde hangi eksiklerin bulunduğu ve kültürel coğrafyanın etkili öğretilmesi adına neler yapılması gerektiğinin tespiti bu çalışmanın temelini oluşturmuştur.

Bu çalışmada yararlanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun dayanağı olan problem cümlesi ve alt problemleri şöyledir;

Problem Cümlesi: Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın yeri ve önemi nedir, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kültürel coğrafya hakkındaki görüşleri nelerdir?

Alt Problemler

- Kültürel coğrafyanın anlamı ve ne ifade ettiği Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterli düzeyde bilinmekte midir?
- Kültürel coğrafyadaki; coğrafyanın kültüre etkisi ve kültürün coğrafyaya etkisi ifadesi Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterince bilinmekte midir?
- Öğretmenlerin, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkisi hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kültürel coğrafyanın ele alınış biçimi hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, küresel gelişmelerin kültürel coğrafyaya etkileri hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Öğretmenler, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınmasını gerekli görmekte midir?
- Öğretmenler, Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın yeterli bir düzeyde ele alındığını düşünmekte midir?
- Öğretmenler, öğrenme etkinliklerinden hangileriyle kültürel coğrafyanın anlatımının daha etkili olacağını düşünmektedir?
- Kültürel coğrafyanın aktarılması ve anlatımında hangi eksikler bulunmaktadır?
- Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel coğrafya ile ilgili yapılması gereken yenilikler neler olmalıdır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve nitel araştırma modellerinden biri olan fenomenoloji (olgubilim) deseninden yararlanılmıştır. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersindeki yeri ve öneminin öğretmen görüşleri

ele alınarak incelendiği bu çalışmada Fenomenoloji deseni öne çıkan bir özelliğe sahip olmuştur. Fenomenoloji, sosyal gerçekliği anlamak için sosyal gerçekliğin oluşturulduğu insan deneyimleri üzerine odaklanır. Bu yüzden fenomenolojide yeni anlamları ortaya çıkarabilmek için olguya ilişkin önceki anlayışların bir kenara bırakılarak deneyimlerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Fenomenolojik araştırma, bireylerin kendi bakış açısından algı ve deneyimlerini ön plana çıkarmayı amaçlayan bir araştırma desendir. Fenomenolojik araştırma, insan olgusu üzerine odaklanan, yaşanmış deneyimlerin ifade edilmesinin anlamlarını tanımlamayı amaçlayan tümevarımsal betimleyici bir araştırmadır. Bu kapsamda ilk elden öznel bir bakış açısıyla olgunun çalışılmasını içerir (Saban ve Ersoy, 2016: s. 54-55).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Ankara ilindeki 40 ortaokulda görev yapmakta olan 50 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada, nitel araştırma örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış ve örneklem grubunda bulunan ortaokullarda görevli Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak verir. Bu anlamda, amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yardımcı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2004: s. 82). Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi temel alınmıştır. Ölçüt (kriter) örnekleme, önceden belirlenen bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Burada ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabileceği gibi önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: s. 122). Araştırmacının incelediği olguyu açıklamada belirlediği kritik durumlar, ölçüt örnekleme için kullanılabilir. Ölçüt örnekleme asıl nokta seçilecek olan durumların bilgi verme açısından zengin olmasıdır (Baltacı, 2018: s. 254-255). Bu amaçla Ankara'daki farklı ilçelerde ve farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip ortaokullarda görev yapmakta olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin seçilmesi ölçüt olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak temelde 10 soru ve ilk üç sorunun altında yer alan alt sorularla birlikte toplamda 16 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Bu sorular problem cümlesi ve alt problemler temel alınarak oluşturulmuştur. Nitel araştırmalarda kullanılan görüşme tekniğinin belirleyici özelliği, görüşülen kişilerin bakış açılarını ortaya çıkarma olmaktadır. Bu nedenle görüşülen kişilerin anlam dünyalarını, duygu ve düşüncelerini anlamak, nicel görüşmelerden farklı olarak yüzeysel değil, daha derin bilgi edinmek esas olduğu için bu yöntem tercih edilmiştir (Kuş, 2009: s. 87).

Verilerin toplanması sürecinde Ankara'daki 40 ortaokulda görevli, 50 Sosyal Bilgiler öğretmene 16 açık uçlu soru yöneltilmiştir. Öğretmenler, yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruları ders saatleri dışında

cevaplandırmışlardır. Anlaşılmayan sorularda, öğretmenlere gerekli açıklamalar yapılmış ve gönüllülük esasıyla öğretmenlerin çalışmaya katılması sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Görüşme formundan elde edilen veriler kategorilere ayrılarak, belirli temalar oluşturulmuştur. Temalara ve belli ifadelerle göre sınıflandırılan görüşler, bulgular bölümünde tablo haline getirilip açıklanmıştır. (Yıldırım ve Şimşek, 2018: s. 242). Araştırmada öğretmen görüşleri, sorular bazında tek tek ele alınmış ve sık tekrarlanan görüşler kategorilere ayrılarak, belirli temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalarda sıklıkla tekrarlanan görüşler frekans ve yüzde değerleriyle birlikte bu temalar kapsamında gösterilmiştir. Çalışmaya katılan 50 öğretmen, Ö.1, Ö.2, Ö.3, Ö.4, Ö.5... şeklinde kodlanmış ve öğretmen görüşlerinden bazıları oluşturulan her bir tabloda doğrudan alıntı yapılarak verilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması, çalışmanın anlamlı ve değerli olması bakımından oldukça önemlidir. Güvenirlik, aynı şeyin bağımsız ölçümleri arasındaki kararlılıktır; ölçülmek istenen belli bir şeyin, sürekli olarak aynı sembollerle almasıdır; aynı süreçlerin izlenmesi ve aynı ölçütlerin kullanılması ile aynı sonuçların alınmasıdır; ölçmenin tesadüfi yanılgılardan arınık olmasıdır. İç tutarlık (internal consistency) önemli bir güvenilirlik ölçütüdür. İç tutarlığın dayandığı temel görüş, her ölçme aracının belli bir amacı gerçekleştirmek (bütünü oluşturmak) üzere, birbirinden deneysel olarak bağımsız ünitelerden (örneğin, test maddelerinden, anket sorularından) oluştuğu ve bunların bütün içinde, bilinen ve birbirlerine eşit ağırlıklara sahip olduğu varsayımdır. Ölçmede geçerlik, ölçülmek istenen şeyin ölçülebilmiş olma derecesidir; ölçülmek istenenin, başka şeylerle karıştırılmadan ölçülebilmesidir. Geçerliğin yüksek olabilmesi ise, büyük ölçüde ölçülmek istenen kavramın gözlenebilir nitelikteki değişkenlerle ifade edilebilmesine bağlıdır (Karasar, 2013: s. 148-151). Nitel araştırmada sağlanması gereken geçerlik ve güvenirlkte önemli bir boyut olan iç güvenirlği sağlamak için, verilerin yorumsuz sunumu, önceden oluşturulmuş ayrıntılı kavramsal çerçeveye bağlı veri analizi önemsenmiş ve bu anlamda üç alan uzmanından alınan uzman görüşlerine göre çalışmanın iç güvenirlliğinin sağlandığı belirtilmiştir. Özellikle araştırmadan elde edilen sonuçlara ait veriler incelenirken, her bir öğretmen görüşünün birebir ele alınmış olması, alanında uzman üç araştırmacının verileri tekrar analiz ederek yine aynı sonuçlara ulaşmış olması, çalışmanın iç güvenirlliğinin sağlandığının göstergesi olmuştur.

Bu çalışmanın geçerliliğinin ölçülmesinde özellikle iç geçerliğin sağlanması amaçlanmış, açık uçlu soruların her biri uzman görüşü alınarak değerlendirilmiş ve hazırlanmış olan soruların ölçülmek istenen alanı başarılı bir şekilde ölçtüğü sonucuna varılarak, çalışmanın bu anlamda iç geçerliliğinin sağlandığı belirtilmiştir. Özellikle verilerin analiz sürecinde bulguların yer aldığı bölümde, öğretmen görüşleri frekans ve yüzde değerleriyle verilmiş, bu şekilde verilerin anlaşılır bir

hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen verilerin ulaşılabilir olması adına, öğretmenlere yöneltilen sorular ve bu sorulara verilen yanıtlar araştırmacı tarafından muhafaza edilmektedir.

Etik

Bu çalışma doktora tezinin bir bölümünden üretilerek hazırlanmıştır. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulunun 10/09/2021 tarihli, 2021/449 sayılı kararı gereği, araştırmanın gerçekleştirilmesinde herhangi bir etik sakınca bulunmadığına yönelik etik kurul kararı verilmiştir.

Bulgular

Araştırmadan elde edilen bulgulara bu bölümde yer verilmiştir. Araştırmaya katılan 50 öğretmenin görüşü, oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki 10 soru ve ilk üç soruda yer alan alt sorularla birlikte toplamda 16 soruya göre tablo haline getirilerek açıklanmıştır. Öğretmen görüşlerine göre sık tekrarlanan ifadeler temalaştırılmış ve bu temalara göre, görüşler frekans ve yüzde değerleriyle birlikte gösterilmiştir. Her bir tablonun altına öğretmen görüşleri doğrudan alıntılanarak verilmiştir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Birinci alt problemde yer alan “Kültürel coğrafyanın anlamı ve ne ifade ettiği Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterli düzeyde bilinmekte midir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 1: Öğretmenlerin “Kültürel Coğrafya” İle İlgili Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafya	f	%
Yaşanılan bölgedeki iklimin, yeryüzü şekillerinin kültüre etkisi	24	35
Kültürü ve kültürel değerleri coğrafi bakış açısıyla inceler	14	20
Dünyadaki kültürlerin, yaşanılan coğrafyayla ilişkisini inceler	9	13
Kültür, insan ve çevre ilişkisini inceler	8	11
Belli bir kültürün yayılma ve etki alanını ifade eder	7	10
Beşeri coğrafyanın bir alt dalıdır	6	8,8
TOPLAM	68	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, öğretmen görüşlerine göre kültürel coğrafya, yaşanılan bölgedeki iklimin, yeryüzü şekillerinin kültüre etkisi olarak %35 oranla ilk sırada yer almıştır. Kültürü ve kültürel değerleri coğrafi bakış açısıyla incelediğini belirtenlerin oranı %20 olmuştur. Kültürel coğrafyanın; dünyadaki kültürlerin yaşanılan coğrafyayla ilişkisini incelediğini belirtenlerin oranı %13 olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

"Kültürün coğrafyanın etkisiyle oluşması, değerlerin bulunduğumuz bölgenin etkisiyle etkileşim içinde olmasıdır." Ö.4. "Coğrafyanın, coğrafi unsurların, inanç ve düşünce dünyalarının tarihi, geçmiş vb. unsurların belirli bölgelerde olgunlaştırıp 'kültür' halini aldığı anlamına gelmektedir." Ö.6. "Dünyadaki kültürlerin, toplumların yaşadıkları coğrafyayla ya da bölgelerle, ortamlarla olan ilişkilerini inceleyen bir coğrafya alanıdır." Ö.7. "Yaşadığımız coğrafi bölgenin fiziki özelliklerinin (iklim, yeryüzü şekilleri) insan yaşamına etkisiyle oluşan kültürel yaşamdır. Her bölgenin kendine özgü kültürel coğrafyası vardır. Kültürel yaşam geçmişten günümüze kadar kuşaktan kuşağa aktarılan yaşam şeklidir." Ö.10. "Fiziki coğrafyadan çok kültürel ortamla ilgili öğeleri kapsar. Bir kültüre ait insanların çevreyi anlama şeklini inceler." Ö.15.

Tablo 1.1: Öğretmenlerin, Yaşadıkları Bölge ve Büyüdükleri Çevre Bakımından Kültürel Coğrafyanın Etkileri Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafyanın Etkileri	f	%
Coğrafi özellikler ve iklimsel etkiler kültür üzerinde etkilidir	30	57
Bölgeler arasındaki iklimsel değişiklikler kültürleri de çeşitlendirmiştir	11	21
Belli bir coğrafyada yaşam süren insanlarda ortak kültür oluşmuştur	5	9,6
Kültürü oluşturan etmenlerin başında din, dil, tarih gelir	3	5,7
Bir fikri olmayan	3	5,7
TOPLAM	52	100

Tablo 1.1.' de görüldüğü gibi, coğrafi özellikler ve iklimsel etkiler kültür üzerinde etkilidir diyen öğretmen görüşleri %57 ile ilk sırada yer almıştır. Bölgeler arasındaki iklimsel değişiklikler kültürleri de çeşitlendirmiştir diyen öğretmen görüşleri %21 iken, belli bir coğrafyada yaşam süren insanlarda ortak kültür oluşmuştur diyen öğretmen görüşleri ise %9,6 olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

"Yaşadığım ve büyüdüğüm çevre İç Anadolu Bölgesi. Bu çevreye ait özelliklerle büyüdüm ve aldığım kültür o yönde. Yani yaşadığım doğup büyüdüğüm şehrin ikliminden yer şekillerine kadar kültürümüzü etkilemiştir. Bu da giyim tarzımdan yemeklerimize kadar etkili olmuştur." Ö.1. "Yaşadığım bölge ve büyüdüğüm çevrede coğrafi özellikler kültürü etkilemiştir." Ö.7. "İç Anadolu Bölgesi'nde yaşamaktayız. Karasal iklim bölgesinde, denize kıyısı olmayan, buğday tahılının çok yetiştirildiği ve buna bağlı olarak un tüketiminin fazla olduğu, kışların soğuk geçtiği buna bağlı olarak karbonhidratın fazla tüketildiği (soğuğa dayanmak için) bir bölgedir. Bu da yaşam şeklini etkilemektedir." Ö.10. "Yaşadığım bölgenin, büyüdüğüm çevrenin iklimi, yemek kültürü, konuşma tarzı, gelenek görenekleri benim de yaşam biçimimi şekillendirdi." Ö.37. "Büyüdüğüm çevre itibarıyla farklı kültürlerin bir arada yaşaması farklı kültür unsurlarını tanımam ve özümsemem konusunda beni geliştirdi. Yaşadığımız coğrafyanın farklı kültür öğelerini tanıyarak deneyimleme fırsatı buldum. Bu da hayat birikimi açısından bana farklı beceriler kazandırdı." Ö.38. "Bireyin karakterini ve hayata bakışını etkileyen en önemli etkenlerden biridir." Ö.42.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

İkinci alt problemde yer alan "Kültürel coğrafyadaki, coğrafyanın kültüre etkisi ve kültürün coğrafyaya etkisi ifadesi Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından yeterince bilinmekte midir?" alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 1.2: Öğretmenlerin, Kültürün Coğrafyaya Etkisi ve Coğrafyanın Kültüre Olan Etkisi Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürün, Coğrafyaya ve Coğrafyanın Kültüre Olan Etkisi	f	%
Coğrafyanın kültüre olan etkisi daha fazladır	28	51
Kültür ve coğrafya karşılıklı bir etkileşim halindedir	18	33
Kültürel özellikler, coğrafyayı da şekillendirmektedir	8	14
TOPLAM	54	100

Tablo 1.2.'de görüldüğü gibi, coğrafyanın kültüre olan etkisinin daha fazla olduğunu belirten öğretmen görüşleri %51 olarak ilk sırada yer almıştır. Kültür ve coğrafyanın karşılıklı bir etkileşim halinde olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı %33 iken, kültürel özelliklerin coğrafyayı da şekillendirdiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı %14 ile son sırada yer almıştır. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

"Kesinlikle içinde bulunduğumuz coğrafya ve kültür etle tırnak gibi ayrılmaz bir bütündür. İnsanlar kültürel değerlere göre mimari, ekonomik faaliyet gibi temel konuları şekillendirirler." Ö.4. "Yaşadığımız coğrafya kültürü etkiler. Örneğin soğuk iklime sahip yerlerde ya da dağlık kesimlerde yaşayan insanların giyim tarzları, geçim kaynakları, insani ilişkileri etkilenmektedir. Daha mücadeleci, sert karakterli insan profili olmaktadır. Örneğin yağışlı bölgelerin olduğu yerlerde genelde ahşap ev kültürü vardır. Burada coğrafya kültürü etkilemiştir. Kültürün de coğrafyaya etkisi vardır. Örneğin popüler kültürdeki değişim bilişim teknolojisindeki yenilikler toplumların ekonomisini, eğitim öğretim yapısını, sanat ve müzik alanlarını etkiler. Bu gelişmelerin olduğu coğrafya alanları ilerler. Ama bu gelişmelerden uzak ya da az etkilenen coğrafya alanları çağa ayak uydurmakta zorlanabilir." Ö.7. "Kültür insan hayatını şekillendiren en önemli etkenlerden biridir. Bulduğumuz coğrafyada hangi meslekler veya hangi ekonomik faaliyetlerin yapılacağı iklim, toprak yapısı vb. faktörlerce belirlenebilse de kültürümüz de bunda etkilidir. Ülkemizde uzun yıllar balıkçılığın gelişmemesi gibi. Aynı şekilde coğrafya da kültürün şekillenmesinde bir o kadar etkilidir. Bölgeler arası oyunların, giyimlerin, hareket ve yaşam tarzlarının farklı olmasının sebebidir." Ö.13. "Yaşadığımız coğrafya karakterimizi yaşamımızı, düşünce kalıplarımızı etkilemektedir. Tarım ülkesinde yaşayan ülkeler ile sanayi ülkesinde yaşayan kültürlerin farklı olduğunu görüyoruz. Yaşam standardı düşük ülkelerde suç işleme oranı daha fazla örneğin... Aynı ülkede yaşanan coğrafi bölgelere göre bile farklılıklar ve öncelikler değişebiliyor. Marmara Bölgesi'nde yaşayan insan ile Doğu Anadolu'da yaşayan insanların önceliklerinin farklılaşması gibi." Ö.46. "Aslında iki düşünce de aynı

kapıya çıkıyor. Coğrafya bulunduğumuz yer ve konum kültür olarak yerle sıkı bir ilişki içinde olup insanların çevreleriyle olan etkileşimini artırıyor.” Ö.48.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Üçüncü alt problemde yer alan “Öğretmenlerin, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkisi hakkındaki görüşleri nelerdir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 2: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersiyle İlişkisi Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersiyle İlgili ve İlişkisi	f	%
Sosyal Bilgiler dersinde coğrafyanın kültüre olan etkisi öne çıkmakta	15	28
Kültürel değerlerin aktarılmasında coğrafyayla ilişkisine değinilmekte	12	23
İnsanların yaşadığı coğrafya ve yaşam tarzları incelenmekte	10	19
Geçmişte yaşamış Türk devletlerinin yaşadıkları yerlerin kültüre etkisi	8	15
Kültürel coğrafya Sosyal Bilgiler dersi müfredatında yer alır	3	5,7
Ekonomik faaliyetler ve sosyal yaşamın coğrafyaya göre değişmesi	3	5,7
Bir fikri olmayan	1	1,9
TOPLAM	52	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşlerine göre, Sosyal Bilgiler dersinde coğrafyanın kültüre olan etkisinin ön planda olduğu görüşü %28 ile ilk sırada yer almıştır. Kültürel değerlerin aktarılmasında coğrafyayla ilişkisine değinildiği görüşüne sahip olanların oranı %23 iken, insanların yaşadığı coğrafya ve yaşam tarzlarının incelendiği görüşüne sahip olanların oranı ise %19 olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Sosyal Bilgiler dersi özellikle 5. ve 6. sınıf bazında ünitelerde coğrafyanın kültüre etkisi üzerinde durulmakta. Sosyal Bilgiler insanların yaşam tarzından bahsetmekte. Aynı zamanda coğrafya insanların yaşamını etkilemekte.” Ö.1.“Anadolu kültürünün tanıtılmasında, kültürel değerlerimizin Sosyal Bilgiler dersi kapsamında aktarılması olağandır. Toplumsal konuların anlatıldığı dersimizde toplumun kimliğini devam ettirmesini sağlayan kültür ögesi merkezdedir.” Ö.5. “Kültürel coğrafya Sosyal Bilgiler dersiyle yakından ilişkilidir. Geçmişte yaşamış Türk devletlerinin yaşadıkları yerlerin kültüre etkisi olmuştur. Yapmış oldukları çeşitli eserlerin (medrese, imaret, tersane, cami) ekonomik, kültürel yönden toplumlara katkı sağlamıştır. Yaşadıkları coğrafya dağlık ise hayvancılık yapmışlar, savaşçı özellikleri ön plana çıkmıştır. Yaşadıkları bölgelerin iklim özelliklerine bağlı olarak giyim tarzları farklılaşmıştır. Yaşadıkları yerlerin toprak yapısı ve var olan doğal kaynaklara bağlı olarak mesken tipleri de değişmiştir. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler dersindeki birçok konu kültürel coğrafyayla ilgilidir.” Ö.7. “Kültürel coğrafya bu dersin her konusuyla ilişkilidir. Örneğin ekonomik faaliyetler konusunda (5. sınıf) bulunduğumuz coğrafya insanların işlerini, mesleklerini şekillendirmektedir.” Ö.10. “Sosyal Bilgiler dersinde örneğin ekonomik faaliyetlerin ve sosyal yaşamın

coğrafi bölgelere göre gösterdiği farklılık konu edilmektedir.” Ö.11. “Okullarda toplumun kendisine has bilgisi, becerileri, dil ve kültürel özellikleri yeni nesillere aktarılır. Türkiye’de ilk ve orta dereceli okullarda kültür konusu daima önemli olmuştur. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında kültürel coğrafya konularına geniş yer vermiştir. Diğer yönden genç nesillerin karmaşa ve zihinsel bunalım yaşamaması için kültürel unsurları yeterli düzeyde öğrenmesine gerek vardır.” Ö.39.

Tablo 2.1: Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kültürel Coğrafya Kapsamında Bildikleri Ünite, Öğrenme Alanları Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafya Kapsamında Bilinen Üniteler, Öğrenme Alanları	f	%
Kültür ve miras ünitesi, öğrenme alanı kültürel mirasa duyarlılık	27	45
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	10	16
Küresel Bağlantılar	8	13,5
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	10
Birey ve Toplum	3	5
Etkin Vatandaşlık	3	5
Yeryüzünde Yaşam	2	3,3
TOPLAM	59	100

Tablo 2.1.’de görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşlerine göre, kültürel coğrafya kapsamında bilinen ünite ve öğrenme alanlarından ilk sırada %45 oranla kültür ve miras ünitesi, öğrenme alanı olarak da kültürel mirasa duyarlılık gelmiştir. İnsanlar, yerler ve çevreler %16 iken, küresel bağlantılar %13,5 olarak ilk sıralarda yer alan görüşler olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, 2. ünite ‘Kültür ve Miras’, 3. ünite ‘İnsanlar, Yerler ve Çevreler’, 5. ünite ‘Üretim, Dağıtım, Tüketim’, 7. ünite ‘Küresel Bağlantılar’. 6. sınıf ders kitabında, 1. ünite ‘Birey ve Toplum’ yine ‘Kültür ve Miras’ ünitesi, ‘Bilim, Teknoloji ve Toplum’ ünitesi ve öğrenme alanları bulunmaktadır. 7. sınıflar için de aynı öğrenme alanları geçerlidir. Bu üniteler ve öğrenme alanları kültürel coğrafyayla bağlantılıdır.” Ö.7. “5, 6 ve 7. sınıflarda ‘Kültür ve Miras’ ünitesi yer almaktadır. Ayrıca ‘Küresel Bağlantılar’ ve ‘Birey ve Toplum’ ünitelerinde yer verilmektedir.” Ö.13. “Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Küresel Bağlantılar” Ö.16. “Ders kitabında yer alan 3. ünite ‘İnsanlar, Yerler, Çevreler’ ünitesinde coğrafi yapının insanlar üzerindeki etkisini işlemekteyiz.” Ö.20. “Kültür ve Miras öğrenme alanı başta olmak üzere birçok konuda kültürel coğrafyadan bahsediliyor. Ülkemizin ekonomik yapısı (tarım, hayvancılık...), kültürü oluşturan unsurlar, dil, tarih, gelenek-göreneklerimiz, mimari yapılarımız, el sanatları, edebiyat, giyim, beslenme vb. gibi konularla ele alınmaktadır.” Ö.27.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Dördüncü alt problemde yer alan “Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kültürel coğrafyanın ele alınış biçimi hakkındaki görüşleri nelerdir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 2.2: Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kültürel Coğrafyanın Ele Alınış Biçimi Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Programda Kültürel Coğrafyanın Ele Alınışı	f	%
Ayrıntılı bir anlatım yok ve konular çok dağınık ele alınmış	29	60
Yeterli düzeyde bir anlatım söz konusu	12	25
Dünya kültürlerini aktarma konusunda yetersiz	3	6,2
Geçmiş kültürel değerlerden çok sık bahsediliyor, güncellikten uzak	2	4
Bir fikri olmayan	2	4
TOPLAM	48	100

Tablo 2.2.’de görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşlerine göre, ayrıntılı bir anlatımın olmadığı ve konuların çok dağınık ele alındığı görüşü %60 ile ilk sırada yer almıştır. Yeterli düzeyde bir anlatımın söz konusu olduğunu düşünenlerin oranı %25 iken, dünya kültürlerini aktarma konusunda yetersiz olduğunu düşünenlerin oranı %6,2 olarak öne çıkmıştır. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Ayrıntılı değil.” Ö.1. “Sosyal Bilgiler öğretim programında kültürel coğrafya konuları derli toplu olmaktan ziyade biraz dağınık bir şekilde ele alınmıştır. Birçok ünite de yer alıyor. Tek bir ünite de kültürel coğrafya konuları ele alınsa sanki daha etkili ve anlaşılır olur diye düşünüyorum.” Ö.7. “Dersimizde bulunduğumuz coğrafyanın, eski Türk devletlerinin kültürel zenginliğine, coğrafi özelliklerine yer verilip işlense de, uygulanan metod ve ders saatlerinin az olmasından dolayı istenilen kazanımlar elde edilememektedir.” Ö.13. “Daha somut örneklerle ele alınabilir. Daha fazla içerik olabilir.” Ö.18. “Ders kitaplarında coğrafyanın kültürlere etkisini içeren konuların yeterli ve verimli olduğunu düşünüyorum.” Ö.20. “Sosyal Bilgiler öğretim programında kültürel coğrafyanın ele alınışının doğru ve gerekli bir yaklaşım olduğuna inanıyorum. Ortaokul düzeyinde düşünürsek yeterli olduğunu ancak bir üst öğretim kurumunda daha detaylı ele alınabileceğini düşünüyorum. Çünkü okullarda verilen eğitimin, Türkiye’deki kültürel değerleri bilmek ve var oldukları coğrafyanın mekânsal özelliklerini kavramak bakımından gereklidir.” Ö.27.

Tablo 3: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Anlam ve Öneminin Yeterli Düzeyde Bilinip Bilinmediği Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafyanın Anlam ve Önemi	f	%
Kültürel coğrafyanın anlam ve önemi bilinmiyor	39	78
Kültürel coğrafyanın anlam ve önemi biliniyor	10	20
Bir fikri olmayan	1	2

TOPLAM

50

100

Tablo 3'te görüldüğü gibi, kültürel coğrafyanın anlam ve önemini bilinmediğini düşünen öğretmen görüşlerinin oranı %78 ile ilk sırada yer alırken, kültürel coğrafyanın anlam ve önemini bildiğini düşünen öğretmen görüşlerinin oranı ise %20 olarak ikinci sırada yer almıştır. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

"Kültürel coğrafya lisans eğitimim sırasında yoğun bir şekilde almış olduğumuz bir alan olmamıştır. Yeterince önem verilebilmesi için toplumun kültürel değerlerini de unutmaması gerekir." Ö.5. "Bence, kültürel coğrafyanın anlamı ve önemi yeterince bilinmiyor. Bunun için hem kültürel hem de coğrafi özellikleri iyi bilmek ve aralarındaki bağı iyi kurmak lazım. Bilgi eksikliğinin yanında kapsamının tam bilinmemesi de yeterince önem verilmemesinde etkilidir." Ö.7. "Ben bu alanın henüz yeni yeni gelişen bir alan olduğunu, o nedenle tam olarak anlayamamış bir disiplin olduğunu düşünüyorum." Ö.11. "Başlı başına bir disiplin olarak ele alınmadığı için yeterince önemli görülmemektedir." Ö.22. "Hayır. Ders sayısının az olması, coğrafi faktörler konusunun kültür konusundan sonra gelmesi, öğrenciye somut kaynaklar sağlanılmaması nedeniyle kültürel coğrafyanın anlam ve önemi anlayamamaktadır." Ö.43. "Ortaokul seviyesini düşündüğümde kültürel coğrafya yeteri kadar ve yaş gelişimleri gereği olması gerektiği gibi verilmiş diyebilirim." Ö.48.

Tablo 3.1: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Gelişiminin Eğitim Sürecinde Hangi Vasıfların ve Yeterliklerin Gelişimine Katkı Sağlayacağı Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Sayfa | 95

Kültürel Coğrafyanın Eğitim Sürecine Etkileri	f	%
Kültür ile coğrafi bilgi arasındaki bağlantıya katkı sağlar	15	26
Empati yapma becerisi, mekânı algılamaya katkı sağlar	15	26
Bireysel ve toplumsal farklılıklara katkı sağlar	13	22
Kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik bilincine katkı sağlar	7	12
Bilinçli bir kültür aktarımı oluşacaktır	5	8,7
Bir fikri olmayan	2	3,5
TOPLAM	57	100

Tablo 3.1.'de görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşleri birbirine oldukça yakındır. Kültürel coğrafyanın gelişiminin eğitim sürecinde; kültür ile coğrafi bilgi arasındaki bağlantının kurulmasına katkı sağlayacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı %26, yine empati yapma becerisi, mekânı algılama ve kültürel farkındalığa katkı sağlayacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı da %26 olarak ortaya çıkmıştır. Bireysel ve toplumsal farklılıkları anlamak açısından katkı sağlayacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise %22 olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

"Kişiler yaşadıkları coğrafyanın etkisiyle kazandıkları kültürü diğer nesillere aktarmalıdır ve sahip çıkmalıdırlar. Milli kimliklerin kaybolmaması ve başka

kültürlerin etkisinde kalmamak için. Bu da eğitimle olabilir. Okullarda iyi bir programla yeni nesillere kazandırılabilir.” Ö.1. “İnsanların düşünme biçiminin nasıl şekillendiğini ve aslında doğduğumuz coğrafyanın bize sunduklarına göre bir kişilik ve değer sahibi olduğumuzu anlamalarına katkı sağlayarak daha geniş düşünebilmeyi sağlar.” Ö.4. “Dünyaya bakış açısını geliştirir. Kültürel değerleri anlama, yorumlama ve nihayetinde genelleme yapabilme özelliği sağlar. Dünyayı algılama ve yorumlama özelliği gelişir. Kendi kültürel coğrafyasını geliştirme ve bunu yaşatma konusunda ve yaşama konusunda farkındalık oluşturur.” Ö.21. “Yaşanan coğrafyanın özelliklerinin daha iyi tanınmasına, tanıtımına ve kültürel yapının daha iyi bilinmesinden dolayı; yaşadığı toplumu daha iyi idrak eden nesillerin oluşmasına katkı sağlayacaktır.” Ö.22. “İnsanlara yaklaşımımız daha farklı olabilir. Empati yeteneğimizi geliştirip farklı kültürden insanların neden bizden daha farklı yaşadığını anlayabiliriz. Daha geniş düşündüğümüzde her insana saygı duymayı öğrenebiliriz.” Ö.23. “Kültürel coğrafyanın gelişimi eğitim sürecinde farklılıklara saygı duyma, empati yapabilme gibi yeterliklerin gelişmesine katkı sağlar.” Ö.35. “Öğrencilerin kültürel coğrafya konularını işlerken özellikle sorgulayıcı olmaları, görüş alışverişi yapmaları, gerçek hayatın içindeki kültürel unsurlar ile coğrafi bilgi arasındaki bağlantıyı kurmalarına katkı sağlar” Ö.39.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Beşinci alt problemde yer alan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, küresel gelişmelerin kültürel coğrafyaya etkileri hakkındaki görüşleri nelerdir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 3.2: Öğretmenlerin, Küresel Gelişmelerin Kültürel Coğrafyaya Etkileri Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Küresel Gelişmeler ve Kültürel Coğrafya	f	%
Küreselleşmeyle diğer kültürlerden etkilenme söz konusu olmakta	21	41
Teknolojideki ilerlemeler tek kültürlülüğe neden olmakta	14	27
Kültürel değerlerine sahip çıkanlar kültürünü koruyabilir	8	15
Küresel gelişmeler, kültürel coğrafyayı olumlu ve olumsuz etkiler	5	9,8
Bir fikri olmayan	3	5,8
TOPLAM	51	100

Tablo 3.2.’de görüldüğü gibi küreselleşmeyle var olan kültürün diğer kültürlerden etkilenmesinin söz konusu olduğunu belirten öğretmen görüşlerinin oranı %41 olurken, teknolojideki ilerlemelerin, tek kültürlü bir dünyanın oluşmasına neden olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise %27 olmuştur. Kültürel değerlerine sahip çıkan bir toplumun kültürünü koruyabileceği görüşüne sahip olanların oranı %15 olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Küresel gelişmeler bütün dünyaya hâkim tek bir kültüre doğru gidişe yol açabilir. Bölgesel ve mahalli kültürler yok olabilir.” Ö.2. “Küresel gelişmeler özellikle teknolojinin, iletişimin bu kadar gelişmesi kültürel olarak tek kültürlü bir

dünyanın ortaya çıkmasını beraberinde getiriyor.” Ö.4. “Teknolojinin gelişmesiyle birlikte küresel alanda meydana gelen olaylar öğrencileri özellikle etkisi altına almaktadır. Zaman içinde teknolojinin toplum üzerine etkisi arttıkça kültürsüz bir yapı haline alabilir. Gençler geçmiş mirası değil, popüler olanı tercih etmeyi seviyor.” Ö.13. “Küresel gelişmeler karşısında kültürler yok olabilir veya zayıflayabilir. Popüler kültür özellikle kültürel coğrafyanın etkisini ya tamamen yok ediyor veya zayıflatıyor.” Ö.18. “Küresel gelişmeler, toplumların kültürel yapılarında ve yaşam tarzlarında değişime neden olmaktadır. Özellikle teknolojinin çok hızlı gelişimi ve değişimi insan yaşamını, hayatı algılayışını ve düşünce tarzını da değiştirdiği için kültürel unsurları da etkiliyor diye düşünüyorum.” Ö.27. “Dünya kültürünün küreselleşme ile birlikte ortak bir anlayış içinde birleştiğini, kültürde ortaklık ve aynılığa olduğunu söyleyebilirim. Çin’den Afrika’ya ortak bir kültüre doğru ilerliyoruz.” Ö.46. “Küresel gelişmeler kültürel özellikler üstünde değişim yaratmaktadır. Kültürel değişim süreklilik içinde ilerlemektedir.” Ö.50.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Altıncı alt problemde yer alan “Öğretmenler, kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınmasını gerekli görmekte midir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 4: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Sosyal Bilgiler Dersinde Ayrı Bir Başlık Halinde Ele Alınmasının Gerekliliği Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

K.C.’nin Sosyal Bilgiler Dersinde Ayrı Bir Başlık Halinde Ele Alınması	f	%
Kültürel coğrafya ayrı bir başlık halinde ele alınabilir	38	74
Kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınmasına gerek yok	8	15
Kültürel coğrafya seçmeli ders olabilir	3	5,8
Ortaokul seviyesi için değil, fakat lise için ayrı bir başlık olabilir	2	3,9
TOPLAM	51	100

Tablo 4’te görüldüğü gibi, kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık halinde ele alınması gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı %74 ile ilk sırada yer almıştır. Kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınmasına gerek olmadığını belirten öğretmen görüşleri oranı %15, kültürel coğrafyanın seçmeli ders olabileceğini belirten öğretmen görüşleri oranı ise %5,8 olarak öne çıkmıştır. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Yaşadığımız coğrafyayla kültürel etkileşimi daha iyi öğrenmek ve coğrafya-kültür ilişkisini daha iyi kavramak bunlar arasındaki etkileşimin yansıtılması için kültürel coğrafya Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir başlık altında ele alınabilir.” Ö.7. “Hayır, ayrı bir başlıkta ele alınmasına gerek yok.” Ö.9. “Ayrı bir ünite olarak yer alması daha iyi olur.” Ö.10. “Evet, çevrenin kültüre ve kültürün çevreye etkisi ayrı bir konu olarak işlenebilir.” Ö.11. “Hayır, konular içinde örtülü olarak verilmesi daha uygun olur diye düşünüyorum.” Ö.18. “Kesinlikle ayrı bir başlık halinde ele alınması gerekiyor. Kültürel coğrafya bizi biz yapan değerler. Bu değerleri

özümsemek ve bunu yaşamayı seçmek için iyi öğrenmek ve bunu içselleştirmek gerekiyor. Geniş kapsamlı öğretilmesi gerekiyor.” Ö.21. “Biraz düşününce kültürel coğrafyanın yeteri kadar bilinmediği ve öğretilmesi gerektiğini düşünüyorum. Aynı bir başlık halinde ele alınabilir.” Ö.23.

Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Yedinci alt problemde yer alan “Öğretmenler, Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın yeterli bir düzeyde ele alındığını düşünmekte midir?” alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 5: Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Coğrafyanın Yeterli Bir Düzeyde Ele Alınıp Alınmadığı Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Coğrafyanın Yeterliliği	f	%
Kültürel coğrafyanın ele alınması yeterli düzeyde değil	27	51
Kültürel coğrafyanın anlatımı yeterli düzeyde	15	28
Kültürel coğrafyanın anlatımında önemli eksikler bulunmakta	8	15
Halk kültürü seçmeli dersinde yeterince ele alınmakta	1	1,9
Bir fikri olmayan	1	1,9
TOPLAM	52	100

Tablo 5’te görüldüğü gibi, kültürel coğrafyanın ele alınmasını yeterli düzeyde bulmayan öğretmen görüşlerinin oranı %51, kültürel coğrafyanın anlatımını yeterli düzeyde bulan öğretmen görüşleri oranı ise %28 olmuştur. Kültürel coğrafyanın anlatımında önemli eksikler bulunduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı %15 olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Müfredat ve zaman ölçüsünde kültürel coğrafya konuları yeterli düzeyde ele alınamıyor. Ders saatimizin azlığı ve müfredatın yoğunluğu nedeniyle kültürel coğrafya da istediğimiz ölçüde ele alınmamaktadır.” Ö.7. “Dolaylı yoldan ele alındığını düşünüyorum. Ancak bu yeterli bir seviyede değil.” Ö.31. “Ders saatinin az olması nedeniyle, konuları çeşitlendirmek, görselleştirmek vb. açısından yeterli olduğunu düşünmüyorum.” Ö.36. “Hayır, ders sayısının az olması konuların örneklerinin az olması ve bunların sınıfta canlandırılmaması konuyu anlaşılmaktan uzak tutmaktadır.” Ö.43. “Kültüre daha fazla kazanım ve saat verilebilir.” Ö.46. “Kültürel coğrafya, Sosyal Bilgiler dersinde biraz daha fazla ele alınabilir.” Ö.50.

Tablo 6: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Anlamlı ve Yeterli Bir Düzeyde Anlatılabilmesi İçin Neler Yapılabileceği Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafya ile İlgili Öneriler	f	%
K.C. tek bir başlık altında bir bütünlük içinde anlatılabilir	13	24
K.C. yerel gezilerle, video ve belgelerle anlatılabilir	12	22
Gerçek yaşam etkinlikleri ve drama tekniğiyle zenginleştirilebilir	8	15

Kültürel değerlerin coğrafya ile ilişkisi üzerinde durulabilir	8	15
Kültürel coğrafyanın anlatımında görsellik ön plana çıkarılmalıdır	5	9,4
Kültürel coğrafya ile ilgili konu kapsamı genişletilmelidir	3	5,6
Sosyal Bilgiler öğretmenlerine konuyla ilgili seminerler verilmelidir	2	3,7
Bir değişikliğe gerek yok	1	1,8
Bir fikri olmayan	1	1,8
TOPLAM	53	100

Tablo 6'da görüldüğü gibi, öğretmenlerin görüşleri birbirine oldukça yakındır. Kültürel coğrafyanın tek bir başlık altında, bir bütünlük içinde anlatılması gerektiğini düşünen öğretmen görüşlerinin oranı %24, kültürel coğrafyanın yerel gezilerle, video ve belgesellerle anlatılması gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı %22'dir. Kültürel coğrafyanın gerçek yaşam etkinlikleriyle, drama tekniğiyle zenginleştirilmesi gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise %15 olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

"İçerikler çoğaltılmalı. Seçmeli ders olarak konulabilir." Ö.18. "Yaparak yaşayarak öğrenme en iyi öğrenme olduğuna göre, geziler çok önemli diye düşünüyorum. Teoriden çok pratiğe uygun çalışmalar yapılmalıdır. Görsel ve yazılı iletişim unsurları kullanılmalıdır." Ö.21. "Kültürel coğrafya yetkinliğine sahip öğreticilerin eğitim kadrosunda yer almaları gerekir." Ö.22. "Öncelikle coğrafyanın iyi tanınması ve çocuklarımızın kendini tanımasına zemin hazırlanmalı. Değerlerimiz öğretilmeli ve yüceltilmelidir." Ö.25. "Öğrencilerin bizzat kendi yaşamları ve çevrelerinden örnekler vererek, araştırma yapmaya yönlendirilmelerinin kültürel coğrafyanın daha yeterli bir düzeyde anlatılması ve anlaşılmasında etkili olabileceğini düşünüyorum." Ö.27. "Sadece ülkemizin değil, dünya üzerindeki farklı coğrafyaların da kültürel özellikleri ve coğrafyanın kültür üzerindeki etkileri anlatılırsa daha doğru bir öğrenme düzeyi oluşur." Ö.29. "Kültürel coğrafyanın daha anlamlı ve yeterli bir düzeyde anlatılabilmesi için öğrencilerin daha çok duyu organına hitap edecek şekilde işlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Videolar, geziler, sanal uygulamalar, farklı kültürden insanlarla görüşülme gibi yöntemlerle eğitimin desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum." Ö.40.

Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sekizinci alt problemde yer alan "Öğretmenler, öğrenme etkinliklerinden hangileriyle kültürel coğrafyanın anlatımının daha etkili olacağını düşünmektedir?" alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 7: Öğretmenlerin, Öğrenme Etkinliklerinden Hangileriyle Kültürel Coğrafyanın Anlatımının Daha Etkili Hale Getirilebileceği Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Öğrenme Etkinlikleri	f	%
Yaparak-yaşayarak öğrenme, gezi gözlem merkeze alınmalı	19	27

Görsel materyaller, belgesel ve videolara yer verilmeli	19	27
Konuşma halkası, drama, canlandırma etkinlikleri işe koşulmalı	10	14
Araştırma-inceleme, örnek olay ve kaynak kişilere yer verilmeli	7	10
Proje ödevlerinde, kültürel coğrafya üzerinde durulmalı	4	5,8
Coğrafyanın kültür üzerindeki etkilerine değinen etkinlikler yapılmalı	4	5,8
Bir fikri olmayan	3	4,4
Soru-cevap tekniğinden yararlanılmalı	2	2,9
TOPLAM	68	100

Tablo 7’de görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşleri birbirine oldukça yakındır. Yapararak-yaşayarak öğrenme ve gezi gözlem etkinlikleriyle kültürel coğrafyanın daha etkili öğretilbileceği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı %27, görsel materyaller, belgesel ve videolara yer verilmesi gerektiği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı da yine %27 olarak öne çıkmıştır. Konuşma halkası, drama, canlandırma etkinlikleriyle öğretimin etkili olacağı görüşüne sahip öğretmenlerin oranı ise %14 olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

"Öğrencilerin yaşadıkları çevrenin kültürü ve bu kültürün o çevreyle ilişkisini konu alan araştırma ödevleri verilebilir." Ö.11. "Okulların genelinde sınıfların kalabalık olması, ders saatinde konuların yetiştirilmeye çalışılmasından dolayı klasik soru-cevap tarzı etkinlikler yapılmaktadır. Öğrenciyi sürece katabilecek aktif öğrenme yöntemleri kullanılarak daha verimli olabilir." Ö.13. "Örnek olay yöntemi, konuşma halkası, drama." Ö.16. "Tiyatral çalışmalar, müzik derslerinde kültürel ezgiler, öğrencilerin bireysel araştırmaları ile kültürel tanıtımlar yapılabilir." Ö.32. "Öğrenciler, birçok duyu organına hitap eden video, gezi-gözlem, inceleme yapma, insanlarla görüşme yapma gibi etkinliklerle kültürel coğrafya konusuna daha çok ilgi gösterebilir. Bu şekilde anlatımın daha etkili olacağını düşünüyorum." Ö.40. "Görsel işitsel araçlar, sergi. Öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçlarına göre beceri atölyeleri kapsamında drama vb." Ö.46.

Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular

Dokuzuncu alt problemde yer alan "Kültürel coğrafyanın aktarılması ve anlatımında hangi eksikler bulunmaktadır?" alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 8: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Aktarılmasında ve Anlatılmasında Hangi Eksiklerin Bulunduğu Yönündeki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafyanın Aktarımındaki Eksikler	f	%
Kalıp bilgilerden dışarı çıkılmaması, tekdüze anlatım	12	21
Bir fikri olmayan	11	19
Gezi-gözlem etkinlikleri için imkân yetersizlikleri	8	14
Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan kültür yozlaşması	7	12
Öğretmenlerde konuyla ilgili bilgi eksikliğinin olması	6	10,5

Kültürel coğrafya ile ilgili yetersiz kaynak olması, bilinirliğinin azlığı	6	10,5
Ders saatlerinin yetersizliği	3	5,2
Öğrencilerin kendi bölgelerinden başka bölgeleri yeterince bilmemesi	2	3,5
Herhangi bir eksiklik söz konusu değil	2	3,5
TOPLAM	57	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi kültürel coğrafyanın aktarılması ve anlatılmasında eksiklerin başında, kalıp bilgilerden dışarı çıkılmaması ve tekdüze anlatım öğretmenlerin görüşüne göre %21 oranla ilk sırada yer almıştır. Bir fikri olmayanların oranı %19 olurken, gezi-gözlem etkinlikleri için imkân yetersizliklerinin olduğu görüşüne sahip öğretmenlerin oranı %14 olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

"Bilgi eksikliği, ders saatinin yetersizliği, müfredat yoğunluğu, kültürel coğrafya konularının dağınık olması." Ö.7. "Genellikle düz anlatım yapılıyor, teorik bilgi çocukları sıkıyor. Yaşlı insanlarla bu konuda iletişime geçilse belki daha kalıcı olur." Ö.9. "Bu alanla ilgili yeterince kaynak olmaması ya da henüz tam olarak anlaşılammış bir disiplin olması bir eksiklik olabilir." Ö.11. "Bütün derslere yansıtılması gerekiyor. Öğrenci merkezli aktif çalışmalar yapılmalıdır." Ö.21. "Yeteri kadar bilgi sahibi olmadığımız için aktarılmasında eksiklikler oluyor." Ö.23. "Küreselleşmenin kaçınılmaz olduğu günümüzde kendi kimliğimizi hem gençlere benimsetmek hem de dünyaya ifade etmek oldukça önemli. Bu anlamda maddi unsurlarımızı dünyaya arz etmek, tanıtmak konusunda eksik kaldığımızı düşünüyorum." Ö.32. "Kültürel coğrafyanın anlatılması için ayrı bir kazanımın olması gerekir. Bu kazanımla birlikte görsel öğelere yer verilmeli ve başka coğrafyada yaşayan insanlarla etkinlikler yapılabilir." Ö.35.

Tablo 9: Öğretmenlerin, Kültürel Coğrafyanın Öğrencilere Aktarılmasında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yeterli Düzeyde Bilgi Birikimine Sahip Olup Olmadıkları Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Öğretmenlerin K.C. İle İlgili Kendilerini Yeterli Görüp Görmedikleri	f	%
Hayır, yeterli değil	18	33
Evet, yeterli	13	24
Evet, fakat eksikler de bulunmakta	12	22
Hayır. Çünkü öğretmenlerin gelişimi için konuyla ilgili yeterli kaynak yok	9	16
Bir fikri olmayan	2	3,7
TOPLAM	54	100

Tablo 9’da görüldüğü gibi öğretmenlerin görüşlerine göre, kültürel coğrafyanın öğrencilere aktarılmasında, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıklarını düşünen öğretmenlerin oranı %33 iken, yeterli bilgi düzeyine sahip olduklarını düşünen öğretmenlerin oranı %24 olmuştur. Kültürel coğrafyanın öğrencilere aktarılmasında yeterli düzeyde bilgi sahibi olduklarını belirten, aynı

zamanda bazı eksiklerin de olduğunu düşünen öğretmenlerin oranı %22 olmuştur. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

"Hayır. Çünkü elimizde yeterince kaynak yok." Ö.3. "Akademik eğitimde yeterli eğitim verilmedi ancak kişisel olarak kendi becerisiyle bilgi elde eden öğretmenler vardır." Ö.4. "Kültürel coğrafyanın öğrencilere aktarılmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yeterli düzeyde bilgi birikimine sahip olduklarını düşünüyorum. Ancak bize yani, yeni nesil öğretmenlere bizden önceki meslektaşlarımız ve bu alandaki uzmanlarca destek verilebilir." Ö.5. "Birçok Sosyal Bilgiler öğretmeni elinden geldiğince kültürel coğrafyayı derslerde yansıtmaya, anlatmaya, aktarmaya çalışmaktadır. Fakat eksik bilgilerin olmasının yanında, yeterli ders saatinin olmaması aktarımı olumsuz etkilemektedir." Ö.7. "Düşünmüyorum. Daha doğrusu her biri bu konuda bilgiye sahip yalnız alışlagelmiş metotlar, imkânların yetersizliği ya da kolaya kaçma gibi sebeplerden ötürü sadece ilgili konu anlatılıp geçiliyor." Ö.10. "Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bu konuda henüz yeterince donanımlı olmadığını düşünüyorum." Ö.11. "Asla. Bir Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak kendim de dâhil olmak üzere yeterli bilgi birikimine sahip değiliz. Şu an ki Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bir kısmının başka branşlardan dönüştürülmüş olması da bunda bir etkidir." Ö.49.

Onuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular

Onuncu alt problemde yer alan "Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel coğrafya ile ilgili yapılması gereken yenilikler neler olmalıdır?" alt problemi ile ilgili bulgular şöyledir:

Tablo 10: Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Yeniden Düzenlenecek Olsa Kültürel Coğrafyanın Anlatılmasında Yapılması Gereken Yenilikler Hakkındaki Görüşlerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kültürel Coğrafyanın Anlatılmasında Yapılması Gereken Yenilikler	f	%
Çalışma etkinlikleri arttırılarak, görsellik ön plana çıkarılabilir	18	28
Hayatın içinden örnekler verilerek konu başlığı geliştirilebilir	11	17
Kültürel coğrafya ayrı bir başlıkta ele alınabilir	10	15
Bölgeler coğrafyası ve yöresel kültür özellikleri bir arada ele alınabilir	7	11
Kültürel özelliklere, kültür unsurlarına daha fazla yer verilebilir	7	11
Bir fikri olmayan	4	6,3
Türk kültürü daha ayrıntılı anlatılabilir	2	3,1
Birey ve toplum, vatandaşlık konularında yenilikler yapılabilir	2	3,1
Dünya üzerinde yer alan farklı kültürler üzerinde durulabilir	1	1,5
Sosyal Bilgiler ders kitabı, kültürel coğrafya açısından yeterlidir	1	1,5
TOPLAM	63	100

Tablo 10'da görüldüğü gibi, Sosyal Bilgiler ders kitabının yeniden düzenlenecek olması durumunda kültürel coğrafyanın anlatımında; çalışma etkinliklerinin arttırılması ve görselliğin ön plana çıkartılması gerektiğini belirten öğretmen

görüşleri oranı %28 ile ilk sırada yer almıştır. Hayatın içinden örnekler verilerek, konu başlığının geliştirilebileceğini belirten öğretmen görüşleri %17 olurken, kültürel coğrafyanın ayrı bir başlıkta ele alınabileceğini belirten öğretmen görüşleri ise %15 olarak öne çıkmıştır. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

"4, 5, 6, 7. sınıflara dengeli bir şekilde konu dağılımı yaptım. Böylece dört yıl boyunca kültürel coğrafya sistematik olarak öğretilir." Ö.3. "Kesinlikle kültürel değerlerin coğrafyayla bağlantısını uç örnekler göstererek öğrencilerin düşünmesini sağladım, daha geniş bakış açısıyla sıra dışı yaşamların, yaşayan kişiler için nasıl normal görüldüğünü anlatırım ve kendi değerlerimizin bizim coğrafyanın bize sunduğu bir öge olduğunu gösteririm." Ö.4. "Daha çok etkinliğin yapılması için öneriler kısmının olmasını, film, belgesel izletilmesi konusunda zorunluluk getirilmesini, gezi-gözlem faaliyetlerinin yapılmasını ve bunun için de ders saatinin arttırılmasını isterdim." Ö.10. "Öğrencilerin ilgisini çekecek, bol görsel içeren, etkinliklere dayalı bir şekilde düzenlenmesini isterdim." Ö.13. "Toplumsal çatışmaların bu ülkenin bir gerçeği olduğunu düşünerek ve de bu konuda çok acı tecrübeler yaşadığımız olgusunu göz önüne alarak; toplum içerisinde kültürel istismarların önünü alabilecek ulusal/milli ve de kapsayıcı bir bakış açısıyla, hoşgörü iklimi/coğrafyası olan Anadolu toplumuna tam manasıyla uyan müfredat yeniliği. Kültür çatışmalarının nedenine inerek, 'Aynı coğrafyayı paylaşmak zorunda kalan' toplum katmanları arasında 'Müşterek kültür değerleri' üzerinde yeni bakış açıları sağlayacak öğretilerin ortaya konulması. Ötekileştirmenin olmadığı her bir farklılığı zenginlik olarak gören öğretici kadronun yetişmesi ve görev alması sağlanmalıdır." Ö.22.

Tartışma, Sonuç ve Öneri

Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilgisi boyutunda öğretmen görüşlerine yer verilerek yapılmış olan bu çalışma, şimdiye kadar bu alanla ilgili yapılmış çalışmalardan farklı olarak, öğretmen görüşlerinin ele alınarak incelendiği ilk çalışma olma özelliğiyle öne çıkmaktadır. Kültürel coğrafya ile ilgili yazılmış tez ve makalelere bakıldığında genel olarak, seçilmiş olan bir bölge ya da bir şehrin kültürel coğrafyasının incelendiği çalışmalar oldukları görülmüştür. Sosyal Bilgiler eğitimi ile ilişkilendirilerek yapılan tez sayısının da oldukça az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şahin (2007) ve Torun'un (2014) çalışmasında kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkilendirildiği görülmüş, fakat bunlarda da yine aynı şekilde şehir örneklerinden yola çıkıldığı, şehir ve kültürel coğrafya ilişkisinin ele alınarak incelenmiş tezler oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Şahin (2007) çalışmasında, Ulukışla ilçesi (Niğde) doğal kültürel coğrafya araştırmaları ve ekoturizm potansiyelini incelemiş, bu bağlamda Ulukışla ilçesinin doğal ve kültürel coğrafya araştırmaları ve ekoturizm özelliklerinin incelenmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Ulukışla ilçesinin jeolojik, jeomorfolojik iklim, bitki örtüsü, toprak varlığı, madenleri, hidroloji gibi doğal özellikleri hakkında bilgi verilmiş, kültürel coğrafya ile ilişkisine, kültürel özelliklerine değinilmiştir. Torun (2014) çalışmasında, Tarsus'un tarihi-kültürel coğrafya araştırmaları ve turizm potansiyeline değinmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin tarih,

coğrafya, kültür araştırması gibi farklı alanların birbiriyle olan ilişkisini Tarsus'un bilinmeyen tarihi ve kültürel coğrafya araştırmasıyla aktarmak ve kültür-tarih bileşenlerinin şehir turizmüne sağlayabileceği katkıları değerlendirmek araştırmanın asıl amacı olarak belirtilmiştir.

Kültürel coğrafya ile ilgili yazılmış makalelere bakıldığında da yine kültürel coğrafyanın şehir ve bölge özelinde ele alınarak incelendiği çalışmaların öne çıktığı görülmüştür. Bunların yanı sıra Okur ve Bilgili'nin (2021) çalışmalarında olduğu gibi kültürel coğrafya bağlamında temsil ve temsil ötesi teorilere değinildiği ve yine Okur'un (2022) kültürel coğrafya perspektifinden mekânın eleştirisi üzerinde durduğu çalışmasıyla kültürel coğrafyaya farklı açılardan bakan çalışmalar yaptıkları görülmüştür. Fakat Sosyal Bilgiler dersi ve kültürel coğrafyanın birlikte ele alınarak incelendiği makale olarak Şahin'in (2019) çalışması öne çıkmıştır. Kültürel coğrafyanın, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders programında nasıl ele alındığıyla ilgili olan çalışmada, kültürel coğrafya bakımından konuya yaklaşılarak Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi derslerinde programla ilişkilendirilme yapılmış, kültürel coğrafyaya ne düzeyde yer verildiğine değinilmiştir.

Kültürel coğrafya ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında, her bir çalışmanın şehir bazında ve bölge özelinde ele alınarak incelendiği görülmüş, öğretmen görüşüne başvuru olan bir çalışmanın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda kültürel coğrafyanın öğretmenler için ne ifade ettiğinin anlaşılması, kültürel coğrafyanın anlam ve önemini ne düzeyde bilindiğinin tespiti için Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine başvurularak hazırlanan bu çalışmanın, alana katkı sağlayacağı ve örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafyanın yeri ve önemi ile ilgili olarak öğretmen görüşlerine başvurularak hazırlanan bu çalışmada, kültürel coğrafyanın öğretmenler tarafından yeterince bilinmediği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle öğretmenlerin, kültürel coğrafyayı sadece coğrafyanın kültüre olan etkisi olarak düşündükleri, fakat kültürün de coğrafyayı etkilediği ve şekillendirdiği yönünde yeterli bilgi birikimine ve öngörüye sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Buna rağmen öğretmenlerin diğer konu başlıkları ve üniteler ile ilişkilendirme yaptıkları görülmüş, özellikle kültür ve miras ünitesine değinerek cevaplar verdikleri görülmüştür. Bu yönüyle aslında öğretmenlere konuyla ilgili gerekli bilgi aktarımlarının yapılması halinde ve özellikle lisans düzeyinde kültürel coğrafyaya ayrı bir parantez açılmasıyla, öğretmenlerin konu hakkında bilgi sahibi olacağı ve bu alanda kendilerini geliştirebilecekleri, görüşleri alınan öğretmenler tarafından da belirtilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretim programında halihazırda yer almayan kültürel coğrafyanın programda yer alması ve öne çıkarılmasıyla etkili öğrenme ve öğretme ortamının gerçekleşebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenler kültürel coğrafya denildiğinde akıllarına ilk olarak coğrafyanın kültür üzerindeki etkilerinin geldiğini söylemişlerdir. Fakat kültür ve coğrafyanın

karşılıklı bir etkileşim halinde olduğunu belirten öğretmen görüşleri de yine öne çıkan görüşlerden olmuştur. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersinde, kültürel değerlerin aktarılmasında coğrafyayla ilişkisine yer verildiğini belirten öğretmen görüşleri öne çıkmıştır. İnsanların yaşadığı coğrafya ve yaşam tarzlarının da kültürel coğrafya kapsamında değerlendirildiğini belirten öğretmenler olmuştur. Ekonomik faaliyetlerin ve sosyal yaşamın coğrafyaya göre değiştiğini söyleyen öğretmen görüşleri de verilen yanıtlarda yer almıştır. Ünite olarak kültür ve miras, öğrenme alanı olarak da kültürel mirasa duyarlılığın kültürel coğrafya ile ilişkilendirilebileceği görüşüne sahip öğretmenlerin oranı oldukça fazla olmuştur. Yine aynı şekilde insanlar, yerler ve çevreler, küresel bağlantılar, üretim, dağıtım, tüketim, birey ve toplum, etkin vatandaşlık, yeryüzünde yaşam gibi ünite ve konu başlıklarının kültürel coğrafya kapsamında ele alındığını belirten öğretmen görüşleri de öne çıkmıştır. Öğretmenlerin önemli bir bölümü kültürel coğrafyanın anlam ve önemini yeterince bilmediği yönünde görüş bildirmiştir. Kültürel coğrafyanın anlam ve önemini bildiğini söyleyen öğretmen görüşleri ilk görüşe göre nispeten daha az olmuştur. Kültürel coğrafyanın bir konu başlığı olarak ya da bir öğrenme alanı olarak ders kitaplarında yer almıyor oluşu ve özellikle kültürel coğrafya hakkında kavramsal bir çerçevenin tam anlamıyla henüz oluşturulmamış olması da öğretmenlerin konu hakkında bilgi sahibi olamamalarına neden olmuş ve bu yönde görüş bildirmişlerdir.

Öğretmenler kültürel coğrafyanın, Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ayrı bir başlık altında ele alınmasının gerekliliği üzerinde durmuşlar; yerel gezilerle, gerçek yaşam etkinlikleriyle, drama tekniğiyle bu alanın geliştirilebileceğini belirtmişlerdir. Öğrenme etkinliklerinden özellikle yaparak-yaşayarak öğrenme, konuşma halkası, araştırma-inceleme, örnek olay inceleme, kaynak kişilere yer verme, görselliğin artırılması üzerinde durmuşlar, proje ödevlerinde kültürel coğrafyaya değinen ödevlerin verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Öğretmenlere göre kültürel coğrafyanın anlatılması ve aktarımındaki en önemli eksiklik, kalıp bilgilerden dışarı çıkılmaması ve tekdüze anlatım olmuştur. Gezi-gözlem etkinlikleri için çeşitli imkânsızlıklar olduğundan bahsetmişlerdir. Kültürel coğrafyayla ilgili yeterli kaynağın olmamasını da önemli bir eksiklik olarak belirtmişlerdir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri kültürel coğrafya ile ilgili kendilerini de yeterli görmemektedir. Özellikle bu konu hakkında bilgilendirilmemiş olmalarının da bu durum üzerinde etkili olduğunu söylemişlerdir. Kültürel coğrafyanın anlatılmasında yapılması gereken en önemli yenilik olarak; çalışma etkinliklerinin artırılması, görselliğin ön plana çıkarılması, hayatın içinden örneklerle konu başlığının geliştirilmesi ve kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık altında ele alınması gerektiği şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, bölgeler coğrafyası ve yöresel kültür özelliklerinin birlikte ele alınmasının gerekliliği üzerinde durmuşlar ve kültürel özelliklere, kültür unsurlarına yer vermenin önemine değinmişlerdir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında farklı örnekler ve farklı çalışma etkinlikleriyle,

okulda yapılacak çeşitli gezilerle, derslerde uygulanacak drama teknikleriyle, beyin fırtınası gibi yöntem ve tekniklerle kültürel coğrafyanın etkili anlatılabileceği ve öğretilabileceği düşünülmektedir. Fakat görüşleri alınan öğretmenlerin pek çoğunun da vurguladığı gibi, ders saatlerinin yeterli olmayışı ve müfredatı yetiştirme kaygısı gibi nedenlerle konuların birçoğu, etkili bir şekilde ele alınamıyor ve farklı etkinliklere zaman kalmıyor. Bu yüzden Sosyal Bilgiler dersinde her bir üniteye yer alan her bir konunun ve ders kitabına eklenmesi gerekli görülen kültürel coğrafya gibi konuların verimli bir şekilde ele alınıp öğrencilere aktarılması adına, ders sayısının arttırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine de yine aynı şekilde alanla ilgili eğitimin yanı sıra, hizmet içi eğitimlerle ve seminerlerle de kültürel coğrafya ile ilgili bilgilendirmeler yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, E. A. (1972). *Kültürel Coğrafya (Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi I)* (Çeviren: Nazmiye Özgüç). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7(1), 231-274.
- Bilgili, A. S. (2019). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (9. Baskı). Pegem Akademi, Ankara.
- Bonnemaison, J. (2005). The Idea of Culture (Edited by: Chantal Blanc Pamard, Maud Lasseur and Christel Thibault), *Culture and Space-Conceiving a new cultural geography*, I. B. Tauris & Co. Ltd., London.
- Claval, P., & Entrikin, J. N. (2004). Cultural Geography: place and landscape between continuity and change (Edited by: Georges Benko and Ulf Strohmayer), *Human Geography-A History for The 21st Century- A Member of The Hodder Headline Group*, Oxford University Press, New York.
- Doğanay, H. (1994). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- Eriksen, T. H. (2019). *Küçük Yerler, Büyük Meseleler-Sosyal ve Kültürel Antropoloji* (4. Baskı). (Çeviren: A. Erkan Koca), Atıf Yayınları, Ankara.
- Jackson, R. H., & Hudman, L. E. (1990). *Cultural Geography (People, Places and Environment)*. West Publishing Company, United States of America.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (25. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Kottak, C. P. (2008). *Antropoloji – İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. (Çeviren: Serpil N. Altunbilek vd.) Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Kuş, E. (2009). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri-Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi? Nitel mi?*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Okur, M., & Bilgili, M. (2021). Kültürel Coğrafya Bağlamında Temsil ve Temsil Ötesi Teoriler. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(1), 187-194.
- Okur, M. (2022). Kültürel Coğrafya Perspektifinden Mekânın Eleştirisi. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*. 45, 134-147.
- Orhan, F. (2019). *Kültürel Coğrafya Özellikleri ve Turistik Potansiyeli Açısından Geleneksel Artvin Evleri*. Pegem Akademi, Ankara.
- Özey, R. (2014). *Kültürel Coğrafya*. Aktif Yayınları, İstanbul.
- Saban, A., & Ersoy, A. (2016). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*. Anı Yayıncılık, Ankara.

- Şahin, S. H. (2007). *Ulukışla İlçesi (Niğde) Doğal Kültürel Coğrafya Araştırmaları ve Ekoturizm Potansiyeli*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Şahin, V. (2019). Kültürel Coğrafya Bakımından Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Programlarına Bir Yaklaşım. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(222), 173-183.
- Torun, E. (2014). *Tarsus'un Tarihi-Kültürel Coğrafya Araştırmaları ve Turizm Potansiyeli*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Tümertekin, E. (1962). *Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş*. Baha Matbaası, İstanbul.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (1996). *Ekonomik Coğrafya*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (4. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından ne düzeyde bilindiğinin ve Sosyal Bilgiler dersinde kültürel coğrafya konusuna ne düzeyde yer verildiğinin araştırıldığı bu çalışma, Nitel araştırma yönteminden yararlanılarak yapılmış ve fenomenoloji (olgubilim) deseni kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Bu çalışma 2021-2022 eğitim öğretim döneminde Ankara'daki 40 ortaokulda görev yapmakta olan 50 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle gerçekleştirilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine cevaplandırmaları için temelde 10 sorudan oluşan, ilk üç sorudaki alt sorularla birlikte toplamda 16 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Bu sorular, problem cümlesi ve alt problemler temel alınarak oluşturulmuştur. Sorulara verilen yazılı yanıtlardan yola çıkılarak tekrarlanan görüşler belirlenmiş, bu görüşler tema haline getirilerek frekans ve yüzde değerleriyle birlikte yorumlanmıştır. Öğretmen görüşlerinin geneline bakıldığında, öğretmenlerin önemli bir bölümünün kültürel coğrafya ile ilgili yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıkları görülmüştür. Kültürel coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkisi boyutunda, Sosyal Bilgiler ders kitabında yeterli bir anlatımın söz konusu olmadığını düşünenlerin oranının da yine yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler kültürel coğrafyanın, Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ayrı bir başlık altında ele alınmasının gerekliliği üzerinde durmuşlar; yerel gezilerle, gerçek yaşam etkinlikleriyle, drama tekniğiyle bu alanın geliştirilebileceğini belirtmişlerdir. Öğrenme etkinliklerinden özellikle yaparak-yaşayarak öğrenme, konuşma halkası, araştırma-inceleme, örnek olay inceleme, kaynak kişilere yer verme, görselliğin artırılması üzerinde durmuşlar; proje ödevlerinde kültürel coğrafyaya değinen ödevlerin verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Öğretmenlere göre kültürel coğrafyanın anlatılması ve aktarımındaki en önemli eksik, kalıp bilgilerden dışarı çıkılmaması ve tekdüze anlatım olmuştur. Gezi-gözlem etkinlikleri için çeşitli imkânsızlıkların olduğundan bahsetmişlerdir. Kültürel coğrafyayla ilgili yeterli kaynağın olmamasını da önemli bir eksiklik olarak belirtmişlerdir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri kültürel coğrafya ile ilgili kendilerini de yeterli görmemektedir. Özellikle bu konu hakkında bilgilendirilmemiş olmalarının da bu durum üzerinde etkili olduğunu söylemişlerdir. Kültürel coğrafyanın anlatılmasında yapılması gereken en önemli yenilik olarak; çalışma etkinliklerinin artırılması, görselliğin ön plana çıkarılması, hayatın içinden örneklerle konu başlığının geliştirilmesi ve kültürel coğrafyanın ayrı bir başlık altında ele alınması gerektiği şeklinde belirtmişlerdir. Özellikle bölgeler coğrafyası ve yöresel kültür özelliklerinin birlikte ele alınmasının gerekliliği üzerinde durmuşlar ve kültürel özelliklere, kültür unsurlarına yer vermenin önemine değinmişlerdir. Kültürel coğrafya; coğrafyanın etkilerinin kültüre olan yansımalarını incelerken, aynı zamanda kültürün de coğrafyayı nasıl şekillendirdiği ve değiştirdiğiyle de ilgilenmektedir. Yani coğrafi şartların, iklim ve bitki örtüsünün, yeryüzü şekillerinin etkisiyle konutlar, yeme-içme alışkanlıkları, giyim ve kuşam bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değişebilmektedir. Bu durum Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verilen konulardandır. Fakat kültürün, inançların ve yaşam şekillerinin de yaşanılan çevreyi ve doğayı değiştirme

özelliğinden çok da fazla bahsedilmediğini görmekteyiz. Örneğin ders kitaplarında, maden yataklarının olduğu yerlerde nüfusun arttığından ve orada yaşayan insanların geçim kaynağı ve yaşam şekillerinin bundan etkilendiğinden bahsedilmektedir. Bu birebir kültürel coğrafyanın konusuna giren alanlardan biridir. Yine aynı şekilde tarım ve hayvancılıkla uğraşan ve geçimini bu alanlardan sağlayan insanların da yaşam şekilleri, geçim kaynakları bu durumdan etkilenmekte, bu da kültürlerine yansımaktadır. Kültürel coğrafyanın bu tarz örneklerle ders kitabında yer alması ve ayrıca bir ünite olarak ele alınması, kültürel coğrafyanın iyi anlatılması ve anlaşılması için oldukça yararlı olacaktır. Çünkü kültürel coğrafya; ne sadece kültürle ne de sadece coğrafyayla ilgilenmektedir. Her ikisi de birbirini etkilemekte ve değiştirmektedir. Farklı örnekler ve çalışma etkinlikleriyle, okulda yapılacak çeşitli gezilerle, derslerde uygulanacak drama teknikleriyle, beyin fırtınası gibi yöntem ve tekniklerle kültürel coğrafyanın etkili anlatılabileceği ve öğretilebileceği düşünülmektedir. Fakat görüşleri alınan öğretmenlerin pek çoğunun da vurguladığı gibi, ders saatlerinin yeterli olmayışı ve müfredatı yetiştirme kaygısı gibi nedenlerle konuların birçoğu yeterince etkili bir şekilde ele alınamıyor ve farklı etkinliklere zaman kalmıyor. Bu yüzden Sosyal Bilgiler dersinde her bir üniteye yer alan her bir konunun ve ayrıca ders kitabına eklenmesi gerekli görülen kültürel coğrafya gibi alanların verimli bir şekilde ele alınıp öğrencilere aktarılması adına, ders sayısının artırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine de yine aynı şekilde alanla ilgili eğitimin yanı sıra, hizmet içi eğitimlerle de kültürel coğrafya ile ilgili bilgilendirmeler yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

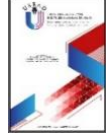
EXTENDED ABSTRACT: This study aims to investigate the level of knowledge of cultural geography by Social Studies teachers and the level of cultural geography in the Social Studies course and this study was conducted using qualitative research techniques and phenomenology design was used. This study was carried out with 50 Social Studies teachers working in 40 secondary schools in Ankara during the 2021-2022 academic year. A semi-structured interview form consisting of 10 questions, together with sub-questions for the first three questions, a total of 16 open-ended questions has been developed for Social Studies teachers to answer. These questions are based on the problem sentence and subproblems. Based on the written answers to the questions, repeated opinions were determined, and these opinions were made into a theme and interpreted together with frequency and percentage values. When looking at the general views of teachers, it has been seen that a significant part of teachers do not have a sufficient level of knowledge about cultural geography. In the dimension of the relationship of cultural geography with the Social Studies course, it has been concluded that the proportion of those who think that there is no adequate explanation in the Social Studies textbook is also high. Teachers emphasized the necessity of considering cultural geography under a separate heading within the scope of Social Studies course; they stated that this area can be developed with local trips, real-life events, drama technique. Among the learning activities, they focused especially on learning by doing-living, speaking ring, research-examination, case study, giving space to source people, increasing visuality; they said that assignments touching on cultural geography should be given in project assignments. According to the teachers, the most important deficiency in the explanation and transmission of cultural geography was the failure to get out of the mold information and uniform narration. They mentioned that there are various impossibilities for sightseeing-observation activities. They also stated the lack of sufficient resources related to cultural geography as an important deficiency. Social Studies teachers also do not consider themselves sufficient in relation to cultural geography. In particular, they said that the fact that they were not informed about this issue also had an impact on this situation. As the most important innovation that needs to be made in the explanation of cultural geography; they stated that the study activities should be increased, the visualization should be brought to the forefront, the subject title should be developed with examples from life and the cultural geography should be considered under a separate heading. In particular, they emphasized the necessity of considering the geography of regions and local cultural characteristics together and touched upon the importance of giving place to cultural characteristics and cultural

elements. Cultural geography; while studying the reflections of the effects of geography on culture, it is also interested in how culture shapes and changes geography. In other words, housing, eating and drinking habits, clothing and clothing may change from region to region and from region to region due to the influence of geographical conditions, climate and vegetation, landforms. This is one of the topics included in the Social Studies textbook. But we see that culture, beliefs and lifestyles are also not mentioned much about the ability to change the environment and nature we live in. For example, textbooks mention that the population increases in places where there are mineral deposits, and the livelihood and lifestyle of people living there are affected by this. This is one of the areas that fall within the subject of one-to-one cultural geography. Again, in the same way, the lifestyles and livelihoods of people who are engaged in agriculture and animal husbandry and make their living from these areas are also affected by this situation, which is reflected in their culture. The inclusion of cultural geography in the textbook with such examples and also treating it as a unit will be very useful for a good explanation and understanding of cultural geography. Because cultural geography is not interested only in culture, nor only in geography. Both affect and change each other. It is thought that cultural geography can be explained and taught effectively with different examples and study activities, various trips to school, drama techniques to be applied in classes, methods and techniques such as brainstorming. But as many of the teachers whose opinions were taken emphasized, many of the subjects cannot be addressed effectively enough for reasons such as insufficient lesson hours and anxiety about improving the curriculum, and there is no time for different activities. For this reason, it is considered necessary to increase the number of courses in order to efficiently address and transfer to students each subject included in each unit in the Social Studies course, as well as areas such as cultural geography, which are considered necessary to be added to the textbook. In the same way, it is thought that it would be useful for Social Studies teachers to be informed about cultural geography through in-service trainings, as well as field-related training.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 6, Year 6, Sayı 14, Issue 14,
Nisan 2024, April 2024
e issn: 2687-2641

**TWO SIDES OF THE SAME HEGEMONY: HUMAN, CONTROL, POWER
STRUGGLES AND *THE HUNGER GAMES***

AYNI HEGEMONYANIN İKİ YÜZÜ: İNSAN, KONTROL, GÜÇ MÜCADELELERİ VE
AÇLIK OYUNLARI

Kemal ÇAPOĞLU

Öğr. Gör. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü,
Gümüşhane/Türkiye.

Lect. Dr., Gumushane University, Department of Foreign Languages,
Gumushane/Türkiye.

ORCID ID: 0000-0002-9268-4184

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1323854

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 06.07.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 06.04.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.04.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Çapoğlu, K. (2024). Two Sides of the Same Hegemony: Human, Control, Power Struggles and *The Hunger Games*. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(14), 110-122.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Abstract: As being one of the most popular contemporary young adult fiction series at the time it was published, *The Hunger Games Trilogy* explores crucial real-life issues within a fictional apocalyptic world. This article delves into the analysis of the book series' various societies through the lens of Antonio Gramsci's theory of hegemony and Jeremy Bentham's panopticon prison, which Michel Foucault later interpreted as a tool for societal discipline. The argument presented here centres on the striking similarity in the control methods employed by the two distinct power centres in the series—Capitol and District 13—to govern the people under their rule. By utilizing the theories of hegemony and panopticon, this study scrutinizes this type of control in detail. Additionally, the article examines how both Capitol and District 13 employ media, hunger, and the Hunger Games as separate tools for control, elucidating their respective impacts on society. Despite the initial portrayal of Capitol as evil and District 13 as good, a thorough analysis reveals that they share the same underlying motivation and methods in their quest for ultimate control over everything.

Key Words: Hegemony, Capitol, Panopticon, Tributes, Panem

Öz: Yayınlandığı tarihteki en popüler çağdaş genç yetişkin kurgu serilerinden biri olan *Açlık Oyunları Üçlemesi*, kurgusal bir kıyamet dünyasında gerçek hayattaki önemli sorunları araştırıyor. Bu makale, Antonio Gramsci'nin hegemonya teorisi ve Michel Foucault'nun daha sonra bir toplumsal disiplin aracı olarak yorumladığı Jeremy Bentham'ın panoptikon hapisanesi merceğinden kitap serisinin çeşitli topluluklarının analizini yapmaktadır. Burada sunulan argüman, serideki iki farklı güç merkezinin (Capitol ve 13. Mıntıka) kendi yönetimleri altındaki insanları yönetmek için kullandıkları kontrol metotlarındaki çarpıcı benzerliğe odaklanıyor. Bu çalışma, hegemonya ve panoptikon teorilerinden yararlanarak bu kontrol türünü ayrıntılı olarak incelemektedir. Ek olarak hem Capitol'ün hem de 13. Mıntıka'nın medyayı, açlığı ve açlık oyunlarını ayrı kontrol araçları olarak nasıl kullandıklarını inceliyor ve bunların toplum üzerindeki etkilerini açıklıyor. İlk başta Capitol'ün kötü ve 13. Mıntıka'nın iyi olarak tasvir edilmesine rağmen, bu çalışmadaki analiz, her şey üzerinde nihai kontrol arayışlarında aynı temel motivasyonu ve yöntemleri paylaştıklarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Capitol, Panoptikon, Haraçlar, Panem

INTRODUCTION

The Hunger Games trilogy by Suzanne Collins is a dystopian young adult fiction series set in a post-apocalyptic world known as Panem. Comprising three novels—*The Hunger Games* (2008), *Catching Fire* (2009), and *Mockingjay* (2010)—the series follows the quest of the protagonist, Katniss Everdeen, as she navigates through a society divided into twelve districts and a wealthy Capitol ruling over them. The story starts in a society where the Capitol exercises totalitarian control over its citizens, imposing harsh living conditions and holding an annual event known as the Hunger Games. The Games require a boy and a girl, known as tributes, from each district to fight to the death in a televised show, serving as a reminder of the Capitol's authority and supremacy.

Katniss, a resourceful and courageous young woman from District 12, volunteers to take her sister's place in the Hunger Games, setting off a chain of events that challenge the Capitol's rule and ignite a rebellion across the districts. The trilogy investigates themes such as oppression, survival, sacrifice, and the

consequences of unsupervised power. The trilogy has captivated audiences worldwide with its gripping narrative, compelling characters, and thought-provoking social commentary, establishing itself as a seminal work in contemporary young adult literature.

In one of the interviews with the publisher Scholastic about *The Hunger Games*, Suzanne Collins stated that the idea of writing this series came to her when she saw two different images when she was flipping channels on TV. First one was a reality show in which youngsters compete for money and the second was a footage from Iraqi war. She asserts that these two images started to interlace into each other leading to the idea of the Katniss's story (Alisha Mitchell, 2019). Beginning at this point, this article aims to explore the series as a depiction of reality, encompassing the struggles of young individuals fighting for survival within a system governed by hegemonic instruments designed to exert control over the masses in the realm of Panem. The series presents the reader with an alternate future where people in power try to manipulate the people through a range of tools, including media, military force, black propaganda, and the hunger games. In the story, the Capitol and District 13 serve as the two power centres, employing a multitude of techniques to have control over the population and secretly procreating the belief that power ultimately rests within the people's grasp. This article will delve into the analysis of the behaviour exhibited by these two powers, drawing upon the ideas of Antonio Gramsci, who coined the term 'hegemony' to explain the methods employed by dominant groups in society to establish and preserve their power. Although the term was first used by Lenin, he used it as a synonym for 'leadership' (Im, 1991: p. 123, Bates, 1975: p. 352, Anderson, 1976: p. 15-18). The actions carried out by the Capitol and District 13 to assert control within their respective societies are intricately connected with this concept. A detailed examination of these actions will be undertaken to investigate the mechanisms by which society becomes influenced by these tools and accepts conditions that are not in their favour, thereby shedding light on the how and why of societal acceptance.

First of all, it is crucial to acknowledge that hegemony encompasses a much broader spectrum beyond only manifestations of physical or economic power. Conceptual framework of hegemony includes a considerably wider array of elements, including but not limited to ideologies, social values, and cultural norms: "The basic premise of the theory of hegemony is one with which few would disagree: that man is not ruled by force alone, but also by ideas" (Bates, 1975: p. 351). As Gramsci suggests, hegemony refers to the dominance of one social group over others through the construction and distribution of a particular set of ideas, values, beliefs, and norms: "In the hegemonic system, there exists democracy between the 'leading' group and the groups which are 'led'" (Gramsci, 1971: p. 57). Dominant group in the society constructs a cultural framework and promotes it in the society whereas members of the society are required to abide by the rules of this cultural system with their own free will.

At this point, hegemony has two vital aspects that are directly related to the analysis in this study: consent of the subordinate groups and the apparatus of state coercive power. What Gramsci argues here is that subordinate groups must submit to the general direction in the society, in the contrary case, the political society, 'the State' could use its coercive apparatus to legally discipline these subordinate groups. (1971: p. 13) It is also explained by Femia that the internal control of the society requires creating a community in which majority of the people share a common social language and an ideology along with it (1981: p. 24). According to Femia, it is stated that through the exercise of ideological control, society reaches a reverberatory juncture in which individuals perceive their actions as serving their own interests, while in fact, they inadvertently serve the interests of the ruling class. The fundamental tenet of hegemony resides in the perpetuation of a state in which individuals willingly maintain their subordinate position. Woolcock (1985) similarly asserts: "a successful hegemony is one which is able to create a 'collective national-popular will'..." (p. 206).

As mentioned earlier, the ruling group skilfully fabricates an illusion of reality, leading people to unquestioningly perceive it as the true state of affairs. Consequently, governments are able to maintain their power and security without resorting to force. The concept in question bears resemblance to Jeremy Bentham's panopticon, a design featuring a circular prison equipped with a central surveillance tower. The prison is enclosed by an outer wall, within which individual cells are situated. This architectural arrangement aims to ensure complete surveillance over the inmates, providing control through their own perception, as they cannot see either the observer in the central tower or their fellow prisoners. The notion of constant surveillance governs the behaviour of the inmates, who, despite their uncertainty about the presence of an observer in the tower, maintain the belief that they are being monitored, thereby upholding the prison's security. (Bentham and Boğovi, 1995: p. 35-36) In his *Panopticon Writings* (1995), Bentham describes the physical structure of the Panopticon in great detail through the letters he wrote to his friend. In this article, Bentham's ideas are referred to by comparing the geographical structure of the country of Panem to a panopticon. The power relations between the departments of Panem and the pressure of the central government on the citizens are discussed by analogy with the surveillance mechanism of the panopticon. Thus, it is argued that Panem's geographical structure reflects an environment in which individuals feel under constant control.

The term panopticon is later used by French philosopher Michel Foucault as a metaphorical tool to discipline society in his 1995 book *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* in which he discusses the history and transformation of the punishment system from public executions to the hidden disciplinary control systems of penitentiaries. In the section on panopticism within the book, Foucault explains the measures taken in a settlement afflicted by a plague outbreak, elucidating its connection to Bentham's panopticon design. For him, panopticon is an important mechanism because it makes the authority and power automated. (202) He describes the concept as: "Hence the major effect of the Panopticon: to

induce in the inmate a state of conscious and permanent visibility that assures the automatic functioning of power” (Foucault, 1995: p. 201). Foucault explains this idea further that:

... Bentham laid down the principle that power should be visible and unverifiable. Visible: the inmate will constantly have before his eyes the tall outline of the central tower from which he is spied upon. Unverifiable: the inmate must never know whether he is being looked at at any one moment; but he must be sure that he may always be so (Foucault, 1995: p. 201).

This is what the population in the districts in *The Hunger Games* have to endure. It is acknowledged and evident in the plotline that there are cameras both in the districts and in the hunger game arenas, along with individuals responsible for monitoring. However, the actual execution of surveillance remains uncertain. Therefore, this serves as a means for the government to secure its authority over the people. The argument put forward here is that the various aspects of panopticism maintain the principles of hegemony. As hegemony seeks to acquire consent from the population to maintain power without resorting to sheer force, the panopticon concept effectively fosters such consent within the framework of the hegemonic theory, devoid of any coercive means. Another issue about hegemony relating to *The Hunger Games* is the economical side of the control. As stated by Femia:

Moreover, this ideological superiority must have solid economic roots: ‘if hegemony is ethico-political, it must also be economic, it must also have its foundation in the decisive function that the leading group exercises in the decisive nucleus of economic activity’ (Femia, 1981: p. 24).

The absence of economic underpinnings could render the cultivation of a sense of consent nearly impossible, as individuals lacking financial concerns might not be concerned about the government and its impositions. Furthermore, without economic foundations, such governments would lack the capability to assert their authority over the society and they would not possess the tools to instil the sense of consent effectively.

The Hunger Games Trilogy immerses readers in a world dominated by the state’s hegemony. At the heart of this narrative lies the fictional landscape of Panem, which strikingly resembles a panopticon, symbolizing excessive control. The story’s origins trace back to the collapse of the society, hundreds of years ago, followed by significant geographical change and the eventual rise of the Capitol as the new central government. Although the plot does not explicitly delve into Panem’s historical or geographical background, readers gain insight through the eyes of the main protagonist, Katniss. Her experiences shed light on Panem’s realities, demonstrating a world governed by the Capitol, positioned above the districts in absolute authority. The districts are tightly under the control of the Capitol. Initially, there were thirteen districts until the first rebellion, which occurred seventy-five years ago. In response to District 13 initiating the rebellion among the districts, the Capitol obliterated it. These thirteen districts encircle the

Capitol in a circular arrangement, purposefully isolated from one another to prevent communication and any potential daring acts of rebellion against the Capitol's authority:

The mountains form a natural barrier between the Capitol and the eastern districts. It is almost impossible to enter from the east except through the tunnels. This geographical advantage was a major factor in the districts losing the war that led to my being a tribute today. Since the rebels had to scale the mountains, they were easy targets for the Capitol's air forces (Collins, 2008: p. 59).

This geographical superiority was also explained in Wezner (2012) as:

The Capitol is located in the Rockies, with the mountains shielding the city from districts to the east. The Capitol's location elevates it over the districts that it controls, mirroring the warden's raised watchtower that allows him to survey, unseen, all the prison's inhabitants. Arguably, the thirteen districts may even ring the Capitol, yet are separated from each other (p. 149).

The description suggests that Panem's landscape closely resembles that of a panopticon. The Capitol functions like a central surveillance tower, while the districts form a circular shape around it, each isolated from the others. This configuration creates an impression that Panem itself is a colossal real-world panopticon. Furthermore, the conditions within the districts reinforce the panopticon concept. They remain segregated from one another, devoid of any meaningful connections, mirroring the panopticon's design. The divisions between the districts are fortified with electrified fences and barbed wires, which supposedly functions as a protection of people from wild animals (Collins, 2008: p. 9), presenting formidable barriers for those brave enough to attempt crossing them. Consequently, this isolation prevents the residents from organizing any form of rebellion or resistance (Wezner, 2012: p. 149). Capitol carefully orchestrates its own actions to maintain its power, and it is argued that the primary objective behind this cautious planning is to establish a system of consent among the district residents. The games, media, and hunger serve as instruments utilized by Capitol to assert hegemonic control and are integral components of this system. However, the very structure of the settlement plan is potent enough to dissuade the district inhabitants from rebelling against the Capitol.

The history of the hunger games serves as a good point to discuss hegemony, as it marks the Capitol's initial enterprise to establish a system under the ultimate control of President Snow. According to the story, seventy-four years before Katniss participated in the hunger games, a rebellion occurred, during which thirteen districts revolted against the Capitol. The war ended with the defeat of twelve districts, while District 13 suffered total annihilation at the hands of the Capitol. Interestingly, the supposedly obliterated District 13 later became one of the Capitol's media tools, demonstrating its power. Following the war's conclusion, the Capitol founded the annual hunger games, during which each district conducts

a lottery to select one male and one female tribute. These tributes are then placed into an artificial arena, carefully designed by the Gamemakers who are the designers of everything in the games. In the hunger games, tributes engage in a deadly struggle until only one remains alive. Certain districts embrace the games, having tasted victory multiple times, and secretly train their tributes annually, despite its prohibition. Meanwhile, other districts are obligated to participate due to their inability to escape the Capitol's control or the games' harsh realities, making it seemingly beneficial to send tributes with the hope of securing their district's victory and acquiring food for the whole district respectively.

Upon a district's triumph in the hunger games, the Capitol celebrates with lavish feasts, symbolizing their power over the distribution of food. This dynamic represents an external form of control, where the Capitol manipulates its subjects through hunger and nutrition. Gramsci's idea of 'domination' becomes evident when the Capitol employs its influence over the population, molding their societal norms through the administration of rewards and punishments. Originally devised as a punitive measure for the districts' rebellion, the games also take on a rewarding aspect, evident in the abundance of food granted after a district's victory. The Capitol justifies the necessity of the games by reinforcing its connection with hunger, further solidifying its grip on power. The method employed by the Capitol to select tributes for participation in the games (it is called the reaping system) could serve as a prime illustration of this. The name of each tribute is entered into the reaping starting from the age of twelve, and until the final selection age of eighteen, it is added one more time each year than the previous year. Therefore, by the time they reach eighteen, a tribute's name appears in the reaping seven times (Collins, 2008: p. 13). As Katniss also articulates, there is a 'catch' in the lottery of the games: if tributes are exceedingly hungry and desperate, they can add their name to the lottery as many times as they desire in exchange for more food (Collins, 2008: p. 13). In applying this rule, Capitol establishes a connection between the games and hunger through seemingly insignificant arrangements, thus consolidating its power. Furthermore, Capitol cultivates an appropriate atmosphere to acquire the essential consent required for hegemony to be granted voluntarily and autonomously:

A way to plant hatred between the starving workers of the Seam and those who can generally count on supper and thereby ensure we will never trust one another. "It's to the Capitol's advantage to have us divided among our-selves..." (Collins, 2008: p. 14).

The games themselves serve as a subject of intense debate, as they include brutal violence. The arena, a panoptic structure, is carefully overwatched by the Gamemakers, who remain unseen by the tributes but are well aware that they are constantly under surveillance. The Quarter Quell's arena exemplifies a panoptical prison, a circular complex divided into twelve distinct sections, each including its own dangers, while the Cornucopia stands as a watchtower at the centre. In the games, the Capitol seizes every opportunity to demonstrate its absolute authority

by controlling every aspect of the arena, including the weather: 'a woman in a white coat approaches me carrying a syringe. 'This is just your tracker, Katniss' (Collins, 2008: p. 143) They manipulate circumstances, such as announcing feasts or starting fires, to provoke confrontations among the tributes. In fact, the games as both a symbol of oppression and a means of exerting control over the populace through stylized acts of violence (Pavlik, 2012: p. 30).

Following the games, the victor embarks on a 'Victory Tour' punctuated by celebratory events. This tour is carefully controlled by the Capitol, as it does not only serve to commemorate the tribute's victory but also forces the victors to participate in the action of glorifying the act of killing others. According to Pavlik (2012), this event embodies a complex system that reinforces Capitol's dominance and manipulation over its subjects:

Even the Victory Tours – forced celebrations of the Games – reinforce the message in the districts that the capitol has an 'iron grip' (CF 4), one that makes the Games both a weapon against the districts and a symbol of the power the Capitol holds (p. 31).

The strategic use of media holds great significance in the Capitol's implementation of their system, because without this tool, the Games would be reduced to only entertainment. The Games and Victory Tours are compulsory viewing for all districts, serving as a message from the Capitol to entire Panem. The Capitol imposes its authority by enforcing viewership of the games, and they also air reviews of past events, as well as broadcasts from the remnants of the destroyed District 13. This serves as a cautionary measure for the twelve districts, warning them of the dire consequences if they dare to rise against the Capitol.

The story emphasizes the media's formidable role as a tool of control, evident in the Second Rebellion, where both the Capitol and District 13 compete for dominance over it. Peeta becomes the Capitol's puppet, while Katniss embodies the mocking jay of District 13. The critical importance of media becomes apparent to both sides from the war's outset. They strategically employ symbols to wage this media war, as both recognize how this tool shapes people's perception of reality (Wezner, 2012: p. 153).

At this point, it is crucial to examine the Capitol's strategic organization of districts, both geographically and economically, as it plays a pivotal role in establishing a hegemonic order. Evidently, the Capitol carefully divided the thirteen districts based on their respective production processes. For instance, District 12, Katniss' district, focuses on mining and coal production, while District 6 specializes in transportation and District 8 in textiles, and so on:

For the opening ceremonies, you're supposed to wear something that suggests your district's principal industry. District 11, agriculture. District 4, fishing. District 3, factories. This means that coming from District 12, Peeta and I will be in some kind of coal miner's getup (Collins, 2008: p. 66).

Furthermore, the geographical locations of the districts have not been arbitrarily chosen. Districts with interconnected economic productions are positioned close to each other, while districts crucial to the Capitol, such as weapon manufacturers and Peacekeeper trainers, are situated nearer to the centre. While much of this information is not explicitly stated in the trilogy, certain descriptions in the story, the interviews Collins' gave, and interpretations drawn from her life reveal that Panem is located in North America, all confirming the accuracy of the strategic mapping mentioned above:

District 9, the district where food processing takes place...borders all food production districts (District 4, District 11, and District 10). District 11 is the largest in landmass (plenty of room for lots of crops!), District 10 has room to raise a nation's worth of livestock, and District 7 is a more manageable size for Peacekeeping (Arrow, 2012: p. 15).

During the First Rebellion, the Capitol claimed to have annihilated District 13, but it was later unveiled that the district had, in fact, survived the Capitol's supposed destruction. As events unfolded, it became apparent that the Capitol was compelled to enter into a treaty with District 13, which increases concerns for the reasons behind this unexpected agreement. The necessity for the agreement between the Capitol and District 13 becomes apparent due to the latter's status as a centre for nuclear technology and weapon manufacturing. During the war, District 13 retaliated against Capitol's threats by directing nuclear missiles towards them, subsequently forcing the Capitol to sign the agreement and leading people to believe that District 13 was obliterated. After this, they survived by residing underground for 75 years, establishing a strictly disciplined society while awaiting the appropriate moment to strike back at the Capitol.

Just as District 13 leveraged its nuclear weapons against Capitol, Katniss' actions, involving the use of two poisonous berries, serve as a striking blow to the Capitol's hegemony, revealing the dual nature of a hegemonic government—both strong and vulnerable. As previously stated, hegemony relies more on the power of ideas rather than sheer force, a concept fully grasped by District 13, which consequently selects Katniss as the ideal figurehead for their long-awaited rebellion. She becomes the keystone in their plans to overthrow the Capitol's dominance.

District 13 exists as a carefully disciplined society, fostering a collective sense of duty among its inhabitants, all operating under the leadership of President Alma Coin, who bears a striking resemblance to President Snow. Residing underground, they survive with limited resources, necessitating obedience to a stringent training regimen that instils the belief that an imminent war waits at their doorstep. It is within the context of this ongoing conflict that District 13's ideology emerges. The essence of hegemony lies in convincing the population to nurture their hope, as they are promised by their leaders a future of peace once the war concludes. In describing this social structure, Tom Henthorne (2012) asserts the following perspective:

Although things may be difficult in the short term because of the ongoing war with the Capitol, the people make sacrifices in the present for the hope of a better future. Indeed, they seem to believe that democracy will resume once the war is over, ... (p. 120).

In conclusion, both Capitol and District 13 societies accept their respective conditions, as discussed in the context of hegemony. The power maintained by these structures does not only stem from brute force but largely from ideological influences. Gramsci's notion of 'consent' plays a significant role in shaping the perspectives of the inhabitants in all three societies: the Capitol people, the residents of the districts, and the population of District 13. However, this consent remains intact only until people realize that their living conditions are not obligatory; they come to recognize that power resides where they believe it to be, thus prompting them to reclaim power from their governments.

The parallels between the world depicted in *The Hunger Games* series and contemporary society become evident, with people's behavioural patterns, social lives and/or voting preferences being manipulated using similar tools. It is crucial to acknowledge that hegemonic systems constructed by ruling classes primarily rely on ideas. This fact renders seemingly inconspicuous elements, like the significance of little poisonous berries, incredibly important and dangerous for hegemonies. Consequently, hegemonic governments strive to suppress and hide such symbolic elements, fearing that even the slightest spark similar to the events in this trilogy could lead to irreversible results.

REFERENCES

- Alisha, Mitchell. (2019, September 13). Suzanne Collins Scholastic Interview [Video]. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=lxcd4FetJRE&ab_channel=AlishaMitchell
- Anderson, P. (1976-77). 'The Antinomies of Antonio Gramsci'. *New Left Review*, no. 1/100. (November 1976-January 1977).
- Arrow, V. (2012). *The Panem Companion from Mellark Bakery to Mockingjays*. BenBella Books, Inc.
- Bates, T. R. (1975). Gramsci and the Theory of Hegemony. *Journal of the History of Ideas* 36(2), 351-366.
- Bentham, J., & Božovič, M. (1995). *The Panopticon Writings*. Verso.
- Collins, S. (2008). *The Hunger Games*. New York: Scholastic Press.
- Femia, J. V. (1981). *Hegemony, Consciousness, and the Revolutionary Process*. London: Oxford University Press.
- Foucault, M. (1995). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. Lawrence & Wishart.
- Henthorne, T. (2012). *Approaching the Hunger Games Trilogy*. Jefferson, NC: McFarland.
- Im, H. B. (1991). Hegemony and Counter-Hegemony in Gramsci. *Asian Perspective*, 15(1), 123-156. <http://www.jstor.org/stable/42705295>
- Pavlik, A. (2012). 'Absolute Power Games.'. *Of Bread, Blood and The Hunger Games*. Ed. Donald E. Palumbo and C. W. Sullivan. Jefferson, NC: McFarland, 30-38.

Wezner K. (2012) 'Perhaps I Am Watching You Now: Panem's Panopticons.' *Of Bread, Blood and The Hunger Games*. Ed. Donald E. Palumbo and C. W. Sullivan. Jefferson, NC: McFarland. 148-157.

Woolcock, J. A. (1985). Politics, Ideology and Hegemony in Gramsci's Theory. *Social and Economic Studies*, 34(3), 199–210.

<http://www.jstor.org/stable/27862802>

EXTENDED ABSTRACT: One of the most popular examples of the young-adult genre at the time of its publication, *The Hunger Games* Trilogy deals with some of the main problems of today's world in a fictional apocalyptic universe called Panem. Suzanne Collins, a former TV copywriter, states that the idea of writing this trilogy started when she watched footage of the war in Iraq after a reality show in which young people competed, and mixed these two images (Alisha Mitchell, 2019). Starting from this, this study treats the trilogy as a reflection of reality and analyzes a system governed by hegemonic tools designed to gain control over the masses. One of the forces using these tools is the Capitol, which controls 12 districts, and the other is the 13th District, which controls the people living underground due to the war that took place years ago. Although the first of these powers is presented as bad and the second as good in the trilogy, it is revealed in this study that these powers share the same basic motivation and methods in their search for control. The analysis of the methods used by these two governments to keep people under control will be made through Antonio Gramsci's concept of hegemony and the concept of the panopticon, first conceived by Jeremy Bentham and later conceptualized by Michel Foucault as a means of social control. According to Gramsci, people are governed not only by power but also by ideas (Bates, 1975: p. 351) and there is a fundamental democracy between the governed group and the governing group (Gramsci, 1971: p. 57). Accordingly, in order for the governed to accept this system, their own consent must be created. In this sense, the hegemonic system has two basic elements: the consent of the governed and the coercive power apparatus of the government. If consent is not given, the state continues its hegemony by showing its coercive power (Gramsci, 1971: p. 13). At this point, Gramsci's hegemony bears a great resemblance to Bentham's panopticon prison. The Panopticon is a prison in a circular structure with a viewing tower in the middle, where the cells face towards the viewing tower inside and cannot see each other. The security in this system is just like the hegemony system. Prisoners never know if they are being watched because of a strong light from the tower towards them, but their hesitation ensures that they consent and do not create any security problems. The hegemony created by the Capitol and District 13 in the Panem universe is similar to this prison. First of all, the geographical structure of Panem resembles a natural panopticon. The Capitol functions as a watchtower in the middle and the districts are located around it in a circular and isolated manner. There are also hidden cameras in all districts that monitor people. Survivors consent to live under this system without knowing whether they are being watched or not. It is not only the geographical structure that creates this hegemony. In addition, there is a serious problem of hunger in the districts while the inhabitants of the Capitol live in abundance. The Capitol also uses hunger and hunger games to gain the consent of the governed. Rewarding the winning district with feasts of plentiful food encourages them to voluntarily participate in the hunger game. This both keeps the districts in check and reinforces the Capitol's hegemony with control over hunger and food. The hunger games are also another panopticon in themselves. In a circular arena, the contestants start the game without seeing each other, and they are aware that they are being watched, even if they cannot see it. The Capitol, on the other hand, shows its authority in every sense by even controlling the weather in the game. Another important tool of the Capitol in the hegemony production process is the media. It is imperative for those living in the districts to watch all these hunger games organizations. On the giant screens set up in the squares, people are forced to watch the tributes they send kill each other. The ruins of District 13, which is said to have been destroyed in First Rebellion, accompany these images, thus showing the citizens that the state will not hesitate to use its coercive power if the society does not consent to itself. Moreover, not only the Capitol but also District 13 uses the media. In

order to legitimize their war in Second Rebellion, the Capitol uses Peeta as the media face, while District 13 turns Katniss into a symbol with her mockingjay image. Similar to the Capitol's use of hunger games and the media to gain public consent, District 13 gains the consent of its own society out of fear of war. As a result of the war they lost against the Capitol, they live underground with limited resources, and they follow the rules of the administration with the idea that a war is waiting at their door eventually under the leadership of President Alma Coin, who bears a striking resemblance to President Snow, the leader of the Capitol. Hegemonic aspirations, nurturing hopes that democracy will re-emerge once the war is over (Henthorne, 2012: p. 120). However, in this study, it is revealed that the 13th District management, which is positioned as a good actor against the bad Capitol in most of the story, is not at all different from the Capitol in terms of the control methods it uses.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Yayınlandığı dönemde genç-yetişkin türünün en popüler örneklerinden biri olan Açlık Oyunları Üçlemesi, Panem adı verilen kurgusal apokaliptik bir evrende günümüz dünyasının temel bazı problemlerini ele almaktadır. Eski bir TV metin yazarı olan Suzanne Collins, bu üçlemeyi yazma fikrinin televizyonda gençlerin yarıştığı bir realite programının ardından Irak savaş görüntülerini izlemesi ve bu iki görüntünün birbirine karışmasıyla başladığını ifade ediyor (Alisha Mitchell, 2019). Buradan yola çıkarak bu çalışma, üçlemeyi gerçeğin bir yansıması olarak ele almakta ve kitleler üzerinde kontrol sağlamak için tasarlanmış hegemonik araçlar tarafından yönetilen bir sistemi analiz etmektedir. Bu araçları kullanan güçlerden birisi 12 mntıkayı kontrol altında tutan Capitol, diğeri ise yıllar önce yaşanan savaş sebebiyle yer altında yaşayan halkı kontrol eden 13. Mntıka'dır. Üçlemede bu güçlerden ilki kötü ikincisi iyi gibi lanse edilse de bu çalışmada, bu güçlerin kontrol arayışlarında aynı temel motivasyonu ve yöntemleri paylaştıkları ortaya konulmaktadır. Bu iki hükümetin insanları kontrol altında tutmak için kullandıkları yöntemlerin analizi Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı ve önce Jeremy Bentham tarafından tasarlanan, daha sonra Michel Foucault tarafından toplumsal kontrol aracı olarak kavramsallaştırılan panoptikon kavramı üzerinden yapılacaktır. Gramsci'ye göre insanlar yalnızca güç ile değil aynı zamanda fikirler ile de yönetilir (Bates, 1975: s. 351) ve yönetilen grupla yöneten grup arasında temel bir demokrasi vardır (Gramsci, 1971: s. 57). Buna göre yönetilenlerin bu sistemi kabul etmeleri için kendi rızalarının yaratılması gerekmektedir. Bu anlamda hegemonik sistemin iki temel öğesi bulunmaktadır: yönetilenlerin rızası ve hükümetin zorlayıcı güç aygıtı. Rıza ortaya konulmazsa devlet zorlayıcı gücünü göstererek hegemonyasını devam ettirir (Gramsci, 1971: s. 13). Bu noktada Gramsci'nin hegemonyası Bentham'ın panoptikon hapisanesine büyük benzerlik taşımaktadır. Panoptikon, dairesel bir yapıda, ortada izleme kulesi bulunan, hücrelerin içerideki izleme kulesine doğru baktığı ve birbirlerini göremediği bir hapisanedir. Bu sistemdeki güvenlik de tıpkı hegemonya sistemi gibidir. Mahkûmlar kuleden onlara doğru tutulan güçlü bir ışık sebebiyle izlenip izlenmediklerini asla bilemezler ancak yaşadıkları bu tereddüt onların rıza göstermelerini ve herhangi bir güvenlik sorunu yaratmamalarını sağlar. Panem evreninde Capitol'un ve 13. Mntıka'nın yarattığı hegemonya da tıpkı bu hapisaneye benzemektedir. Öncelikle Panem'in coğrafi yapısı doğal bir panoptikonu andırır. Capitol ortada bir izleme kulesi gibi fonksiyon göstermekte ve mntıklar dairesel ve birbirlerinden izole bir şekilde onun etrafında yer almaktadır. Ayrıca tüm mntıklarda insanları izleyen gizli kameralar vardır. Yaşayanlar izlenip izlenmediklerini bilmeden bu sistem altında yaşamaya rıza gösterirler. Bu hegemonyayı yaratan sadece coğrafi yapı değildir. Bunun yanı sıra, Capitol sakinleri bolluk içinde yaşıyorken mntıklarda ciddi bir açlık problemi vardır. Capitol açlığı ve açlık oyunlarını da yönetilenlerin rızasını elde etmek amacıyla kullanır. Kazanan mntıka'nın bol yiyeceklerle dolu ziyafetlerle ödüllendirilmesi açlık oyununa kendi rızalarıyla katılmalarını teşvik etmektedir. Bu hem mntıkları kontrol altında tutar hem de Capitol'un hegemonyasını açlık ve yiyecek üzerindeki kontrol ile pekiştirir. Açlık oyunları da ayrıca kendi içerisinde başka bir panoptikondur. Dairesel bir arenada yarışmacılar birbirini görmeden oyuna başlarlar ve görmeseler de izlendiklerinin farkındadırlar. Capitol ise oyunda havayı dahi kontrol ederek otoritesini her anlamda gösterir. Capitol'un hegemonya üretim sürecindeki diğer önemli aracı ise medyadır. Tüm bu açlık oyunları organizasyonlarını izlemek mntıklarda yaşayanlar için zorunludur.

Meydanlarda kurulan dev ekranlarda insanlar kendi gönderdikleri tributelerin birbirlerini öldürmelerini izlemeye zorlanırlar. First Rebellion’da ortadan kaldırıldığı söylenen 13. Mıntıka’nın yıkıntıları da bu görüntülere eşlik eder, böylelikle eğer toplum kendi kendine rıza göstermezse devletin zorlayıcı gücünü kullanmakta çekinmeyeceği de vatandaşlara gösterilmiş olur. Dahası, medyayı sadece Capitol değil 13. Mıntıka da kullanmaktadır. Second Rebellion’da verdikleri savaşı meşrulaştırmak adına Capitol medya yüzü olarak Peeta’yı kullanırken 13. Mıntıka da Katniss’i mockingjay imajıyla bir sembole dönüştürür. Capitol’un açlık oyunları ve medyayı kullanarak toplumdaki rıza almasına benzer şekilde 13. Mıntıka da kendi toplumunun rızasını savaş korkusuyla elde eder. Capitol’e karşı kaybettikleri savaş sonucu yer altında sınırlı kaynakla yaşamaktadırlar ve Capitol’un lideri President Snow’a çarpıcı bir benzerlik gösteren President Alma Coin önderliğinde eninde sonunda kapılarında bir savaş beklediği fikriyle yönetimin getirdiği kurallara uyarlar. Savaş sona erdiğinde demokrasinin yeniden ortaya çıkacağına olan umutlarını besleyerek hegemonik bir sistem inşa edilir (Henthorne, 2012: s. 120). Ancak hikyenin büyük bir bölümünde kötü olan Capitol’un karşısında iyi bir aktör konumlandırılan 13. Mıntıka yönetimi kullandığı kontrol yöntemleri açısından Capitol’dan hiç de farklı olmadığı bu çalışmada ortaya konulmaktadır.

**KRİPTO PARA BORSASI PİYASALARINDA S-TİCARET
ÖZELLİKLERİNİN DİYALÖJİK İLETİŞİM KURAMI BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ: BTCTURK ÖRNEĞİ**

EVALUATION OF S-COMMERCE FEATURES IN CRYPTOCURRENCY
EXCHANGE MARKETS IN THE CONTEXT OF DIALOGICAL PUBLIC
RELATIONS THEORY: BTCTURK EXAMPLE

Çetin Murat HAZAR

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım,
Ankara/Türkiye.

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli
University, Public Relations and
Publicity,
Ankara/Türkiye.

cetin.hazar@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7173-8529

Esin DEMİR

Dr. Öğr., Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım,
Ankara/Türkiye.

Dr. Öğr., Ankara Hacı Bayram Veli
University, Public Relations and
Publicity,
Ankara/Türkiye.

demir.esin@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9172-6293

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1456918

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 22.03.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.04.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.04.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Hazar, Ç. M., & Demir, E. (2024).
Kripto Para Borsası Piyasalarında S-Ticaret Özelliklerinin Diyalojik İletişim Kuramı
Bağlamında Değerlendirilmesi: Btcturk Örneği. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler
Akademi Dergisi* 6(14), 123-148.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışmada, finansal piyasalardaki dijitalleşme sürecinde kripto para borsalarının internet ve sosyal medya aracılığıyla bireysel yatırımcıları çekme ve ilişki kurma çabalarının sosyal ticaretin temel özellikleri olan etkileşim, işbirliği, topluluk ve sosyal yön odaklı yaklaşımlarıyla uyumlu olarak sosyal medya stratejilerinin gelişmişlik düzeyi ve yatırımcılarla etkileşimi artırmak için diyalojik iletişim ilkelerine uygunluğunun hangi düzeyde hareket ettiği araştırılmıştır. Bu bağlamda çalışmada Dünya'nın dördüncü ve Türkiye'nin ilk kripto para borsası olan BtcTurk'ün resmi Instagram ve X hesapları, diyalojik halkla ilişkiler ilkeleri ölçüt alınarak S-ticaret süreci bağlamında uygunluk düzeyi içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Araştırmanın ana amacı, BtcTurk Instagram ve X hesaplarının diyalojik iletişim düzeylerini değerlendirmek ve bu bağlamda diyalogun ne ölçüde ve nasıl gerçekleştiğini ortaya koyarak s-ticaret faaliyetlerinin boyutlarıyla ilişkilendirmektir. Bu çalışmanın sonuçları, diyalojik iletişim ilkelerinin s-ticaret stratejilerine entegrasyonunun önemini anlaşılmasına ve kripto para borsalarının dijital stratejilerini daha etkileşimli bir şekilde geliştirerek sosyal varlık olan bireysel yatırımcılarla daha derin ve sürdürülebilir ilişkiler kurulmasına yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Kripto Para Borsası, S-Ticaret, Diyalojik İletişim, Sosyal Medya

Abstract: This study examines the efforts of cryptocurrency exchanges to attract and establish relationships with individual investors through the internet and social media during the digitalization process in financial markets. The aim of this study is to investigate the level of development of social media strategies in line with the interaction, collaboration, community and social aspect-oriented approaches, which are the basic features of social commerce, and the level of compliance with dialogic communication principles to increase interaction with investors. In this context, in the study, the official Instagram and The main purpose of the research is to evaluate the dialogic communication levels of BtcTurk Instagram and X accounts and to correlate it with the dimensions of s-commerce activities by revealing to what extent and how the dialogue takes place in this context. As a result of this study, understanding the importance of integrating dialogic communication principles into s-commerce strategies can help cryptocurrency exchanges establish deeper and sustainable relationships with individual investors, who are social entities, by developing their digital strategies in a more interactive way.

Key Words: Cryptocurrency Exchange, S-Commerce, Dialogical Public Relations, Social Media

GİRİŞ

Son yıllarda, bireysel yatırımcı sayısının artmasıyla birlikte finansal piyasalarda internet aracılığıyla yatırımcı çekme çabaları oldukça yoğunlaşmıştır. Özellikle merkeziyetsiz bir yapıya sahip olan ve giderek popülerliği artan kripto para borsaları, mobil uygulamaların ve sosyal medyanın anlık erişim imkanlarından faydalanarak yatırımcıların zaman ve mekana bağlı kalmadan yatırımlarını yapmalarını sağlamaktadır. Günümüzde yatırımcılar, dijital dünyadan ayrı kalmadan yatırım yapma eğilimindedirler. Bu durum, dijitalleşen finansal sektörün, yatırımcıları çekmek ve elde tutmak için sosyal medya platformlarını kullanarak finansal ürünleri tanıtmaya ve yatırımcı ile ilişki geliştirme gerekliliğini doğurmuştur. Sosyal medya, bu anlamda finansal ürünlerin tanıtımı ve yatırımcılarla etkileşim kurma açısından önemli bir araç haline gelmiştir.

Bu çalışmanın odak noktası, finansal piyasalardaki dijitalleşme sürecinde kripto para borsalarının internet ve sosyal medya aracılığıyla bireysel yatırımcıları çekme ve ilişki kurma çabalarının incelenmesidir. Çalışma, sosyal ticaretin temel özellikleri olan etkileşim, işbirliği, topluluk ve sosyal yön odaklı yaklaşımların, kripto para

borsalarının sosyal medya stratejileriyle uyum içinde olup olmadığını araştırmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede, Dünya'nın dördüncü ve Türkiye'nin ilk kripto para borsası olan BtcTurk'ün resmi Instagram ve X hesapları incelenmiştir. İncelenen hesaplar, diyalojik iletişim ilkeleri ölçüt alınarak S-ticaret özelliklerine uygunluk düzeyi içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırmanın ana amacı, BtcTurk Instagram ve X hesaplarının diyalojik iletişim düzeylerini değerlendirmek ve bu bağlamda diyalogun ne ölçüde ve nasıl gerçekleştiğini ortaya koyarak sosyal ticaret faaliyetlerinin boyutlarıyla ilişkilendirmektir.

Çalışmanın sonuçları, diyalojik iletişim ilkelerinin sosyal ticaret stratejilerine entegrasyonunun önemini vurgulamaktadır. Buna ek olarak, kripto para borsalarının dijital stratejilerini daha etkileşimli bir şekilde geliştirerek sosyal varlık olan bireysel yatırımcılarla daha derin ve sürdürülebilir ilişkiler kurmalarına yardımcı olabilecek öneriler sunulmuştur. Bu çalışma, kripto para borsalarının sosyal medya üzerinden etkili iletişim kurma ve yatırımcıları çekme çabalarını daha iyi anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Kripto Para Borsası

Kripto para, genellikle kriptografi kullanılarak güvenli bir şekilde işlem gören ve dijital veya sanal bir formda varlık gösteren bir tür dijital varlıktır. Kripto paraların oluşumunda ve işlem süreçlerinde dağıtık ve merkezi olmayan bir yapı olan blockchain teknolojisi kullanılır. Bu teknolojik gelişme ile birlikte 2009 yılında Satoshi Nakamoto takma adını kullanan bir kişi ya da grup tarafından geliştirilen ve açık kaynak kodlu olarak yayınlanan bir yazılım ile ortaya çıkan ilk kripto para birimi olan Bitcoin ortaya çıkmıştır. Ancak daha sonra başka kripto birimleri de çıkmıştır. Bunlar Altcoin olarak anılmaktadır. İlk altcoinler 2011 yılında piyasaya sürülmüştür. 2021 yılı itibarıyla sayıları binleri bulmuştur (Bozkurt Yüksel, 2021: s. 50). Altcoin terimi, Bitcoin dışındaki diğer kripto para birimlerini ifade etmek için kullanılır. Ethereum, Ripple, Litecoin, Dash, Monero, Neo gibi çeşitli kripto para birimleri altcoin kategorisine girer. Her bir altcoin, genellikle kendi benzersiz özelliklerine ve teknolojilerine sahip olup farklı kullanım amaçlarına hizmet eder. Altcoin'lerin projeleri ve teknolojik altyapıları farklılık gösterir. Bazıları öne çıkabilir ve büyük bir topluluk tarafından desteklenirken, bazıları zamanla etkisini kaybedebilir ve piyasadan çekilebilir. Projelerin başarısını etkileyen faktörler arasında teknolojik yenilik, ekosistem desteği, kullanım durumları, topluluk desteği ve pazar talebi gibi unsurlar bulunur.

Kripto para borsası Bitcoin ve altcoinlerin elde edildiği ve alım-satım yapıldığı piyasalardır. Kripto para borsalarının temel işlevi kripto para almak isteyen kişilerle kripto para satmak isteyen kişileri buluşturmadır. Kripto para borsaları, bu işlemler için kullanıcılardan komisyon veya sağladıkları hizmetler için kullanım ücreti talep etmektedir (Kara, 2020: s. 93). Kripto para borsalarında işlem yaparken, kullanıcılar genellikle borsanın kendilerine sağladığı cüzdanlar aracılığıyla kripto paralarını saklarlar. Ancak, bu cüzdanların özel anahtarları borsa

tarafından kontrol edilir ve muhafaza edilir. Bu durumda, güvenilir bir borsada işlem yapmak önemlidir (Bilgili ve Cengil, 2019: s. 67), çünkü borsanın güvenlik önlemleri ve itibarı, kullanıcıların varlıklarını korumak için kritik öneme sahiptir.

Yerli ve yabancı borsalardan, borsaların listelediği kripto paralar fiyat paralar ile değiştirilebilir. Kripto para alım-satım platformlarında gerçek kimlik ile hesap açılmaktadır. Hesap oluşturma işlemi onaylandığında kripto para satın almak için banka hesabından borsanın IBAN adresine para yollanması gerekmektedir. Para, kısa bir süre içerisinde borsadaki hesabınıza geçirilmektedir. İşlem yapmak isteyen kişi yapacağı işlem konusunda açmış olduğu hesabından talimat verir ve işlem özel anahtar vasıtasıyla platform tarafından gerçekleştirilir. Hesapta para olduğu sürece 7/24 kripto para borsaları üzerinden kripto para alım-satım işlemi gerçekleştirilebilir (Bilgili ve Cengil, 2019: s. 68).

Dünyada İlk kripto para borsası 6 Şubat 2010 tarihinde "Bitcoin Market" adı ile kurulmuştur. 1 Temmuz 2013'te ilk Türk kripto para borsası olan Bcturk Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kurulmuştur. Türkiye'nin ilk ve en popüler borsası olup dünyadaki en güvenilir ilk 10 kripto para borsaları arasında 7. sırada yer almaktadır Bitcoin üretimi için herhangi bir hizmet sunmamakla birlikte TL üzerinden işlem yapmak isteyen kullanıcılara yerel bir seçenek olarak varlığını sürdürmektedir. 2013 yılında kurulmuş olup TL tabanlıdır ve 2018 yılı itibarıyla 55 bin aktif kullanıcıya ulaşmıştır. Kripto paraların alımı ve satımı bilgisayarların yanı sıra mobil aygıtlar aracılığıyla da yapılabilmektedir. Soğuk depolama yöntemi sayesinde güvenlik sağlanmaktadır. 100.000 TL'e kadar gerçekleştirilen işlemlerde piyasa yapıcısı için %0,20; piyasa alıcısı için %0.30 komisyon alınmaktadır (Turgut ve Uçan, 2021: s. 153).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yasal mevzuatlarında "Bitcoin ve Kripto Para" nosyonları ile ilgili düzenleme olmadığı için kripto paralar ile ödeme, tahsilat veya yatırım yapmak suç değildir (Kaplanhan, 2018). Türk vergi mevzuatında ise şimdiye kadar kripto para veya kripto varlıklara yönelik yasal bir tanım olmadığı gibi, bunların hangi varlık içerisinde yer alacağına dair bir düzenleme henüz gerçekleşmemiştir (Verginet, 2022). Bu belirsizlikler ve düzenleme eksikliği çerçevesinde Türkiye'de çok sayıda kripto para borsası bulunmaktadır. Türkiye'de Kripto para piyasasında yaklaşık 40 adet yerli borsa bulunmaktadır. Bu durum haliyle özellikle gün geçtikçe artan yatırımcı sayısı ile borsalar arası rekabeti arttırmaktadır.

Sonuç olarak günümüzde sermaye piyasaları dijital pazar yerleridir, yatırımcılara yönelik arayüzler dijitaldir, emirler dijital olarak girilir ve işlenir ve varlıklar dijital olarak aktarılır ve saklanır. Bazı durumlarda, yatırımcılar bile dijitaldir (algoritmik ticaret), bu da dijital araçların dijital varlıkların ticaretini yapmak için dijital araçlar kullandığı tamamen dijital bir ekosistemle sonuçlanmaktadır. Bu ekosistem yüksek frekanslı alım-satım sağlayarak emirlerin milisaniyeler içinde işlenmesiyle karakterize edilir ve muazzam alım-satım hacimlerinin yanı sıra çok küçük varlık fiyatı farklarından yararlanılmasına olanak tanımaktadır. Alım-satım hızı o kadar

yüksektir ki sunucular arasındaki fiziksel mesafe bile bireysel yatırımcılar için hız avantajı sağlayabilmektedir. Sonuç olarak, sermaye piyasalarının güncel haberlere ve kurumsal verilere olan açlığı çok fazladır. Güncel verileri en hızlı şekilde alabilen, yorumlayabilen ve alım-satım emirlerine dönüştürebilen yatırımcılar yeni bilgilerden en fazla faydayı elde etme eğilimindedir (Laskin ve Hoffmann, 2023: s. 93-94). Bu da hayliyle Sosyal medya, kripto para borsaları için önemli bir pazarlama ve iletişim aracı haline gelmiştir. Artan yatırımcı sayısı ile birlikte sosyal medya platformları, borsaların hedef kitlelerine ulaşmak, ürünlerini tanıtmak, güncellemeleri paylaşmak ve müşteri desteği sağlamak için kritik bir öneme sahiptir. Borsalar, sosyal medya üzerinden yatırımcılarla etkileşim kurarak güven oluşturmayı, bilgi paylaşımını artırmayı ve hizmetlerini daha geniş bir kitleye duyurmayı amaçlamaktadır.

Sosyal Ticaret (S-Ticaret)

Sosyal ticaret, dijital ticaret faaliyetlerinin ve işlemlerinin sosyal medya ortamı aracılığıyla, çoğunlukla sosyal ağlarda ve Web 2.0 yazılımını kullanarak teslim edilmesi olarak ifade etmektedir (Liang ve Turban, 2011). Sosyal ticaret faaliyetleri, ticari faaliyetlerin yanı sıra sosyal etkileşimleri de içine alan bir yapıya sahiptir. Bu faaliyetlerin temelinde, diyalog esastır. Bireylerin birbirleriyle iletişim kurabildiği ve sosyal etkileşime girebildiği sosyal ortamlar, sosyal ticaretin merkezindedir. Bu durum iletişimin tek yönlü yayılmasından ziyade iki yönlü etkileşimli iletişime olanak sağlamaktadır (Landsbergen, 2010: s. 135).

2005 yılında Yahoo, tüketicilerin ürün listeleri oluşturmasına, paylaşmasına ve ürün listeleri hakkında yorum yapmasına olanak tanıyan alışveriş platformunda yeni bir işbirliğine dayalı alışveriş özelliğini tanımlamak için "sosyal ticaret" terimini tanıttı (Wang ve Zhang, 2012). Web 2.0 ve sosyal medyanın ortaya çıkmasıyla birlikte e-ticaret şirketleri, tüketicilere daha sosyal ve etkileşimli bir alışveriş deneyimi sunmak için yeni teknolojileri web sitelerine entegre etmeye başladılar (Curty ve Zhang, 2011). Çünkü artık ticaret yapabilmek için sanal ya da fiziksel şirket kurarak müşteri kazanmaya çalışmak yeterli olmamaya başlamış ve bu nedenle işletmeler müşteriye ulaşmak için alternatif yollar araştırarak müşterilerle iletişime geçmekte ve onlarla ortak iletişim noktalarında buluşmaktadır (Lai, 2010: s. 39). Bu nokta S-ticaret faaliyetleri pazarlama iletişiminden daha çok diyalojik iletişim odaklı çalışmalar geliştirmek durumundadır.

Sosyal ticaret, Facebook, Instagram, Twitter, YouTube gibi ortak iletişim noktalarının kullanımını içeren yeni bir ticaret şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. (Akman ve Mishra, 2017: s. 357). Bilgisayar destekli çevrimiçi bu ağlar bilgisayarlarla ortak linkler sayesinde birbirlerine bağlanabilmektedir. Bu tür platformda paylaşılan fotoğraflar videolar kolaylıkla etkileşim kurarak olumlu ve olumsuz deneyimlerin paylaşıldığı çift yönlü iletişim yöntemi olarak bilinmektedir (Pan vd., 2007: s. 35). Ayrıca Akıllı telefonların ve tabletlerin popüler hale gelmesiyle birlikte, Mobil cihazlar, insanların sosyal medya platformlarına daha sık erişmelerine olanak sağladı, aynı zamanda fotoğraf ve video gibi içerikleri

paylaşma, anlık mesajlaşma ve etkileşimde bulunma gibi aktiviteleri daha kolay hale getirdi. Bu da sosyal medyanın kullanımını ve etkileşimini artırdı ve sosyal ticaret faaliyetlerinin gücünü daha da yükseltmektedir. Özellikle borsa gibi anlık işlem yapılması gereken finansal sektörlerde, sosyal medya üzerinden anlık haberler ve analizlere erişim, finansal bilgi alışverişi, yatırım tavsiyeleri ve hatta alım-satım işlemlerinin yapılması gibi aktiviteler, sosyal medyanın finansal sektördeki hayati rolünü göstermektedir. Borsaya kote olan şirketlerin finansal performans açısından sosyal medya hesaplarını kullanan şirketlerin sosyal medya hesaplarını kullanmayan şirketlere göre daha fazla finansal başarı elde ettikleri ortaya çıkmıştır (Lei vd., 2019).

Sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte, geleneksel müşteri-hizmet sağlayıcı ilişkisi yerini müşteri-müşteri etkileşimine bırakmıştır. Bu her ikisinin de müşteri olduğu, aynı zamanda da hizmet sundukları ve hizmet aldıkları gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Hukuki ve teknik engeller dışında müşteri-müşteri ikilemi, iletişimin kaynak-alıcı doğrusal sistemini bir ağ haline getirerek döngüleştirilmekte ve kaynak belirsiz hale gelmeye başlamaktadır (Hazar, 2011: s. 157). Kaynağın belirsizleşmesi, iletişimin tek yönlü olmaktan çıkıp, çok yönlü bir ağ haline gelmesine işaret eder. Artık herkes hem bilgi alıcı hem de bilgi sağlayıcıdır. İşte de tam da bu noktada s-ticaret kavramı e- ticaret kavramından ayrılmaktadır. Sosyal bağlantıda, web 1.0 tarafından etkinleştirilen e-ticaret, müşteriden gelen bilgi ve geri bildirim nadiren satıcıya veya diğer müşteriye geri gönderildiği klasik bir tarama yöntemi sağlar (Afrasiabi Rad ve Benyoucef, 2011). Ancak sosyal ticaret, müşterilerin bilgilerini diğer arkadaşları ve müşterileri ile paylaşmasına olanak sağlamak için daha sosyal ve etkileşimli bir ortam sağlar.

Busalim ve Hussin, (2016) s-ticaretin temel özelliklerini etkileşim, işbirliği, topluluk ve sosyal yön olarak dört başlık altında değerlendirmiştir. Bu özellikler, müşterilerin aktif katılımını teşvik etmektedir ve sosyal medya üzerinden daha derin ve anlamlı ilişkilerin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır.

1. Etkileşim: Sosyal etkileşimler, sosyal ticaretin temel bileşenleri olarak kabul edilir ve hem şirketler ile müşteriler arasında hem de müşteriler arasında kurulabilir. Sosyal medya platformları aracılığıyla gerçekleşen bu karşılıklı etkileşimler, müşterilerin birbirleriyle sosyal etkileşim yoluyla bilgi alışverişi yapmalarını sağlar. Bu etkileşimlerin temelinde diyalog yatar. Bu iletişim biçimi, insanların birbirleriyle etkileşimde bulunmalarını, fikir alışverişinde bulunmalarını ve birlikte öğrenmelerini sağlar. Bu da sosyal etkileşimin derinleşmesine ve daha sağlam ilişkilerin oluşturulmasına katkıda bulunur. Ayrıca, şirketlerin yeni ürün ve hizmetleri başarılı bir şekilde geliştirme sürecinde hedef müşterilerinden değerli geri bildirim almalarına da yardımcı olurlar. Bu özellikler, müşterilerin daha aktif hale gelmesini ve birlikte değer yaratma rollerini değiştirmiştir. Artık müşteriler, sadece bir tüketici olmaktan çıkıp, markaların ürün ve hizmetlerini şekillendirme ve geliştirme süreçlerine aktif olarak katılan paydaşlar haline gelmişlerdir (Liang ve Turban, 2011; Management vd., 2014).

2. İşbirliği: Sosyal ticaret, müşterilerin kendi içeriklerini oluşturmalarına ve başkalarıyla paylaşmalarına olanak tanıyan işbirliğine dayalı bir ortam sağlamaktadır. Sosyal ticaret kullanıcıları, alışveriş deneyimlerini ve ürün ve hizmetlerle ilgili bilgileri paylaşmak için bir işbirliği aracı olarak SNS'leri kullanır. Müşterilerin şirketlerle ve diğer müşterilerle işbirliği yaparak içerik üretme, geri bildirim sağlama ve bilgi paylaşımı yoluyla birlikte değer yaratması mümkündür. Bu kolektif süreç, sosyal ticarete önemli bir rol oynar ve birlikte yaratma faaliyetlerinin büyümesine katkıda bulunur. Özellikle işbirliği geliştikçe birlikte yaratılan bilgi dağılımı bilgi asimetrisini azaltarak yanıltıcı bilgileri ayıklamaktadır.

Bağlı müşteriler, diğer müşterilerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini daha iyi karşılamak için şirketlerle işbirliği yaparak ortaklar haline gelebilirler. Örneğin, Sosyal medya üzerinden Traderlar (yani finansal piyasalarda aktif olarak alım satım yapan kişiler veya kurumlar), finansal aracı kurumlarla işbirliği yaparak yeni müşterileri çekebilirler. Özellikle başarılı traderlar, yatırımcıları kendilerine yönlendirerek aracı kurumun müşteri tabanını genişletmelerine yardımcı olabilirler. Bu durumda, traderlar genellikle aracı kurum tarafından sağlanan bir tür ortaklık programı veya müşteri getiri programı kapsamında komisyon veya ödeme alabilirler. Müşterilerin şirketler için değer yaratması, sadece satın alma işleminden daha fazlasını içerir. Bu süreçte, müşterilerin ürün veya hizmetle ilgili deneyimleri, önerileri ve geri bildirimleri değerli bilgiler sağlar. Bu bilgiler, şirketlerin ürün ve hizmetlerini iyileştirmesi, müşteri memnuniyetini artırması ve müşteri bağlılığını güçlendirmesi için kullanılabilir. Sosyal ticaret, müşterilerin etkileşimlerini ve işbirliğini kolaylaştırır ve bu şekilde müşterilerin şirketler için değer yaratmasına olanak tanır. Bu, müşteri odaklı bir yaklaşımı benimseyen şirketler için önemli bir fırsattır ve müşteri memnuniyetini artırarak rekabet avantajı sağlayabilir (Busalim ve Hussin, 2016).

3. Topluluk: S-ticaret (sosyal ticaret), topluluk temelli bir ortamda gerçekleşir ve satıcıların müşterilerini marka savunucusu yapmayı, müşterilerin ise bilinçli satın alma kararları vermeyi amaçlar. S-ticaret, tüketicilere satın alma kararlarında yardımcı olan ve müşterilerin ihtiyaç ve isteklerini karşılayan bir bilgi ağına dayanır ve bu şekilde tüketicilerin topluluk gücünü güçlendirir. S-ticaretin önemli bir bileşeni olan forumlar ve topluluklar, müşterilerin bir araya gelerek deneyimlerini paylaşabilecekleri, sorularını sorabilecekleri ve birbirlerine önerilerde bulunabilecekleri platformlardır. Bu platformlar, müşteriler arasında etkileşimi artırır ve markaların müşteri sadakatini artırmalarına yardımcı olur. S-ticarete, müşterilerin birbirlerine ürün veya hizmet tavsiyelerinde bulunması yaygındır. Bu tavsiyeler, diğer müşterilerin satın alma kararlarını etkileyebilir ve satıcılar için önemli bir pazarlama aracı olabilir. Müşteri derecelendirmeleri ve incelemeleri, diğer müşterilerin ürün veya hizmet hakkında daha fazla bilgi edinmelerine ve daha bilinçli satın alma kararları vermelerine yardımcı olur. Bu da satıcıların ürün veya hizmet

kalitesini artırmalarına ve müşteri sadakatini arttırmaya olanak tanır (Busalim ve Hussin, 2016).

4. Sosyal yön: Sosyal ticaretin temeli sosyalleşme olgusuna dayanmaktadır. Sosyalleşmenin temeli de iki yönlü iletişime dayanır ve s-ticaret faaliyetleri de bu ilişki üzerine kurulmuştur. Sosyal bir varlık olan müşteriler, sosyal ticarete daha fazla bilgi paylaşmaya ve tavsiye almaya istekli hale gelirler. Sanal forumlar, sohbet odaları, kişisel bloglar gibi araçlar, ucuz, etkili, verimli ve etkileşimli diyalog kurma imkânı sunmaktadır (Busalim ve Hussin, 2016).

Kent ve Taylor'un Diyalojik İletişim Kuramı

Diyalojik iletişim kuramı, iletişim süreçlerini diyalog, yani karşılıklı etkileşim ve anlayış üzerine odaklanarak inceler. Bu kuram, iletişimin tek yönlü olmaktan ziyade karşılıklı bir alışveriş olduğunu ve her iki tarafın da eşit derecede önemli olduğunu vurgular. Diyaloji kavramı, hakikati yanlıştan ayırmak ve anlayışı artırmak için en etik iletişim şekli olarak kabul edilir (Kent ve Taylor, 2002: s. 22). Diyalojik iletişimin sürecini oluşturan diyalog kavramı, özellikle tek yönlü iletişimden ziyade çift yönlü iletişimi etik kabul eden halkla ilişkiler araştırma literatüründe her zaman bir dayanak noktası olmaktadır (Pearson, 1989: 177'den akt; Kent ve Taylor, 2002: s. 23). Diyalojik iletişim, özü itibariyle iki yönlü simetrik iletişimdir. İki yönlü simetrik iletişim diyalog kavramına bağlanarak halkla ilişkiler teorisine katkıda bulunmaktadır (Theunissen ve Noordin, 2012: s. 6). İki yönlü simetrik iletişimi benimseyen bir kurum, hedef kitleyle çatışmaları önlemek, anlayışı geliştirmek ve ilişkileri inşa etmek için diyalogu kullanır. Bu yaklaşım hem kurumun hem de hedef kitlenin birbirini anlamasını ve birlikte davranış değişikliği yapmasını sağlar (Grunig ve White, 1992: s. 39).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim araçlarının çeşitlenmesi, şirketler ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar için iletişim stratejilerini değiştirmiştir. İnternetin sunduğu zenginlikleri fark eden bu kurumlar, karşılıklı ve anlayış temelli iletişim için diyalojik iletişimi öne çıkarmaktadırlar. Bu amaçla, web siteleri ve sosyal medya gibi dijital araçlar önemli bir rol oynamaktadır. Web siteleri ve eski bloglar gibi Web 1.0 platformları aracılığıyla, uygulayıcılar kendi içeriklerini oluşturabilmekte ve doğrudan hedef kitlelerine ulaşabilmektedirler. Sonrasında, Web 2.0 ile birlikte sosyal medyanın ortaya çıkması, halkla ilişkiler faaliyetlerine bambaşka bir boyut kazandırmıştır. Sosyal medya platformları, çift yönlü iletişimi teşvik ederek, halkla ilişkiler pratiğinde interaktif ve katılımcı bir yaklaşımı mümkün kılmıştır.

Kent ve Taylor'ın (1998) çalışmasında, web siteleri aracılığıyla ilişki kurma konusuna odaklanılmış ve diyalojik iletişim için stratejiler önerilmiştir. Sosyal medyayı diyalojik iletişim aracı olarak kullanan kurumların hedef kitleleri ile diyalojik ilişkiler kurmalarına olanak tanıyan beş diyalojik ilke geliştirmişlerdir (Kent ve Taylor, 1998: s. 321-331). Bu beş temel ölçek diyalogsal ile interneti bütünleştiren temel esasları içermektedir. Bunlar; arayüz kullanım kolaylığı,

enformasyon yararlılığı, tekrar ziyaretin sağlanması, ziyaretçiyi elde tutma ve en kritik olanı diyalogsal döngüdür.

1. Diyalojik döngü ilkesi: Diyalojik döngü Kent ve Taylor (1998) tarafından önerilen kamu kategorilerinin örgüte soru yöneltebilmelerini ve bundan daha önemlisi örgütlerin; soru, endişe ve problemleri çözme imkanına sahip olmasını ifade eder (Yamanoğlu ve Özdemir, 2010: s. 119). Diyalojik döngü, internet sitelerinde kullanıcılarla etkileşim kurma ve geri bildirim alışverişi yapma imkanını sağlayan çeşitli araçlarla gerçekleştirilir. Bu araçlar, kullanıcıların siteyle etkileşimde bulunmalarını ve katılımlarını artırmayı amaçlar. Bu döngünün internet sitelerindeki araçları olarak, yorum yapma, konular hakkında oy verme, anketler, e-posta ile bilgi alma, çevrim içi yardım isteme gibi aksiyonları söyleyebiliriz (Yamanoğlu ve Özdemir, 2010: s. 120).
2. Bilginin kullanışlılığı ilkesi: Bu ilke kurumların sanal iletişimlerini diyalog temelli olarak kurmak istemeleri, internet sitelerinde sunulan bilgilerin farklı kategorilerdeki hedef kitlelerin ilgi ve beklentilerine uygun mesajları içermesini gerektirir (Esrock ve Leichty, 2000: s. 330). Bilginin yararlılığı dört temel kategoride değerlendirilebilir. Bunlar; medyaya yönelik bilginin yararlılığı, örgütün kendi çalışanlarına yönelik bilginin yararlılığı, müşterilerine yönelik bilginin yararlılığı ve yatırımcılarına yönelik bilginin yararlılığıdır (Yamanoğlu ve Özdemir, 2010: s. 112).
3. Yeniden ziyaretçi sağlama ilkesi: Bu ilke ziyaretçileri sayfada tutma ve tekrar ziyaretlerini sağlama amacı gütmektedir. İnternet sitesinde sunulan içeriklerin ilgi çekici, güncel ve faydalı olması, ziyaretçilerin tekrar siteyi ziyaret etme isteğini artırır. Bu içerikler, sektörle ilgili yenilikler, trendler, ipuçları veya kullanışlı bilgiler içerebilir. Forumlar, tartışma panelleri ve yorum bölümleri gibi diyalog temelli iletişim araçları, ziyaretçilerin siteyle etkileşimde bulunmalarını ve kendi düşüncelerini paylaşmalarını sağlar. Bu, ziyaretçilerin siteye bağlılık duymalarını ve tekrar ziyaret etme isteğini artırır. Sık sorulan sorular bölümü, ziyaretçilerin sıkça karşılaştıkları sorunları çözmelerine yardımcı olur. Bu bölüm, kullanıcıların siteyi daha verimli bir şekilde kullanmalarını sağlar ve tekrar ziyaret etme olasılığını artırır (Köseoğlu ve Köker, 2014: s. 223).
4. Arayüz kolaylığı ilkesi: Arayüz kolaylığı, bir internet sitesinin ziyaretçilerin aradıkları bilgilere kolayca erişmelerini ve siteyi kullanırken karşılaştıkları herhangi bir zorluğu en aza indirmeyi amaçlar. Bu, kullanıcı dostu bir tasarımda olması ve aşırı görsel ve grafiklerden kaçınılması gerektiği anlamına gelir. İnternet sitesi içeriğinin etkin ve hızlı bir şekilde sunulması da kullanıcının deneyimini olumlu yönde etkiler (Taylor vd., 2001: s. 269).
5. Ziyaretçilerin korunması: Hızlı erişim, güven ve güncellik oluşturularak ziyaretçilerin mecraya tekrar ziyaret etmesi beklenir. Tekrar ziyaret sitenin sürekli güncellendiğinin hedef kitle tarafından bilinmesiyle ilgilidir (Boyd ve Ellison, 2007: s. 24)

Kripto Para Borsası Piyasalarında S-Ticaret Özelliklerinin Diyalojik İletişim Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi

S-ticaretin temel özellikleri olan etkileşim, işbirliği, topluluk ve sosyal yön, Kripto para piyasalarda yatırımcı odaklı hareket etmek için uygun bir zemin oluşturur. Yatırımcılar arasındaki etkileşim ve işbirliği, finansal bilgi paylaşımını kolaylaştırırken, topluluk oluşturma ise benzer ilgi alanlarına sahip yatırımcıların bir araya gelerek bilgi ve deneyimlerini paylaşmalarını sağlar. Ayrıca sosyal yön, yatırımcıların duygusal bağlar kurmalarına ve birbirlerini desteklemelerine olanak tanır. Yatırımcılar, finansal hizmet sağlayıcılarından daha hızlı yanıtlar, daha şeffaf bilgi akışı ve daha iyi müşteri hizmetleri talep edebilirler. Ayrıca, yatırımcıların ihtiyaç duydukları bilgilere kolayca erişebilmeleri ve sorularına anında cevap alabilmeleri önemlidir. Özellikle kripto para borsalarının alım-satım hızının çok yüksek olması hizmet sağlayıcıların aynı yüksek hızda sosyal ağlara erişim olanakları yaratması toplulukların en büyük beklentilerini oluşturmaktadır. Verileri en hızlı şekilde alabilen, yorumlayabilen ve alım-satım emirlerine dönüştürebilen yatırımcılar yeni bilgilerden en fazla faydayı elde eder ve toplulukları yönlendirme eğilimine geçmektedir. S-ticaret özellikleriyle birlikte yatırımcıların hizmet sağlayıcı konumuna geçmesi, promosyon talepleri, düşük komisyon beklentileri ve arkadaşlarına yönlendirme taleplerinde ödül beklentileri gibi daha geniş bir yelpazede taleplerde bulunarak hizmet sağlayıcılar ile daha çok diyalog geliştirme çabaları doğurmuştur. Bu durumda özellikle dijital borsa şirketlerinin sosyal medya mecralarında linkler geliştirerek topluluk oluşturma ve yatırımcıyı tutma çabalarını arttırmıştır. Sosyal medyayı diyalojik iletişim aracı olarak kullanan kurumların hedef kitleleri ile diyalojik ilişkiler kurmalarına olanak tanıyan ilkeler diyalojik iletişim için stratejik önem taşımaktadır. Bu doğrultuda s-ticaret özelliklerinin diyalojik İletişim kuramı bağlamında değerlendirilmesi kripto para borsaları şirketlerinin sosyal medya hesaplarını değerlendirmede önemli bir ölçüt oluşturabilir.

S-ticaret, linkler üzerinden ürün ve hizmetlerin alım satımının gerçekleştirildiği elektronik ticaret şeklidir. S-ticaret sosyal medya da yapılan ticarettir ve sosyal medyanın çift yönlü iletişim akışını içinde barındırır ve diğer ticaret türlerinden ayrılan en önemli özelliğidir. S-ticaretin bir özelliği olan sosyal etkileşim ve sosyal yön ilkelerinin temeli diyalog iletişimidir. Bu özellikler diyalojik iletişim kuramının fonksiyonlarını içinde barındırır ve kuramın ilkelerini kendi özellikleri temelinde çalıştırır. Özellikle diyalojik döngü kuramı araçları ile sosyal etkileşim ve sosyal yön paralellik gösterir. Detaylı olarak ele aldığımızda, sosyal etkileşimin çift yönlü ve geri dönüt talepkarlığı (Hajli, 2014) diyalojik döngü ilkesinin çalıştığı araçlar olan yorum yapma, konular hakkında oy verme, anketler, e-posta ile bilgi alma, çevrim içi yardım isteme gibi aksiyonları kapsar (Yamanoğlu ve Özdemir, 2010: s. 120). Bu doğrultuda diyalojik döngü kriterleri, S-ticaretin özellikleri olan etkileşim ve sosyal yön değerlendirilmesi için önemli bir kriter oluşturmaktadır.

S-ticaretin bir diğer özelliği olan işbirliği ise, içerik üretme, geri bildirim sağlama ve bilgi paylaşımı yönüyle işlevsellik kazanırken ortaklarına geri dönütler bırakması

diyalojik döğü ilkesine bir dönüt aracı kazandırabilir. Ayrıca işbirliği geliştikçe birlikte yaratılan bilgi dağımı bilgi asimetrisini azaltarak yanıltıcı bilgileri ayıklamaktadır. Bir diğçer diyalojik iletişim ilkesi olan bilginin kullanışlılığı kurumların kamuoyuna sunduğü bilgilerin, karşılıklı fayda sağlayan bir ilişki temelinde (Watkins, 2017: s. 164) doğru ve güvenilir yapıda bilgiler üretmesi ve sunması yönünden değerlendirilmektedir (Çeber ve Polat, 2021: s. 1413). Logo, isim, yer bilgisi, iletişim bilgisi, basın bültenleri, faaliyet raporları, yönetici, konuşmaları, indirilebilir grafikler, güncel bilgi ve haberler, vizyon ve misyon bilgileri, diğçer web sayfalarına bağlantı gibi araçlar ile işlevsellik kazanan (Çeber ve Polat, 2021: s. 1413) bilginin kullanışlılığı ilkesi, s-ticaretin işbirliği özelliğinin bilgi paylaşımı yönüyle kurumun web sayfasındaki bilgilerinin kullanışlı olmasını sağlayabilir. Özellikle sosyal medyanın yeni özellikleri arasında yaygınlaşan ortak post paylaşımları işbirlikçilerin işlevselliğini artırarak hesapların profil bilinirliğini arttırmaktadır. Bu da topluluk grupları arasında profilin yayılması ve ziyaretçi kazanılması yönünden çok önemlidir.

Diyalojik iletişim ilkelerinden biri olan yeniden ziyaret sağlama ziyaretçileri sayfada tutma ve tekrar ziyaretlerini sağlama amacı güder. Reytingler ve yorumlar, öneriler ve referanslar, forumlar ve topluluklar, derecelendirme ve ödüllendirme gibi araçlar ziyaretçilerin sayfada tutulmasına ve tekrar ziyaret etmelerine yardımcı olabilir. Bu araçlar, kullanıcıların etkileşimde bulunabileceğü ve siteyi düzenli olarak ziyaret etmelerini teşvik edecek bir ortam sağlar. S-ticaretin bir diğçer özelliğü olan topluluk özelliğü de aynı araçları kullanarak işlevsellik kazanır. Buradaki temel amaç ise sosyal mecrağa hesapları üzerinden müşteri kazanarak müşteri sadakati oluşturmaktır. S-ticaret için sosyal medya üzerinden paylaşılan linkler, işletmenin web sitesinde trafik oluşturmak, tekrar ziyaretleri teşvik etmek, ürün ve içerik tanıtmak, müşteri iletişimi kurmak ve arama motoru optimizasyonunu iyileştirmek için kritik bir rol oynar. Bu nedenle, sosyal medya stratejilerinizin önemli bir parçası olarak link paylaşımları önemlidir. Aynı şekilde diyalojik iletişim ilkelerinden ziyaretçilerin korunması faktörü de ziyaretçileri sosyal medya hesabında tutmayı, verilen bağlantılarla kurumun diğçer sosyal medya hesaplarına, resmi web sitesine yönlendirmeyi ve uzun bir süre sitede kalmasını sağlamak için yapılanları kapsamaktadır (Bekki, 2023: s. 130).

Sonuç olarak, kullanıcıların, örgütün hedef kitesinin ya da bireylerin soru sormasına izin verme, endişeleri ifade etme, düşünceleri iletme, ürün ve hizmetleri şikâyet etme ya da övme durumunu ifade eden diyalojik iletişim (Ryan, 2003, s. 336), sosyal ticaretin temel unsurudur. Bu doğrultuda s- ticaret faaliyetleri diyalojik iletişim ilkeleri ile aynı alanda aksiyonlar geliştirebilir. Bu bağlamda diyalojik kuram, sosyal ticaretin değerlendirilmesi için önemli bir kuramsal temel oluşturabilir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, kripto para borsasının temel özelliklerini değerlendirerek S-ticaret süreci bağlamında kurumsal BtcTurk Instagram ve X hesaplarını diyalojik iletişim

kuramı çerçevesinde değerlendirmektedir. Araştırmanın ana amacı, Bcturk Instagram ve X hesaplarının diyalojik iletişim düzeylerini değerlendirmek ve bu bağlamda diyalogun ne ölçüde ve nasıl gerçekleştiğini ortaya koyarak S-Ticaret faaliyetlerinin boyutlarıyla ilişkilendirmektir.

Diyalojik iletişim düzeyi, kurumsal Bcturk Instagram hesabının kullanıcılarla olan etkileşim düzeyini ve kalitesini belirlemek için önemli bir kriterdir. Araştırma sonuçları, diyalojik halkla ilişkiler stratejilerine ve içerik oluşturmaya öneriler sunarak, S-ticarete yönelik diyalojik iletişim düzeyini geliştirmeye yardımcı olabilir.

Çalışmanın amacına ulaşabilmesi için araştırmada şu temel sorulara da yanıt aranmaktadır:

- Bcturk'ün resmi Instagram ve X hesaplarının profil düzeyi S-Ticaret süreci bağlamında diyalojik iletişim kriterlerine göre nedir?
- Bcturk'ün remi Instagram ve X hesabındaki görseller/içerikler, S-Ticaret süreci bağlamında diyalojik iletişimin kriterlerini desteklemekte midir?
- Bcturk'ün resmi Instagram ve X hesabındaki S-Ticaret süreci bağlamında diyalojik iletişim kriterlerinin karşılama oranı nedir?

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi sürecinin temel adımları, araştırmacılara sistematik bir yol haritası sağlar ve analizin düzenli bir şekilde yürütülmesine olanak tanır. Bu adımlar, altı farklı evreden geçmektedir. Bunlar sırasıyla araştırma problemini tanımlama, örneklem belirleme, çözümlene birimlerinin belirlenmesi, kodlama cetvelini oluşturma, kodlama cetvelini sınırlama, güvenilirliği ölçme, verileri çözümlene şeklinde rehberlik sağlar (Hansen 2003; akt. Taylan, 2011: s. 74). Araştırmanın amacı ve önemi bölümünde temel sorular ortaya konularak problemlerin çerçevesi çizilmiştir. Bu çalışmada Bcturk'ün resmi Instagram ve X hesapları incelenmiştir. Analizler araştırmanın yapıldığı en yakın zaman aralığı olarak 1 Eylül 20223 - 31 Ocak 2024 tarihleri arası ile sınırlandırılmıştır. Bu tarihler arasındaki resmi Instagram ve X hesaplarından paylaşılan gönderiler araştırma örneklemini oluşturmaktadır. Kodlama cetvelini oluşturmada Kent ve Taylor'un (1998) ortaya koyduğu diyalojik iletişim ilkeleri temel alınarak daha kapsamlı bir kodlama için Türkal ve Güllüpınar'ın (2016) "Diyalojik Halkla İlişkiler Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı: Türkiye'de İlk 100'de Yer Alan Şirketler Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmasında geliştirdiği ölçekten faydalanılmıştır. Ölçümün daha kapsamlı ve hassas olması amacıyla araştırılan birimin ve araçların özellikleri dikkate alınarak ölçeğe yeni maddeler de eklenmiştir. Yeni maddelerin eklenmesi ile ilgili olarak bazı konularda uzman görüşüne başvurulmuştur. Kent ve Taylor (1998) tarafından geliştirilen diyalojik iletişim ilkelerini sosyal medya platformlarına uyarlarken arayüzün kullanışlılığı ilkesi dikkate alınmamıştır. Üzerinde çalışacağımız ilkeler; diyalojik döngü, bilgini kullanışlılığı, yeniden ziyaret sağlama ve ziyaretçilerin korunması ilkeleri ile sıralanmaktadır.

Bu metinde, X ve Instagram hesaplarının içeriğinin kodlama sürecinin, bağımsız iki kodlayıcı tarafından gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Araştırmanın güvenilirliği, kodlayıcılar arasındaki güvenilirlik düzeyine dayanmaktadır ve bu güvenilirlik düzeyi Cohen's Kappa formülü kullanılarak hesaplanmıştır. X kodlama ölçütleri üzerinde 46 kod üzerinden 45 madde de aynı kodlama yapılmıştır. Bu durumda X kodlaması için güvenilirlik düzeyi $K=45/46$, yani $K=0.97$ olarak hesaplanmıştır.

Instagram kodlama ölçütleri üzerinde 46 kod üzerinden 46 madde de aynı sonuca ulaşıldığı belirlenmiştir. Bu durumda, Instagram kodlaması için güvenilirlik düzeyi Cohen Kappa indeksine göre $K=1$ olarak belirlenmiştir. Instagram analizi için 1 ve X analizi için 0,97 gibi yüksek güvenilirlik düzeyleri elde edilmiştir, bu da araştırmanın güvenilirliğini sağladığına işaret etmektedir. Kodlayıcılar arasındaki farklı kodlamaların yeniden değerlendirilmesi ve anlaşmaya varılmasının ardından nihai kodlamanın gerçekleştirilmesi, tutarlılık ve güvenilirlik açısından önemli bir adımdır. Bu süreçte kodlayıcılar arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesi ve tutarlı bir kodlama sisteminin benimsenmesi, analizin doğruluğunu artırır.

Sonuç olarak, metinde belirtilen kodlama sürecinin güvenilirliği, yüksek Cohen's Kappa değerleriyle desteklenmektedir. Kodlayıcılar arasındaki uyumun sağlanması ve kodlama sürecinin yeniden değerlendirilmesi, araştırmanın içerik analizinin güvenilirliğini artırmaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde Dünya'nın dördüncü ve Türkiye'nin ilk kripto para borsası BtcTurk'un X ve Instagram sosyal medya hesapları, takipçi, takip edilen sayılar, gönderi sayıları ve hesapların açılış tarihleri gibi temel metrikler üzerinden künyeleri incelenmiştir. İlgili X ve Instagram hesaplarının 31.01.2024 tarihinde güncellenen profil bilgileri tablo 1'de belirtilmiştir. Çalışma BtcTurk kurumunun X ve Instagram sosyal medya hesaplarını diyalojik iletişim ölçütleri üzerinden paralellik gösteren sosyal ticaret özellikleri bağlamında 01.09.2023-31.01.2024 tarihleri arasında ilgili hesaplardaki veriler kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular diyalojik halkla ilişkiler ölçütünde 4 kategoride boyutlandırılarak tablo 2, tablo 3, tablo 4 ve tablo 5'te ortaya koyulmuştur. Öncesinde bütün verileri sistematik bir dizide incelemek için Tablo 1 değerlendirilecektir.

Tablo 1. BtcTurk X Hesabı ve Instagram Hesabı Profil Bilgileri

Profil Bilgileri	X	Instagram
Hesap Adı	BtcTurk	BtcTurk
Hesap Erişim Adresi	btcturk	Btcturkofficial
Katılım Tarihi	Mayıs 2019	Kasım 2017
Doğrulanmış rozetler	Var	Var
Takipçi Sayısı	183.713	57.800
Takip edilen Sayısı	15	8
Gönderi Sayısı	6.410	2.644
İlişkili Hesap Sayısı	4	2
01.09.2023-31.01.2024 Gönderi Sayısı	148	88
01.09.2023-31.01.2024	4.112	87.938

Toplam Beğeni Sayısı		
01.09.2023-31.01.2024	1.184	945
Toplam Yorum Sayısı		
01.09.2023-31.01.2024	-	14
İlişkili Hesaplar Hariç Ortak Paylaşım Sayısı		
01.09.2023-31.01.2024	-	78.713
İlişkili Hesaplar Hariç Ortak Paylaşım Beğeni Sayısı		

01.09.2023-31.01.2024 tarihleri arasındaki veriler değerlendirildiğinde X’de 148, Instagram’da 88 gönderi paylaşılmıştır. X paylaşılan 148 gönderiye toplam olarak 4.112 beğeni ve 1.184 yorum paylaşım kayıt altına alınmıştır. Instagram’da ise toplam 88 gönderiye 87.938 beğeni, yorum 945 olarak kayıt altına alınmıştır. Belirtilen tarih aralığında X hesabının gönderi sayısı Instagram hesabındaki gönderi sayısından daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Ancak Instagram hesabındaki beğeni sayısının X hesabı beğeni sayısından 20 kat daha fazla olduğu veriler doğrultusunda tespit edilmiştir. Bu durumun temel nedeni Instagram’ın uygulama özelliği olan ortak paylaşım ile işbirliği içinde olunan hesapla paylaşım yaparak hesaplar arasında etkileşimi artırarak beğeni ve yorum sayılarının artmasına neden olduğu olabilir. Her iki sosyal medya hesaplarında beğeni ve yorumlar incelendiğinde kripto para borsasını içeren paylaşımlardan ziyade ortak paylaşımında bulunan kurumun sponsor olduğu kültür sanat ve spor aktivitelerinin paylaşımlarında beğeni ve yorumun arttığı gözlemlenmiştir. Birçok alanda sponsorluk faaliyetleri yürüten BtcTurk kurumunun sosyal medya hesaplarında özellikle milli takım sponsorluk paylaşımlarında beğeni sayılarının belirtilen tarihlerdeki diğer toplam beğeni sayılarından çok üstün olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1’deki veriler doğrultusunda oluşturulan toplamda 256 gönderi diyalojik iletişim ölçütleri üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Diyalojik iletişim ilkeleri 4 kategoride incelenmiştir. Diyalojik döngü, bilginin kullanılabilirliği, yeniden ziyaretçi sağlama ve ziyaretçilerin korunması kategori doğrultusunda paralellik gösteren referans ölçütleri de değerlendirilmeye alınarak toplamda 46 madde analiz edilmiştir. Maddelerde “kullanıcı” veya “takipçi” yerine kripto para borsası sosyal medya hesap içerikleri incelendiğinden dolayı finansal bir tabir olan “yatırımcı” tercih edilmiştir. İlk kategori olan diyalojik döngü kategorisi Tablo 2’de değerlendirilmeye alınmıştır.

Tablo 2. Diyalojik Döngü Kategorisi

Diyalojik Döngü Kategorisi	X	Instagram
Kripto Para Borsası hakkında Diyalog Başlatmak İçin Yatırımcılara Soru Sormak	Var	Var
Diğer Konularda Diyalog Başlatmak İçin Yatırımcılara Soru Sormak	Yok	Yok
Yatırımcıların Eleştirisi ve Şikayetlerine Cevap Vermek	Var	Var
Yatırımcıların Diğer Konularda Sorularına veya Yorumlarına Cevap Vermek	Yok	Var
Yatırımcılara Hesapta ya da Paylaşılan İçerik Yoluyla Verilmiş Bir Dış Link Üzerinden İlgili Bir Konuda Tartışmaya ya da Eğitime Davet Etmek	Var	Var
Yatırımcılara Canlı Destek Sağlamak	Var	Var

Yatırımcılara Kurumla İlgili Bir Konuda Anket ya da Araştırma Linkleri Göndermek	Yok	Yok
Yatırımcıları Kendi İçeriklerini Göndermeleri Konusunda Teşvik Etmek (video, fotoğraf, haber vb.)	Yok	Yok
Yatırımcıların Gönderilerini Repost Etmek ya da Ortak Paylaşımında Bulunmak	Yok	Yok
İlişkili Hesapları Repost Etmek ya da Ortak Paylaşımında Bulunmak	Var	Var
İşbirliği İçinde Olan Hesapları Repost Etmek ya da Ortak Paylaşımında Bulunmak	Var	Var
Ülke Gündemine İlişkin Paylaşımında Bulunmak	Var	Var
Ülke Gündemine İlişkin Tartışmaya Katılmak	Yok	Yok
Ülke Gündemini Oluşturan Hashtaglere Link Vermek	Var	Var
Yüzde	%57,1	%64,3

14 madden oluşan diyalojik döngü kategorinde BtcTurk Instagram ve X sosyal medya hesaplarındaki incelemelere göre X hesabı %57,1 oranında Instagram hesabı ise %64,3 oranında, diyalojik döngü ilkesine uygundur. BtcTurk Instagram ve X sosyal medya hesaplarının diyalog düzeylerinin orta düzey olduğu kabul edilebilir. Bu bağlamda diyalojik döngü ilkesi ile paralellik göstermesinden dolayı sosyal ticaretin bir özelliği olan etkileşim düzeyinin de orta düzeyde olduğu söylenebilir. BtcTurk X hesabından alınan resim1’de gösterilen paylaşımı “Kripto Para Borsası Hakkında Diyalog Başlatmak İçin Yatırımcılara Soru Sormak” maddesine örnek olarak gösterebiliriz. Ayrıca S-ticaret özelliği olan etkileşim ve işbirliği noktasında örnek teşkil eden resim1, BtcTurk kurumunun yine kendi çatısı altında bulunan ilişkili hesap olan @BtcTurkKripto hesabından yeniden gönderdiği yani repost ettiği görülmektedir. Yine BtcTurk X hesabından alınan Resim 2’de gösterilen paylaşımı “Yatırımcıların Eleştiri ve Şikayetlerine Cevap Vermek” maddesine örnek olarak gösterebiliriz. Ayrıca diyalojik döngü ilkesini uygulayarak yatırımcılarla diyaloga geçmesi S-ticaretin etkileşim özelliğini kullandığını göstermektedir.

Resim 1. Diyalojik Döngü Kategorisi – Bcturk X hesabı "Soru Sorma" Paylaşımı Örneği

Resim 2. Diyalojik Döngü Kategorisi – Bcturk X hesabı "Cevap Verme" Paylaşımı Örneği

Tablo 3'te ele alacağımız diğer bir kategori de bilginin kullanışlılığı kategorisidir. Bu kategori bilginin kullanışlılığını 3 boyutta ele almıştır. Bunlar profil bilgileri boyutu, kamu kurumları için bilginin yararlılığı boyutu ve medya için bilginin yararlılığı boyutu olarak kategorize edilmiştir.

Tablo 3. Bilginin Kullanışlılığı Kategorisi

Bilginin Kullanışlılığı Kategorisi	X	Instagram
Profil Bilgileri Boyutu		
Profil Fotoğrafı / Logo	Var	Var
İsim (Kurumun ismi)	Var	Var
Kapak Fotoğrafı	Var	Var
Resmi Web Sitesi Adresi	Var	Var
Biyografi Bölümü (Kurumun Kendini Tarifi, Adresinin İşlevi Hakkında Bilgi ve Profil kimin)	Var	Var
Kurumun Diğer İletişim ve Sosyal Medya Adresleri (E-posta Telefon Numarası, X, Youtube vb.)	Var	Var
Yüzde	%100	%100
Kurum Kamuları İçin Bilginin Yararlılığı Boyutu		
Kurum Hakkında Bilgi İçeren Mesajlar (Vizyon, Misyon Felsefe vb)		Var
Yatırımcılara Dönük Yararlı, Güncel Bilgiler	Var	Var
Kampanyalara Katılım Hakkında Bilgiler (Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Sponsorluk Yarışmalar, Konser, Festivaller gibi Kampanya Duyurusu)	Var	Var
Yatırımcıların Hizmetler Hakkında Verdiği Yararlı Bilgileri Repost Etme ya da Ortak Paylaşımında Bulunma	Yok	Yok
İşbirliği İçinde Olan Hesapların Hizmetler Hakkında Verdiği Yararlı Bilgileri Repost Etmek ya da Ortak Paylaşımında Bulunmak	Var	Var
Bilgi Platformu Sayfasına Linkler	Var	Var
Kurum Hakkında Finansal Bilgi Sağlama	Var	Var
Kurumda Kariyer Olanakları Hakkında Bilgilendirme	Var	Var
Yüzde	%87,5	%87,5
Medya İçin Bilginin Yararlılığı Boyutu		
Basın Bültenleri	Var	Var
Medya İçin Haber Niteliği Taşıyan Bilgiler	Var	Var
Yönetici Konuşmaları	Var	Var
İndirilebilir Bilgi ve Grafikler	Var	Yok
Görüntülü ve Sesli İçerikler	Var	Var
Yıllık Raporlar, Kurum Politikaları Ve İş Ortakları Hakkında Bilgi	Var	Var
Yüzde	%100	%83,3
Toplam Yüzde	%95	%90

6 madde profil bilgileri boyutu 8 madde kurum kamuları için bilginin Yararlılığı Boyutu, 6 madde medya için bilginin yararlılığı boyutu toplamda 20 madde bilginin kullanışlılığı kategorisini oluşturmaktadır. Profil bilgileri boyutu incelendiğinde her iki sosyal medya hesabının %100 oranında bilginin kullanışlılığı kategorisine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada her bir sosyal medya hesabının kurumsal kimliğinin diyalojik ilkelere uygun biçimde hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca S-ticaret faaliyetleri için açıklayıcı bir künye oluşturduğu söylenebilir. Kurum

kamuları için bilginin yararlılığı boyutu incelendiğinde her iki sosyal medya hesabının %87,5 oranında bilginin kullanışlılığı kategorisine uygundur. Her iki sosyal medyanın içerikleri bilginin kullanışlılığı kategorisine yüksek düzeyde uygun olsa da "Yatırımcıların Hizmetler Hakkında Verdiği Yararlı Bilgileri Repost Etme Ya Da Ortak Paylaşımında Bulunma" maddesine uygun olmayarak bilginin kullanışlılığı kategorisine paralel olan s-ticaretin sosyal yön özelliğinin sosyal alış-veriş boyutunu dikkate almamıştır. Medya için bilginin yararlılığı boyutunda BtcTurk X hesabında %100 oranında, Instagram hesabında %83,3 oranında yüksek düzeyde uygunluk olduğunu söyleyebiliriz. Bilginin kullanışlılığı kategorisinde toplam yüzde ise X %95, Instagram ise %90 olarak hesaplanmıştır. Buna göre bilginin kullanışlılığı kategorisinde BtcTurk sosyal medya hesaplarının yüksek düzeyde uygunluk göstermektedir. Bu bağlamda bu kategorinin s-ticaret özelliklerine uygunluğunun üst düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Resim 3 kurum kamuları için bilginin yararlılığı boyutuna özellikle "Kampanyalara Katılım Hakkında Bilgiler" maddesine ve "İşbirliği İçinde Olan Hesapların Hizmetler Hakkında Verdiği Yararlı Bilgileri Repost Etmek Ya Da Ortak Paylaşımında Bulunmak" maddesine örnek oluşturmaktadır. Aynı zamanda s-ticaretin işbirliği özelliğine örnek teşkil etmektedir. Resim 4 medya için bilginin yararlılığı boyutuna özellikle "Yönetici Konuşmaları" maddesine ve "Medya İçin Haber Niteliği Taşıyan Bilgiler" maddesine örnek oluşturmaktadır. Aynı zamanda s-ticaretin topluluk özelliğine örnek teşkil etmektedir.

Resim 3. Bilginin Kullanışlılığı Kategorisi – BtcTurk Instagram hesabı Kurum Kamuları İçin Bilginin Yararlılığı Örneği

Resim 4. Bilginin Kullanışlılığı Kategorisi – Bcturk Instagram hesabı Medya İçin Bilginin Yararlılığı Örneği

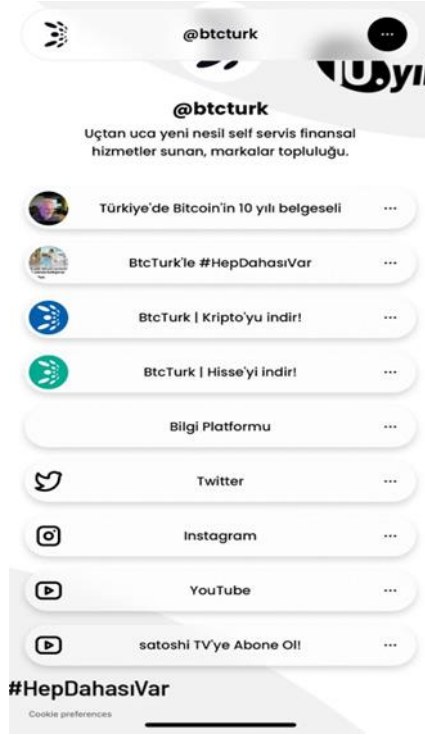
Tablo 4'te çalışacağımız kategori ise yeniden ziyareti sağlama kategorisidir. Sosyal medya hesaplarının etkileşimini artırarak takipçi kazanma -bu çalışma için yatırımcı kazanma diyebiliriz- ve yatırımcıların tekrar ziyaret etmesini sağlamaktır.

Tablo 4. Yeniden Ziyareti Sağlama Kategorisi

Yeniden Ziyareti Sağlama Kategorisi	X	Instagram
Daha Fazla Bilgi İçin Kurumun Web Sitesindeki Sayfalara Linkler	Var	Var
Mobil Uygulamalarına Linkler	Var	Var
Kurumun Web Sitesindeki Etkinlik Sayfasına Linkler	Yok	Yok
Kurum hakkında Yararlı Bilgi İçeren Sayfalara Linkler	Var	Var
Ticari veya Ana Akım Medyada Kurum Hakkında Çıkan Haberlere Linkler	Var	Yok
Tartışma Forumlarına ve Kurumun Web sitesindeki SSS sayfasına Linkler	Var	Var
Takipçi Olmayanlara Kurumun Hesabını Takip Etmeleri İçin Yatırımcılara Çağrı	Yok	Yok
Kurumun Gelecekteki Olay Takvimine İlişkin Mesajları/Paylaşımları	Var	Var
Yüzde	%75	%62,5

8 maddeden oluşan yeniden ziyareti sağlama kategorisi Bcturk X ve Instagram sayfaları incelenmiştir. Yeniden ziyareti sağlama kategorisindeki veriler incelendiğinde Bcturk X hesabında %75 oranında iyi düzeyde, Instagram hesabında %62,5 oranında orta düzeyde uygunluk olduğunu söyleyebiliriz. S-ticaret faaliyetlerinin en önemli özelliği olan sosyal ağlar arası bağlantı paylaşımları yeniden ziyareti sağlama kategorisindeki veriler ile paralellik göstermektedir. Bcturk X hesabı ve Instagram hesabı üzerinden yeniden ziyareti sağlama

kategorisine örnek teşkil eden Resim 5'te tek bir bağlantı üzerinden bütün bağlantılara ulaşılabilinmektedir. Bu özellik her iki sosyal medyanın profilinde kullanılmaktadır. Bu durumun sosyal ağlar arasında geçişi kolaylaştırarak S- ticaret özelliklerine uygun olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Instagram hesabından paylaşılan postların altında link olmaması ve kurumun web sitesindeki etkinlik sayfası çatısı altında direkt link bağlantısının bulunmaması s- ticaretin işbirliği ve topluluk özelliği ile paralel yeniden ziyaret sağlama kategorisine uymamaktadır. Buna rağmen resim 5'de görüldüğü gibi sosyal medya hesaplarından birbiri ile ilintili 9 tane farklı bağlantı link sunmak s-ticaretin işbirliği ve topluluk özelliği ile paralel olarak yeniden ziyaret sağlama kategorisine yüksek düzeyde katkı sağladığı söylenebilir.

Resim 5. Yeniden Ziyareti Sağlama Kategorisi- BtcTurk X ve Instagram Profil Bağlantı Linki Örneği

Tablo 5'te son kategori olan ziyaretçilerin korunması kategorisi değerlendirilmiştir. Özellikle ziyaretçiler için büyük önem arz eden mecranın güncel olması ziyaretçilerin korunması kategorisiyle koruma altına alınılmaya çalışılmıştır.

Tablo 5. Ziyaretçilerin Korunması Kategorisi

Ziyaretçilerin Korunması İlkesi	Twitter	Instagram
Kurumun Diğer Sosyal Medya Hesaplarına Verilen Linkler	Var	Var
Kurumun Hizmetleri Hakkında Bilgi İçeren Kurum Web Sitesindeki İlgili Sayfaya	Var	Var
Kurum Profilinin İlk Sayfasındaki Son Mesajın 24 Saat İçinde Gönderilmiş Olması	Var	Var
Fotoğraf ve/veya Video Paylaşma	Var	Var
	Yüzde %100	%100

4 maddeden oluşan ziyaretçilerin korunması kategorisine uygunluk düzeyi ölçüt alınarak BtcTurk kurumunun X ve Instagram hesapları incelenmiştir. Ziyaretçilerin Korunması Kategorisinde veriler incelendiğinde BtcTurk X hesabında ve Instagram hesabında aynı oran bulunarak %100 oranı ile yüksek düzeyde ziyaretçilerin korunması kategorisine uygunluk sağladığı söylenebilir. S-ticaret özellikleri arasında bulunan topluluk boyutları ile ziyaretçilerin korunması ilkeleri paralellik göstermektedir. "İlgili Hesaplarda İlk Sayfasındaki Son Mesajın 24 Saat İçinde Gönderilmiş Olması" ve "Fotoğraf ve/veya Video Paylaşma" gibi maddeler ziyaretçilerin korunmasını ilkeleri ile paralellik göstererek uygunluk düzeyi yüksektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kripto para borsası şirketi olan BtcTurk Instagram ve X sosyal medya hesaplarının diyalojik döngü düzeylerinin orta düzey olduğu kabul edilebilir. Diyalojik döngü ilkesi, iletişimin karşılıklı ve çift yönlü ve simetrik olması gerektiğini vurgular. Bu bağlamda diyalojik döngü ilkesi ile paralellik göstermesinden dolayı sosyal ticaretin bir özelliği olan etkileşim düzeyinin de orta düzeyde olduğu söylenebilir. Özellikle Kripto para borsalarında hizmet veren kurumlar ticaret faaliyetleri ile sosyal faaliyetleri birlikte etkileşime geçirmekten çekinebilirler. Literatür taramasından edinilen çıkarım ile kripto para birimlerinin kavram kanıtı, mevzuata uygunluğu ve teknik güvenlik güvencesi bakımından hala eksik yanları olduğundan tek yönlü iletişim modelini daha aktif kullanmayı tercih edebilirler. Fakat sektörel bazdaki incelemeler mesleğin tek yönlü asimetric iletişimden iki yönlü simetrik iletişime geçmesi gerektiğini savunmuşlardır (Makwambeni ve Matsika, 2022).

Kurumlar için, simetrik iletişim ilkesi, kurumun içindeki iletişimi ve dış dünya ile etkileşimi yönetirken önemlidir. Özellikle internet bağlantılı platformlarda, kurum adına iletişim kuran kişilerin belirlenmesi ve bu kişilerin kurum politikalarına uygun şekilde soruları yanıtlaması hatta soruları başlatması etkileşim ilkesini uygulamanın bir yönüdür. Diyalojik döngünün temel edinimini oluşturan geri dönütler, etkileşim ilkesinin en önemli araçları olan anket ve araştırma linkleri ile sağlanabilir. Yatırımcılara kurumla ilgili konularda anket veya araştırma linkleri göndermek, kurumun onların görüşlerini almak ve geri bildirim toplamak için açık bir iletişim kanalı sağladığını gösterir. Ayrıca, yatırımcılara kurumun gelecekteki stratejilerine ve kararlarına katılım fırsatı verilerek onların katılımını ve bağlılığını artırabilir.

BtcTurk sosyal medya hesapları, bilginin kullanılabilirliği kategorisinde yüksek düzeyde uygunluk göstermektedir. BtcTurk sosyal medya hesapları hem kurumsal kimlik hem de bilginin kullanılabilirliği kategorilerinde başarılı bir performans sergilemektedir. Bu hesaplar, s-ticaretin sosyal yönüne ve topluluk özelliğine uygun bir şekilde yönetilmektedir. S-ticaret faaliyetleri yöneticiler ile yatırımcılar arasındaki bilgi asimetrisini azaltmada güçlü bir araçtır. Doğru stratejiler ve etkili iletişim kanalları kullanılarak, şirketler yatırımcılarına doğru ve güncel bilgi

sağlayarak şeffaflık ve güven oluşturabilirler. Bu da hem şirketin hem de yatırımcıların uzun vadeli başarısı için önemlidir. Özellikle kripto para borsalarında, bilgi yatırımcılar için kritik bir role sahiptir. Bu pazarlarda hızlı değişen koşullara uyum sağlamak ve doğru yatırım kararları almak için güncel bilgiye erişim önemlidir. S-ticaret, kripto para projelerinin yatırımcılara ve topluluğa doğru bilgi sağlamasına yardımcı olabilir ve böylece şeffaflık ve güven oluşturabilir. Ayrıca işbirlikçilerin rolü de bilgi oluşturma sürecinde önemlidir. Şirketler, işbirlikçilerle ortaklık kurarak bilgi paylaşımını artırabilirler. İşbirlikçiler, şirketlerin hedef kitlesine ulaşmasına ve bilgi akışını güçlendirmesine yardımcı olabilirler. BtcTurk'ün ilgili sosyal medya sayfalarından en çok beğeni ve yorum aldığı paylaşımların işbirlikçiler ile ortak paylaşımlarda bulunduğu gönderimler olması bu durumu kanıtlar niteliktedir.

BtcTurk Instagram ve X sosyal medya hesaplarının yatırımcıyı/takipçiyi sitede tutma ve yeniden ziyaret sağlamaya yöneltme kriterleri iyi düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca "Link belirtme" hesaba erişim düzeyini belirlemede önemli bir etkidir (Kılınç ve Akyol, 2019). Bu bağlamda link belirtmede iyi düzeyde olan BtcTurk ilgili sosyal medya hesabına erişim düzeyi de yüksek denebilecek kadar iyi düzeydedir. Bir ziyaretçinin sosyal medya sitesine girdikten sonra ne kadar süreyle sitede gezindiği veya siteyi ne kadar sürede terk ettiği gibi faktörler, kullanıcı deneyiminin ve site etkileşiminin birer yansımasıdır. Uzun süreli gezinme ve olumlu bir izlenimle siteyi terk etme, genellikle ziyaretçinin ihtiyaç duyduğu bilgilere ulaştığı ve site içeriğinden memnun kaldığı anlamına gelir. Bu durum, halkla ilişkiler açısından olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

S-ticaretin kendisi olan linkler topluluk oluşturmada kritik bir değere sahiptir. Sosyal medya platformlarında paylaşılan linkler, kullanıcıları sitelerine yönlendirerek trafiği artırır ve potansiyel müşterilerin dikkatini çeker. Aynı zamanda, paylaşılan içerikler ve linkler, etkileşim ve paylaşım yoluyla topluluk oluşturmaya yardımcı olur. BtcTurk ilgili sosyal medya hesaplarında tek bir link ile 9 farklı sayfaya yönlendirme yaptığı gözlemlenmiştir. Bu durum topluluk oluşturmada etkili olabilir.

Reytingleri belirleyen, yorumlar yapan, öneriler sunan, referanslar geliştiren, forumları ve toplulukları oluşturan ve yönlendiren, derecelendirmelerde bulunan ödüllendirmelere karar veren aynı zamanda bunun karşılığında ödül bekleyen yatırımcılar/takipçiler/müşteriler hiç olmadığı kadar piyasalarda aktif bir varlıktır. Yani müşteriler aslında yeni müşteriyi belirleyendir. Bu nedenle, yatırımcılar sadece müşteri veya takipçi olarak değil, ortaklar veya topluluk üyeleri olarak görülmelidir. Bu nedenle s-ticaretin özelliği olan topluluk oluşturmak sosyal medya mecrasına yeniden ziyaret sağlamak için kritik öneme sahiptir.

BtcTurk kurumunun X ve Instagram hesaplarının incelenmesi sonucunda, ziyaretçilerin Korunması Kategorisinde yüksek düzeyde diyalojik ilişkiler ilkesine uygun olduğu belirlenmiştir. Bu, mecraların güncelliğini koruyarak ziyaretçilerin tekrar mecrayı ziyaret etmesine yatkın hale getirildiğini göstermektedir. Hesabın

aktif bir şekilde kullanılması ziyaretçilere güven verir ve sahte hesaplara karşı koruma sağlayarak ziyaretçilerin sosyal medya mecrasına tekrar ziyaret etmesi için gerekli bir kıstastır. Ayrıca özellikle s-ticaret faaliyetlerinde sosyal medya mecralarının topluluklar için önemli bir rol oynayan güven unsuru tıpkı BtcTurk ilgili sosyal medya mecralarında olduğu gibi doğrulanmış rozetler, ilişkili hesaplar ve buna benzer belirleyicilerle desteklenmelidir.

Kripto para borsası şirketi olan BtcTurk Instagram ve X sosyal medya hesaplarının 01.09.2023-31.01.2024 tarihleri arasındaki profil künyesi de dikkate alınarak araştırma sonucundan çıkarılan veriler doğrultusunda aşağıdaki maddelerin güçlendirilmesi önerilmektedir.

- 1-Topluluk oluşturma stratejileri daha da güçlendirilmeli ve takipçilerin daha fazla etkileşim içinde olmaları teşvik edilmelidir. Örneğin, düzenli olarak canlı yayınlar veya soru-cevap oturumları düzenlenebilir.
- 2-Ticaret faaliyetleri ile sosyal faaliyetlerin birleştirilmesi için daha cesur adımlar atılabilir ve takipçilerin katılımı teşvik edilebilir.
- 3-Diyalojik döngü düzeyini artırmak için daha fazla etkileşim ve geri bildirim mekanizmaları oluşturulabilir. Anketler ve araştırma linkleri gibi yöntemlerle kullanıcıların görüşlerini almak ve geri bildirim toplamak önemlidir.
- 4-Sosyal medya hesaplarının içeriği, yatırımcıların/takipçilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmalıdır. Daha fazla eğitici içerik ve güncel piyasa analizleri paylaşılabilir. Örneğin düzenli olarak Whitepaper sunumları yapılabilir.

Sonuç olarak diyalojik iletişim ilkelerinin s-ticaret stratejilerine entegrasyonunun önemi ortaya çıkmıştır. Kripto para borsalarının dijital stratejilerini daha etkileşimli bir şekilde geliştirmesi, özellikle sosyal varlık olan bireysel yatırımcılarla daha derin ve sürdürülebilir ilişkiler kurmalarına yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Afrasiabi Rad, A., & Benyoucef, M. (2011). A model for understanding social commerce. *Journal of Information Systems Applied Research*, 4(2), 1-64.
- Akman, İ., & Mishra, A. (2017). Factors influencing consumer Intention in Social commerce adoption. *Information Technology & People*, 30(2), 357.
- Bekki, Ö. M. (2023). Diyalojik Halkla İlişkiler Bağlamında Dijital Medyanın Kullanımı: Bir Örnek Olay Çalışması. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 151158102.
- Bilgili, F., & Cengil, M.F. (2019). *Blockchain ve Kripto Para Hukuku*. Dora Basım Yayın Dağıtım.
- Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication* 13, 210-230.
- Bozkurt Yüksel, A. E. (2021). *Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış*. Aristo Yayınları.

- Burak Çeber, B., & Polat A., P. (2021). Diyalojik İletişim Teorisi Perspektifinden Ülkelerin Sağlık Bakanlıkları Web Sitelerine Yönelik Bir Değerlendirme. *Selçuk İletişim Dergisi*, 14(3), 1398-1432.
- Busalim, Abdelsalam H. & Hussin, Ab Razak Che (2016). Understanding social commerce: A systematic literature review and directions for further research. *International Journal of Information Management*, 36(6), 1075-1088.
- Curty, R. G., & Zhang, P. (2011). Social commerce: looking back and forward. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 48(1), 1-10.
- Esrock, S. L., & G. B. Leichthy (2000). Organization of Corporate Web Pages: Publics and Functions. *Public Relations Review*, 26(3), 327-344.
- Grunig, J., & White, J. (2005). *Halkla İlişkiler Kuram ve Uygulamasında Dünya Görüşlerinin Etkisi, Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik*. Rota Yayınları.
- Hajli, M. (2014). Social word of mouth How trust devlops in the market. *International Journal of Market Research*, 56(3), 1-17.
- Hazar, Ç. M. (2011). Sosyal Medya Bağımlılığı Bir Alan Çalışması. *İletişim Dergisi*, 52, 151-175.
- Kaplanhan, F. (2018). Kripto paranın Türk mevzuatı açısından değerlendirilmesi: Bitcoin Örneği. *Vergi Sorunları Dergisi*, 353, 105-123.
- Kara, F. B. (2020). *A'dan Z'ye Kripto Para*. Gece Kitaplığı.
- Kent, M., & Taylor, M. (2002). Toward a Dialogic Theory of Public Relations. *Public Relations Review*, 28, 21-37.
- Kent, M. L., & Taylor, M. (1998). Building Dialogic Relationships Through the World Wide Web. *Public Relations Review* 24(3), 321-334.
- Kent, M. L., Taylor, M., & White, W. (2003). The relationship between Web site designand organizational responsiveness to stakeholders. *Public Relations Review* 29(1), 63-77.
- Kılınc, Ö., & Akyol, M. (2019). Halkla İlişkiler Bağlamında İlişki Sürdürme Stratejileri: Yatırımcı İlişkilerinde Web Siteleri Üzerine Bir Analiz. *Selçuk İletişim*, 12(2), 656-679.
- Köseoğlu, Ö., & Köker, N. E. (2014). Türk üniversiteleri Twitter'ı diyalogsal iletişim açısından nasıl kullanıyor: Beş Türk üniversitesi üzerine bir içerik analizi. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 4(8), 213-239.
- Lai, S. (2010). Social commerce - e-Commerce in social media context. *Proceedings of World Academy of Science: Engineering & Technology*, 4(12), 8.
- Landsbergen, D. (2010). Government as Part of the Revolution: Using Social Media to Achieve Public Goals, *Electronic Journal of e-Government*, 8(2), 135-147.
- Laskin, V. A., & Hoffmann, C. P. (2023). Digital Corporate Communication And Financial Communication and Investor Relations. In Vilma Luoma-aho & Mark Badham (ed.), *Handbook on Digital Corporate Communication*, (pp. 91-102), Edward Elgar Publishing.
- Lei, L., Li, Y., & Luo, Y. (2019). *Production and Dissemination of Corporate Information in Social Media: A Review*. Forthcoming, *Journal of Accounting Literature*, Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=3330875> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3330875>.
- Liang, T. P., Ho, Y. T., Li, Y.-W., & Turban, E. (2011). What drives social commerce: the role of social support and relationship quality. *International Journal of Electronic Commerce*, 16(2), 69-90.
- Makwambeni, B., & Matsika, B. (2022). Toward Symmetry: An Assessment of Stockholder Communication Practices in South Africa. *SAGE Open*, 12(3), 1-13.
- Pan, B., Maclaurin, T., & Crofts, J.C. (2007). Travel Blogs and the Implications for Destination Marketing. *Journal of Travel Research*, 46, 32-45.
- Ryan, M. (2003). Public Relations and The Web: Organizational Problems Gender and in Situation Type. *Public Relations Review*, 29, 335-349.

- Taylor, M., Kent, M., & White, W. (2001). How activist organizations are using the Internet to build relationships. *Public Relations Review* 27(3). 263–284.
- Taylor, M., Kent, M. L., & White, W.J. (2001) How activist organizations are using the Internet to build relationships. *Public Relations Review*, 27(3), 263-284.
- Theunissen, P., & Wan Noordin, W. (2012). Revisiting the concept "dialogue" in public relations. *Public Relations Review*, 38(1). 5–13.
- Turgut, E., & Uçan, O. (2021). *Kripto Para ve Blockchain Teknolojisi Ekonometrik Zaman Serisi Analizi*. Hiper yayın.
- Verginet, (Ekim 2022). *Kripto Varlıkların Vergilendirilmesi - Diğer Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler*, <https://www.verginet.net/dtt/1/kripto-varliklarin-vergilendirilmesi.aspx> Erişim Tarihi: 05.09.2023.
- Wang, C., & Zhang, P. (2012). The evolution of social commerce: the people, management, technology, and information dimensions. *Communications of the Association for Information Systems*, 31, 105–127.
- Watkins, B. (2017). Experimenting with dialogue on Twitter: An examination of the influence of the dialogic principles on engagement, interaction, and attitude. *Public Relations Review*, 43(1), 163-171.
- Yamanoğlu, M. A., & Özdemir, B. P. (2010). Örgütsel Etkinliğin Arttırılmasında Web Sitelerinin Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Kullanımı. *Verimlilik Dergisi*, 3, 105-123.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Finansal piyasalardaki dijitalleşme sürecinde, kripto para borsaları internet ve sosyal medya aracılığıyla bireysel yatırımcıları çekmek ve ilişki kurmak için çaba sarf etmektedirler. Bu çalışma, sosyal ticaretin temel özelliklerinden olan etkileşim, işbirliği, topluluk ve sosyal yön odaklı yaklaşımların, kripto para borsalarının sosyal medya stratejileriyle nasıl uyumlu olduğunu araştırmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ilk kripto para borsası olan Bctürk'ün resmi Instagram ve X hesapları incelenerek, diyalojik halkla ilişkiler ilkeleri ölçüt alınmış ve sosyal ticaret süreci bağlamında uygunluk düzeyleri içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel amacı, Bctürk Instagram ve X hesaplarının diyalojik iletişim düzeylerini değerlendirerek, sosyal ticaret faaliyetlerinin boyutlarıyla ilişkilendirmektir. Kripto para borsaları, s-ticaret stratejilerini geliştirirken diyalojik iletişim ilkelerini göz önünde bulundurmalıdır. Etkileşim, işbirliği, topluluk ve sosyal yön gibi s-ticaretin temel özellikleri, kripto para piyasalarında yatırımcı odaklı hareket etmek için uygun bir zemin oluşturur. Bu bağlamda, kripto para borsaları, sosyal medya platformlarında etkileşimi artırarak, yatırımcılar arasındaki işbirliğini teşvik ederek, topluluk oluşturarak ve duygusal bağlar kurarak daha derin ve sürdürülebilir ilişkiler kurabilirler. Bu çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amacı ve önemi bölümünde temel sorular belirlenerek problemlerin çerçevesi çizilmiştir. Bu çalışmada Bctürk'ün resmi Instagram ve X hesapları incelenmiştir. Analizler, 1 Eylül 2023 - 31 Ocak 2024 tarihleri arasında yapılmıştır ve bu tarihler arasındaki resmi Instagram ve X hesaplarından paylaşılan gönderiler araştırma örneğini oluşturmuştur. Kodlama cetvelinin oluşturulmasında Kent ve Taylor'un (2016) diyalojik halkla ilişkiler ilkeleri temel alınmış ve Türkal ve Güllüpinar'ın (2016) "Diyalojik Halkla İlişkiler Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı: Türkiye'de İlk 100'de Yer Alan Şirketler Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmasında geliştirdiği ölçekten faydalanılmıştır. Ölçümün daha kapsamlı ve hassas olması amacıyla araştırılan birimin ve araçların özellikleri dikkate alınarak ölçeğe yeni maddeler de eklenmiştir. Yeni maddelerin eklenmesi sürecinde bazı konularda uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu Bctürk, Instagram ve X sosyal medya hesaplarının diyalojik döngü düzeylerinin orta düzeyde olduğu ve bu bağlamda sosyal ticaretin bir özelliği olan etkileşim düzeyinin de orta düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Kurumlar, ticaret faaliyetleri ile sosyal faaliyetleri birleştirme konusunda çekince gösterebilirler ancak literatür taramasından edinilen bilgilere göre, kripto para borsalarının iletişim modellerini daha simetrik hale getirmesi gerektiği savunulmaktadır. Bctürk'ün sosyal medya hesapları, bilginin kullanılabilirliği kategorisinde yüksek düzeyde uygunluk göstermekte ve etkili bir şekilde s-ticaretin sosyal yönünü ve topluluk özelliğini yansıtmaktadır. Yatırımcıları ve

topluluğu doğru bilgiyle sağlayarak şeffaflık ve güven oluşturma çabaları da dikkate değerdir. Özellikle linkler aracılığıyla topluluk oluşturma ve ziyaretçileri sitede tutma stratejileri önemlidir. Bcturk'ün sosyal medya hesaplarının ziyaretçiyi korunması kategorisinde yüksek düzeyde diyalojik ilişkiler ilkesine uygun olduğu yani ziyaretçilerin mecrayı tekrar ziyaret etmeleri için güven sağladığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına dayanarak, topluluk oluşturma stratejilerinin güçlendirilmesi, ticaret ve sosyal faaliyetlerin birleştirilmesi, diyalojik döngü düzeyinin artırılması ve içeriklerin kullanıcı ihtiyaçlarına yönelik olması gibi önerilerde bulunmaktadır. Sonuç olarak, diyalojik iletişim ilkelerinin s-ticaret stratejilerine entegrasyonunun önemi vurgulanmış ve kripto para borsalarının daha etkileşimli dijital stratejiler geliştirmesi gerektiği belirtilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT: In the process of digitalization in financial markets, cryptocurrency exchanges are making efforts to attract and establish relationships with individual investors through the internet and social media. This study investigates how interaction, collaboration, community and social aspect-oriented approaches, which are the main features of social commerce, are compatible with the social media strategies of cryptocurrency exchanges. In this context, the official Instagram and The main purpose of the study is to evaluate the dialogic communication levels of Bcturk Instagram and X accounts and relate them to the dimensions of social commerce activities. Cryptocurrency exchanges should consider dialogic communication principles when developing their s-commerce strategies. The basic features of s-commerce, such as interaction, collaboration, community and social aspect, create a suitable basis for investor-oriented action in cryptocurrency markets. In this context, cryptocurrency exchanges can build deeper and sustainable relationships by increasing interaction on social media platforms, encouraging collaboration between investors, creating community and establishing emotional bonds. Content analysis method was used in this study. In the purpose and importance of the research section, basic questions were determined and the framework of the problems was drawn. In this study, Bcturk's official Instagram and X accounts were examined. The analyzes were conducted between September 1, 2023 and January 31, 2024, and the posts shared from official Instagram and X accounts between these dates constituted the research sample. Kent and Taylor's (2016) dialogic public relations principles were taken as basis in creating the coding table and Türkal and Güllüpinar's (2016) "Use of Social Media in the Context of Dialogical Public Relations: A Review on the Top 100 Companies in Turkey" The scale developed in this study was used. In order to make the measurement more comprehensive and sensitive, new items were added to the scale, taking into account the characteristics of the unit and tools under investigation. During the process of adding new items, expert opinions were sought on some issues. It has been observed that the dialogic cycle levels of these Bcturk, Instagram and Institutions may hesitate to combine trading activities with social activities, but according to the information obtained from the literature review, it is argued that cryptocurrency exchanges should make their communication models more symmetrical. Bcturk's social media accounts show a high level of compliance in the usefulness of information category and effectively reflect the social aspect and community feature of s-commerce. Their efforts to build transparency and trust by providing investors and the community with accurate information are also notable. Strategies to build community and keep visitors on the site, especially through links, are important. It has been determined that Bcturk's social media accounts comply with the principle of high level dialogical relations in the category of visitor protection, that is, they provide confidence for visitors to visit the medium again. Based on the research results, suggestions are made, such as strengthening community building strategies, combining commercial and social activities, increasing the level of dialogic cycle and orienting contents to user needs. As a result, the importance of integrating dialogic communication principles into s-commerce strategies was emphasized and it was stated that cryptocurrency exchanges should develop more interactive digital strategies.

GASTRONOMİDE GÖRSELLERLE YİYECEK İÇECEK STİLİSTLİĞİ* FOOD AND BEVERAGE STYLING WITH VISUALS IN GASTRONOMY

Seda COŞKUN

Öğrenci, Hitit Üniversitesi, Otel,
Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü,
Aşçılık Programı,
Çorum/Türkiye.
Student, Hitit University, Hotel,
Restaurant and Catering Services
Department, Cooking Program,
Çorum/Türkiye.
sedacoskun19@hotmail.com
ORCID ID: 0009-0002-5067-3572

Esra ÖZATA ŞAHİN

Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, Otel,
Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü
/ Aşçılık Programı,
Çorum/Türkiye.
Lecturer Dr., Hitit University, Hotel,
Restaurant and Catering Services
Department, Cooking Program,
Çorum/Türkiye.
esraozata@hitit.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-9438-5882

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1442182

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 24.02.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 29.04.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.04.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Coşkun, S., & Özata Şahin, E.
(2024). Gastronomide Görsellerle Yiyecek İçecek Stilistliği. *USBAD Uluslararası
Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(14), 149-164.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu makale; 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 yılı 1. dönem kapsamında 1919B012300500 numaralı "Gastronomide Görsellerle Yiyecek İçecek Stilistliği" adlı proje kapsamında hazırlanmıştır.

Öz: Gastronomide yiyecek içecek stilizliği, yemeklerin görsel estetiğini ve sunumunu düzenleyen, yaratıcı bir bakış açısıyla malzemelerin düzenlenmesi, renk uyumu, tabak düzeni ve dekoratif unsurların kullanılması gibi faktörlere odaklanarak yemek deneyimini görsel açıdan zenginleştirmeyi amaçlayan bir alandır. Bu alandaki profesyoneller, lezzetin yanı sıra görsel açıdan da etkileyici bir deneyim sunmayı amaçlamaktadır. Yiyecek içecek stilizliği, mutfak sanatının yanı sıra tasarım ve estetik prensiplerini içeren kapsamlı bir disiplindir. Renklerin uyumu, tabak düzenlemeleri, malzeme kontrastları ve süsleme teknikleri, bir yemeğin estetik kalitesini belirlemektedir. Bu, yemekleri sadece tadıyla değil, aynı zamanda görsel çekiciliğiyle de unutulmaz kılmaktadır. Yiyecek içecek stilizleri, özel sunum teknikleri ve araçları kullanarak yemekleri çeşitli şekillerde düzenlemektedir. Sonuç olarak, gastronomide yiyecek içecek stilizliği, lezzetin yanı sıra görsel estetiği de ön planda tutan bir sanat anlayışını temsil etmektedir. Bu disiplin, mutfak dünyasına estetik bir bakış açısı kazandırarak yemek deneyimini unutulmaz kılmakta ve gastronomi sanatının sınırlarını genişletmektedir. Bu araştırmanın amacı, gastronomide kullanılmaya başlayan güncel bir yaklaşım haline gelen yiyecek içecek stilizliğinin derinlemesine incelenmesidir. Bu inceleme sonucunda kullanılan tekniklerin görsellerle desteklenerek sektöre ve yiyecek içecek işletmelerine fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Stilistik, Gastronomi, Fotoğrafçılık

Abstract: Food and beverage stylist in gastronomy is a field that regulates the visual aesthetics and presentation of meals and aims to visually enrich the dining experience by focusing on factors such as the arrangement of ingredients, color harmony, plate arrangement and use of decorative elements from a creative perspective. Professionals in this field aim to provide a visually impressive experience as well as taste. Food and beverage stylist is a comprehensive discipline that includes design and aesthetic principles as well as culinary art. The harmony of colors, plate arrangements, material contrasts and decoration techniques determine the aesthetic quality of a dish. This makes dishes unforgettable not only with their taste but also with their visual appeal. Food and beverage stylists arrange dishes in a variety of ways using special presentation techniques and tools. As a result, food and beverage stylist in gastronomy represents an understanding of art that prioritizes visual aesthetics as well as taste. This discipline gives an aesthetic perspective to the culinary world, making the dining experience unforgettable and expanding the boundaries of gastronomy art. The aim of this research is to examine in depth food and beverage styling, which has become a current approach used in gastronomy, and to benefit the sector and food and beverage businesses by supporting the techniques used as a result of this examination with visuals.

Key Words: Styling, Gastronomy, Photography

GİRİŞ

Yemek yeme olgusu, tarihsel süreç boyunca insanoğlunun yaşam serüveninde önemli bir rol oynamıştır. Ateşin kullanılmaya başlanması, ardından tarım ve besiciliğin egemen olduğu bir yaşam tarzının benimsenmesiyle yemek yeme faaliyetinde dönüşüm süreci yaşanmaya başlanmıştır (Bağıran Özşeker, 2016). Dolayısıyla yaşanan bu gelişmeler insanların yeme alışkanlıklarını, besin kaynaklarını ve yemek kültürlerini şekillendirmeye başlamıştır. Gıda sadece bir beslenme kaynağı değil, aynı zamanda gıda kalıplarını, tat tercihlerini ve mutfak uygulamalarını önemli ölçüde etkileyen kültürel ve sosyal yönleri de ifade etmektedir (Juarez vd., 2023). Bu noktada insanın beslenmesiyle ilgili olan her şey

hakkındaki açıklamalı bilgi şeklinde ifade edilen gastronomi kavramı ortaya çıkmaktadır (Bucak, 2016: s. 53).

Gastronomi kelimesi, Yunanca kökenli bir terim olan "gaster" (mide) ve "nomos" (yasa) kelimelerinin birleşmesiyle oluşmakta ve mide yasağı anlamına gelmektedir (Güzel Şahin ve Ünver, 2015: 64; Tez, 2015; Akbaba ve Kendirci, 2016: s. 115). Dolayısıyla gastronomi, yeme içme bilimini temsil etmektedir (Sormaz vd., 2015: s. 69). Amacı ise mümkün olan en iyi besinler aracılığıyla insanoğlunun varlığını sürdürebilmesidir (Bucak, 2016: s. 53). Genel olarak, gastronomi; yiyecek seçimi, hazırlığı ve sunumu gibi yiyeceklerin tüketiciye sunulma süreçlerini kapsamaktadır. Ayrıca, yiyeceklerin tarihsel gelişimini inceleyerek, bilimsel ve sanatsal anlamda da katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, gastronomi hem bir bilim dalı hem de bir sanattır.

Gastronomi teriminin kökenlerine bakıldığında, Antik Yunan döneminde yaşamış olan Sicilyalı Yunan Archehestratus'un, milattan önce 4. yüzyılda Akdeniz bölgesindeki gıda ve şarapları tanıtan 'Gastronomia' başlıklı kitabında bu terimi kullandığı bilinmektedir (Santich, 2004; Cömert ve Çavuş, 2016: s. 119). Gastronomi ile ilgili yapılan ilk resmi çalışma ise Fransız hukukçu ve politikacı Jean Anthelme Brillat-Savarin (1755-1826) tarafından 1825 yılında *La Physiologie du gout* adıyla yayınlanmış kitaptır. Aynı zamanda bu kitap *Tat Alma Fizyolojisi* olarak da İngilizceye çevrilmiştir (Bağıran Özşeker, 2016: s. 7). 19. yüzyılda Brillat-Savarin, gastronominin "insanın beslenmesiyle bağlantılı her şeyin mantıklı bir şekilde anlaşılması" olduğunu belirtmiş ve gıdaya disiplinlerarası bir yaklaşım getirmiştir. Gastronomi, yeme ve içmenin nasıl, ne ve neden olduğunu kapsayarak insan ve sosyal bilimlerden doğa bilimlerine kadar birçok disiplinin çalışma alanı haline gelmiştir (Nyberg vd., 2022).

Gastronominin bu denli önem kazanması ile birlikte, yiyecek ve içecek hizmetlerinin bir sektör haline geldiği zamandan bu yana, ürünlerin görsel çekiciliği de büyük önem taşımaktadır. Görsel çeşitlilik, ürünlerin tüketiciler tarafından tercih edilmesinde etkili bir faktördür. Üreticiler, ürünlerini tüketiciye çekici kılmak ve rekabetin üstesinden gelmek için görsel açıdan çekici sunumları öne çıkarmaktadır. Bu nedenle üreticiler, rakiplerinden önde olma arzusuyla yiyecek ve içecek stilistliği ile fotoğrafçılığını bu sektörde vazgeçilmez hale getirmiştir (Özdoğan, 2014: s. 170).

Yiyecek içecek stilistliğinin tarihi 1950'li yıllara dayansa da dijital medyanın gelişmesiyle birlikte 2000'li yıllarda popülerlik kazanmaya başlamıştır. Başlangıçta sadece kitap, dergi ya da diğer basılı mecralarda rastlanırken artık internet siteleri, bloglar ve sosyal medya aracılığıyla çok daha geniş bir kitleye ulaşabilmektedir. Dolayısıyla yemek, bu sayede yaygın bir tema haline gelmiştir (Cankul vd., 2021). Yemek stilistliği ev ekonomisinin bir sonucu olarak başlamıştır. Ünlü yemek kitabı serisi *Foods of the World*'de çalışan California'lı fotoğrafçı Fred Lyon'a göre, ilk yemek stilistleri "beyaz, kolalı, laboratuvar önlükleri giyen huysuz kadınlar"dı. 1957'de Gourmet, "Şampanya Peyniri"ni içeren, acı veren yemeğin fotoğraflandığı ilk yemek kapağını çıkarmıştır (Carafoli, 2003: s. 97). Yemek stilistleri, genellikle

mutfak geçmişine sahip son derece yetenekli sanatçılardır. Görevleri ise yiyeceğin kameraya taze ve iştah açıcı görünmesini sağlamaktır. Dolayısıyla yiyeceğin yapısına, dokusuna çok iyi hakim olması gerekmektedir. Kusursuz bir görüntü elde edilebilmesi için tüm püf noktaları ve teknikleri bilmeli ve yemeğin tadı kadar lezzetli görünmesini de sağlamalıdır (Young, 2012).

Stil ve tekniğin doğru kombinasyonu ile yeme davranışını teşvik etme ve işletmelerin satışlarını artırma gibi noktalarda stilistik ön plana çıkmaktadır. Rekabetin yüksek olduğu bir pazarda farklılaştırıcı bir unsur olarak müşterilerin dikkatini çekmek için, web sitesi tasarımında müşterilerin işletmenizi tercih etmesi için ve restoranda mutfak şefinin çalışmalarını ön plana çıkarmak için stilistikten yardım almak iyi bir tercih olabilir (Behera, 2017). Gastronomi ve stilistiğin bir arada kullanılması yiyecek içecek sektörü için önemli bir adımdır (Custer, 2010; Kim vd., 2011; Chun vd., 2011; Seo, 2011; Young, 2012; Ferroni, 2012; Bellingham ve Bybee, 2012; Kim ve Kim, 2013; Piqueras-Fizman vd., 2013; Gutierrez, 2014; Özdoğan, 2014; Bekar ve Karakulak, 2016; Gisseman, 2016; Sosef, 2019; Glyda, 2019; Vijitbunyanon, 2020; Cankul vd., 2021; Saritaş ve Sormaz, 2023). Bu araştırmada, fotoğrafçılıkta kullanılan kompozisyon teknikleri kullanılarak yiyecek içecek stilistiği uygulama tekniklerinin görsellerle belirlenmesi amaçlanmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Fransızca "style" kelimesi, tarzı ifade etmekte ve Osmanlıcada "mobilyalardaki özel tasarım ve zevk anlayışı" anlamında kullanılmıştır. Türkçedeki tanımı ise "üslup" ve "biçem" kelimeleriyle açıklanmaktadır. Biçem, bir sanatçının bakış açısı, duygusu, anlayışı ve ifade tarzının yanı sıra bir türün veya bir dönemin kendine özgü anlatım biçimini temsil etmektedir (Esmer, 2017). Stil teriminin bu tanımlamaları, stil ile "kişiye özgü" arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Kişiye özgü bir ifade, sanat, spor, edebiyat ve diğer farklı alanlarda ortaya konan ürünlerde veya yeteneklerde görülebilmektedir. Bu yüzden stil terimi, bir jimnastikçinin zarafetini, bir futbol takımının oyununu, yeni bir moda akımını, bir şirketin iş organizasyonunu veya bireylerin düşünme, öğrenme, konuşma veya öğretme tarzını tanımlamak için pek çok farklı alanda kullanılabilir (Riding ve Rayner, 1997: s. 5-6).

Stilistikte kullanılan renkler, yemek fotoğrafçılığının önemli faktörlerinden biridir. Renklerin insan tercihleri üzerindeki etkileri, gastronomide de belirgin bir rol oynamaktadır. Yemeklerin görüntüsü, sadece lezzet değil, aynı zamanda sunumundaki renklerle de önem kazanmaktadır. Görsel çekicilik, yemeğin beğenilmesinde etkili bir faktördür. Yemeklerin renk paleti, tüketicide olumlu bir izlenim bırakarak yemeğin çekici ve lezzetli olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, renkler gastronomi dünyasında sadece görsel bir unsur değil, aynı zamanda yemek deneyimini etkileyen önemli bir unsurdur (Web, 2023). Gıdaların renkleri, gıdanın tanınmasını, güven duyulmasını, lezzetle ilgili tatmin öncesinde ve yiyeceğin formülasyonu ile ilgili süreçlere dair fikir edinmeyi kolaylaştırmaktadır

(Yılmaz ve Erden, 2017). Renk skalasının gastronomideki önemi çok yönlüdür. Bu önemli etkilerden bazıları şunlardır (Bilir, 2011);

- *Görsel Çekicilik*: Renkler, yemeğin görsel çekiciliğini artırmaktadır. İnsanlar genellikle önce gördükleriyle etkilenmektedir, bu nedenle yemeklerin renk paleti, tüketiciyi çekmek ve yemeğin lezzetini önceden hissettirmek açısından kritiktir.
- *Algı ve Beklentiler*: Belirli renkler, tüketicilerde belirli algılar yaratmaktadır. Örneğin, taze yeşil renkleri genellikle sağlıklı ve taze bir yemekle ilişkilendirilirken, zengin kırmızılar daha yoğun ve lezzetli bir tat vaat edebilmektedir.
- *Duygusal Etki*: Renkler duygusal tepkileri tetikleyebilmektedir. Sıcak renkler (örneğin, turuncu ve kırmızı), enerji ve sıcaklık hissi uyandırabilirken, soğuk renkler (örneğin, mavi ve yeşil), rahatlatıcı bir etki yaratabilmektedir.
- *Mevsimsel ve Bölgesel Tanımlama*: Belirli renkler, mevsimlere veya bölgesel mutfaklara özgü olduğu düşünülen yemeklerde kullanılabilir. Bu, yerel ve mevsimsel malzemelerin vurgulanmasına katkı sağlamaktadır.
- *Yemeğin Tanımlanması*: Renk, malzemelerin ve bileşenlerin ayrıştırılmasını kolaylaştırabilmektedir. Bu, yemeğin karmaşıklığını görsel olarak ifade edebilmektedir ve tüketicinin hangi lezzetleri bekleyebileceği konusunda ipucu verebilmektedir. Sonuç olarak, renk skalası yemek deneyimini zenginleştirmekte ve tüketiciye yemeğin içeriği, lezzeti ve nitelikleri hakkında önemli bilgiler içerebilmektedir.

Yiyecek ve İçecek Fotoğrafçılığı

Yemek stilistliği ve fotoğrafçılığı, yemek dünyasına yeni bir boyut kazandırmaktadır. İyi bir yemek fotoğrafçısı, yemeğin sunumunu mükemmelleştirirken, fotoğrafçı da bu sanat eserini kalıcı hale getirmektedir ve yiyeceklerin fotoğraflarda taze ve iştah açıcı görünmesini sağlamaktadır. İştah açıcı yemekler tasarlayan stilistler, bu uygulamada pratikte tüm teknikleri ve püf noktalarını kullanmaktadır, böylece yemeklerin daha lezzetli ve taze görünmesini sağlamaktadır (Young, 2016: s. 84). Bu tüm çabaların temel hedefi taze, sanatsal ve estetik açıdan güzel görünen yemek fotoğrafları yaratmaktır (Manna ve Moss, 2005: s. 83). Stilistler, teknik bilgi ve deneyimlerini kullanarak yaratıcı dokunuşlarla doğru kompozisyonu ve perspektifi başarıyla yakalayarak tasarımlarını özenle hazırlamaktadırlar (Fisher, 2012: s. 19; Puranik, 2016: s. 50-51).

Yiyecek ve içecek stilistliği ile fotoğrafçılığında, çekim için önceden belirlenen yiyecek türü, kompozisyon ve çekim ortamı kritik öneme sahiptir. Belirlenen ürün, kompozisyon ve ortama uygun olarak, özel kamera, farklı lens seçenekleri, çeşitli araçlar, gereçler ve ekipmanlar kullanılmaktadır. Bu unsurlar, yiyecek ve içeceklerin çekiminde düzenli ve etkileyici bir form yakalamak için temel yardımcılardır. En kritik ekipman ise yiyecek ve içecek fotoğrafçılığı için kullanılan kamera ve lenslerdir, çünkü bu unsurlar doğrudan çekim kalitesini etkilemektedir (Bekar, 2016). Yiyecek ve içecek fotoğrafçılığında, detaylar ve ürünün

yansıtılmasındaki netlik büyük bir öneme sahip olmaktadır (Young, 2012: s. 139). Bu detaylar, lezzetin, dokunun ve sunumun izleyiciye etkili bir şekilde aktarılmasını sağlamaktadır, böylece fotoğraf, ürünün özünü vurgulamakta ve izleyiciyle daha derin bir bağ kurmaktadır. Yiyecek ve içecek fotoğrafçılığında kullanılan lensler, kameraların yanında diğer önemli ekipmanlardan biridir. Bu lensler, yakın çekim imkânı ve kısıtlı alan derinliği sunarak, görsel olarak yaratıcı sonuçların elde edilmesine olanak tanımaktadır. Bu özellikler, lezzetli detayları ve özgün kompozisyonları vurgulamakta, izleyicide daha etkileyici bir deneyim yaratmaya yardımcı olmaktadır (Dujardin, 2011: s. 111). Yiyecek ve içecek fotoğrafı çekerken yakın çekim yapmanın gerekliliği, titremeleri önlemek amacıyla tripod veya sabitleyici kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Yiyecek ve içeceklerin çekim öncesinde hazırlanmasında kullanılan araçlar arasında kesici aletler (bıçak, makas), spatula, cımbız, maşa, kaşık, pipet, kürdan, pamuk, karıştırma kapları, yapıştırıcılar, çeşitli boylardaki resim fırçaları veya mutfakta kullanılan fırçalar, spreyleyiciler, kuru veya nemli bezler bulunmaktadır (Young, 2012; Bekar, 2016; Kopçok, 2021). Bu araçlar, fotoğraf çekiminde detayların vurgulanmasına ve özgün kompozisyonların oluşturulmasına olanak sağlamaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, gastronomide kullanılmaya başlayan güncel bir yaklaşım haline gelen yiyecek içecek stilistiğinin derinlemesine incelenmesi ve bu inceleme sonucunda kullanılan tekniklerin görsellerle desteklenerek sektöre ve yiyecek içecek işletmelerine fayda sağlamasıdır. Bu kapsamda araştırmada toplam 6 grup (ekmek ve unlu mamüller, baharatlar, içecekler, sebze ve meyveler, tatlı ve pasta, dergi kapak çekimi) oluşturulmuştur. Gruplar araştırmacı tarafından rastgele oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kompozisyonlarda 6 teknik kullanılmıştır. Kompozisyon, bir fotoğraftaki çeşitli formların, şekillerin, dokuların, renklerin ve öğelerin düzenlenmesini ifade etmektedir. Bunu, belirli bir şekilde uyacak şekilde önceden kesilmemiş parçalarla bir bulmacayı bir araya getirmeye çalışmak olarak da düşünülebilir. Başarılı yemek fotoğrafları ortaya çıkarmak için kullanılan bazı kompozisyon teknikleri ise; *Spiral*, küçük "a" harfi, hedef merkezi, üçte bir kuralı, kamera eğimi ve çerçevelemedir. Bu teknikler (Manna ve Moss, 2005; Sarıtaş, 2022);

- *Spiral*: Gözlerimiz doğal olarak resimleri saat yönünde tarama ve ardından merkezinde en beyaz ve en parlak renklerin bulunduğu alana doğru sarmal bir şekilde tarama eğilimindedir.
- *Küçük a harfi*: Göze rehberlik eden basit bir yöntem, "a" harfi ana konuya işaret etmektedir.
- *Hedef Merkezi*: Bu teknik, fotoğrafın ortasına yerleştirmeye yönelik eski moda bir tekniktir. Eşmerkezli şekillerin kullanımı gözünüzü fotoğrafın ortasına çeker.
- *Üçte Bir Kuralı*: Bir fotoğrafı dikey ya da yatay olarak üçe bölünmüş olarak düşünülmesidir. Altın oran tekniğine benzer bir kuraldır.
- *Kamera Eğimi*: Kameranın basit bir eğimi kompozisyona yardımcı olabilir çünkü konuyu merkezin biraz dışına yerleştirir, hareket ve görsel akış yaratır.

- **Çerçeveleme:** Görüntüyü çerçevelemek ve izleyicinin gözünü görselin içine çekmek için fotoğrafların dış alanı kullanılır.

Bu teknikler ile oluşturulan 6 grupta teknikleri temsil eden görsel çekimler (her grupta karma teknikler kullanılmıştır) yapılmıştır (*Araştırmada kullanılan fotoğraflar araştırmacılar tarafından profesyonel fotoğraf makinesi aracılığıyla uygulama mutfağında çekilmiştir*). Bu araştırma sonuçları ile yeme içme sektöründe yaratıcılık ve estetik kavramları ön planda tutularak yemek stilistliği ve fotoğrafçılığı alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmayla, Yiyecek İçecek Stilistliği'ne yönelik yapılan çalışmaların bilinirliğinin artmasıyla birlikte mevcut alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın görsellerle desteklenmesi ise çalışmayı daha kalıcı hale getirecektir. Bu çalışmanın görsel kullanılarak yapılacak olması ise alanyazına ciddi anlamda katkı sağlayacağı ve özgün bir değere sahip olduğunu gösterecektir. Bu kapsamda araştırmanın problem cümleleri şu şekilde oluşturulmuştur:

- Gastronomide yiyecek içecek stilistliğinin önemi nedir?
- Yemek fotoğrafçılığında önemli kriterler nelerdir?
- Gastronomide görselliğin kullanımı gerekli midir?

Bu çalışmada Nitel Araştırma yöntemlerinden biri olan Gözlem tekniğinin Doküman analizi (Fotoğraf, video, ses, yazılı kaynaklar) aracılığı ile yapılması hedeflenmektedir. Gözlemde bir gözleyen bir de gözlenen vardır. Yapısına göre gözlem türleri incelendiğinde ise yapılandırılmamış gözlem, nitel araştırma alanlarında kullanılan, belli bir plana veya kurala bağlı kalınmayan, belli bir zaman dilimindeki tüm davranışlar kaydedilir. Bilgi toplamada tamamen özgür olan araştırmacı, gözlem sonunda elde ettiği verileri sentezleyerek soyut bir hale getirir (Bakıtkal, 2023). Gözlemci, araştırma sürecini gözlemlerini yazarak kaydettiği gibi, ses kaydedici ve video ile de verileri toplayabilir (Dönmez, 2023).

Bu çalışma yapay ortamda (laboratuvar çalışması-mutfak) gerçekleştirilecektir. Gözlem türlerinden katılımcı olmayan gözlem türü kullanılacaktır. Veriler fotoğrafçılıkla toplanacaktır. Gözlem yapma tekniğinin aşamaları ise şu şekildedir: Alanın- ortamın ve gözlem biçiminin seçilmesi, bir örnekleme stratejisinin seçimi, gözlemin yapılması ve kaydedilmesi, gözlem araştırmasından çıkış, verilerin analizi ve bulguların raporlaştırılması şeklindedir (Zengin, 2014). Örneklem grubu ise araştırmacı tarafından rastgele oluşturulan 6 gruptan (ekmek ve unlu mamüller, baharatlar, içecekler, sebze ve meyveler, tatlı ve pasta, dergi kapak çekimi) oluşmaktadır. Uygulama mutfağında belirlenen 6 grup üzerinde çekimler yapılmıştır. Bu çekimlerde fotoğrafçılıkta kullanılan kompozisyon teknikleri gözetilerek tasarım yapılmıştır. Buradaki amaç fotoğrafçılıkta kullanılan teknikleri yiyecek içecek stilistliğine uyarlayarak standartlaşmayı sağlamaktır.

BULGULAR

Aşağıdaki görsellerde araştırma kapsamında oluşturulan kompozisyonlar (kullanılan kompozisyon teknikleri ise; Spiral, küçük "a" harfi, hedef merkezi, üçte bir kuralı, kamera eğimi ve çerçeveleme) yer almaktadır.

Tablo 1. Ekmek ve unlu mamuller grubu için oluşturulan kompozisyonlar

Tablo 1’de ekmek ve unlu mamul ürünlerine yönelik oluşturulan kompozisyonlara ait çekimler yer almaktadır. Ekmek ve unlu mamul teması özelinde proplar oluşturulmuştur. Proplar, bir ürün çekiminde oluşturulan hikâyede kullanılan araç, gereç ve ekipmanları ifade etmektedir. Sırasıyla ilk fotoğrafta eskitme bir kağıda sarılmış ekmekler ve ekmeğın çıkış noktasını temsil eden buğday başağı yer almaktadır. İkinci fotoğrafta ise bir sepete konuşmuş ekmekler ve hemen yanında yine buğday başağı, zeminde ise yumurta kullanılmıştır. Üçüncü fotoğrafta ise hedef merkezi kullanılmış ve son fotoğrafta ise ton-sür-ton kullanılmış zeminle uyumlu bir pizza, pizzadan bir parçanın sunumu şeklindedir. Bu görsellerin tamamında aynı zemin kullanılmış olup zeminde ise dokulu bir yapı tercih edilmiştir.

Tablo 2. Baharatlar grubu için oluşturulan kompozisyonlar

Tablo 2’de baharatlara yönelik oluşturulan kompozisyonlara ait çekimler yer almaktadır. Baharatlar özelinde proplar oluşturulmuştur. Zemin renginde ise birbirine yakın tonlar kullanılmış olup dokulu zemin tercih edilmiştir. İlk üç fotoğrafta hedef merkezi tekniği ve son fotoğrafta ise çerçeveleme tekniği kullanılmıştır.

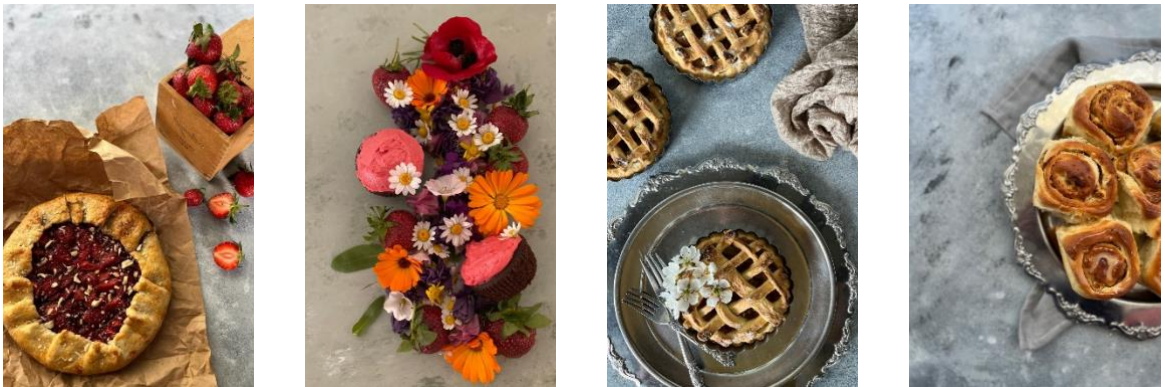
Tablo 3. İçecekler grubu için oluşturulan kompozisyonlar

Tablo 3'te içeceklere yönelik oluşturulan kompozisyonlara ait çekimler yer almaktadır. Fotoğraflarda farklı kamera eğimleri kullanılmıştır. İlk iki fotoğrafta arka plan kullanılmış, tam karşıdan gören bir açıyla çekim yapılmış ('Straight-on' yani sahneyi tam karşıdan gören çekim açısı (Ölmez, 2022)) ve diğer iki fotoğrafta ise 90 derecelik kamera eğimi kullanılmıştır. Zemin ve kullanılan propların renk skalasına uygun, birbirini tamamlayan tonlarda seçilmesine özen gösterilmiştir.

Tablo 4. Sebze ve Meyveler Grubu İçin Oluşturulan kompozisyonlar

Tablo 4'te sebze ve meyvelere yönelik oluşturulan kompozisyonlara ait çekimler yer almaktadır. İlk fotoğrafta üçte bir kuralı tekniği uygulanmıştır. İkinci fotoğrafta küçük "a" harfi tekniği kullanılmıştır. Üçüncü fotoğrafta spiral tekniği kullanılmıştır. Son fotoğrafta ise hedef merkezi tekniği kullanılmış olup sebze ve meyve grubunun tamamında 90 derece eğim kullanılmıştır.

Tablo 5. Tatlı ve pasta sanatı grubu için oluşturulan kompozisyonlar

Tablo 5'te tatlı ve pastaya yönelik oluşturulan kompozisyonlara ait çekimler yer almaktadır. Bu fotoğrafların hepsinde 90 derecelik kamera eğimi kullanılmıştır. İlk fotoğrafta küçük "a" harfi, ikinci fotoğrafta hedef merkezi, üçüncü fotoğrafta üçte bir kuralı ve son fotoğrafta ise spiral tekniği kullanılmıştır.

Tablo 6. Dergi kapak çekimi grubu için oluşturulan kompozisyonlar

Tablo 6'da dergi kapak çekimine yönelik oluşturulan kompozisyonlara ait çekimler yer almaktadır. İlk fotoğraf ve son fotoğrafta 'Straight-on' yani sahneyi tam karşıdan gören çekim açısı, iki ve üçüncü fotoğrafta ise 90 derecelik kamera eğimi kullanılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada fotoğrafçılıkta var olan kompozisyon teknikleri, yiyecek içecek stilizliğine uyarlanmış ve stilistikte uygulama tekniklerinin belirlenmesi ve standartlaşması üzerine inceleme yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular görsel olarak sunulmuştur. Elde edilen görsellere göre fotoğrafçılıkta kullanılan kompozisyon tekniklerinin (Spiral, küçük "a" harfi, hedef merkezi, üçte bir kuralı, kamera eğimi ve çerçeveleme) stilizliğe uyarlanabileceği görsellerle desteklenerek tespit edilmiştir.

Yiyecek içecek endüstrisinde gastronomi uzmanlarının rekabet ortamında kendilerini farklılaştırmaları ve kıt kaynaklarla çalışabilmeleri için son dönemlerde yaratıcılık ve estetik kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. Gastronomide yaratıcılık ve estetik unsurunun bu denli önemli hale gelmesiyle birlikte tabakta birtakım değişikliğe (düzene) gidilmeye başlanmıştır. Yemek stilizliği, yiyecek ve içecek işletmeleri için son derece değerli bir alandır ve yiyecekleri süsleyerek sunmanın sanatı olarak kabul edilir. Bu alandaki gelişmeler, özellikle yemek fotoğrafçılığının yaygınlaşmasıyla daha da önem kazanmıştır. Yemek stilizliği ve fotoğrafçılığı, yiyecek ve içecek tüketimini teşvik etmede ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır. Bu alandaki çalışmaların, tüketicilerin ilgisini çekmek için giderek daha önemli hale geldiği görülmektedir (Saritaş ve Sormaz, 2023).

Yemek, karın doyurmanın da dışında estetik bir kaygı taşıyarak tüketiciye görsel bir şölen sunmaktadır. Yiyecek ve içecek stilistliği, ürünlerin belirli teknikler kullanılarak göze daha hoş görünmesini sağlamak ve daha da iştah açıcı hale getirmektir. Sonuç itibarıyla işletmelerin rekabet ortamında fırsatları yakalayabilmesi adına bu tür farklılaştırmalara gitmesi ve yiyecek içecek stilistliği konusunda uzman hale gelmesi işletmesini bir basamak yukarı taşıyacaktır. Yemek stilistliği, yiyeceklerin veya yemeklerin sunumu ve görsel estetiğini geliştirmek için kullanılan farklı stilleri içerebilir. Örneğin;

- *Minimalist Stil:* Bu stil, sadelik ve temizlik odaklıdır. Yemekler ve sunumları sade ve az detay içermektedir. Genellikle beyaz veya nötr renkler tercih edilmektedir.
- *Rustik Stil:* Rustik yemekler, doğal malzemeler ve rahat bir sunumla tanınmaktadır. Tahta plakalar, doğal ışık ve doğal renkler bu stile özgüdür.
- *Geleneksel Stil:* Geleneksel yemek stilinde, klasik sunumlar ve eski tariflere dayalı yemekler ön plandadır. Bu stilde genellikle geleneksel tabak ve servis ekipmanları kullanılmaktadır.
- *Modern Stil:* Modern yemek stilinde deneysel sunumlar ve çağdaş tarifler tercih edilmektedir. Yaratıcı şekiller, renkler ve dokular sıklıkla kullanılmaktadır.
- *Şık Stil:* Şık yemek stilinde lüks ve zarafet vurgulanmaktadır. İnce porselen tabaklar, özenle yerleştirilmiş yiyecekler ve özel sunumlar kullanılmaktadır.
- *Dijital Stil:* Sosyal medya ve dijital platformlar için yemek fotoğrafçılığına odaklanılmaktadır. Bu stilde yiyeceklerin özellikleri ve görsel cazibesi önemlidir.
- *Sezon Stili:* Mevsimlere ve yerel ürünlere odaklanan bir stildir. Mevsime uygun malzemeler ve renkler kullanılmaktadır.

Yemek stilistleri, müşterilerinin veya projelerinin ihtiyaçlarına uygun olarak bu stilleri kullanabilirler. Her stil, belirli bir amaca veya hedef kitleye hitap edebilir. Araştırmanın sonuçlarına yönelik ise yapılabilecek öneriler şu şekildedir; araştırmada birbirinden farklı 6 tema belirlenmiş ve 6 kompozisyon tekniği uygulanarak çekimler yapılmıştır. Alanyazında da kullanılan bu tekniklerin uygulamaya dönüştürülmesi bu tekniklerin stilistlikte başarılı sonuçlar elde edilebileceğini göstermiştir. Dolayısıyla yiyecek içecek stilistliği ile ilgili bir görsel çalışma yapılacaksa (menü çekimi, kitap-dergi kapağı, broşür vb.) bu temel kompozisyon teknikleri baz alınarak çalışmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, A., & Kendirci, P. (2016). *Gastronomi Turizmi ve Coğrafi İşaretlemeli Ürünler*. İçinde O. N. Özdoğan (Ed.), *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler 2*. Baskı, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Bağırın Özşeker, D. (2016). *Gastronomi Kavramı: Tanımı ve Gelişimi*. İçinde H. Kurgun, D. Bağırın Özşeker (Ed.), *Gastronomi ve Turizm 1*. Baskı, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Bakitkal, Z. (2023). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Gözlem*. Erişim Linki: https://www.academia.edu/42925989/B%C4%B0L%C4%B0MSEL_ARA%C5%9ETIRM_A_Y%C3%96NTEMLER%C4%B0_G%C3%96ZLEM, Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Behera, M. (2017). A feast for the eyes: the importance of food photography in restaurant marketing. *Restaurant marketing/Web design*, available at: <https://thedigitalrestaurant.com/food-photography-in-restaurant-marketing/>.

- Bekar, A. (2016). Yiyecek ve İçecek Stilistliği ve Fotoğrafçılığı. Akademik Bakış Dergisi, 53(5/7).
- Bekar, A., & Karakulak, Ç. (2016). Yiyecek ve içecek stilistliği ve fotoğrafçılığı. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 53, 104-113.
- Bellingham, L., & Bybee, J. A. (2012). Food styling for photographers: A guide to creating your own appetizing art. Routledge.
- Bilir, Z. (2021). Gastronomi ve Renkler Arasındaki İlişki. Erişim Linki: <https://www.turizmgunlugu.com/2021/12/11/gastronomi-ve-renkler-arasindaki-iliski/>. Erişim Tarihi: 5.12.2023.
- Bucak, H. (2016). Lezzetin Fizyolojisi ya da Yüce Mutfak Üzerine Düşünceler Jean Anthelme Brillat-Savarin, 1. Baskı, Oğlak Yayıncılık: İstanbul.
- Cankul, D., Ari, O. P., & Okumus, B. (2021). The current practices of food and beverage photography and styling in food business. Journal of Hospitality and Tourism Technology, 12(2), 287-306.
- Carafoli, J. F. (2003). Tempting the palate: The food stylist's art. Gastronomica, 3(2), 94-97.
- Chun, D. S., Kim, B. H., & Kang, K. O. (2011). Recognition and utility properties of menu development derived from the performance of food styling for cooks in a super deluxe hotel. Journal of the East Asian Socociety Dietary Life, 21(5), 771-778.
- Cömert, M., & Çavuş, O. (2016). Moleküler Gastronomi kavramı (The concept of Molecular Gastronomy). Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 4/4 118-131.
- Custer, D., (2010). Food Styling: The Art og Preparing Food fort he Camera. Johns Wiley&Sons Inc. Hoboken, New Jersey.
- Dönmez, Z. K. (2023). Veri Toplama Teknikleri: Gözlem. Erişim Linki: <https://slideplayer.biz.tr/slide/5249274/> , Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Dujardin, H. (2011). Plate to Pixel: Digital Food Photography&Styling. Wiley Publishing Inc. Indianapolis.
- Esmer, E. (2017). Stil sınıflamaları ve zihinsel stil kavramının neliği üzerine bir değerlendirme. İlköğretim Online, 16(2), 717-726.
- Ferroni, L. (2012). Food photography: Pro secrets for styling, lighting and shooting. Sterling Publishing.
- Fisher, H. J. (2012). Food stylist food image creation for print media and consumer interpretation: an exploratory investigation. Faculty of Natural and Agricultural Science Department of Consumer Science University of Pretoria.
- Gisseman, C. (2016). Food photography a beginner's guide to creating appetizing images. Rocky Nook Inc. USA.
- Glyda, J. (2019). Food photography: Creating appetizing images (1st ed.). Routledge.
- Gutiérrez, C. N. E. (2014). The food styling tool (food makeup) in the process production of a fast food campaign [Unpublished master's thesis]. Universidad de San Carlos de Guatemala.
- Güzel Şahin, G., & Ünver, G. (2015). Destinasyon Pazarlama Aracı Olarak "Gastronomi Turizmi": İstanbul'un Gastronomi Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3(2), 63-73.
- Kim, B., Shin, & M., Kang, K. (2011). A study on the recognition and satisfaction of food styling for cooks in a deluxe hotel. The Korean Journal of Culinary Research, 17(3), 76-88.
- Kim, S. H., & Kim, S. H. (2013). Relationship between the image of taste and the foodstyling design. Journal of Food Service Management Society of Korea, 16(2), 119-140.

- Kopco, D. (2021). The Right Tools for Food Photography Styling and How to Use Them, (2021, 9 Eylül). Erişim adresi <https://expertphotography.com/the-right-toolsfor-food-photography-styling/>.
- Manna, L., & Moss, B. (2005). Digital Food Photography. Boston: Thomson Course Technology.
- Mariano-Juárez, L., Medina, F. X., & Conde-Caballero, D. (2023). Popular cuisines at foodie tables. Social class, distinction, and food transformation and incorporation in contemporary gastronomies. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 33, 100791.
- Nyberg, M., Börjesson, S. M. E., Höijer, K., Olsson, V., Rothenberg, E., & Wendin, K. (2022). Circular gastronomy–Exploring a new compound concept at the interface between food, meals and sustainability. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 30, 100610.
- Ölmez, S. (2022). Yemek Fotoğrafçılığı ve Kompozisyon. Erişim Linki: <https://www.arthenos.com/yemek-fotografciligi-ve-kompozisyon/>. Erişim Tarihi: 11.02.2024.
- Özdoğan, O. (2014). Yiyecek Stilistliği ve Fotoğrafçılık. Osman N. Özdoğan (Ed.), *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Başarı Hikayeleri içinde* (s. 167-188). Detay Yayıncılık, Ankara.
- Piqueras-Fizman, B., Giboreau, A., & Spence, C. (2013). Assessing the influence of the color of the plate on the perception of a complex food in a restaurant setting. *Flavour*, 2(1), 24. <http://dx.doi.org/10.1186/2044-7248-2-24>
- Puranik, A. (2016). "Overview on Food Photography", *Smart Photography August-2016*. Rigel, N. (1993). *Kağıt Kaplanlar*, 1. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.
- Rayner, S. V., & Riding, R. (1997). Towards a categorisation of cognitive styles and learning styles. *Educational Psychology*, 17, (1), 5-27.
- Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *Hospitality Management*, (23), 15–24.
- Sarıtaş, A. (2022). Mutfak Yöneticilerinin Yemek Stilistliği ve Fotoğrafçılığı İlgi, Kullanma Durumları ve Bilgi Düzeyleri: İstanbul Örneği (Master's thesis, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Sarıtaş, A., & Sormaz, Ü. (2023). Yemek Stilistliği Uygulamalarının Otel ve Restoranlarda Yapılan Yemek Sunumları Üzerindeki Etkisi. *Aydın Gastronomy*, 7(2), 289-300.
- Seo, H. J. (2011). Effects of food space design on customer satisfaction, revisit intention, and recommendation intention focused on food styling of hotel's restaurants [Unpublished Master's thesis]. Kyung Sung University.
- Sormaz, Ü., Özata, E., & Güneş, E. (2015). Turizmde Gastronomi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 67–73.
- Sosef, B. (2019). Food photography and still life paintings: A single subject in multiple worlds Master's thesis, Leiden University. Leiden University Student Repository. <https://hdl.handle.net/1887/77783>.
- Tez, Z. (2015). *Lzzetin Tarihi*. 3. Baskı, Hayykitap: İstanbul.
- Vijitbunyanon, P. (2020). The importance of food styling and food photography towards customers' perspective at kitchen corner café. *Dusit Thani College Journal*, 13(2), 454-463.
- Web. (2023). Erişim Linki: <https://www.izmirlezzethaber.com/gastronomide-renklerin-onemi/20/>. Erişim Tarihi: 29.11.2023.
- Yılmaz, H., & Erden, G. (2017). Renklerin Çorbaların Tat Algısı Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 5/Special issue2, 265-275.

Young, N. S. (2012). Food Photography: From Snapshots to Great Shots. Peachpit Press, California, USA.

Young, N. S. (2016). Food Photography: From Snapshots to Great Shots, Second Edition. Peachpit Press, Berkeley.

Zengin, Y. (2014). Gözlem Tekniği. Erişim Linki: <https://prezi.com/7mwmjgrez6mv/gozlem-teknigi/> Erişim Tarihi: 02.05.2023.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Her insanın temel ihtiyaçlarından biri olan beslenme, gastronomi kavramının doğmasına neden olmuştur. Gastronomi, yeme içme bilimi olarak tanımlanmış ve tarih boyunca çeşitli etkiler altında değişmiş, evrimleşmiş ve gelişmiştir (Web, 2023). Gastronomi kelimesi, Yunanca kökenli bir terim olan "gaster" (mide) ve "nomos" (yasası) kelimelerinin birleşmesiyle oluşmakta ve mide yasası anlamına gelmektedir (Akbaba ve Kendirci, 2016: s. 115; Güzel Şahin ve Ünver, 2015: s. 64). Dolayısıyla gastronomi, yeme içme bilimini temsil etmektedir (Sormaz vd., 2015: s. 69). Ayrıca, yiyeceklerin tarihsel gelişimini inceleyerek, bilimsel ve sanatsal anlamda da katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, gastronomi hem bir bilim dalı hem de bir sanattır. Bu araştırmanın amacı, gastronomide kullanılmaya başlayan güncel bir yaklaşım haline gelen yiyecek içecek stilistliğinin derinlemesine incelenmesi ve bu inceleme sonucunda kullanılan tekniklerin görsellerle desteklenerek sektöre ve yiyecek içecek işletmelerine fayda sağlamasıdır. Bu kapsamda araştırmada toplam 6 grup (ekmek ve unlu mamüller, baharatlar, içecekler, sebze ve meyveler, tatlı ve pasta, dergi kapak çekimi) oluşturulmuştur. Gruplar araştırmacı tarafından rastgele oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kompozisyonlarda belirli teknikler kullanılmıştır. Kompozisyon, bir fotoğraftaki çeşitli formların, şekillerin, dokuların, renklerin ve öğelerin düzenlenmesini ifade etmektedir. Bunu, belirli bir şekilde uyacak şekilde önceden kesilmemiş parçalarla bir bulmacayı bir araya getirmeye çalışmak olarak da düşünülebilir. Başarılı yemek fotoğrafları ortaya çıkarmak için kullanılan bazı kompozisyon teknikleri ise; Spiral, küçük "a" harfi, hedef merkezi, üçte bir kuralı, kamera eğimi ve çerçevelemedir. Bu teknikler (Manna ve Moss, 2005; Sarıtaş, 2022);

- *Spiral:* Gözlerimiz doğal olarak resimleri saat yönünde tarama ve ardından merkezinde en beyaz ve en parlak renklerin bulunduğu alana doğru sarmal bir şekilde tarama eğilimindedir.
- *Küçük a harfi:* Göze rehberlik eden basit bir yöntem, "a" harfi ana konuya işaret etmektedir.
- *Hedef Merkezi:* Bu teknik, fotoğrafın ortasına yerleştirmeye yönelik eski moda bir tekniktir. Eşmerkezli şekillerin kullanımı gözünüzü fotoğrafın ortasına çeker.
- *Üçte Bir Kuralı:* Bir fotoğrafı dikey ya da yatay olarak üçe bölünmüş olarak düşünülmesidir. Altın oran tekniğine benzer bir kuraldır.
- *Kamera Eğimi:* Kameranın basit bir eğimi kompozisyona yardımcı olabilir çünkü konuyu merkezin biraz dışına yerleştirir, hareket ve görsel akış yaratır.
- *Çerçeveleme:* Görüntüyü çerçevelemek ve izleyicinin gözünü görselin içine çekmek için fotoğrafların dış alanı kullanılır.

Bu teknikler ile oluşturulan 6 grupta görsel çekimler (her grupta karma teknikler kullanılmıştır) yapılmıştır. Bu araştırma sonuçları ile yeme içme sektöründe yaratıcılık ve estetik kavramları ön planda tutularak yemek stilistliği ve fotoğrafçılığı alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmayla, Yiyecek İçecek Stilistliği'ne yönelik yapılan çalışmaların bilinirliğinin artmasıyla birlikte mevcut alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın görsellerle desteklenmesi ise çalışmayı daha kalıcı hale getirecektir. Bu çalışmanın görsel kullanılarak yapılması ise alanyazına ciddi anlamda katkı sağlayacağı ve özgün bir değere sahip olduğunu gösterecektir. Yiyecek ve içecek stilistliği, ürünlerin belirli teknikler kullanılarak göze daha hoş görünmesini sağlamak ve daha da iştah açıcı hale getirmektir. Sonuç itibarıyla işletmelerin rekabet ortamında fırsatları yakalayabilmesi adına bu tür farklılaştırmalara gitmesi ve yiyecek içecek stilistliği konusunda uzman hale gelmesi işletmesini bir basamak yukarı taşıyacaktır. Yemek

stilistiği, yiyeceklerin veya yemeklerin sunumu ve görsel estetiğini geliştirmek için kullanılan farklı stilleri içerebilir. Örneğin;

- *Minimalist Stil:* Bu stil, sadelik ve temizlik odaklıdır. Yemekler ve sunumları sade ve az detay içermektedir. Genellikle beyaz veya nötr renkler tercih edilmektedir.
- *Rustik Stil:* Rustik yemekler, doğal malzemeler ve rahat bir sunumla tanınmaktadır. Tahta plakalar, doğal ışık ve doğal renkler bu stile özgüdür.
- *Geleneksel Stil:* Geleneksel yemek stilinde, klasik sunumlar ve eski tariflere dayalı yemekler ön plandadır. Bu stilde genellikle geleneksel tabak ve servis ekipmanları kullanılmaktadır.
- *Modern Stil:* Modern yemek stilinde deneysel sunumlar ve çağdaş tarifler tercih edilmektedir. Yaratıcı şekiller, renkler ve dokular sıklıkla kullanılmaktadır.
- *Şık Stil:* Şık yemek stilinde lüks ve zarafet vurgulanmaktadır. İnce porselen tabaklar, özenle yerleştirilmiş yiyecekler ve özel sunumlar kullanılmaktadır.
- *Dijital Stil:* Sosyal medya ve dijital platformlar için yemek fotoğrafçılığına odaklanılmaktadır. Bu stilde yiyeceklerin özellikleri ve görsel cazibesi önemlidir.
- *Sezon Stili:* Mevsimlere ve yerel ürünlere odaklanan bir stildir. Mevsime uygun malzemeler ve renkler kullanılmaktadır.

Yemek stilistleri, müşterilerinin veya projelerinin ihtiyaçlarına uygun olarak bu stilleri kullanabilirler. Her stil, belirli bir amaca veya hedef kitleye hitap edebilir. Araştırmanın sonuçlarına yönelik ise yapılabilecek öneriler şu şekildedir; araştırmada birbirinden farklı 6 tema belirlenmiş ve 6 kompozisyon tekniği uygulanarak çekimler yapılmıştır. Alanyazında da kullanılan bu tekniklerin uygulamaya dönüştürülmesi bu tekniklerin stilistlikte başarılı sonuçlar elde edilebileceğini göstermiştir. Dolayısıyla yiyecek içecek stilistiği ile ilgili bir görsel çalışma yapılacaksa (menü çekimi, kitap-dergi kapağı, broşür vb.) bu temel kompozisyon teknikleri baz alınarak çalışmalar yürütülebilir.

EXTENDED ABSTRACT: Nutrition, one of the basic needs of every human being, gave rise to the concept of gastronomy. Gastronomy is defined as the science of eating and drinking and has changed, evolved and developed under various influences throughout history (Web, 2023). The word gastronomy is formed by the combination of the words "gaster" (stomach) and "nomos" (law), a term of Greek origin, and means the law of the stomach (Akbaba and Kendirci, 2016: p. 115; Güzel Şahin and Ünver, 2015: p. 64). Therefore, gastronomy represents the science of eating and drinking (Sormaz et al., 2015: p. 69). It also contributes scientifically and artistically by examining the historical development of food. Therefore, gastronomy is both a branch of science and an art. The aim of this research is to examine in depth food and beverage styling, which has become a current approach used in gastronomy, and to benefit the sector and food and beverage businesses by supporting the techniques used as a result of this examination with visuals. In this context, a total of 6 groups (bread and bakery products, spices, beverages, vegetables and fruits, dessert and cake, magazine cover shooting) were created in the research. The groups were randomly created by the researcher. Certain techniques were used in these compositions. Composition refers to the arrangement of various forms, shapes, textures, colors and elements in a photograph. You can also think of this as trying to put together a puzzle with pieces that were not pre-cut to fit a certain way. Some composition techniques used to create successful food photographs are; The spiral is the lowercase letter "a," target center, rule of thirds, camera tilt, and framing. These techniques (Manna and Moss, 2005; Sarıtaş, 2022);

- **Spiral:** Our eyes naturally tend to scan images clockwise and then spiral towards the area with the whitest and brightest colors in the center.
- **Lowercase letter a:** A simple method that guides the eye, the letter "a" points to the main subject.
- **Center of Target:** This technique is an old-fashioned technique of placing it in the center of the photo. The use of concentric shapes draws your eye to the center of the photo.

- Rule of Thirds: Considering a photograph as divided into three vertically or horizontally. It is a rule similar to the golden ratio technique.
- Camera Tilt: A simple tilt of the camera can help composition because it places the subject slightly off-center, creating movement and visual flow.
- Framing: The outer space of photographs is used to frame the image and draw the viewer's eye into the image.

Visual shots were taken in 6 groups created with these techniques (mixed techniques were used in each group). It is thought that the results of this research will contribute to the field of food styling and photography by prioritizing the concepts of creativity and aesthetics in the food and beverage industry. It is thought that this study will contribute to the existing literature by increasing the awareness of studies on Food and Beverage Styling. Supporting the work with visuals will make the work more permanent. The fact that this study will be conducted using visuals will significantly contribute to the literature and show that it has a unique value. Food and beverage styling means making products look more pleasing to the eye and more appetizing by using certain techniques. As a result, in order for businesses to seize opportunities in a competitive environment, making such differentiations and becoming an expert in food and beverage stylists will take their business one step higher. Food styling may involve different styles used to enhance the presentation and visual aesthetics of foods or dishes. For example;

- Minimalist Style: This style focuses on simplicity and cleanliness. The dishes and their presentations are simple and contain few details. Generally white or neutral colors are preferred.
- Rustic Style: Rustic dishes are known for natural ingredients and casual presentation. Wooden planks, natural light and natural colors are typical of this style.
- Traditional Style: In the traditional food style, classical presentations and dishes based on old recipes are at the forefront. In this style, traditional plates and serving equipment are generally used.
- Modern Style: Experimental presentations and contemporary recipes are preferred in the modern food style. Creative shapes, colors and textures are frequently used.
- Elegant Style: Elegant dining style emphasizes luxury and elegance. Fine porcelain plates, carefully placed foods and special presentations are used.
- Digital Style: Focus is on food photography for social media and digital platforms. In this style, the characteristics and visual appeal of the food are important.
- Seasonal Style: It is a style that focuses on seasons and local products. Seasonally appropriate materials and colors are used.

Food stylists can use these styles to suit the needs of their clients or projects. Each style can appeal to a specific purpose or target audience. Suggestions that can be made regarding the results of the research are as follows; In the research, 6 different themes were determined and shots were made using 6 composition techniques. The application of these techniques, which are also used in the literature, has shown that these techniques can achieve successful results in stylistics. Therefore, if a visual work is to be done regarding food and beverage styling (menu shooting, book-magazine cover, brochure, etc.), the work can be carried out based on these basic composition techniques.